

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Харківський
Національний Університет
імені В.Н. Каразіна
ЮРИДИЧНИЙ
ФАКУЛЬТЕТ

VIVAT
JUS

**Науково-практична конференція
«Профілактика корупційних правопорушень»**

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ

17 квітня 2015 рік

Харків-2015

*Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради юридичного факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
протокол № 10 від 7 квітня 2015 року*

П 36 Профілактика корупційних правопорушень: науково-практична конференція, 17 квітня 2015 р., м. Харків: Збірник тез доповідей.– Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 357 с.

ISSN 2310-8665

До збірника увійшли тези науковців та практиків які висвітлили актуальні питання протидії корупції у сучасних умовах в Україні, які вміщують в себе основні напрями: правові питання протидії та запобігання корупційним злочинам в Україні та світі, профілактики проявів корупції в органах державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронних органах і суду, закладах освіти тощо; теоретичні та практичні проблеми реформування і діяльності судової влади та системи правоохоронних органів в Україні у аспекті ефективної протидії корупції; конституційні засади протидії корупції на сучасному етапі становлення правової держави в Україні; методика розслідування корупційних злочинів та питання судової експертизи; реалізація соціальної політики протидії корупції в різних галузях права та міжнародно-правовий досвід запобігання корупції; проблематика соціології корупційного явища та соціологічні питання профілактики цих правопорушень у сучасних умовах в Україні; проблеми кримінальної психології, психологічної детермінанти корупції, соціолого-психологічного портрету сучасного правопорушника та психологічні питання ефективної профілактики корупції.

Редколегія: Т.Є. Кагановська, д. ю. н., проф., Заслужений юрист України (головний редактор); М. В. Даншин, д. ю. н., доц. (заступник головного редактора); В. М. Трубников, д. ю. н., проф.; М. В. Руденко, д. ю. н., проф., Заслужений юрист України; М. М. Воронов, к. ю. н., доц.; І. В. Венедіктова, д. ю. н., доц.

Адреса редколегії: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Інститут соціології, психології і права, юридичний факультет, майдан Свободи, 6, м. Харків 61022, т.: (057) 707-53-81

Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст. Тези друкуються в авторській редакції.

РЕГЛАМЕНТ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

9.30 – 10.00 - Реєстрація учасників конференції

10.00 – 11.00 – Урочисте відкриття конференції

11.00-13.45 – Робота конференції

13.45-14.15 – Перерва

14.15-16.00 – Заключне пленарне засідання. Обговорення і прийняття рекомендацій конференції

Регламент виступів:

Доповіді – 10 хвилин

Повідомлення – 5-7 хвилин

Виступи – 3 хвилини

Робочі мови:

українська

російська

англійська

Місце проведення

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, юридичний факультет, зал Спеціалізованої вченої ради, ауд. 431 (адреса: м. Харків, майдан Свободи, 6)

ОРГКОМІТЕТ

Голова Оргкомітету – Кагановська Т.Є., декан юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, завідувач кафедри державно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Заступник голови Оргкомітету – Даньшин М.В., заступник декана юридичного факультету з наукової роботи Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Секретар оргкомітету – Трубников В.М., завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Члени Оргкомітету:

Руденко М.В., завідувач кафедри правосуддя юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Венедіктова І.В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор

Воронов М.М., завідувач кафедри конституційного, муніципального і міжнародного права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент

Пилаєва В.М., аспірант кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Хабарова Т.В., аспірант кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Чуприна Ю.Ю., аспірант кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ ім. В.Н. Каразіна

ВСТУПНЕ СЛОВО

На сьогодні українське суспільство потерпає від масштабної політико-економічної кризи. Одним з чинників цієї кризи виступає корупція, яка набула значення системного явища в українському соціумі. Для сучасної України корупція, внаслідок її укорінення у ключових для вітчизняної економіки місцях, набула характеру реальної загрози національній безпеці, яка перешкоджає проведенню ефективної військової, правоохоронної та соціальної політики, дискредитує публічні інститути в очах населення України та міжнародної спільноти. За цих обставин профілактика корупційних правопорушень набуває найвищого значення – збереження української державності та цілісності української політичної нації.

Профілактика корупційних правопорушень має включати не лише застосування правових засобів широкого спектру – від найбільш суворих (кримінально-правових) до адміністративних, конституційних, соціальних, і навіть заходів заохочення антикорупційної поведінки, але й використання зусиль інститутів громадянського суспільства, волонтерського руху та руху активістів для забезпечення моніторингу діяльності публічних інститутів. Тому актуальним питанням залишається удосконалення антикорупційної стратегії, яка має складатися, окрім кримінально-правової репресії, з комплексу інших заходів із профілактики корупційних правопорушень.

Вищезазначене обумовлює нагальну потребу в подальшій активізації наукового опрацювання проблем наукового забезпечення профілактики корупційних правопорушень з тим, щоб позбавити корупцію значення системного явища в українському суспільстві та звести кількість корупційних правопорушень до безпечного рівня.

Кількість матеріалів, що представлені до розгляду на науково-практичній конференції свідчить не лише про актуальність заявленої проблематики, але й здатність української фахової спільноти сприймати виклики соціальних проблем та якісно напрацьовувати шляхи їх подолання.

ОРГКОМІТЕТ

ВОССТАНОВИТЕЛЬНАЯ ЮСТИЦИЯ И ПРОДИТВОДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИИ В РАЗВИТИИ ЮРИДИЧЕСКОЙ НАУКИ

Арпентьева Мариям Равильевна

кандидат психологических наук,
доцент Калужского государственного университета,

E-mail: mariam_rav@mail.ru

Ключевые слова: ювенальная юстиция, матуральная юстиция, социальная работа, восстановительная юстиция, карательная юстиция.

Центральный аспект борьбы с коррупцией в правоохранительной системе – обеспечение реальной защиты прав подозреваемых, обвиняемых, осужденных и подлежащих реабилитации. Такого рода изменения связаны с радикальной реформой юстиции как таковой, включая соблюдение принципа презумпции невиновности и права человека на защиту, которая практически не обеспечивается в современной практике в так называемых «цивилизованных странах», с реформой законодательства в сторону увеличения его соответствия защите нравственных основ жизнедеятельности общества, и защитой прав всех участников процесса, увеличения прозрачности юриспунденции для общественности, ее контроля. Развитие современной юридической науки и практики идет в направлении осмысления проблемы правосубъектности, его внутреннего содержания, реализации всеми участниками юридического процесса своих обязанностей и прав. Выделяют также дееспособность как компонент правосубъектности и обусловленную правом способность своими собственными действиями (бездействием) приобретать субъективные юридические права и обязанности, осуществлять и прекращать их. В нее, в свою очередь, включена деликтоспособность - способность лица самостоятельно нести ответственность за вред, причинённый противоправным деянием (действием либо бездействием), самостоятельно сознавать свой поступок и его вредоносные результаты, отвечать за свои противоправные деяния. На международном и частно-государственном уровнях в настоящее время решаются вопросы, связанные с необходимостью смены парадигм и

основанных на них моделей юстиции. Наиболее активно этот процесс протекает в сфере ювенальной юстиции: проблема прав ребенка традиционно является фокусом отдельного рассмотрения. В решении проблем ответственности (включая деликтоспособность) ребенка, а также взрослого, перед обществом, участники процесса решают вопрос о соотношении прав и обязанностей, и, следовательно, о необходимости реабилитационного, защищающего права человека, или карательного, наказывающего совершенные преступления, подходов. Особую роль в этом процессе играет восстановительное правосудие, основной идеей которого является помощь жертве, а также преступнику, родственникам жертвы и преступника, сообществу в целом как «жертвам» - с одной стороны, преступления и, с другой стороны, - приведших в преступлению нарушений социального функционирования.. Кроме того, утверждается, что процесс не менее важен, чем результат; поскольку он может помочь залечить раны, нанесенные преступлением. Консорциум восстановительного правосудия в Великобритании полагает, что «Восстановительное правосудие стремится сбалансировать интересы жертвы и сообщества с потребностью интеграции преступника в общество. Оно стремится способствовать восстановлению жертвы и дает возможность всем сторонам, вовлеченным в процесс судопроизводства, полноценно участвовать в нем» [11]. Сторонники восстановительного правосудия считают наиболее важными задачами удовлетворенность потерпевших и справедливость обращения с преступниками. Э.Фатах отмечает, что: «Первоочередными задачами уголовного законодательства должно быть восстановление мира и покоя, залечивание ран и компенсация ущерба жертвы [9]. Основной задачей должно быть примирение, а не возмездие; урегулирование конфликтов между людьми, а не увековечивание их; и приближение враждующих сторон вместо еще большего отдаления». Это «Правосудие, которое исцеляет» и которое видит в участниках процесса людей, субъектов права, стремящихся понять и улучшить свою жизнь. В разных доктринах современной юстиции вес каждой из сторон

правосубъектности рассматривается по-разному. В традиционной, особенно матуральной юстиции («юстиции взрослых») с ее доктриной наказания («кары»), функции правозащиты не выделены, существуют для редких «случаев» оправдания обвиняемых и подозреваемых, а также осужденных и вышедших на свободу. Это проявляется в том, что функции психосоциальных работников как защищающих права человека агентов не определены: специалисты этого профиля в традиционном судопроизводстве могут быть привлечены в качестве экспертов, однако, их присутствие не только не является обязательным, но и может быть оспорено в связи с достаточностью имеющихся у суда данных о преступлении (событии и составе) и преступнике, его жизнедеятельности. В связи с попытками реализации в мире и, в том числе, в международной практике, судебной реформы, активно обсуждается вопрос о дополнении юстиции специализированными элементами, которые позволяли бы защищать права обвиняемых, максимально учитывать в процессе международных и внутригосударственных розысков и экстрадиций, расследований, при определении и исполнении наказания особенности личности и жизни человека и иных субъектов, социальные, групповые, в случае индивидов - личностные и межличностные предпосылки и последствия совершенного преступления, а также возможности не карательного, а реабилитационного или восстановительного правосудия. Однако, отстаивание прав несовершеннолетнего, как показала зарубежная практика, осуществляется подчас в ущерб нравственным императивам, в том числе, императивам искупления и прощения. Психосоциальный работник, а в его лице и общество, нередко игнорируют факт преступления ради ложно понятой «гуманности»: асимметрия карательной доктрины правосудия, центрированной на обязанностях и обязательствах личности перед обществом, сменяется асимметрией доктрины защиты прав, центрированной на обязанностях общества перед личностью, а также не правах личности, вне связи с ее общественными обязанностями. Парадигма реабилитации и защиты предполагает индивидуализацию обращения, основана на медицинской модели,

объясняющей преступное поведения как симптом скрытых нарушений, при которых преступление было менее значимо, чем реабилитационные услуги для исцеления таких предполагаемых нарушений. Преступление рассматривается не само по себе, а как частное проявление нарушенных процессов социализации. Однако, ориентированная на защиту прав юстиция и «защита прав» - не одно: помощь должна осуществляться в направлении и способами, связанными с сокращением криминализации и виктимизации в сообществе. Поэтому необходимо обращение к подходам и технологиям восстановительного правосудия, которое позволяет отделить функцию разрешения дела (включая определение виновного, удовлетворение интересов жертвы и назначение санкций) от профессиональных судебных процедур. Карательный и реабилитационный подходы, отмечает Г.Бейзмор [2], по своей сути односторонни. В первом случае цель — наказание правонарушителя, лишенного возможности исправить содеянное, отсутствие учета потребностей жертвы. Во втором случае — воздействие на преступника путем индивидуализации обращения, исключая остальных участников, игнорирование проблемы ответственного поведения несовершеннолетнего правонарушителя. Восстановительный подход охватывает все аспекты для успешного разрешения конфликтов пострадавших и правонарушителей, которые, кроме того, находятся в конфликте с нормами права. Наряду с реабилитацией формируются навыки ответственного поведения. Реабилитационная доктрина акцентирует внимание на решении проблем правонарушителя, восстановительная — в процессе решения проблем фокусируется условиях и способах формирования ответственного поведения. Восстановительный, подход осуществляется в рамках доктрины понимания. Он является попыткой и юридически, и психологически грамотно, в соответствии с существующими уголовными и гражданскими кодексами и Конвенциями, исходя из особенностей внешних и внутренних обстоятельств правонарушения (преступления), осуществлять анализ причин правонарушения (преступления), вероятных тенденций и условий преобразования дальнейшего поведения, жизнедеятельность субъекта,

в категорию социально неопасного. Суть правосудия в рамках данной доктрины - помочь жертве и правонарушителю разрешить конфликт: преступление есть насилие, вред, причиненный другому человеку - не только поступок против государства и общества, преступление связано с вредом конкретному субъекту и порождает у совершившего лица обязательства по исправлению причиненного вреда (ответственность). Жертва преступления также может нести часть ответственности за ситуацию: наличие и характер такой ответственности также являются вопросом, подлежащим изучению и анализу социального работника. Деятельность психосоциального работника гарантирует соблюдение конкретных человеческих прав конкретного человека. Доктрина понимания предполагает, что в восстановительной работе нельзя оставлять вне внимания преступное поведение, его психологические и социальные предпосылки и последствия для человека и его жертв. Несмотря на свою подчас весьма выраженную неадекватность, наказание по крайней мере, хоть как-то связано с преступлением, а индивидуализированные программы работы связаны с нуждами преступника, мало требуя от него взамен. Попытки донести до преступника, что он причинил ущерб и должен предпринять действия для возмещения ущерба, отвечать за его последствия, - второй важный момент психосоциальной работы. Субъект - не только как получатель социально-психологических услуг, но подлинный участник, субъект, разрешения ситуации, в которую он попал, от поступков которого зависит нормализация самочувствия жертвы, возмещение ущерба и налаживание отношений с обществом. Судопроизводство, использующее восстановительную технологию, исходит из того, что а) преступление нарушило нормальную жизнедеятельность и работу сознания всех его участников; б) правонарушитель должен быть реабилитирован и интегрирован в общество, нести социальную и иную ответственность; в) необходимо восстановить разрушенные преступлением связи правонарушителя с обществом [5; 6]. Обращая внимание на деликтоспособность как способность, отвечая за совершенное деяние, налаживать связи с обществом и компенсировать нанесенный обществу и

жертве ущерб, государственное и международное правосудие движется по пути своего развития. Разница между старыми и новыми парадигмами и связанными с ними доктринами осмысления подытожена Х. Зером и другими исследователями [3; 4; 7; 12] (Таблица №1).

Для каждой из сторон существуют определенные рекомендации:

- Жертвы должны иметь возможность участвовать в процессе восстановления ущерба, нанесенного преступлением, но не должны принимать участие в принятии решений о карательных санкциях.

- Признание нанесенного ущерба преступниками должно приветствоваться, равно как и максимально возможная компенсация такого ущерба, однако не следует спрашивать с преступников за то социальное давление, которое повлияло на их поведение (я намеренно не говорю «обусловило их поведение»).

- Сообщество должно способствовать реинтеграции преступников в общество и не должно отсекают или исключать их, оно также должно предлагать помощь жертвам.

Гуманистическая, направленная на понимание и диалог доктрина - модель примирения базируется на том, на восстановительной парадигме. Л.Голд называет задачи, отличающие восстановительную парадигму от доминирующей сегодня карательной парадигмы «решения проблем» [1; 8; 10]:

1. Демонстрировать внимание, безоценочное принятие человеческого достоинства. Выстраивать контакт, «быть там». Всегда говорить от сердца. Создавать безопасное пространство для диалога.

2. Дать человеку надежду и помощь. Быть реалистичным и «тождественным». Уверенность в важности присутствия посредника и его тесном контакте с вовлеченными сторонами для облегчения эффективного разрешения конфликта. Уверенность в целительной функции посредничества, которая воплощается через диалог и взаимную помощь людей.

Таблица №1. Классические и современные парадигмы юстиции

Старые цели (карательные)	Новые цели (восстановительные):
<p>Преступление – это нарушение правил</p> <p>Акцент на причинении боли</p> <p>Правосудие, основанное на правилах и результате</p> <p>Акцент на виновности и абстрактных принципах</p> <p>Жертва – государство</p>	<p>Преступление – нарушение против людей, отношений</p> <p>Акцент на восстановлении справедливости</p> <p>Правосудие определяется самим процессом, сутью</p> <p>Акцент на причиненном вреде</p> <p>Жертвы – люди</p>
Доктрина наказания	Доктрина понимания
<p>Сдерживание: если ты нарушил закон, ты будешь наказан. Потенциальный правонарушитель должен полагать, что его удастся поймать; карательная санкция, не способная обеспечить сдерживание, должна применяться как карательная мера, что является разрушительным для преступника и его семьи; государство не должно намеренно причинять боль своим гражданам, если есть иные способы защиты остальных граждан.</p> <p>Карательные санкции заставляют преступника думать о себе, а не о своей жертве, стимулируют к тому, чтобы отрицать или занижать нанесенный ущерб, жертва требует признания ущерба.</p> <p>Тюремное заключение как вид наказания до сих пор применяется и даже приобретает в некоторых странах, по мнению специалистов, характер индустрии.</p> <p>Общество не участвует в разрешении проблемы, специалисты по психосоциальной и медицинской работе привлекаются либо по указанию либо с согласия иных участников судопроизводства.</p> <p>Возмездие – это выражение идеи «свершения правосудия». Преступник, который нанес ущерб, должен понести определенный ущерб в ответ.</p> <p>«Порицание» или «общественное осуждение». Общественные нормы должны поддерживаться за счет указания на то, какие варианты поведения не являются приемлемыми для общества. Чем неприемлемее поведение, тем суровее будет наказание. Реабилитационные</p>	<p>В большинстве случаев преступники неизвестны. Те, на кого преступление оказало сильное воздействие, должны получать соответствующую помощь и поддержку. Если преступник известен жертве, предпочтительнее, когда обе стороны могут обсудить свои позиции, не посредством судебного процесса (медиации или семейные конференции с участием родных и близких как преступника, так и жертвы). Часто бывают виноватыми обе стороны.</p> <p>Чтобы выразить стыд и искреннее раскаяние, правонарушитель должен находиться в состоянии «абсолютной беззащитности», отдалиться на милость жертвы, обнажив все свои скрытые переживания. .</p> <p>Критика эффективности тюремного заключения. Penal mediation – альтернатива уголовному преследованию, которую прокурор в праве предложить правонарушителю, заключающаяся в урегулировании криминальной ситуации в интересах жертвы (возмещение ущерба) и/или принятии правонарушителем иных условий (направление на реабилитационную программу и т.д.). Модель независимой медиации - предоставление услуги в равной степени жертве и правонарушителю, в том числе с участием добровольцев - общества. Согласие правонарушителя на участие в медиации уже является началом репарации, которая, по сути, означает восстановление ущерба или выплату определенной компенсации в этих целях.</p> <p>Ущерб должен уравниваться не нанесением нового ущерба, а конструктивными действиями по его компенсации. Зависимость тяжести преступления и наказания является довольно произвольной и весьма различается от страны к стране и от суда к суду. Нужно отталкиваться не от степени причиненного ущерба, а от возможной его компенсации. Преступник должен иметь возможность восстанавливать нанесенный им вред, ущерб самостоятельно, а также испытывать такие</p>

<p>программы «соревнуются» с вредным воздействием тюремной атмосферы, результат зависит от той поддержки, которую получит преступник, вернувшийся впоследствии в свое сообщество</p>	<p>меры воздействия, которые удовлетворяют государство и обеспечивают безопасность преступника для общества после снятия наказания и, в том числе, ограничения свободы.</p>
--	---

3. Думать о душевных ранах клиентов, а не о способах защиты. Создавать духовное пространство. Признавать, что исцеление не является исправлением. Уверенность в способности большинства людей мобилизовать внутренние ресурсы для преодоления трудностей, для личного роста и помощи другим людям, оказавшимся в сходных обстоятельствах.

4. Помощь людям прислушаться к внутренней мудрости, стремлению к миру. Уверенность во взаимосвязи вещей и всеобщей человечности. Использование доброй воли. Уверенность в желании большинства людей жить в согласии, в присущем людям достоинстве. Понимание, что исцеление признает наличие боли и разрыва, оно есть совместный путь преобразования.

Доктрина понимания и восстановительная парадигма, представленная Л. Голд и другими зарубежными и отечественными исследователями, основывается на богатейшем опыте работы эдологов (психосоциальных работников) и посредников в ювенальной юстиции, она имеет значение для практики гуманистического примирения в любом контексте, в которых в основе конфликта лежит кризис взаимоотношений. Это особенно верно, когда стороны переживают потерю нормальных взаимоотношений (между коллегами на работе, друзьями и супругами, родителями и детьми или соседями). Обидчик и пострадавший, даже не будучи знакомы ранее, могут неожиданно оказаться в особом рода ситуациональном взаимодействии. Кроме того, жертвы преступлений, особенно серьезных, часто переживают потерю ощущения безопасности, неприкосновенности. Понимание и применение практики примирения основывается на безусловном уважении жизни человека, человеческих взаимоотношений и общества, глубокой духовной связи людей, учета всего разнообразия религиозных, культурных, политических различий в образе жизни. Опыт ювенальной юстиции, внедренный также в контексте юстиции матуральной, обогащает само представление о преступлении или

ситуации, связанной с нанесением и компенсацией ущерба обществу и его членам, превращая пострадавших из жертв преступника, а подозреваемых, обвиняемых, осужденных - из жертв карательного судопроизводства, в людей, обладающих подлинной, а не мнимой правосубъектностью и способных защититься от коррупции. Однако, в мире до сих пор используются лишь элементы восстановительного правосудия, процесс и на теоретическом и на практическом уровне идет медленно, а коррупция ему активно мешает.

Литература

1. Арпентьева М.Р. Этические проблемы ювенальной и матуральной юстиции // Материалы XV Международной НПК "Кутафинские чтения" 25 ноября - 2 декабря 2014 года, г. Москва. – М.: МГУ, МГЮА, 2014.
2. Бэйзмор Г. Три парадигмы ювенальной юстиции // Восстановительная ювенальная юстиция. - Пермь: Изд-во ПОНИЦАА, 2006. - С. 8-15.
3. Кристи Н. Борьба с преступностью как индустрия. Вперед к Гулагу западного образца. М.: Идея-Пресс, 1999.
4. Максудов Р. Движение за восстановительное правосудие в России // Вестник восстановительной юстиции. - 2000. - №2..С.4-12.
5. Максудов Р.Р., Флямер М.Г. Программа восстановительного правосудия и социальная работа // Вестник восстановительной юстиции. 2000. - №1. - С.13.
6. Ювенальные технологии. Практическое руководство / Под ред. О.В. Зыкова, Н.Л. Хананашвили, А.С. Автономова; - М.: Фонд НАН, 2004. - 352 с.
7. Braithwaite J. Crime, Shame and Reintegration. Cambridge. UK: Cambridge University Press, 1998.
8. Bush R.A.B. and Folger J.P. The Promise of Mediation Responding to Conflict Through. - San Francisco: Jossey-Bass, 1994.
9. Fattah Ez. Towards a victim policy aimed at healing // Victims of crime / Eds. by A. J Lurigio, W.G. Skogan, R.C. Davis. – Th. Oaks, CA: Sage, 1997.
10. Gold L. Influencing Unconscious Influences. The Healing Dimension of Mediation // Mediation Quarterly. - 1993. - 11 (1). – P. 55-66.

11. Standards for Restorative Justice. - L.: Restorative Justice Consortium, The National Council for Social Concern, 1998.

12. Zehr H. Changing Lenses. - Scottdale, PA: Herald Press, 2005

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Бурбело Богдан Анатолійович
викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії,
факультету підготовки фахівців
для підрозділів слідства Харківського
національного університету внутрішніх справ.
E-mail: b-bogdan@mail.ru

Ключові слова: корупція, корупційний злочин, слідчі дії, розслідування корупційних діянь.

В умовах сучасного суспільного розвитку та інтеграції України до загальносвітових глобалізаційних процесів однією з найбільших та найнебезпечніших загроз для нашого майбутнього є корупція та її неконтрольоване проникнення в усі сфери суспільно-політичного, соціально-економічного та правового життя нашої держави. Корупція є найбільшою хворобою політичної бюрократії сьогodнішньої епохи. У корупції виявляються неефективність влади, її недієздатність, функціональна недосконалість системоутворюючих державних та суспільних інститутів. Але це явище не є здобутком цивілізованого суспільства.

Відповідно до законодавства України корупція – це використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до

протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [5].

Під час розслідування корупційних злочинів у слідчих виникають певні труднощі, тому що ця категорія злочинів характеризується великою складністю виявлення їх ознак і процесу доказування.

Проблемою розробки теоретичних досліджень з розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією, розглядалися в наукових працях таких вчених, як О.В. Баулін, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, О.М. Васильєв, В.І. Галаган, В.К. Гавло, О.Г. Гельманов, М.В.Даньшин, Г.Г. Зуйков, Н.І. Клименко, В.М. Карагодін, Г.В. Костильова, Н.В. Кручиніна, А.М. Кустов, В.П. Лавров, В.К. Лисиченко, М.І. Мельник, П.В. Цимбал, В.Ю. Шепітько та ін.

В той же час, зазначені дослідження проводилися в інших соціально-економічних та правових умовах, а використання їх результатів можливе лише через призму українських реалій та сучасного законодавства.

Корупційні злочини є найскладнішими з точки зору доказування і потребують високої кваліфікації слідчого та готовності оперативно та ефективно використовувати надані повноваження.

Для досягнення цієї мети слідчим необхідно знати криміналістичну характеристику корупційних злочинів; особливості планування та висунення версій; типові слідчі ситуації й відповідні їм комплекси гласних та негласних слідчих (розшукових) дій; особливості тактики окремих слідчих дій; специфіку використання спеціальних знань; особливості взаємодії слідчого з іншими службами.

Криміналістична характеристика службових злочинів корупційної спрямованості є однією з найбільш важливих складових методики розслідування, оскільки має багатий інформаційний потенціал, що застосовується для формування саме теоретичної бази версії. Ми розглядаємо криміналістичну характеристику службових злочинів корупційної спрямованості як ієрархічну, за ступенем криміналістичної значущості, систему елементів, що визначаються способом та механізмом їх вчинення, характером

суб'єктів вказаної діяльності, сферою та особливостями основної службової діяльності, в якій задіяні особи, що вчинили такий злочин тощо. До елементів внутрішньої структури службових злочинів ми відносимо: особу злочинця службових злочинів; мету, мотиви скоєння злочину з перевагою корупційних інтересів; наявність і порушення системи законодавчих актів та інших правових норм, що визначають повноваження і функції службових осіб; обстановку вчинення злочину, куди, окрім часу, місця та інших факторів злочину, входить і специфіка службового середовища; механізм вчинення злочину.

До комплексу дій злочинів, що утворює спосіб вчинення злочину, входять дії злочинців з підготовки, вчинення і приховування корупційного злочину, які направлені на досягнення злочинного результату. Також до вчинення цих дій, зазвичай, входить керування корупційними зв'язками з іншими учасниками злочинів, розробки спільного плану дій корупціонерів, підготовки і прийняття відповідних актів, складання інших документів для створення умов, що сприятимуть вчиненню злочинів і комплекс заходів з можливої протидії правоохоронним органам, зокрема, змова, підкуп інших співробітників правоохоронних і контролюючих органів [3, с.35].

Загальним способом вчинення всіх корупційних злочинів є зловживання наданими повноваженнями. До групових способів вчинення таких злочинів віднесено: незаконні дії з майном, що перебуває у віданні або на яке розповсюджується вплив суб'єкта корупції, отримання незаконної вигоди ним чи його близькими особами, не пов'язане з розкраданням майна, службове підроблення, інші види зловживання владою та службовим становищем

На нашу думку, до головних способів приховування злочинів, пов'язаних з корупцією, відносяться фальсифікація обліку й звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину; підписання актів здачі-прийняття замовлених послуг без їх існування. Крім того, встановлено, що такий корупційний злочин як службове підроблення є самим способом приховування інших злочинів у сфері службової діяльності,

наприклад, зловживання владою і службовим становищем, перевищення влади і службових повноважень, хабарництво та ін.

У більшості випадків особи, що вчиняють корупційні злочини, мають досить добру загальну й спеціальну освіту, добре знають технологію виробництва, облік і звітність. Вони наділені правом розпоряджатися цінностями, виготовляти відповідні документи, уміють входити в контакт із людьми, що представляють для них інтерес, і завойовувати їхню довіру, мають організаторські здатності. Комунікативність і організаторські здатності мають особливе значення при підготовці, здійсненні й прихованні злочину.

Під слідами службових злочинів корупційної спрямованості ми розуміємо результати їх відображення на різноманітних елементах навколишнього світу, в якій така злочинна діяльність відбувається. Особливостями розслідування є те, що злочинна діяльність має доволі низький відсоток її відображення очевидцями. Доволі часто очевидцями стають колеги службової особи, котрі в силу корпоративних причин не завжди стають надійними джерелами отримання інформації, а навпаки, здійснюють протидію розслідуванню. В якості носіїв слідів найбільше значення мають різноманітні документи, що виконані в ході здійснення певних дій корупційного характеру. Облік динаміки процесу утворення слідів злочину залежить від застосування конкретного способу, дозволяє правильно вибирати момент припинення виявленого розкрадання й спрогнозувати, де й у якій формі можна виявити його сліди.

Враховуючи, що розслідування корупційних злочинів є складним і значним за обсягом процесом, слідчому необхідно враховувати всі слідчі ситуації, які можуть виникати і безпосередньо використовувати всі свої набуті теоретичні знання та практичний досвід.

Планова організація розслідування корупційних злочинів дозволяє найбільш ефективно використати усі передбачені законом засоби і методи розкриття і попередження злочинів, допомагає у використанні науково-технічних засобів і методів виявлення, фіксації та дослідження доказів, засобів та методів оперативної боротьби зі злочинами, допомозі громадськості. За

допомогою планування досягається вмiле поєднання слiдчих дiй та оперативно-розшукових заходiв, координацiя дiяльностi мiж рiзними вiдомствами та службами по конкретному кримiнальному провадженнi [4, с.18].

Тому на початковому етапi розслiдування кримiнального провадження слiдчий повинен дiяти швидко, встигнути виявити i зiбрати максимальну кiлькiсть доказiв, якi в iншому випадку можуть зникнути або бути знищеними, спрямувати зусилля на розкриття злочинiв «по гарячих слiдах», встановлення i затримання винних, забезпечити можливiсть вiдшкодування збиткiв, заподiяних злочином [2, с.101].

На нашу думку, при виявленнi ознак злочину, пов'язаного з корупцiєю, слiдчому необхідно проводити наступнi слiдчi дiї.

1. Огляд мiсця подiї, речей i документiв; огляд службового примiщення органiзацiї, установи, де працює пiдозрюваний; огляд його житла чи iншого володiння; та iншi мiсця, наприклад, мiсце зустрiчi фiгурантiв злочину поза межами службових примiщень (громадськi мiсця, кафе тощо), автомобiлi, мiсця вiдпочинку. Особливого значення набуває якiсне проведення огляду документiв, якi стосуються дiяльностi пiдозрюваного та його оточення.

Для вирiшення цих питань слiдчому доцiльно запросити для участi в оглядi фахiвцiв, зокрема з бухгалтерського облiку. Усi вилученi речi i документи пiдлягають негайному огляду i опечатуванню iз завірненням пiдписами осiб, якi брали участь у проведеннi огляду.

2. Обшук за мiсцем роботи, проживання, та в iнших мiсцях перебування пiдозрюваного та його спiльникiв з метою виявлення документiв та предметiв, якi викривають його протиправну дiяльнiсть.

3. Допити свiдкiв, потерпiлих, пiдозрюваного та його спiвучасникiв.

4. Призначення експертиз (судово-економiчної, судово-товарознавчої, технiчної експертизи документiв, почеркознавчої, авторознавчої, фоноскопiчної та iнших спецiалiзованих експертиз) [1, с.8].

Вважаємо, що узагальнення iнформацiї щодо типових способiв вчинення злочину та притаманних їм слiдiв, мiсця та обстановки вчинення злочину,

характеристики особи злочинця, дотримання слідчими процесуальної процедури при виявленні, фіксації та розслідуванні злочинів, пов'язаних із корупцією, спрямовують на збирання, фіксацію та дослідження доказової інформації, яка в подальшому дозволить встановити вину підозрюваного, обставини вчинення корупційного злочину, забезпечить швидке, повне, всебічне та об'єктивне розслідування всіх епізодів злочинної діяльності корупціонера.

Науковий керівник: доцент, к.ю.н., заступник начальника кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства Харківського національного університету внутрішніх справ Лапта С.П.

Література

1. Галаган В.І. Слідчі дії: проблеми визначення / В.І. Галаган // Часопис Національного університету „Острозька академія”. – 2010. – № 1. – С. 1–10. – (Серія «Право»).
2. Кимлик Н.В. Початковий етап розслідування корупційних злочинів / Н.В. Кимлик, М.О. Волкова // Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та напрями розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Запоріжжя, 30 травня 2012 року) : у 2-х частинах. – Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2012. – Ч.2. –120 с. – С. 100-102.
3. Коваль А.В. Основные сферы проявления коррупционных отношений в Вооруженных силах / А. В.Коваль // Криминалистическое обеспечение расследования преступлений коррупционной и экономической направленности : материалы 52-х криминалистических чтений : Ч. 1. – М. : Акад. Управления МВД РФ, 2011. – С. 35–37.
4. Коновалов Е.Ф. Розыскная деятельность следователя: учебно-практическое пособие / Е.Ф Коновалов. – М., 1973. – 57с.
5. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України від 07 квітня 2011 року № 3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 40. – Ст. 404.

7. Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: науково-практичний посібник / В.Ю. Шепітько, В. А. Журавель. – Х.: Харків юрид., 2013. – 220 с

РОЗБУДОВА МІСЦЕВОЇ («ЗЕМСЬКОЇ») ПОЛІЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЯХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (КІНЕЦЬ ХVІІІ – СЕРЕДИНА ХІХ СТ.)

Гавриленко Олександр Анатолійович
професор кафедри теорії та історії
держави і права Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор.

Створення системи імперських поліцейських органів на місцях було започатковано ще у 1718 р. наказом Петра I. Вона була підпорядкована воєводам та губернаторам [1, с. 84]. Головним завданням новоутвореної земської поліції було наглядати за мешканцями сіл та дрібних містечок і «хапати усіх гулящих та волоцюг». До роботи в ній було залучено широке коло цивільних осіб – насамперед, засідателів нижнього земського суду, а також старост, «надійних людей», «таємних підсильників» тощо. Нижньому земському судові було довірено піклування про охорону тиші й спокою у повіті, приведення до виконання розпоряджень урядової влади, рекрутський набір, «поліція торговельна», нагляд за станом доріг та мостів, вживання заходів до припинення заразливих хвороб та падежу худоби, справи щодо відбування повітовими мешканцями різноманітних повинностей, вживання запобіжних заходів щодо пожеж, заходи громадського піклування, заходи по припиненню жебракування, а також здійснення слідства та розгляд справ стосовно «маловажливих провин» і розгляд незначних позовів [2].

Перебувати нижній земський суд мав у повітовому місті, але у випадку потреби його службовці був зобов'язаний бути виїжджати до населених пунктів

повіту. Компетенцію його було обмежено межами повіту але не поширено на міста, де поліційні функції виконували городничі. Ця організація земської поліції, загалом, залишалася у майже незмінному вигляді аж до видання Положень про земську поліцію та Наказу чинам і служителям земської поліції, затверджених імператором 3 червня 1837 р., якими нижній земської суд остаточно було перейменовано на земський суд (на практиці, після скасування у 1796 р. верхнього земського суду, назва «земський суд» вживалася й раніше).

Кількість засідателів земського суду було скорочено. У його складі було утворено новий інститут станових приставів, що істотно відрізнялися від колишніх засідателів тим, що постійно перебувати вони мали не у повітовому місті, а в повіті, і не обиралися від дворянства, а призначалися губернатором через губернські правління. Саме на станового пристава до 1862 р. й покладалося керівництво повітовою (земською) поліцією. Як засідатель земського суду він прямо підпорядковувався земському справнику.

Окрім станового пристава до складу земського суду включалися: 1) земський справник (голова); 2) старший неодмінний засідатель, що обирався від дворянства, і 3) два сільських засідателі, від державних селян. У важливих випадках, коли потрібно було провадити слідчі дії або вжити певних заходів на місці, поза повітовим містом, для цього складалося тимчасове відділення земського суду, до якого входили земський справник, місцевий становий пристав та повітовий стряпчий. Це відділення користувалося усіма правами та владою земського суду.

Виконавчими органами земського суду були волосні правління, удільні прикази, вотчинні управління та інші органи сільського управління. Окрім того, для безпосереднього нагляду за благочинням і у якості самостійних виконавчих органів земського суду, земського справника та станових приставів, у 1837 р. було засновано інститут служителів земської поліції. Це були соцькі та підпорядковані їм десяцькі, які у селищах, де мешкали державні селяни та в удільних (тобто тим, що належали царській сім'ї) маєтках обиралися селянами, а у поміщицьких маєтках – призначалися власником. У містечках та заштатних

містах, де не було спеціальної міської поліції, перебували тисяцькі та п'ятисоцькі, що призначалися земським справником. Компетенція земської поліції й за Положенням 1837 р. загалом лишилася тією ж, що й за Зводом законів Російської імперії 1832 р. [3, с. 49-313].

Місцева земська поліція, як орган дворянського самоврядування, не здійснила свого призначення. Земські суди і земські справники були підпорядковані губернаторам у порядку загальної службової дисципліни, були від них цілком залежними та не користувалися жодною самостійністю. З іншого боку, вже з початку XIX сторіччя уряд звертав увагу на часті випадки ухилення дворянства від місцевої служби, і це ухилення насамперед позначалося на посаді земського справника, що досить невисоко цінувалася суспільством. Засідателі земського суду від селян ніякого реального значення не мали. Станові пристави фактично не підпорядковувалися земському суду та самостійно здійснювали адміністративні повноваження на місцях. Земський суд був для них лише передаточною інстанцією.

Наприкінці 50-х рр. XIX ст. необхідність докорінної реформи місцевої поліції стала цілком очевидною [4, с. 215]. У 1860 р. від поліції було відокремлено слідчу частину. Її було покладено на особливих судових слідчих. Тимчасовими правилами 25 грудня 1862 р. земські суди було скасовано та замінено на повітові поліцейські управління, причому останні значною мірою втратили свій колегіальний характер, а повіт і місто у поліцейському відношенні були об'єднані. Законом 12 червня 1867 р. міську поліцію та земський суд було остаточно об'єднано, під іменем окружних поліцейських управлінь, але у своєму устрої й особливо у своїй компетенції ці управління зберігали (окрім виборності) усі основні риси колишньої земської поліції.

Література:

1. Купченко К. В. Совместная деятельность по охране общественного порядка органов внутренних дел и органов городского управления в XVIII – начале XIX вв. (на примере Смоленской губернии) / К. В. Купченко // Гуманитарний журн. – 2010. – № 3-4. – С. 84-88. 2. Майер Ф. Опыт сельского

благоустройства или полиции / Ф. Майер. – М.: Тип. С. Селивановского, 1835. – 392 с. 3. Лукин В. Памятная книга полицейских законов для земской полиции, помещиков и вообще сельских обывателей / В. Лукин. – СПб.: Тип. Э. Праца, 1857. – 420 с. 4. Бандурка О. М. Поліція в Україні : історико-правове дослідження (початок XVIII ст. - 1917 р.) [Текст] : [монографія] / О. М. Бандурка, В. А. Греченко, О. Н. Ярмиш. – Х. : Золота миля, 2012. – 616 с.

АНТИКОРУПЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Гладун Олександр Зіновійович
Начальник відділу досліджень проблем злочинності
у соціально-економічній сфері
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України, к.ю.н.
E-mail: hladunsan@gmail.com

Ключові слова: корупція, правопорушення, відповідальність, державні закупівлі, законодавство.

Через систему державних закупівель перерозподіляється значна частина фінансових ресурсів держави. Лише у 2014 році за результатами процедур закупівлі товарів, робіт і послуг укладено 63989 договорів на загальну суму понад 113 млрд грн [1]. При цьому фахівцями одностайно визнається надвисокий рівень корупції у сфері державних закупівель. За висновком колегії Рахункової палати протягом дії Закону України № 2289 від 1 червня 2010 року «Про здійснення державних закупівель» (з 2010 року до квітня 2014 року) не забезпечено дотримання принципу прозорості та конкурентності у зазначеній сфері [2]. З огляду на вказане, дослідження правових засобів протидії корупції у сфері державних закупівель становить важливе й актуальне наукове завдання.

Певним поступом у подоланні проблем неефективного використання бюджетних коштів вважається прийняття нового Закону України «Про

здійснення державних закупівель» № 1197-VII (далі Закон), метою якого визначено запобігання проявам корупції у сфері державних закупівель [3]. Запобігання корупційним діям і зловживанням закріплено також одним із принципів здійснення закупівель (ст. 3 Закону).

Водночас ретельний аналіз положень цього Закону свідчить, що безпосередню антикорупційну спрямованість має лише норма, закріплена у п. 2 ч. 1 ст. 17, згідно з якою замовник приймає рішення про відмову учаснику, учаснику попередньої кваліфікації в участі у процедурі закупівлі, попередній кваліфікації учасників та зобов'язаний відхилити пропозицію конкурсних торгів (кваліфікаційну, цінову пропозицію) учасника (учасника попередньої кваліфікації) у разі, якщо службову (посадову) особу учасника або учасника попередньої кваліфікації, яку уповноважено учасником або учасником попередньої кваліфікації представляти його інтереси під час проведення процедури закупівлі, фізичну особу, яка є учасником або учасником попередньої кваліфікації, було притягнуто згідно із законом до відповідальності за вчинення у сфері державних закупівель корупційного правопорушення.

Законом України „Про запобігання корупції” [4], що вводиться в дію з 26 квітня 2015 року, перелік підстав для відхилення замовником пропозиції конкурсних торгів (кваліфікаційної, цінової пропозиції) учасника буде доповнено випадком, якщо відомості про юридичну особу, яка є учасником або учасником попередньої кваліфікації, внесено до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, або зазначена юридична особа не має антикорупційної програми чи уповноваженого з антикорупційної програми юридичної особи у випадку, коли вони є обов'язковими відповідно до закону. До Єдиного реєстру вносяться відомості про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення. Підстави для застосування цих заходів визначено у ст. 96-3 Кримінального кодексу України.

За своїм змістом антикорупційні обмеження при здійсненні державних закупівель спрямовані на унеможливлення участі в конкурсних процедурах

учасників, на яких було покладено відповідальність за порушення законодавства про засади запобігання корупції. Правовим наслідком укладення замовником договору про закупівлю із таким переможцем є підставою для визнання його недійсним.

Водночас слід зауважити, що механізм реалізації зазначених антикорупційних обмежень недостатньо врегульований. Так, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 22 Закону документація конкурсних торгів повинна містити, зокрема вимоги, встановлені статтею 17 цього Закону, та інформацію про спосіб документального підтвердження відповідності учасників встановленим вимогам згідно із законодавством. Однак, форми такого підтвердження законодавством не передбачено, що може призвести до вільного, чи навіть суперечливого, трактування вказаних положень. Зокрема, у ст. 59 Закону України „Про запобігання корупції” встановлено порядок одержання відомостей із Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення, що формується та ведеться Національним агентством з питань запобігання корупції. Інформація з Єдиного реєстру про внесення відомостей про особу до зазначеного реєстру або про відсутність відомостей про таку особу подається у разі звернення фізичної особи (уповноваженої нею особи) або уповноваженого представника юридичної особи щодо отримання відомостей про себе або юридичну особу, яку він представляє. Щоправда, законом також встановлено обов’язок Національного агентства забезпечити оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті відомостей з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення, протягом трьох робочих днів після їх внесення до реєстру. Отже, замовник може вимагати подачі письмового витягу (виписки, інформаційної довідки) з Єдиного реєстру, в той час, як учасник конкурсних торгів посилатиметься на відкритий безоплатний цілодобовий доступ до цього реєстру та можливість замовника самостійно перевірити дотримання визначених законом вимог. Усуненню такої двозначності мала би сприяти антикорупційна експертиза проекту Закону на

стадії його підготовки. В свою чергу, згідно з ст. 55 Закону України „Про запобігання корупції” та Порядком проведення антикорупційної експертизи [6] вказаній експертизі підлягають чинні нормативно-правові акти щодо конкурсних (тендерних) процедур.

Окрім того, Національне агентство створено постановою Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 року № 118, що набула чинності лише 4 квітня цього року, а законом передбачено, що Національне агентство є правомочним з моменту призначення більше половини його загального кількісного складу. Варто згадати й про те, що для повноцінного функціонування вказаного Єдиного реєстру Національне агентство має розробити і затвердити відповідне Положення про нього (ч. 1 ст. 59 Закону України „Про запобігання корупції”). Невирішеною залишається проблема перенесення відомостей з нині діючого Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, держателем якого є Департамент антикорупційного законодавства та законодавства про правосуддя Міністерства юстиції України [6], до нового Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення.

Таким чином, практична реалізація встановлених Законом антикорупційних обмежень при здійсненні державних закупівель потребує невідкладного інституційного та правового забезпечення.

Однією з позитивних, на нашу думку, новел Закону України „Про запобігання корупції” є реалізація висловленої в науковій літературі ідеї відмежування корупційних правопорушень від правопорушень, пов’язаних з корупцією [7, с.33; 8, с.56]. Враховуючи вищевикладені законодавчі положення, вчинення особою правопорушень, пов’язаних з корупцією, не є перешкодою для участі в конкурсних процедурах при здійсненні державних закупівель. Згідно із Законом України „Про запобігання корупції” такі діяння не містять ознак корупції, але порушують встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинені відповідним суб’єктом і за них встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

Проте дана концепція розмежування корупційних правопорушень не знайшла свого остаточного закріплення в законодавстві, яким передбачено види юридичної відповідальності за їх вчинення.

Законом України „Про Національне антикорупційне бюро України” від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII статтю 45 Кримінального кодексу України доповнено приміткою, згідно з якою (у редакції Закону України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII) корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 цього Кодексу. Перелік кримінальних правопорушень, пов’язаних з корупцією, у КК України не визначено.

Натомість із введенням у дію Закону України „Про запобігання корупції” назву глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення буде викладено у новій редакції: „Адміністративні правопорушення, пов’язані з корупцією”. Відтак вчинення будь-якого з таких правопорушень не обмежуватиме дієздатність особи у сфері закупівлі товарів, робіт та послуг.

Як висновок, можна констатувати, що пришвидшене й часто непослідовне реформування антикорупційного законодавства зумовлює наявність чималої кількості прогалин та неузгодженостей між його положеннями. У підсумку вказане призводить до зниження ефективності запобігання корупції, не сприяє розвитку добросовісної конкуренції, в тому числі у сфері державних закупівель.

Науковий керівник: начальник відділу досліджень проблем злочинності у соціально-економічній сфері Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, к.ю.н. Олександр Зіновійович Гладун.

Література

1. Проведення процедур закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти в Україні за 2014 рік [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Сфера державних закупівель у полоні старих схем [Електронний ресурс] / Розглянуто колегією Рахункової палати 2 грудня 2014 року // Офіційний сайт Рахункової палати. : Режим доступу: <http://www.ac.rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16738469>

3. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 10 квітня 2014 року № 1197-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 24. – Ст. 883.

4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

5. Порядок проведення антикорупційної експертизи: затверджено наказом Міністерства юстиції України від 18 березня 2015 року № 383/5 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 24. – Ст. 715.

6. Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні правопорушення: затверджено наказом Міністерства юстиції України від 11 січня 2012 року № 39/5 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 6. – Ст. 223.

7. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» / М.І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2011. – 424 с.

8. Наджафов О.Г. Корупційні правопорушення і види відповідальності за їх вчинення / О.Г. Наджафов // Вісник прокуратури. – 2012. – № 3 (129). – С. 52–58.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Головкін Олександр Васильович
Національна академія прокуратури України,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор
старший радник юстиції,
Заслужений юрист України;
E-mail: alexandr.gol@gmail.com

Ключові слова: корупція, організована злочинність, політичні партії, політичне лобіювання, запобігання, протидія.

Корупція як соціально-економічне явище та деліктно-правова категорія залишається однією із ключових проблем українського суспільства. 14.10.2014 р. Верховна Рада України в другому читанні прийняла Закони України «Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб та публічних діячів». Ще раніше, 16.09.2014 р. парламентом було прийнято Закон України «Про очищення влади», який передбачає механізми люстрації посадових осіб органів державної влади і місцевого самоврядування.

Вказані законодавчі акти засновуються на ключових міжнародних актах антикорупційного спрямування, більшість яких ратифіковано Україною. Так, згідно ст. 5 і 6 Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 р., держави-учасниці повинні розробляти і здійснювати ефективну скоординовану політику щодо протидії корупції та утворити з цією метою спеціально уповноважений орган (органи). [1]. Аналогічну позицію в даному питанні займає і Рада Європи, що виявилось у прийнятті 27.01.1999 р. Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, ст. 20 якої говорить: «Кожна Сторона вживатиме таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення спеціалізації персоналу та органів на боротьбі із корупцією. Для того, щоб вони могли здійснювати свої функції ефективно та без будь-якого невинуватого тиску, вони повинні мати необхідну самостійність відповідно до основоположних принципів правової системи Сторони». [2] Український парламент 14.10.2014 р. прийняв Закон України «Засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» (далі – Стратегія). Дана стратегія формулює вектор розвитку антикорупційної політики держави на середньострокову перспективу. Однією із основних проблем вона визначає високий рівень корупції у представницьких органах влади. Стратегія пропонує цілу низку заходів, спрямованих на недопущення корупційних проявів у діяльності політичних партій. До таких, згідно п. 3 розділу 3 Стратегії, відносяться,

зокрема, наступні: 1) уніфікація правового регулювання фінансування виборчих кампаній; 2) запровадження незалежного аудиту поточної та передвиборної звітності партій сертифікованими аудиторами [3], та ін.

Слід зазначити, що на практиці в частині реформування виборчого законодавства та правового регулювання діяльності політичних партій на сьогоднішній час спостерігається регрес. Фактично, незважаючи на декларування політичної антикорупційної реформи в Стратегії, в національному законодавстві функціонування політичних партій залишається непрозорим. Більше того, з поля зору випадають громадські організації, творчі спілки та інші юридичні особи з подібним статусом, які під приводом особливого характеру їх діяльності залишаються одним із ключових елементів як легалізації злочинних доходів, так і побудови корупційних схем.

Окремо вважаємо за необхідне зупинитися на проблемі лобіювання інтересів третіх осіб, яка розкривається в п. 1 Розділу 3 Стратегії. В ньому зазначається, що одним із найбільш поширених проявів корупційної поведінки в діяльності виборних посадових осіб є незаконне лобіювання інтересів окремих осіб або бізнес-структур. [3]. Однак законодавець у той же час саму можливість лобіювання в принципі не відкидає, пропонуючи ухвалити законодавство щодо визначення правових засад лобіювання. Питання щодо того, чи можливе існування лобіювання як *легального* правового явища і як воно відобразиться на політичних і правових процесах взагалі, при цьому залишається, на наш погляд, відкритим.

Взагалі, слід визнати специфічний характер політичної корупції і необхідність впровадження в життя особливих механізмів протидії їй. Так, на думку Г. Кохана [6, ст. 113], корупція під час фінансування політичних партій та виборчих кампаній є окремим незалежним типом політичної корупції і вимагає окремого ґрунтовного дослідження, яке здійснюється в першу чергу через моніторинг як одну з початкових стадій оцінювання.

Слабким місцем нової Антикорупційної стратегії, на нашу думку, є відсутність у ній механізмів боротьби з корупцією у взаємозв'язку останньої з

організованою злочинністю. Безумовно, теоретично корупція і організована злочинність можуть існувати окремо. Втім, на практиці, з огляду на охоплення адміністративно-контрольними функціями держави практично всіх сфер суспільних відносин, важко уявити ситуацію, при якій злочинна група чи організація системно здійснює свою діяльність, при цьому не «підключаючи» до злочинних схем органи державної влади, або службовців приватного сектору. Якщо така організація діє ізольовано, вона не здатна одержати доступ до фінансових і організаційних ресурсів, швидко потрапляє в поле зору правоохоронних органів, і врешті викривається. Таким чином, формуючи комплекс антикорупційних заходів, жодним чином не можна ігнорувати протидію організованим злочинності.

Окремим напрямом антикорупційної реформи, визначеної Стратегією, є створення самостійного органу, який би здійснював оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних корупційних правопорушеннях. ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро» від 14.10.2014 р. створює правове підґрунтя для формування такого органу. Однак вже на цій стадії виникає питання: яким чином повноваження Бюро відрізняються від повноважень Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), на яке згідно чинного законодавства також покладено досудове розслідування, в тому числі і корупційних злочинів. Короткий порівняльний огляд повноважень Бюро і ДБР дозволяє виділити наступні спільні та відмінні риси в їх статусі: 1) по-перше, обидва правоохоронні органи є структурами антикорупційного спрямування. При цьому, оскільки проект ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» хронологічно надійшов на розгляд Верховної Ради раніше, ніж проект ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро», саме ДБР визначався як основний елемент кримінальної юстиції у сфері протидії корупції. Відповідно, прийняття 14.10.2014 р. ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро» ставить на порядок денний повне переформатування Проекту, так як у своєму чинному вигляді він наділяє ДБР повноваженнями, взаємовиключними з функціями Бюро; 2) по-друге, ДБР додатково визначається як орган адміністративної

юрисдикції, уповноважений на здійснення адміністративного провадження щодо визначеного кола суб'єктів, в той час, як у Бюро така компетенція відсутня; 3) по-третє, підслідність ДБР поширюється крім безпосередньо корупційних злочинів також і на злочини катування і пов'язані з ними, Бюро ж виступає винятково антикорупційним органом.

Компетенція Бюро поширюється лише на ту частину корупційних злочинів, які є найбільш суспільно небезпечними. До них відносяться корупційні злочини, які: а) вчинені спеціальними суб'єктами (судді, народні депутати, прокурори Генеральної прокуратури України та керівники обласних прокуратур, і т.д.); б) розмір предмета злочину чи шкоди дорівнює чи перевищує мінімальну заробітну плату в 500 разів; в) злочин вчинено щодо іноземних посадових осіб. [4]. Проте кримінальна корупція є набагато ширшим поняттям як із точки зору суб'єктного складу, так і в контексті розміру предмету злочину чи завданої ним шкоди. Прикладом цього можуть слугувати положення ст. 368 та ст. 368³ КК України, які є злочинами з формальним складом і не вимагають для кваліфікації фіксованого розміру шкоди. [5]. Отже, інші корупційні злочини залишаються в підслідності ДБР або органів внутрішніх справ. На наш погляд, даний підхід є досить неоднозначним з огляду на можливу неузгодженість дій між ними, організаційні проблеми при передачі кримінальних проваджень з одного органу до іншого у зв'язку зі встановленням нових обставин справи, відсутність єдиної міжвідомчої системи обміну інформацією. Нагадаємо, що якщо в раніше діючому законодавстві розмежування підслідності здійснювалося за статтями КК України, то тепер воно буде пов'язано винятково з окремими елементами складу злочину, як-то предмет або суб'єкт діяння. Що ж стосується самих складів злочину, то вони для всіх вищевказаних правоохоронних органів будуть тотожними, що може призвести в тому числі і до проблем при визначенні підслідності, а відповідно додаткових витрат часу і як наслідок, потенційної втрати доказового матеріалу.

Вважаємо за доцільне окремо акцентувати увагу на появі з прийняттям 14.10.2014 р. Закону України «Про запобігання корупції» в національному

правовому полі, окрім органу протидії корупції, яким є Бюро, також і органу запобігання корупції. Таким органом є Національне агентство з питань запобігання корупції. Фактично дієвого органу, який би виконував саме профілактичну функцію, до прийняття нового закону від 14.10.2014 р. не існувало.

Таким чином, прийняття Верховною Радою України антикорупційних законів від 14.10.2014 р. ознаменувало собою нову віху в розвитку антикорупційної політики держави. Вони спрямовані на кардинальний перегляд існуючих підходів до подолання цієї ключової для сучасного світу проблеми. Програмним документом, який має стати платформою для втілення антикорупційної реформи, виступає Антикорупційна стратегія на 2014-17 роки. Частина заходів, передбачених нею, почала реалізовуватися відразу зі вступом в дію зазначених вище НПА, інші, такі як, наприклад, реформа політичної системи держави, мають бути інтегровані в українське правове поле протягом всього періоду дії Стратегії. В той же час даний стратегічний документ не позбавлений недоліків. Так, необхідно створити об'єднану Стратегію щодо боротьби з корупцією та організованої злочинністю, з огляду на тісний зв'язок даних явищ, з розмежуванням заходів, окремо спрямованих на боротьбу із корупцією та організованою злочинністю, а також тих заходів, які спрямовані одночасно проти обох цих явищ. Докорінних змін зазнав вектор кримінально-правової політики держави на шляху боротьби з корупцією. Це виявилось у тому, що створюється Національне антикорупційне бюро, яке спеціалізуватиметься безпосередньо на корупційних злочинах. Водночас частина підслідності щодо корупційних злочинів залишиться у МВС та ДБР, що значно ускладнює координацію дій між ними. У зв'язку з цим потрібно виключити частину корупційних складів злочинів, які на сьогоднішній час відносяться до підслідності ДБР та МВС, таким чином, щоб злочини, передбачені ч.2 ст. 191, ч.2 ст. 262, ч.2 ст. 308, ч.2 ст. 312, ч.2 ст. 313, ч.2 ст. 320, ч.1 ст. 357, ч.2 ст. 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 354, 364, 364¹, 365²,

368-370 КК України, як корупційні злочини в усіх випадках були підслідні Бюро.

Література:

1. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101
3. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 № 1699-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1699-vii>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Кохан. Г.В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. – К.: НІСД, 2013. – С. 113

КОРУПЦІЯ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Гришина Наталія Вікторівна
доцент кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету
ХНУ імені В.Н. Каразіна

У сучасній Україні, як і десять років тому, проблема боротьби з корупцією така ж актуальна. Небезпека корупції полягає в тому, що вона перероджує державний апарат, призводить його до незворотних змін, які можна подолати лише завдяки кардинальним засобом. І саме тому боротьба з корупцією відноситься до найпріоритетніших проблем. Що стоять перед українським суспільством.

Корупція є складним соціальним явищем. Першочергово її можна поділити на дві нерівні частини:

- етичні відхилення;
- правопорушення.

Серед корупційних правопорушень виділяють чотири види: цивільно-правові делікти, дисциплінарні проступки, адміністративні проступки і правопорушення.

Характерною рисою корупції є зловживання службовим становищем, що з метою неправомірного отримання відповідних переваг може включати в себе будь-яке отримання привілеїв в результаті необґрунтованого використання службового статусу.

Чим більше розповсюджується і укорінюється корупція, тим меншою стає можливість визначення того, яка сторона зробила перший крок до обміну послугами для сприяння чи перешкоди виконання обов'язку.

Корупція – зловживання державною владою в цілях особистої вигоди. Це система відносин, яка допомагає власникам капіталу купувати все – вплив, закони, рішення на свою користь, заступництво законодавчої, виконавчої та судової влади.

Корупція властива всім країнам. Незалежно від політичного устрою, рівня економічного розвитку.

На думку населення, найкорумпованішими є:

- державна автоінспекція
- медичні заклади
- правоохоронні та судові органи
- вищі учбові заклади
- органи центральної виконавчої влади.

Саме тому необхідно побудувати широку коаліцію проти корупції, яка має включати представників ЗМІ, громадського сектора та «чистого» бізнесу, що мають в ході конструктивного діалогу визначитися в розумінні цього

негативного явища, сформулювати стратегію боротьби з корупцією, окреслити основні напрями діяльності, ефективні засоби і способи досягнення цілей.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ОДОРОЛОГІЧНОГО МЕТОДУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАПАХОВИХ СЛІДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В. О. Гусєва,

доцент кафедри криміналістики, судової
медицини та психіатрії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Т. І. Савчук,

старший викладач кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,

Л. С. Купріянова,

доцент кафедри криміналістики, судової
медицини та психіатрії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат медичних наук, доцент.

Ключові слова: запахові сліди, криміналістична одорологія, одорологічний метод дослідження.

Дослідження з використанням запаху людини з метою розшуку та ідентифікації особи проводять науковці багатьох країн світу, в тому числі і в Україні. Уявляється, що даний метод дослідження може якісно використовуватися і у розслідуванні корупційних правопорушень, особливо тих, які пов'язані із отриманням незаконної винагороди службовими особами. Але слід сказати, що ставлення науковців до одорологічного методу дослідження запахових слідів людини неоднозначне. Так, М.В. Сшитевський, який доклав значних зусиль для наукового обґрунтування цього методу у 1976 році, зазначав, що дії собаки як інструмента дослідження в руках спеціаліста подібні дії «чорної скриньки», в результаті чого маємо результат, але не знаємо механізму його одержання. Тому результат вибірки

запахових слідів доцільно використовувати лише в оперативних і в організаційних цілях. Але з часом, вчений змінив свою думку, та зауважив, що нюх, відповідним чином дресированої собаки це - біологічний інструмент у руках фахівця, котрий досліджує джерело запаху. Подібно до спеціаліста, який застосовує хроматограф, він також виявляє в джерелі пахучу рідину за допомогою інструмента, яким володіє так само, як експерт хроматографом, тому вилучена інформація в обох випадках повинна мати однакове процесуальне значення [6, с.18]. З наведеного можна дійти висновку, що інформацію, яку одержують за допомогою одорологічного методу дослідження автор відносить до процесуальної дії і це дозволяє використовувати її в процесі доказування.

Однак інші науковці по-різному ставилися до оцінки природи одорологічного методу. Разом із тим вони робили акцент на його позитивних перспективах, у разі дотримання тих чи інших умов застосування. Це пов'язувалося з розробкою та створенням відповідних інструментальних методів дослідження. Так, вчені, докладно аналізували положення одорології, але уникали однозначної відповіді щодо правового статусу одержаних результатів.

В сучасній криміналістиці вчені підтримують необхідність використання результатів одорологічного дослідження в ході доказування у кримінальних провадженнях. Так, Р.С. Белкін аналізуючи зазначену проблему, пропонував можливі шляхи її вирішення. Він визначав чотири аспекти цієї проблеми: природно-науковий, технічний, процесуальний, етичний і тактичний. Розглядаючи перший, із згаданих методів, вчений зазначав, що індивідуальність і відносна незмінюваність запаху людини належить до остаточно встановлених закономірностей, незважаючи на відсутність загальної теорії запаху. Це підтверджено дослідженнями біологів, медиків, кінологів та підтримується більшістю криміналістів [1, с.340].

Запаховий слід людини являє собою складний комплекс запахів, котрий включає: місцеві запахи (окремих частин тіла); індивідуальний запах (вся сума

місцевих запахів); загальний запах (запах в одязі, включаючи професійний запах та побічні запахи парфумів, тютюну тощо). Таким чином, запаховий слід людини складається з її індивідуального запаху, різноманітних побутових (наприклад, помешкання, виробничих та інших запахів), запах від предметів, наявних у людини. Тому зазначений склад запаховою сліду забезпечує індивідуальність.

Якщо відштовхуватися від того, що сьогодні немає загальноприйнятої теорії запахів, виникає кілька питань, що потребують розв'язання. По-перше, яка галузь наукових знань має довести природу, індивідуальність, відносну незмінність запаху.

На думку М.В. Салтевського, запах – це природна властивість матеріальних тіл. Цей термін застосовується у двох значеннях. У першому ним позначають об'єктивну властивість фізичних тіл, котра полягає в безперервному відділенні в зовнішнє середовище їх речовин - молекул, які утворюють запаховий слід, у другому – це суб'єктивне відчуття (відображення, мислений образ), що виникає у людини або тварини внаслідок взаємодії частинок пахучої речовини з рецепторами нюху [5, с.46].

Іншої думки дотримуються А.В. Старовойтов [2, с.48] та Д.Н. Саламатін [2, с.57], котрі вважають, що запах є біологічною властивістю. На відміну від більшості криміналістів, які припускають можливість дослідження запаху інструментальними методами вчені зазначають, що запах не фіксується нечутливими приладами, а рекомендації стосовно можливості його дослідження фізико-хімічними методами називають не науковими. Вчені спростовують твердження про те, що індивідуальність особистого запаху людини обумовлена виділеннями шкіри і випадкових речовин, котрі є супутніми в життєдіяльності індивіда. Вони стверджують, що в основі ольфакторної індивідуальності суб'єкта, лежить генотипічно обумовлена особливість обміну речовин і метаболізму кожного організму. Разом із тим на підтвердження такої впевненості автори не посилаються на результати наукових досліджень фахівців певної галузі знань.

Мабуть саме тому інші дослідники зазначеної проблеми до вирішення цього питання славляться стриманіше й висловлюють лише вірогідність того, що індивідуальність запаху обумовлена генетично, експерименти - пишуть вони, показали, що собаки без труднощів розрізняють за запахом людей і навіть членів однієї родини, котрі мають однакову генетичну конституцію. Таким чином, існує дві думки щодо природи запаху людини, висловлені криміналістами. Вважається, що вирішення цієї проблеми (розробка загальнотеоретичних основ запаху та закономірностей, пов'язаних з його утворенням) є завданням науковців відповідних галузей знань - хімії, фізики, біології, медицини, кінології.

І.О. Возгрін зазначав, що успіх роботи з запаховими слідами значною мірою залежить від результатів ряду фундаментальних досліджень у галузі природничих наук (фізика, хімія, біологія, генетика тощо). Ці дослідження повною мірою розкривають природу та ознаки запахів, будову їх властивостей, генів людини й тварин, сутність інформації та механізм її трансформації тощо. Тобто першочергова необхідність полягає у розробки наукових знань щодо застосування в судочинстві тих чи інших слідів-відображень, до предмета дослідження яких вони належать [4, с.18].

Невирішеність цього принципового питання породжує дискусії стосовно можливості й форм застосування розгляданого методу в кримінально - процесуальній діяльності. Докладний аналіз найбільш принципових думок прихильників та противників можливості використання службово-розшукових собак (біологічних детекторів) у розслідуванні можна знайти в роботах Р.С. Белкіна [1, с.45]. При цьому, ми не погоджуємося з його аргументами стосовно думки про те, що закон дійсно не згадує собаку, як не згадує жоден з видів криміналістичних обліків, інших техніко-криміналістичних засобів та методів виявлення й дослідження доказів.

Однак закон і не може містити вичерпного переліку техніко-криміналістичних прийомів збирання й дослідження доказів, відсутність у ньому згадки про той чи інший засіб або прийом ще не означає заборони їх застосування. Так, Закон не

згадує жодного пошукового засобу, але застосування їх при огляді або обшуку не викликає сумнів.

Разом із тим Р.С. Белкін не зазначає, у ролі якого техніко-криміналістичного засобу слід розглядати службово-розшукову собаку і при проведенні яких слідчих дій її можна використовувати. Адже всі техніко-криміналістичні засоби, що згадує вчений, застосовуються під час проведення слідчих дій, що відбиваються в протоколі. Застосування пошукових засобів під час огляду або обшуку відображаються в протоколі. Вважаємо, що застосування собаки для пошуку наркотиків або інших речовин під час огляду або обшуку, також має бути відображено в протоколі і не викличе сумнівів у правомірності таких дій.

Слід зазначити, що чинний КПК і сьогодні не забороняє використовувати наукові, технічні або інші спеціальні знання, якщо вони потрібні для вирішення певних питань при розслідуванні злочинів. Передбачається й процесуальна форма використання таких знань - судова експертиза. Перешкодою на шляху застосування тих чи інших знань у судочинстві, може бути рівень їх наукової доведеності, обґрунтованості [3].

Результати проведених досліджень за розробленими науковими методиками не викликали заперечення та неприйняття їх як доказів. Мова може йти лише про їх оцінку в сукупності з усіма іншими доказами у справі за внутрішнім переконанням слідчого (судді).

Таким чином, вирішення проблем застосування в процесі доказування по корупційним правопорушенням результатів дослідження пахучих речовин, запахових слідів лежить не в законодавчій, а в науковій сфері. Очевидно, що на сьогоднішній час виникає необхідність практичної роботи з розширення та розвитку проведення одорологічних досліджень при розслідуванні різних видів злочинів. До цієї роботи необхідно залучати не лише кінологів, а й фахівців у галузі біології, хімії, медицини тощо, котрі володіють певними знаннями про механізм та закономірності утворення запахових слідів та можуть запропонувати сучасні наукові, методики їх дослідження.

Література:

1. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики [пособие] / Р. С. Белкин. - Т. 3. - М. : Изд-во Акад. МВД СССР, 1979. – 407 с.
2. Использование запаховой информации при расследовании убийств и других преступлений против личности [учебное пособие] / [Белкин Р.С., Шамонова Т.Н., Старовойтов В.И., и др.] - М. : ЭКЦ МВД, 1997. – 72 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України, 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88; з останніми змінами, внесеними згідно із Законом № 233-VIII від 04.03.2015.
4. Біленчук П. Д. Криміналістика [підручник] / П. Д. Біленчук. - Київ, "Атіка", 1998. - 456 с..
5. Салтевский М. В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений [лекция] / М. В. Салтевский. – К. : НИ и РИО Киевской высшей школы МВД СССР им. Ф. Э. Дзержинского, 1982. — 52 с. б.
Салтевский М. В. Криминалистическая одорология [лекция] / М. В. Салтевский. – Киев, 1996. –54 с.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ. ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Давиденко Михайло Леонідович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету ім. В.Н. Каразіна, доцент

Корупція в Україні, її масштаби, специфіка і динаміка – це наслідок загальних політичних, соціальних і економічних проблем нашої держави, розв'язання яких для України є надзвичайно важливою і складною справою. Небачений рівень, якого сягнула корупція, загрожує національній безпеці та конституційному ладу держави.

Протидія корупції може дати суттєві результати лише тоді, коли вона базується на державному законодавстві, на наукових засадах, системному підході та ефективній її організації.

Протидія корупції – це комплекс мір, що спрямовані на корупцію, та включає в себе два аспекти: 1) кримінально-правовий; 2) кримінологічний.

Кримінально-правовий аспект протидії корупції включає діяльність правоохоронних та інших органів з виявлення та розслідування злочинів, виявлення винних осіб і притягнення їх к встановленої законом відповідальності, судовому розгляду кримінальних справ, призначенню та виконанню покарань.

Кримінологічний аспект включає діяльність правоохоронних та інших суб'єктів протидії злочинності з виявлення причин і умов злочинності (кримінологічних факторів), їх усуненню, послабленню або нейтралізації.

В свою чергу кримінологічний аспект протидії корупції поділяється на загальносоціальне та спеціальне попередження (протидію) корупційним проявам.

Під загальносоціальною протидією корупції у юридичній літературі та практиці прийнято розуміти ефективне функціонування усіх позитивних інститутів держави. Загальносоціальні засади, що здійснюються державними та громадськими організаціями на рівні всієї держави або на регіональному рівні, не мають конкретної мети попередження корупції, їх завдання створити підґрунтя для успішної реалізації спеціальних засобів, під якими, як вже було сказано розуміються кримінально-правові та кримінологічні засоби запобігання та протидії корупції.

Ситуація, що склалася в Україні, підтверджує те, що в нашій державі не вдалося зробити корупцію справою невігідною і надто ризикованою. Рівень корупції, характер її проявів, неефективність діяльності правоохоронних органів у сфері протидії корупції, схильність значної частини населення, у тому числі державних службовців, до неправомірних способів задоволення своїх потреб свідчать про наявність системи суспільних відносин, яка стимулює

корупційну поведінку. Тому актуальним є створення ефективної та дієвої системи протидії корупції, що містила б у собі попередження, виявлення і відповідне реагування на корупційні чинники, викриття корупційних діянь і забезпечення реалізації принципу невідворотності відповідальності за їх вчинення.

Одним із ефективних способів протидії корупції є реалізація кримінально відповідальності за незаконне збагачення (ст. 368-2 КК України). Зміст цієї норми полягає у набутті особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність майна, вартість якого значно перевищує доходи особи, отримані із законних джерел, або передача нею такого майна близьким родичам.

Прийняття цієї норми є результатом виконання Україною міжнародних зобов'язань зокрема ст. 20 Конвенції ООН проти корупції (Конвенція ратифікована с заявами Законом № 251-V від 18 жовтня 2006 року), яка передбачає криміналізацію «значного збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати».

Не викликає сумніву стосовно практичної користі застосування цієї норми в Україні, але окремі науковці вважають, що ця норма порушує конституційний принцип презумпції невинуватості, оскільки обов'язок доводити законність одержання майна фактично покладається на підозрювану особу. На їхню думку, питання вилучення безпідставно набутого майна слід вирішувати у цивільно-правовому порядку.[1]

Про те така думка, на наш погляд, суперечить не тільки міжнародній практиці, та зобов'язанням України, але й сучасній теорії права.

Не сприйняття міжнародної практики українськими науковцями походить з того, що ще з часів радянської влади в українській юридичній науці відсутній один дуже важливий правовий принцип який має назву «здоровий глузд» – *common sense*. На відміну від нашої держави, цей принцип є основним правовим та філософським принципом всього цивілізованого світу.

Вважається, що сучасне філософське поняття здорового глузду сформульовано на основі концепції італійського філософа Дж. Віко (1688 – 1744), якій розумів здоровий глузд як загальну здатність, яка є у кожній людини, і як почуття загальності. Видатний німецький філософ XX століття Ганс-Георг Гадамер (1900 – 2002) пояснював розуміння здорового глузду Віко наступним чином: «здоровий глузд – це почуття правильності і загального блага, котре живе в кожній людині, але ще більшою мірою це почуття, одержуване завдяки спільності життя, завдяки її укладу і цілям» [2. С. 64]. Здоровий глузд проявляється як загальне почуття істини і права. Аналізуючи концепцію Віко, Гадамер вбачає в його трактуванні здорового глузду є сліди теорії природного права і він розуміє здоровий глузд як індивідуальний механізм природного права [2. С. 61-67].

Принципом здорового глузду у своїй практиці керується і Європейській суд з прав людини. Так ЄСПЛ розглядаючи питання про право людини не свідчити про себе, констатував, що це право не є абсолютним (див., зокрема, рішення у справі *O'Hallaran and Francis v. the United Kingdom*, заяви №№ 1809/02 та 25624/02, рішення від 29 червня 2007 р., стосовно обов'язку власника транспортного засобу надати пояснення про особу, яка перебувала за кермом під час вчинення порушення правил дорожнього руху).

У разі застосування норми права, що передбачає обов'язок особи надати пояснення щодо походження своїх активів, що перевищують його законні доходи, а саме ст. 20 Конвенції ООН проти корупції теоретично виникає протиріччя двох правових принципів – презумпції невинуватості та здорового глузду. Загально світова практика це протиріччя вирішує на користь здорового глузду. Прикладом може бути справа колишнього прем'єр міністра України П. Лазаренко у США. Лазаренко прокуратурою США було пред'явлено обвинувачення у скоєнні багатьох злочинів, у тому числі у зберіганні 140 мільйонів доларів США у американських банках. Законодавство США зобов'язує особу надати підтвердження законності походження активів, що зберігаються цією людиною на території США, а у випадку відсутності

раціонального пояснення походження цих активів, суд признає їх незаконними, що в подальшому є приводом для притягнення особи до кримінальної відповідальності за зберігання активів, що придбані незаконним шляхом на території США. В результаті П. Лазаренко отримав вирок позбавлення волі на 8 років.

Список використаних джерел:

1. Дударов О., Зеленов Г. відповідальність за корупційні злочини. Огляд основних новел кримінального законодавства // Юридичний вісник України. – 2013. - №№ 39;40;41.
2. Гадамер Х-Г. Истина и метод: Основы филос. герменевтики: Пер. с нем. / Общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с.

КОРУПЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПІЗНАННЯ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Даньшин Максим Валерійович,
доктор юридичних наук, доцент.
Заступник декана з наукової роботи
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Однією з головних проблем особистості є питання ефективного входження її у соціум, бо тільки в його межах відбувається реалізація на практиці суспільних і особистих інтересів. Соціалізація це процес формування основних якостей особистості на основі виховання, навчання, засвоєння соціальних ролей, внаслідок чого особистість перетворюється на реального у соціальному аспекті члена суспільства, тобто набуває здатності жити і діяти в ньому [1, с. 12]. Соціалізація особистості відбувається різними шляхами для адаптації до конкретної державної і правової системи людського суспільства. В разі неможливості пристосуватися до об'єктивної реальності загально визнаними для того чи іншого соціуму засобами, індивід приймає антисоціальну установку, як можливий засіб пристосування до оточуючого його середовища. Вираженням цього засобу є протиправна поведінка, яка

виступає антагонізмом до правової соціалізації особи та іноді є життєутворюючим середовищем специфічної групової професійної поведінки. Центральним елементом такої поведінки виступає правопорушення. У цьому аспекті доцільно говорити про злочин як специфічний соціальний феномен. Особливе таке розуміння торкається злочинів корупційного характеру.

Злочин, злочинність існували завжди та будуть й надалі існувати до коли існує сама людина з притаманними їй почуттями ревності та любові, корисливості та альтруїзму, заздрощів, зажерливості та доброзичливості, зрадництва та відданості, ренегатства та патріотизму... Саме тому, наперекір голосних заяв політиків, боротьба з корупцією приречена на провал (взагалі сам термін «боротьба» з позиції філософської науки припускає у якості важливого елементу свого визначення – перемогу однієї з протиборчих сторін [2, с. 24]). У випадку з корупцією її повне подолання вбачається утопічною ідеєю. Ми можемо лише говорити про задіяння механізму мінімізації її якісних та кількісних показників, однак ні в якому разі про повне її викорінювання з людського суспільства. До системи такого механізму на рівні з правом входять такі соціальні регулятори як мораль, звичай, релігійні догми тощо, реалізація якого здійснюється не тільки у правовому контексті але й у всіх інших, наприклад, політикумі та економіці. Тому уявляється більш доцільним використання терміну «протидія корупції» замість «боротьба з корупцією». Саме у процесі протидії корупційним злочинам держава реалізує економічні, політичні, правові, соціальні та інші важелі свого впливу на суспільство з метою мінімізації їх проявів, як обставин які гостро суперечать ідеям гуртожиття у соціумі.

Феномен злочинності, особа корупціонера, фактори, що детермінують корупційні прояви та впливають на вибір того чи іншого способу вчинення злочину, формування мотиву й тощо є у орбіті уваги різних сучасних наук. Так, філософія, соціологія, психологія, політологія та інші суспільні науки вносять свій внесок у розуміння феномену злочинності та налаштовують правовий механізм протидії їй. Однак головне місце в ньому займають правові науки, а

саме науки, що входять у кримінально-правовий цикл та знаходяться у так званому режимі багатовекторного стримування. Особливе місце у цій системі посідає криміналістика, яка по праву знаходиться на передньому краї протидії злочинності та фактично реалізує усі доробки інших наук, іноді не тільки з числа правових [3; 4]. Остання здатність криміналістики, тобто її унікальна здатність «перетравлювати» будь-яку «продукцію» того чи іншого наукового знання з метою впровадження її в практику протистояння злочинності, іноді схиляє вчених стверджувати про неправову природу криміналістичної науки. Взагалі проблематикою злочинності як одного з об'єктів пізнання у криміналістиці займалися у різні часи багато відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-криміналістів.

Зародження криміналістики обумовлено тим, що дослідники в галузі кримінального процесу, аналізуючи такий об'єкт пізнання як злочинна діяльність, виявили певний комплекс знань, які вже не були кримінально-процесуальними [5, с. 69; 6, с. 32]. У результаті ці розрізнені відомості були узагальнені австрійським вченим Гансом Гроссом, а нова галузь наукових знань отримала назву – «Криміналістика». При цьому Г. Гросс, обґрунтовуючи систему криміналістичної науки, значну увагу приділив саме злочинцям та злочинам. Цілі глави його відомої праці присвячено різним прийомам, які використовували злочинці, їх злочинській мові, а також таким питанням як «зміна зовнішності, неправдиве показання щодо звання та ім'я, симуляція хвороб і фізичних недуг, таємні знаки в середовищі злочинців, словник злочинської мови, забобони щодо предметів, що залишаються на місці злочину, забобони щодо речей, які носяться при собі» та ін. [7, с. 346-514]. Надалі у науці здійснювалося спеціальні узагальнення щойно отриманої інформації на рівні логічно організованої системи знань, здатної пояснювати численні явища, пов'язані з механізмом слідоутворення, при підготовці, вчиненні та приховуванні злочину.

Однак у 20-30-ті роки минулого сторіччя встановлення криміналістичних особливостей, пов'язаних з діяльністю злочинця, відходить на другий план,

поступаючись місцем криміналістичній діяльності з розкриття та розслідування злочинів [8]. При цьому в сучасних підручниках структура викладеного матеріалу принципово не змінилася.

На сьогодні у криміналістичній науці єдності думок серед вчених з приводу об'єктів її пізнання немає. Одні вчені, розглядаючи злочинну діяльність як певний об'єкт пізнання відокремлюють думку про ті аспекти, які не є предметом дослідження інших наук кримінально-правового циклу, а його вивчення може бути забезпечено лише методами криміналістики [9; 10; 11; 12]. Інші відзначають у злочинній діяльності – механізм злочину [5; 13; 14; 15], механізм скоєння злочину [16], механізм злочинної діяльності [17; 18]. Ми вважаємо найбільш точним термін «механізм злочинної діяльності». Досліджуючи закономірні зв'язки між елементами механізму злочинної діяльності, багато вчених підкреслюють значимість слідів у структурі цього механізму [19; 20; 21; 22; 14; 15; 12; 23; 24; 25; 26].

Механізм злочинної діяльності – це система взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів при вчиненні злочинів (злочинця, потерпілого, обстановки, способів та ін.). У результаті цієї взаємодії утвориться слідова картина, яку слідчий пізнає під час розслідування конкретного злочину [18, с. 144].

Криміналістична характеристика злочинів як система відомостей про елементи механізму їх вчинення є результатом наукового пізнання злочинної діяльності. Вона є інформаційною основою, складеної в результаті узагальнення механізму вчинення злочинів певних видів (пізнання об'єкту), яка слугує для побудови версій в кожному окремому випадку розслідування.

У сучасних умовах протидії корупції та злочинності взагалі від правоохоронця вимагається дедалі більша концентрація всіх своїх сил і умінь щодо використання накопичених криміналістикою знань. У цьому зв'язку особливе місце займають професійні знання щодо механізму злочинної діяльності, способів злочину, особи злочинця, його психотипу, типової поведінки злочинця в суді, знань прийомів протидії розслідуванню і судовому

розгляду справи та ін. Досить часто в цій сфері співробітнику не вистачає знань і практичного досвіду. Заповнити цю прогалину можливо більш предметним криміналістичним вивченням «різних прийомів злочинців» з урахуванням їх злочинної спеціалізації і впровадженням отриманих даних у практичну діяльність. Однак тут ми вбачаємо певні сучасні проблеми криміналістики, з якими пов'язане деяке «відставання» науки від потреб практики протидії злочинності в Україні.

На жаль, зараз більшість сучасних підручників з навчальної дисципліни «Криміналістика» страждають неповнотою викладу криміналістично значущих відомостей про злочинну діяльність [18, с. 145-146; 27, с. 12-14; 28]. Вони містять невиправдано великий масив інформації статистичного характеру та описи кримінально-правових, кримінально-процесуальних аспектів. Окремі вчені-криміналісти надають для потреб практики лише фрагментарні відомості про особу злочинця з боку соціологічної науки.

Незважаючи на значний внесок вже проведених досліджень в галузі вивчення злочинної діяльності, до нашого часу залишається відкритим питання про те, що ж необхідно практиці протидії злочинності сьогодні в першу чергу. Слід з жалем констатувати, що на сьогодні, незважаючи на очевидну значимість результатів вже проведених криміналістами наукових досліджень щодо злочинної діяльності, вони, з різних об'єктивних і суб'єктивних причин, пов'язаних із соціальною, економічною і політичною нестабільністю в українському суспільстві, до «кінцевого споживача» (конкретного оперативного співробітника, слідчого та ін.) практично не доходять. Особливо це торкається корупційних злочинів.

Ми переконані, що сьогодні, не уявляючи психолого-криміналістичного портрету корупціонера, не розуміючи притаманні саме йому способи вчинення та специфічні способи приховування злочинів – неможливо ефективно протидіяти корупційній злочинності. Необхідні конкретні знання про усі елементи механізму цієї злочинної діяльності, за допомогою яких криміналістична наука зможе залишатися на передовій розкриття та

розслідування злочинів. Тому ми вважаємо необхідно розширити проблематику злочинної діяльності у сучасних підручниках з криміналістики. Присвятити окремий розділ дослідженню корупційних злочинів. Для створення дійсно систематизованого знання щодо механізмів злочинної діяльності уявляється доцільним, як перший крок, створення спеціального курсу з криміналістики «Сучасні проблеми слідчої діяльності», у рамках якого можна було б викласти питання: сутності і психологічних закономірностей вчинення злочинів, а також злочинів корупційного спрямування; соціально-психологічних типу корупціонеру; способів вчинення злочинів; способів та ознак приховування корупційного злочину; зв'язку способів зі слідами вчинення таких злочинів; зв'язку способів вчинення і приховування злочинів з особистісними рисами злочинця-корупціонера; визначення можливостей побудови психолого-криміналістичного профілю (портрета) злочинця та інших [29].

Література:

1. Дюркгейм Э. Норма и патология // Социология преступности. – М., 1966. – С. 12-16.
2. Философский энциклопедический словарь [Текст] / Е. Ф. Губский. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 575 с.
3. Даньшин М. В. Криміналістика ХХІ століття: місце у системі наукового знання : монографія / М. В. Даньшин. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 480 с.
4. Даньшин М. В. До питання про об'єкти пізнання у криміналістиці [Текст] / М. В. Даньшин // Наук. вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 21. Частина II. Том 3. – 2013. – С. 118–121.
5. Аверьянова Т. В. Криминалистика [Текст] : учебник для вузов Т. В. Аверьянова [и др.] ; под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, проф. Р. С. Белкина. – М. : Издательская группа НОРМА – ИНФРА- М, 1999. – 990 с.
6. Баршев Я. И. Основания уголовного судопроизводства с применением к

- российскому уголовному судопроизводству [Текст] / Я. И. Баршев. – М. : ЛексЭст, 2001. – 240 с.
7. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики [Текст] / Г. Гросс. – Новое изд., перепеч. с изд. 1908 г. – М. : ЛексЭст, 2002. – 1088 с.
  8. Криминалистика: техника и тактика расследования преступлений [Текст] / Н.А. Бобров, А. И. Винберг, С. А. Голунский, В. И. Громов [и др.] ; под ред. А.Я. Вышинского. – М. : Изд-во НКЮ СССР, 1935. – 540 с.
  9. Криминалистика [Текст] : учеб. – 2-е изд., испр., доп. и перераб. / под ред. д-ра юр. наук, проф. Е. П. Ищенко. – М. : Юридическая фирма «КОНТРАКТ»: ИНФРА-М, 2010. – 784 с.
  10. Корухов Ю. Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений [Текст] : науч.-практ. пособ. / Ю. Г. Корухов. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М., 1998. – 534 с.
  11. Основы борьбы с организованной преступностью [Текст]: монография / под ред. В. С. Овчинского [и др.] – М. : ИНФРА-М, 1996. – 786 с.
  12. Криминалистика [Текст] : учеб. / под ред. Н. П. Яблокова. – М. : НОРМА, 2010. – 984 с.
  13. Белкин Р. С. Курс криминалистики [Текст] : В 3 т. Т 1. Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Юристь, 1997. – 408 с.
  14. Криміналістика [Текст] : підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. А. Ф. Волобуєва. – Х. :ХНУВС, 2011. – 666 с.
  15. Криміналістика [Текст] : підручник / В. Ю. Шепітько [та ін.] / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
  16. Шурухнов Н. Г. Криминалистика [Текст] : учеб. / Н. Г. Шурухнов. – М. : Юристь, 2004. – 477 с.
  17. Гармаев Ю. П. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: Теория и практика [Текст] / Ю.П. Гармаев [и др.]. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2006. – 303 с.
  18. Смахтин Е. В. Криминалистика : соотношение с уголовным и уголовно-

- процессуальным правом [Текст] : монографія / под общ. ред. А. С. Подшибякина. – М. : Юрлитинформ, 2009. – 232 с.
19. Дулов А. В. Место системного подхода в методологических основах криминалистики [Текст] / А. В. Дулов // Проблемы системных исследований в криминалистике и судебной экспертизе : Сб. тезисов. Москва, МГУ им. М. В. Ломоносова, 4–5 декабря 2006 г. – М. : Макс Пресс, 2006. – С. 43–49.
20. Криміналістика: [навч. посіб.] / Р. І. Благута [та ін.] ; за заг. ред. Е. В. Пряхіна. – К. : Атіка, 2012. – 624 с.
21. Криміналістичка. Академічний курс [Текст] / Т. В. Варфоломеева [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 504 с.
22. Криміналістика [Текст] : навч. посіб. / І. В. Гора [та ін.]. – К. : Алерта, 2005. – 446 с.
23. Криминалистика [Текст] : учеб. / Л. Я. Драпкин [и др.]. – М. : ТК Велби, Проспект, 2007. – 769 с.
24. Криминалистика [Текст] : учеб. / под ред. А. В. Дулова. – Мн. : НКФ «Экоперспектива», 1998. – 516 с.
25. Криминалистика [Текст] : учеб. пособ. / под. ред. Н. И. Порубова. – Мн. : Выш. шк., 1997. – 516 с.
26. Криминалистика [Текст] : учебник / под ред. Т. А. Седовой, А. А. Эксархопуло. – СПб. : Лань, 2001. – 928 с.
27. Бахин В. П. Криминалистика для криминалистики или для практики? [Текст] / В. П. Бахин // Актуальні проблеми сучасної криміналістики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ч.1., 19–21 вересня 2002 р. – Сімферополь : ДОЛЯ, 2002. – С.12–20.
28. Бахин В. П. Чему и кому служит криминалистика? [Текст] / В. П. Бахин [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iuaj.net/node/366>.
29. Сучасні проблеми слідчої діяльності. Робоча програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки – 7.03040101 – Правознавство, галузь знань 0304 – Право, [Текст] / розробник М. В. Даньшин, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015 р. – 27 с.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ О ПРЕДУПРЕЖДЕНИИ КОРРУПЦИОННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В РОССИИ

Жадан Владимир Николаевич

Елабужский институт Казанского (Приволжского)
федерального университета
доцент кафедры уголовного процесса
и судебной деятельности,
кандидат юридических наук
E-mail: vlad.zhadan60@yandex.ru

Ключевые слова: предупреждение, коррупционная преступность, анализ, статистика, подходы, Россия.

Вопросам анализа криминологической и уголовно-правовой характеристики коррупционной преступности в Российской Федерации [7] (далее – РФ, России) посвящено немало публикаций. В тоже время актуальность вопросов о коррупционных преступлениях не становится меньше, а поэтому предметом данного исследования будут некоторые вопросы о предупреждении коррупционной преступности в России.

Как известно для многих стран мира коррупция в органах власти и экономической деятельности является одной из актуальных проблем. При этом влияние коррупции в этих странах настолько возросло и продолжает нарастать, что в ряде случаев оно достигает угрожающих размеров и сопоставимо со значительной частью госбюджета стран.

В свою очередь глобализация мирового сообщества привела к тому, что коррупция в одной стране может негативно сказываться на развитии других стран. Учитывая угрожающий характер коррупции, и ее значение для международного сообщества со второй половины XX века коррупция стала международной проблемой. На Генеральной Ассамблее Организации Объединенных Наций (далее – ООН) 16.12.1996 г. утверждена «Декларация Организации Объединенных Наций о борьбе с коррупцией и взяточничеством в международных коммерческих операциях» [1], а 31.10.2003 г. принята Конвенция ООН против коррупции и учрежден Международный день борьбы с

коррупцией (9 декабря) [2]. Советом Европы также приняты международные правовые акты по борьбе с коррупцией – Конвенция «Об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности» (8.11.1990 г.) [3], Конвенция «Об уголовной ответственности за коррупцию» (27.01.1999 г.) [4] и др.

Россия по международным и отечественным экспертным оценкам относится к числу стран мира с «высоким» уровнем коррупции в государственном управлении и экономической деятельности.

На основании Конвенции ООН против коррупции, Конвенции Совета Европы об уголовной ответственности за коррупцию, в России не только подтверждено сотрудничество в международной борьбе против коррупции, о чем свидетельствует ратификация указанных Конвенций, но и приняты Федеральный закон от 25.12.2008 № 273-ФЗ «О противодействии коррупции» (далее – ФЗ «О противодействии коррупции») [11], Указ Президента РФ от 19.05.2008 № 815 «О мерах по противодействию коррупции» [10.11] и иные нормативные правовые акты по вопросам противодействия коррупции.

Так, в ФЗ «О противодействии коррупции» [11] определяются основные понятия, правовые основы, принципы, дается характеристика деятельности по противодействию коррупции и ответственности физических и юридических лиц за коррупционные правонарушения. В подпункте «а» п. 1 ст. 1 ФЗ «О противодействии коррупции» дается понятие коррупции – злоупотребление служебным положением, дача взятки, получение взятки, злоупотребление полномочиями, коммерческий подкуп либо иное незаконное использование физическим лицом своего должностного положения вопреки законным интересам общества и государства в целях получения выгоды в виде денег, ценностей, иного имущества или услуг имущественного характера, иных имущественных прав для себя или для третьих лиц либо незаконное предоставление такой выгоды указанному лицу другими физическими лицами; а также совершение указанных деяний от имени или в интересах юридического лица [11].

В Уголовном кодексе РФ [9] (далее – УК) нет состава преступления, называемого коррупционным (коррупцией). При этом к антикоррупционным нормам УК относятся предусмотренные в главе 30 «Преступления против государственной власти, интересов государственной службы и службы в органах местного самоуправления» должностные и связанные с ними иные преступления – злоупотребление должностными полномочиями (ст. 285 УК), получение взятки (ст. 290 УК), дача взятки (ст. 291 УК), служебный подлог (ст. 292 УК); в главе 23 «Преступления против интересов службы в коммерческих и иных организациях» – злоупотребление полномочиями (ст. 201 УК), коммерческий подкуп (ст. 204 УК) и т.д. Антикоррупционные нормы имеются и в других главах УК.

Таким образом, к коррупционным преступлениям следует относить достаточно широкий круг общественно опасных деяний, квалифицируемых по различным статьям Особенной части УК. При этом уголовно-правовой анализ коррупционных преступлений требует самостоятельного исследования.

В литературе дается достаточно много научных понятий коррупционных преступлений. В общем виде под коррупционными преступлениями понимаются предусмотренные уголовным законом общественно опасные деяния и предполагающие незаконное использование лицом своего служебного положения или незаконное предоставление выгоды лицу, обладающему публичным статусом, совершаемые с прямым умыслом и целью получения выгоды для себя или других лиц. Следовательно, коррупционная преступность – это совокупность коррупционных преступлений, совершенных лицами за определенное время и на конкретной территории.

В науке криминологии криминологическая характеристика отдельных видов преступности, в том числе и коррупционных преступлений, включает в себя следующие элементы: 1) состояние, динамика, удельный вес, структура, уровень латентности и т.д. рассматриваемого вида преступности и ее отдельных групп; 2) причины и условия, способствующие совершению

преступлений; 3) криминологическая характеристика личности преступника; 4) меры предупреждения и профилактики преступлений.

Согласно официальной статистике в России за 2014 год всего зарегистрировано 2190,6 тыс. преступлений, в том числе преступлений коррупционной направленности 32204 (-24,6%), удельный вес этих преступлений, в общем числе составил 1,5% [8]. В тоже время за 2010 год было зарегистрировано 2628,8 тыс. преступлений, из них – 59283 преступлений коррупционной направленности, удельный вес преступлений данной категории – 2,3% [5]. Из этих данных следует, что за 2014 год в сравнение с 2010 годом зарегистрировано на 27079 меньше коррупционных преступлений.

Криминальная обстановка в России свидетельствует, что в последние годы по официальным данным наблюдается тенденция к снижению регистрируемых преступлений, как в целом, так и коррупционных преступлений. Вместе с тем по экспертным оценкам в официальной статистике отражается только одна пятая (или десятая) часть совершаемых преступлений данной категории. Все это порождает недоверие граждан к деятельности органов государственной власти, правоохранительных органов, а также к правовому нигилизму и неполному выполнению государством в целом правоохранительных функций.

Автор разделяет научный подход, что проблема коррупции в России не столько криминологическая и уголовно-правовая, а больше социально-политическая. Очевидно, что стратегия противодействия коррупции должна ориентироваться на правовые, экономические, социальные, психологические, нравственные и политические меры. При этом ликвидировать коррупцию, как и любое иное социальное зло такого же уровня, имеющую прочные корни в экономических, политических, социальных, психологических основах российского общества, невозможно. В настоящее время, может идти речь о значительном сокращении масштабов коррупции в государственном управлении и экономической деятельности, «введении ее в цивилизованные рамки», защите населения от различных форм коррупции, в том числе

повсеместных поборов на всех уровнях – от рядового работника конторы, полицейского и до высших эшелонов власти.

Поэтому, исходя из действующих и принимаемых нормативных правовых актов и программ по противодействию коррупции на федеральном, региональном и местном уровнях, определяемых ими форм и методов, объектов и субъектов, сроков и т.д., необходима последовательная и целенаправленная борьба с этим социально-правовым злом. Самое главное, необходима политическая воля руководства страны и регионов в постоянной и активной борьбе с коррупцией. Как отмечается экспертами «нет команды начать ее, а без этого соответствующая деятельность не будет реализовываться, поскольку неизбежно будут затронуты интересы богатых и влиятельных людей».

Автор разделяет научный подход, что в качестве общего начала противодействия коррупции необходимо исключать использование коррупции как средства становления и развития новых общественных отношений, создания социальной опоры рыночных отношений, а также пресекать легализацию (отмывание) и приумножение криминальных капиталов [6].

При этом специальными мерами предупреждения коррупции и коррупционных преступлений называются [6]: установление высокого материального содержания служащим, которое способно обеспечить им и их семьям достойный уровень жизни; повышенный контроль за доходами и расходами государственных и иных категорий служащих, за кадровой политикой; обеспечение безопасности лиц (а также их семей), осуществляющих борьбу с коррупцией, коррупционной преступностью; введение режима служебного использования государственных квартир, особняков, предоставляемых в связи с занятием государственной должности; производство всех выплат из бюджетной системы РФ только на основе закона и т.д.

В свою очередь организация борьбы с коррупционной преступностью должна базировать на [6]: постоянном анализе изменений коррупции и ее причин; мониторинге коррупционных преступлений в целом и отдельных их видов; антикоррупционном воспитании, образовании и пропаганде;

определении стратегии и тактики борьбы с коррупцией с учетом реальных социально-экономических, политических условий, состояния общественного сознания, системы правоохранительных органов; основе законодательства, а не подзаконных актов; проведении антикоррупционной экспертизы нормативных правовых актов и их проектов; разработке комплексных целевых антикоррупционных программ в РФ и ее субъектах, контроле их исполнения; мониторинге антикоррупционных нормативных правовых актов и программ, использовании зарубежного опыта; специализированной подготовке кадров и создании в правоохранительных органах специальной службы (например, Федеральная служба по противодействию коррупции); ротации государственных служащих (перемещение их внутри структуры), которая позволяет снизить межличностные связи и разрушить групповую, профессиональную солидарность; использовании помощи различных институтов гражданского общества и населения; оказании государственной поддержки по созданию и функционированию антикоррупционных общественных объединений; опубликовании отчетов о реализации мер антикоррупционной политики и программ; систематической оценке результатов работы и корректировке мер и др.

Таким образом, на основе анализа российского законодательства в области противодействия коррупции, официальной статистики и научных подходов о коррупционных преступлениях, а также авторского понимания рассмотрены некоторые аспекты предупреждения коррупционной преступности.

Литература:

1. Декларация Организации Объединенных Наций о борьбе с коррупцией и взяточничеством в международных коммерческих операциях (принята [резолюцией 51/191](#) Генеральной Ассамблеи от 16.12.1996 г.) [электронный ресурс]. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bribery.shtml (дата обращения: 10.03.2015).

2. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции (принята [резолюцией 58/4](#) Генеральной Ассамблеи от 31.10.2003 г.) [электронный ресурс]. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml (дата обращения: 10.03.2015).

3. Конвенция об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности (Страсбург, 08.11.1990) [электронный ресурс]. URL: http://www.businesspravo.ru/Docum/DocumShow_DocumID_39137.html (дата обращения: 10.03.2015).

4. Конвенция об уголовной ответственности за коррупцию (Страсбург, 27.01.1999) [электронный ресурс]. URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/rus/Treaties/Html/173.htm> (дата обращения: 10.03.2015).

5. Коррупция как разновидность противоправной деятельности. Состояние, структура, динамика и тенденции коррупционной преступности [электронный ресурс]. URL: <http://www.pandia.ru/text/78/314/11802.php> (дата обращения: 10.03.2015).

6. См.: Артемьева М.В. Коррупция и коррупционные преступления [электронный ресурс]. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/korruptsiya-i-korruptionnye-prestupleniya> (дата обращения: 10.03.2015); Криминологическая характеристика коррупции и коррупционной преступности [электронный ресурс]. URL: <http://www.elective.ru/arts/uri01-k0464-p20769.phtml> (дата обращения: 10.03.2015).

7. См.: Волков К.А. Уголовно-правовые проблемы противодействия коррупционным преступлениям // Российский следователь. – 2011. – № 15. – С. 5-9; Коломийченко Е.В., Зеленцов А.А. Общая характеристика преступлений коррупционной направленности в России [электронный ресурс]. URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?option=com_content&view=article&id (дата обращения: 10.03.2015) и др.

8. Состояние преступности в России за январь-декабрь 2014 года [электронный ресурс]. URL: https://mvd.ru/upload/site1/document_file/pxOrdPt4BF.pdf (дата обращения: 10.03.2015).

9. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 № 63-ФЗ (в ред. от 03.02.2015 № 7-ФЗ) // СЗ РФ. – 1996. – № 25. – Ст. 2954.

10. Указ Президента Российской Федерации от 19.05.2008 № 815 (в ред. от 14.02.2014) «О мерах по противодействию коррупции» [электронный ресурс]. URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=159027> (дата обращения: 10.03.2015).

11. Федеральный закон от 25.12.2008 № 273-ФЗ «О противодействии коррупции» (в ред. от 28.12.2013 № 396-ФЗ) [электронный ресурс]. URL: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=156929> (дата обращения: 10.03.2015).

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТИВ У КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ (ПІДСТАВИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ)

Житний Олександр Олександрович
професор кафедри кримінального права
та кримінології Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
E-mail: alexzprof@gmail.com

Ключові слова: корупція, кримінальний закон, міжнародний договір, імплементація.

Корупція стала досить небезпечним чинником гальмування розвитку окремих країн і світового господарства в цілому, вона є причиною величезних економічних збитків. Згідно одного з досліджень, проведених Інститутом

Світового Банку, щорічно у всьому світі виплачується хабарів на суму 1 трильйон доларів. І це лише приблизна цифра, яка надає загальне уявлення про те, скільки хабарів виплачується у всьому світі, як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються. Виступаючи на сесії Генеральної Асамблеї ООН з приводу прийняття Конвенції ООН проти корупції (2003 р.) тодішній Генеральний секретар цієї організації Кофі Аннан порівняв корупцію з «соціальною чумою», епідемію якої зазнають всі сучасні суспільства[1, с. 8]. Негативний соціально-правовий феномен корупції добре відомий будь-якій країні, незалежно від рівня її демократії і соціального благополуччя населення. Різниця між окремими державами полягає лише у ступені поширеності цього явища. Лише незначна кількість сучасних країн спроможні утримувати її на низькому рівні. За даними авторитетної міжнародної антикорупційної організації *Transparency International*, у 2014 році найбільших успіхів у цьому досягли Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Сінгапур, Нідерланди, Люксембург, Канада. У цьогорічному Індексі сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index*) Україна перебуває на 142 місці зі 175 позицій, що свідчить про її приналежність до групи найбільш корумпованих країн світу[2].

Говорячи про небезпечність корупційних діянь В. М. Киричко слушно вказує, що ця їх якість визначається перш за все створенням залежності службової діяльності певної особи від одержання неправомірної вигоди від інших осіб, чим заподіюється або може бути заподіяна істотна шкода фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі[3, с. 20]. Ця шкода багатовимірна: а) державна політика диктується приватними інтересами осіб, які здатні впливати на владу в масштабах, що перевершують діяльність цієї влади щодо реалізації суспільних інтересів, а ключові рішення, які мають максимальний вплив на життя суспільства, приймаються на корупційній основі або для прикриття корупціонерів, що знаходяться в залежності від різноманітних «тіньових» фігур; б) прямі втрати від корупції ведуть до зменшення доходів державного бюджету, зменшуючи обсяг виробленого ВВП; в) корупція

розширює тіньову економіку, руйнує конкуренцію, адже незаконні винагороди представникам публічної влади забезпечують надання неконкурентних переваг, що підриває ринкові відносини як такі, створює нові корупційні монополії, часто пов'язані з організованою злочинністю, знижує ефективність економіки в цілому; г) корупція позбавляє державу можливості забезпечити дотримання чесних правил ринкової гри, що дискредитує саму ідею ринку й авторитет держави як арбітра та судді; д) вплив корупції на проведення приватизації і банкрутств ускладнює появу ефективних власників; е) нераціональні витрати бюджетних коштів знижують бюджетні можливості; є) корупція збільшує витрати суб'єктів економіки, які перекладається на споживачів через підвищення цін і тарифів; ж) корупція в органах управління «розкладає» не тільки їх, а й апарати управління великих корпорацій, у зв'язку із чим відбувається загальне зниження ефективності управління, як державного, так і комерційного; з) широкомасштабна корупція знижує можливості залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій, що в принципі ускладнює державний розвиток[4, с. 10]. Тому боротьба з корупцією у сучасному світі стала одним із тих видів діяльності, у здійсненні якої сплітаються інтереси різних країн з різними політичними системами, різною державно-політичною ідеологією, які перебувають на різних етапах розвитку[5, с. 433–434].

Маючи давню історію, корупція як глобальна загроза лише відносно нещодавно стала об'єктом пильної уваги міжнародної спільноти. Так, в 70-х р.р. XX ст. корупційні правопорушення оцінювалися ООН як проблема здебільшого внутрішньодержавна (у Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, затвердженому у 1979 р., вказувалось, що поняття корупції має визначатися національним правом). Однак у вже з 90-х рр. XX ст. організація вже була змушена розпочати створення глобальної мережі антикорупційних норм[6, с. 93]. Пояснення перегляду міжнародно-правових підходів до оцінки корупції та перетворенню її на об'єкт міжнародної антикримінальної політики полягає в тому, що корупція набула характеру планетарної проблеми. Тому й усунення негативного феномена корупції з

системи суспільних відносин як в окремо взятих державах, так і в світі в цілому перетворилось на одну з цілей, яку наполегливо переслідує міжнародне демократичне співтовариство вже близько двох десятиліть. Міжнародні організації (Всесвітня Організація Торгівлі, низка агентств ООН, Організація Міжнародного Співробітництва та Розвитку, аналогічні організації в Європейському Союзі та Раді Європи) приділяють все більшу увагу корупції як проблемі міжнародного масштабу. У процесі вивчення цими організаціями різних типів посадових зловживань було зібрано і проаналізовано велику кількість необхідної інформації, вироблені заходи боротьби з ними. Зокрема, міжнародним співтовариством розроблено цілий комплекс вимог та рекомендацій, що стосуються протидії та попередження корупції. Відзначимо найбільш значущі міжнародні антикорупційні акти: Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб; Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності; Конвенція про боротьбу з корупцією, яка зачіпає посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав – членів Європейського союзу; Конвенція про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних угодах; Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію; Конвенція Ради Європи про цивільно-правову відповідальність за корупцію. Таким чином, до сьогоденного часу розроблено досить велику кількість спеціалізованих «антикорупційних» міжнародно-правових актів універсального і регіонального масштабів, що мають вагомe значення для держав, які визнають авторитет міжнародного права. Багато з них мають для України імперативну силу.

Одним з найбільш важливих подій в історії сучасних міжнародно-правових відносин у сфері протидії корупції стало підписання міжнародною спільнотою 9 грудня 2003 року в м. Меріда (Мексика) Конвенції ООН проти корупції – найбільш змістовного міжнародного акта, спрямованого на попередження і боротьбу з корупцією у світовому й національному масштабі

(для України він набув чинності 1 січня 2010 р.). Ця Конвенція визначає ключові принципи та конкретні заходи здійснення державами-учасницями політики у сфері протидії корупції. Зокрема, у ній наголошено на тому, що за умови дотримання національної Конституції та основоположних принципів правової системи кожна держава-учасниця розглядає можливість впровадження таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисно незаконного збагачення, тобто значного збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи, і які вона не може раціонально обґрунтувати.

Спираючись на реалізовану ООН глобальну програму боротьби з корупцією можна виділити три рівня цього явища: 1) корупція у сфері державної адміністрації, яка пов'язана головним чином з уявленнями громадян та досвідом їх взаємовідносин з державними установами, місцевими органами влади, поліцією, митницею тощо; 2) корупція у сфері комерційної діяльності, пов'язана з досвідом роботи середніх фірм і підприємств роздрібної торгівлі, а також з уявленнями підприємців; така корупція порушує ринкові процеси та зв'язки й може сприяти утворенню монополій і посилення нечесної конкуренції; 3) корупція на високому рівні у фінансових, політичних і адміністративних коридорах влади. Це найбільш руйнівний вид корупції, який може створювати серйозні проблеми в міжнародних економічних і політичних відносинах[7, с. 106]. Зазначені рівні мають бути враховані, зокрема, при встановленні й диференціації кримінальної відповідальності за корупцію. Так, у низці статей КК України, що встановлюють таку відповідальність, її диференціація здійснена з використанням двох критеріїв – розміру предмета корупційного злочину та статусу (сфери діяльності) особи, яка вчиняє такий злочин. У новелах КК, які стосуються реалізації національної антикорупційної політики, було встановлено відповідальність за т.зв. «корупцію у приватному секторі» – наприклад, за підкуп службової особи юридичної особи приватного права (ст. 368-3 КК).

У протидії корупції національні влади спираються не тільки на власний досвід. Тому наявність в національній правовій системі засобів протидії корупційним проявам, відповідним загально визнаним міжнародним стандартам у цій сфері, стає одним з «глобальних» політико-правових вимог, а організація міжнародного співробітництва у протидії корупції та уніфікація національних правових норм держав, які усвідомлюють гостроту проблеми боротьби з корупцією, набули особливої актуальності. У зв'язку з цим важливим завданням, від вирішення якого залежить результативність зусиль з протидії корупції на внутрішньодержавному, регіональному та всесвітньому рівнях, а також скоординованість діяльності суб'єктів, що реалізують антикорупційну політику, є успішна імплементація в національних правових системах вимог міжнародно-правових актів.

Література

1. Здійснення Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції – оцінка громадянського суспільства / Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2011. – 68 с.
2. The Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/corruption-perceptions-index-2014>.
3. Киричко В. М. Кримінальна відповідальність за корупцію / В. М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – 424 с.
4. Гусаров С. М. Корупція як загроза національному й міжнародному правопорядку в умовах всесвітньої глобалізації / С. М. Гусаров // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (17 квітня 2014 р., м. Харків). – Х. : Золота миля, 2014. – С. 9–13.
5. Фріс П. Л. Міжнародна кримінально-правова політика (поняття та основні завдання) // П. Л. Фріс. Вибрані праці. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2014. – С. 430–434.

6. Нуруллаєв І. Роль ООН у формуванні глобальної міжнародно-правової антикорупційної стратегії / І. Нуруллаєв // Юридична Україна. – 2007. – № 12. – С. 93–96.

7. Кушниренко С. Об имплементации в национальное законодательство России международных правовых норм, направленных на усиление борьбы с коррупцией / С. Кушниренко, А. Зоточкин // Уголовное право. – 2006. – № 6. – С. 106–110.

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК СТРИМУЮЧИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Зубенко Василь Васильович,
Херсонський державний університет,
юридичний факультет, доцент кафедри історії
та теорії права і держави, к.ю.н., доцент,
E-mail: zadorognia@ksu.ks.ua

Проведення реформ дають надію, що держава вийде з фінансової та економічної кризи, подолає труднощі пов'язані з війною та переведе основні зусилля на розвиток виробництва та вирішення соціальних проблем. Реальний стан речей все ж свідчить про те, що значна частина виробництва знаходиться в «тіні», тобто нелегальна економіка поширена майже в усіх галузях господарства.

Терміни „нелегальна” чи „тіньова економіка” вперше з'явилися в середині двадцятого сторіччя з метою визначення приховування доходів, а також антисупільних способів одержання доходів.

Домінантною сутністю тіньової економіки є її економічне начало – деструктивний характер економічної діяльності[1].

Щодо суспільного розвитку деструктивна економіка визначається як сектор економіки, що руйнує чи стримує нормальний розвиток людини, суспільних систем і природи

Тіньова економіка в першу чергу справляє негативний вплив на суспільні системи шляхом руйнації чи уповільнення розвитку виробничих сил та виробничих відносин розкраданнями, різного роду аваріями, посяганнями на відносини власності, розподілу, обміну, посягань на системи соціального забезпечення, посягань на фінансову систему та ін.

Отже в такому аспекті постає питання: які ж заходи слід вживати з метою протидії нелегальній економіці.

Проблематиці нелегальної економіки приділялася увага як з боку зарубіжних так і вітчизняних вчених економістів та правознавців.

Однією з перших робіт була праця П.Гутмана(США), в якій він однозначно стверджує, що нелегальну економічну діяльність ні в якому разі не можна зневажати[2]. Значним є вклад в розглядувану проблему вчених Є.Головіна[3], В. Захарова[4], В. Ортинського [5], У. Тіссена[6] та ін.

Так, зокрема Ульріх Тіссен, німецький дослідник, використовує поняття „тіньова економіка” для тих видів діяльності, в яких створюється нова вартість, що не враховується офіційною статистикою.

Один з провідних спеціалістів економіст Міжнародного Валютного Фонду Віто Танзі зазначив, що тіньова економіка це частина валового національного продукту, яка завдяки відсутності у звітності та/ або зниження її величини, не відображається в офіційній статистиці[7].

Метою наших досліджень стала нелегальна економіка як різноманітні суспільні процеси, що відрізняються межами узагальнених явищ. Ці межі пов'язуються з чинним законодавством. Саме ці явища, які й зумовили виникнення тіньової економіки ще є досить нерозкритими в науковій літературі і це зумовлюється певними чинниками. Як, наприклад, пов'язування нелегальної економіки з наявністю формально-юридичних заборон: законів та інших нормативно-правових актів.

Для з'ясування поставлених питань, видається доцільним розглянути генезис нелегальної економіки на території сучасної української держави та

характеристики трансформаційних процесів, що відбуваються в соціально-економічній сфері країни.

Дослідження розвитку будь-якого соціального явища надає можливість визначати причини існування такого явища, закономірності його функціонування та ознаки характерні лише йому.

Процес формування капіталістичного суспільства в Україні набуває рис інституціоналізації нелегальної економіки, перетворення її в стійкий елемент всієї економічної системи, тісного переплетіння з легальним сектором господарської діяльності, а також поширенням її масштабів. Цілком несподіваним наслідком переходу української економіки до капіталістичної системи стало вибухоподібне зростання нелегальної економіки. В часи „горбачевської перестройки” розповсюджувалася думка, що нелегальна економіка є дітищем притаманним радянській системі господарювання особливостей, дефектів, що можуть бути викоріненні запровадженням та визнанням приватної власності. Тоді вважалося, що в міру просування країни до капіталістичної економіки масштаби тіньової економіки скорочуватимуться, а легальної будуть зростати. Але цього не сталося.

Нелегальна економіка на сучасному етапі розвитку суспільства є загальносвітовим негативним явищем, яке з розвитком міжнародних економічних зв'язків та господарсько-фінансових технологій набуває новітніх більш небезпечних якостей.

Феномен „нелегальна економіка” в нашій державі та країнах з розвинутою ринковою економікою має як спільні так і відмінні якості. Спільним вбачається те, що економічна злочинність перехідного періоду, що є складовою частиною тіньової економіки, в Україні досягла того ж рівня, що і в розвинених державах, коли накопиченні капітали, у тому числі і кримінального походження, стали засобом вчинення нових, нерідко ще більш небезпечних злочинів.

В.М.Попович зазначає, що відмінним у процесах розвитку тіньової економіки від розвинених країн світу є те, що в Україні вона виникла стрімко,

на підґрунті різкої зміни відносин власності та планових суспільно-економічних відносин на ринкові без відповідної адаптації правового та організаційно-управлінського забезпечення цих трансформаційних процесів та сталого економіко-правового середовища країни [8].

Погоджуючись з вказаним твердженням, зазначимо, що тіньова економіка в Україні має певну історію, вивчення якої відкриває нові аспекти розуміння самої сутності розглядуваного явища.

Жовтневий переворот 1917 року зламав капіталістичну систему та став початком побудови соціалістичної системи. Остання в свою чергу на ранніх етапах розвитку держави характеризується такими основними особливостями:

істотно підірвав економічний потенціал суспільства революційний принцип „грабь награбленное”;

побудована система економічних відносин була зруйнована приходом до влади недостатньо компетентних керівників;

на розвиток інфраструктури господарських відносин значний негативний вплив справила громадянська війна;

за рахунок сфери надання послуг та виробництва продуктів споживання відбувалася спрямованість економіки на забезпечення військового потенціалу радянської держави;

на головній ознаці господарювання – прибутковості відбилися колективізація та націоналізація, що підірвали почуття господаря;

при тиранічному способі керівництва економікою не залишалось місця для ініціативності, творчому підходу;

нищівного удару економіці радянської держави завдала Друга світова війна, яка обумовила гіперспеціалізацію всього господарського комплексу країни на потреби військового комплексу.

Згодом на теренах країни знайшли своє розповсюдження наступні види нелегальної діяльності: бартерний обмін, несанкціоноване сумісництво (додаткова зайнятість), постачання продукції „незакріпленим” споживачам,

непланове будівництво, випуск неврахованої продукції, запуск у комерційний обіг матеріальних ресурсів, зекономлених понад офіційні норми, діяльність „фарцовщиків”, надання за плату чи „по блату” послуг, що повинні надаватися безкоштовно, хабарництво, незаконні валютні операції та ін.

Після деякої лібералізації господарської діяльності та підвищення платоспроможності населення стали виникати нові види нелегальної економіки. Це в першу чергу було породженням дефіциту предметів споживання. В торгівлі вона утворювалася завдяки розриву між державними твердими цінами та цінами реального попиту, що породжувало підпільні та напівлегальні виробництва – так званих „цеховиків”.

Потім тіньовий бізнес почав захоплювати вагомі місця в окремих секторах економіки. Широкого розповсюдження набули масові приписки, що забезпечували виконання та перевиконання планів, покривали розкрадання матеріальних ресурсів. Одержали розвиток такі тіньові операції, як валютні спекуляції, фарцовка.

Слід зазначити, що на той час ухилення від сплати податків для економіки СРСР було нетиповим, на відміну від держав з розвинутою ринковою економікою, і стосувалося лише незначного сектора індивідуальної трудової діяльності.

На думку В. Поповича, економіко-кримінологічний аналіз кримінальної політики у сфері економічних відносин показує, що формування передумов розвитку сучасних масштабів тінізації суспільно-економічних відносин країн СНД, і в тому числі й в Україні, почалися на базі тіньової організаційно-правової політики в сфері економічних відносин, яка виникла ще в роки „перебудови”. Мета цієї політики – стрімке накопичення первинних капіталів у кооперативному підприємстві, що з’явилося на першому етапі тінізації (1986-1989 рр.), розвинулося на другому етапі (1989-1991 рр.) і сформувало тіньову економіку в сучасному вигляді в період 1992-1998 років[8].

Нами вбачається, що в подальшому слід проводити пошук форм, методів та дій, які допоможуть виявити причини посилення процесів тінізації

економічної діяльності, визначити шляхи усунення цих причин, а також сприятливих умов поширення прихованої діяльності. Наша економіка дійшла межі, коли подальша її тінізація та викликана нею корумпованість може привести до втрати державного суверенітету особливо з урахуванням тих негативних процесів, що відбуваються в цей нелегкий для України час.

Література:

1. Елисеєва И.И. Теневая экономика в регионе: проблемы изучения. // Региональная экономика. – 2001. - №1.- С. 21-27.
2. Гутман П. Подпольная экономика. – М.: Экономика, 1977. – С. 242.
3. Головин Е.Д. О классификации явлений теневой экономики. // Вестник Московського университета. Серия 6. Экономика. – 1992. - № 1. – С. 12-21.
4. Захаров В.П. Оперативно-розшукове забезпечення після судової стадії функціонування правоохоронної системи: Монографія. – Львів: ЛІВС, 2002. – 127 с.
5. Ортинський В.Л. Проблемне визначення структури нелегальної економіки. // Життя і право. – 2004. - № 1. – С.66-70.
6. Тіссен У. Тіньова економіка: методи прогнозування, проблема кількісної оцінки та висновки для економічної політики. // Зрушення до ринкової економіки. Реформи в Україні: погляд з середини. – К. – 1998. – С.110-123.
7. Vito Tanzi. The Underground Economy in the United States Abroad. – Lexington, Mass: Lexington Books. – 1982. p. 70.
8. Попович В.М. Економіко-кримінологічна теорія детінізації економіки: Монографія. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2001. – С. 169-171

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ В ПУБЛІЧНО – ПРАВОВІЙ СФЕРІ: СУТНІСТЬ ТА ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ

Ієвлєва Людмила Ігорівна

здобувач кафедри державно – правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
e-mail: luda@e-mail.ua

Ключові слова: конфлікт інтересів, приватний інтерес, корупція, публічний службовець, посадова особа, публічно – правова сфера.

Конфлікти є закономірним явищем і діють в усіх сферах суспільства і держави: соціальной, політичній, економічній, правовій тощо. Як різновид соціальних процесів конфлікти властиві і публічно – правовій сфері. Динаміка і характер управлінських відносин створюють можливості для існування суперечливих інтересів – особи, суспільства і держави, наслідком яких є конфліктні ситуації. Специфічним видом конфліктів, що виникають в публічно – правовій сфері є конфлікт інтересів.

Проблеми «конфлікту інтересів» обговорюються вченими - фахівцями різних наук. Враховуючи актуальність дослідження цього явища, на наш погляд, доцільним є з'ясування сутності та передумов виникнення конфлікту інтересів в публічно – правовій сфері.

Конфлікт інтересів є комплексним і складним явищем. У більшості країн правова категорія «конфлікт інтересів» має неоднозначні характеристики та розмиті межі між приватними, державними та суспільними інтересами. Більше того, відслідкувати ці межі досить важко, у результаті чого нормативні акти різних держав, що стосуються характеру і складу конфлікту інтересів, суттєво різняться один від одного [1, с.8]. Термінологія «конфлікту інтересів» закріплена і у вітчизняному законодавстві.

Втім, як зазначає Д. М. Лук'янець в тих поняттях, які закладені в законі, досить широко можна трактувати конфлікт інтересів. Конфлікт інтересів – це передовсім внутрішній конфлікт людини [2; с.16]. Конфлікт інтересів – правове

поняття, ситуація, за якої сторона, що укладає угоду, потенційно може одержати безпосередню вигоду, здійснюючи дії, які завдають збиток іншій стороні. Конфлікт інтересів існує навіть тоді, коли він не стає наслідком яких-небудь неетичних чи неправомірних дій. Конфлікт інтересів може створити враження нечистоти, що може підірвати довіру до особи в професійній чи судовій системах. Конфлікт інтересів на публічній службі виникає внаслідок існування можливостей для зловживання владою. Розпорядження владою та участь в управлінні надають публічним службовцям можливості управляти значними матеріальними та людськими ресурсами, вони мають широкий доступ до інформації, можуть кардинально впливати на долю конкретної людини, тобто в сфері реалізації публічної влади потенційно існують умови для виникнення конфлікту інтересів [3].

Конфлікт інтересів ватро розглядати як колізію публічних інтересів в межах компетенції посади публічного службовця і його приватних інтересів. Під «приватними інтересами» необхідно розуміти «будь - які інтереси, посадовця, обумовлені особистими, родинними, дружніми чи будь - якими іншими позаслужбовими стосунками з іншими фізичними чи юридичними особами, в тому числі особисті майнові та немайнові інтереси, а також ті, що виникають у зв'язку з його членством або діяльністю в громадських, політичних та релігійних організаціях [4, с.38]. В основі конфлікту інтересів є конфлікт між законом і особистою заінтересованістю, між етично правильним і етично неправильним з точки зору суспільної моралі. З конфліктом інтересів досить тісно пов'язані такі негативні явища як зловживання службовим становищем, фаворитизм, непотизм (кумівство) і корупція, що розвивається на їх основі. Виникнення конфлікту інтересів, тобто протиріччя між особистими (приватними) інтересами посадової особи та її службовими обов'язками в процесі прийняття рішень, вчинення або невчинення адміністративних дій можуть бути джерелом корупції в органах публічної влади.

Передумовами і причинами виникнення конфлікту інтересів в публічно – правовій сфері можуть бути різноманітні чинники і фактори, зокрема:

1. Політичні: прагнення скористатися владою, неправомірне користування особою службовими і особистими правами, що пов'язане з отриманням незаконних переваг чи пільг;
2. Правові: порушення закріплених у законодавстві основних принципів публічної служби: законності, професіоналізму, рівності громадян перед законом, порушення конституційного обов'язку забезпечення прав та свобод людини, недобросовісність виконання службових повноважень, порушення законодавчо встановлених вимог, обмежень і заборон;
3. Нормативно – колізійні: високий рівень розмитості та невизначеності компетенції, дублювання повноважень владних органів, їх структур, наявність протиріч між нормативно – правовими актами органів влади різного рівня, включення до них положень, що сприяють створенню умов для корупційної поведінки, відсутність механізмів відповідальності за невиконання чи неналежне виконання посадових обов'язків, неналежний контроль, існуючі прогалини у правовому регулюванні;
4. Етичні: невисокий моральний рівень конкретного службовця; недотримання основних вимог до службової поведінки, відсутність або недостатнє використання моральних та матеріальних ресурсів мотивації службовця, наявність у службовій діяльності (посадових функціях) галузей, що передбачають ухвалення рішень на підставі суб'єктивних оцінок, відсутність норм і правил вирішення виниклого особистісного конфлікту інтересів;
5. Соціальні: різноманітні соціальні вимоги та переваги, дисбаланс між матеріальними можливостями і фінансовими очікуваннями, між професійним рівнем і посадовим положенням окремих службовців, недостатнє інформування про діяльність органів публічної влади [4; 5; 6; 7].

Отже, конфлікт інтересів в публічно – правовій сфері характеризується такими ознаками як: протиріччя між особистими інтересами посадових осіб та його службовими обов'язками в процесі прийняття рішень, вчинення та невчинення адміністративних дій; колізія публічних інтересів в межах компетенції посади службовця та його приватних інтересів, суперечність між

законом і особистою заінтересованістю, між етично правильним і етично неправильним з точки зору суспільної моралі. З конфліктом інтересів досить тісно пов'язані такі негативні явища як зловживання службовим становищем, фаворитизм, кумівство і корупція, що розвивається на їх основі. Враховуючи особливості і характер публічно – правової сфери взаємовідносин, необхідно пам'ятати, що службовці і посадовці мають підпорядковувати свої приватні інтереси публічним і суспільним інтересам. Суспільство не повинно мати жодних сумнів стосовно законної, гласної, відкритої діяльності публічної служби. Саме пріоритет публічних інтересів над особистою зацікавленістю посадовців обумовлює необхідність законодавчо закріплювати і втілювати у практичну діяльність ефективні заходи щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Гришина Наталія Вікторівна

Література

1. Токар – Остапенко О. В. Врегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні - К.: НІСД. - 2013. - 57 с.
2. Актуальні питання удосконалення антикорупційного законодавства щодо професійної етики на публічній службі та запобігання конфлікту інтересів / Комітет Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. – К. ФОП Москаленко О. М. - 2011. – 76 с.
3. Лук'янець Д. М. Реформа регулювання професійної етики публічних службовців в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sumynews.com/>.
4. Професійна етика публічної служби та запобігання конфлікту інтересів. – Навчальний посібник. Видавець – Школа вищого корпусу державної служби, за ред. Я. Березовського. – 2010. – 67 с.
5. Олешко О. М. Зарубіжний досвід запобігання і врегулювання конфлікту інтересів на державній службі // Теорія і практика державного управління. – 2014. – Вип. 3. – с. 263 – 271.

6. Лопушинський І. П. Конфлікт інтересів на державній службі: проблеми законодавчого врегулювання в Україні // Наукові праці. Державне управління. Політологія. – Том 130. Випуск 117. – 2010. - с. 11 – 18.
7. Лавренюк Ю. Конфлікт інтересів у діяльності публічних службовців як складова механізму протидії корупції // Ефективність державного управління: зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 27. – с. 422 – 428.

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

Кагановська Тетяна Євгеніївна

декан юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Корупція в системі державної служби є вкрай небезпечним явищем, оскільки вона охоплює державний апарат в цілому. Принципи державної служби далеко не завжди реалізуються на практиці, що в свою чергу сприяє прояву і зростанню корупції в системі державної служби. Породжує корупцію, зокрема, неповна реалізація принципу відкритості державної служби та її доступності громадському контролю, об'єктивного інформування суспільства про діяльність державних службовців. Громадський контроль сьогодні здійснюється не на належному рівні, відсутній правовий механізм його реалізації. У свою чергу, корупційні прояви в системі державної служби сприяють порушенню інших її принципів, зокрема, принципу законності; принципу пріоритету прав і свобод людини і громадянина; принципу рівного доступу до державної служби; принципу професіоналізму, що призводить до дезорганізації системи державної служби в цілому.

За показниками корумпованості Україна стабільно входить у групу світових «лідерів». Масштаби, специфіка здійснення і динаміка розповсюдження корупційних дій залежить від загального політичного, економічного і соціального стану держави. Період проведення соціально-правових і економічних реформ у суспільстві є сприятливим для розширення корупційних можливостей.

Для цього завжди існує низка причин:

- 1) економічна криза і політична нестабільність;
- 2) недосконалість законодавства, тобто тривала відсутність системи антикорупційних законів і підзаконних актів.

Корупція загрожує національній безпеці і суспільному ладу України, впливає на формування і діяльність владних інститутів, підриває довіру громадян до влади, ускладнює відносини України з іноземними державами. Тому необхідне проведення таких першорядних заходів:

- зменшення кількості «хабаромістких» функцій державного управління (видача ліцензій, довідок);
- забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів, тендерів;
- чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень;
- підвищення кримінальної відповідальності за корупційну діяльність;
- за скоєння корупційної дії повинні притягуватися не лише державні службовці нижчого рівня, але і високопосадовці, які скомпрометували себе корупційними діями;
- закріпити як корупційні в кримінальному законодавстві реально діючі форми лобізму, протекціонізму, спонсорвання з політичною метою й інші закриті корупційні технології.

На думку вчених, варто розрізняти верхівкову, низову і вертикальну корупції. Перша – охоплює політиків, вище і середнє чиновництво і пов'язана з ухваленням рішень, що мають високу вартісну ціну. Це лобіювання законів,

участь у розподілі держзамовлень, зміні форм власності тощо. Друга – поширена на середньому і нижчому рівнях і пов’язана з постійною, рутинною взаємодією службовців і громадян (штрафи, реєстрації, видача довідок та ін.). Часто обидві зацікавлені в корупційній операції сторони належать до однієї державної організації. У цьому випадку службовець дає хабар своєму начальнику за те, що той покриває корупційні дії першого. Це вже вертикальна корупція, яка виступає як міст між верхівкою і низовою корупцією. Це особливо небезпечно, оскільки свідчить про перехід корупції від стадії розрізнених актів в стадію організованих форм [1].

Однією з основних причин політичної, економічної та соціальної нестабільності в Україні є корупція. Вона завжди присутня там, де є публічна влада. Слово «корупція» означає підкуп державних службовців, хоча згодом під цим словом стали розуміти будь-яке корисливе зловживання владою та недоброчесність чиновників [2]. На жаль, у нашій країні вона з соціальної аномалії перетворилася на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, є нормою функціонування влади, правоохоронних органів та способом життя значної частини членів суспільства. Тому, однією з найважливіших проблем розбудови держави є формування ефективного механізму забезпечення дієвості державних інституцій, методологічною засадою існування яких має бути концепція єдності та розподілу влад, що є ознакою демократичної і правової держави, бо державне управління здійснюється через органи законодавчої, виконавчої та судової влади, які утворені в установленому законодавством порядку. Державне управління як адміністративна, виконавча та розпорядча діяльність держави здійснює цілеспрямований вплив органів держави, її інституцій та державних службовців на різні сфери життя суспільства, індивідів та їх колективів. Тому на порядку денному існування країни гостро стоїть питання боротьби з корупцією.

Слід погодитися з Є. Невмержицьким у тому, що відсутність будь-яких результатів боротьби з корупцією, окрім газетних розслідувань, призвела до суспільної оцінки корупції як феномена, з яким боротися ніхто не бажає і який

розцінюється як явище, що неминуче та поза волею виборців супроводить будь-яку державну владу [3, с. 127-128].

Корупція сьогодні стала щоденним явищем, набула всеохоплюючого епидемічно-корозійного характеру. Викоренити це явище до кінця не можливо, але вживати певних заходів щодо мінімізації корупції необхідно [4, с.113]. Корупція – явище, яке породжується недосконалістю влади, і «тільки влада може впоратися з корупцією» [5, с. 73].

Таким чином, сьогодні виникла нагальна потреба щодо реформування державної служби, підбору та розстановки фахівців своєї справи. Про це вже неодноразово зазначалось у виступах відомих українських політиків та у публікаціях періодичних видань. Так, Є. Невмержицький зазначає, що реформа державної служби – найважливіший напрям демократизації суспільства і влади. Для її успіху реформатори повинні взяти до уваги не лише порядок реформування органів влади, але й багато інших чинників, таких як співвідношення між заробітною платнею в державному секторі і бізнесі, роль корупції та конфлікту інтересів під час прийняття рішень у державному секторі, ефективність та значимість праці державного службовця та багато іншого, що націлене на формування чесної та компетентної державної служби [6, с. 51]. Враховуючи прагнення нашої держави стати на один щабель з багатьма високо розвинутими країнами світу, змушує шукати шляхи викоренення корупції, в першу чергу, з державної служби як соціального зла різними способами та методами.

У літературі вже була висловлена думка про те, що важливим кроком у протидії корупції має стати вдосконалення діяльності державних органів, які здійснюють виявлення корупційних діянь керівників і посадових осіб, для чого необхідно переорієнтувати їх з виявлення незначних чинників корупції на виявлення більш небезпечних правопорушень, а також проявів у найбільш важливих сферах життя держави та у сферах, де ці діяння набули найбільшого розповсюдження; розробити та запровадити в діяльність правоохоронних органів необхідні методики виявлення та збору інформації про факти корупції

на різних рівнях державного управління. Доцільним є запровадження таких заходів і у сферах розпорядження державними коштами, приватизації, охорони здоров'я, освіти, інших сферах громадського та державного життя. Одним з кроків запобігання корупції в державній службі є прозорість і відкритість влади. Іншими словами, необхідно зробити діяльність державних структур, їх посадових осіб прозорою для пересічних громадян що поверне віру громадян в офіційну владу, створить несприятливе середовище для корумпування суспільства, гарантуватиме реалізацію конституційних прав громадян в інформаційній сфері [7, с. 69].

Проблеми протидії корупції в Україні за своїм змістом багато в чому збігаються з аналогічними проблемами в інших країнах, особливо в країнах, що утворилися на теренах колишнього Радянського Союзу. Цей збіг обумовлюється однаковою соціальною сутністю корупції як корозії влади, яка полягає у зловживанні службовими особами органів державної влади та органів місцевого самоврядування владою або службовим становищем у корисливих або в інших особистих інтересах. Незважаючи на відмінності у державному устрої, однаковими в принципі для всіх країн є як основні соціально-економічні передумови корупції – недосконалість механізму реалізації владних повноважень, прагнення наділених владою суб'єктів скористатися цією владою в особистих цілях (конфлікт публічних і особистих інтересів), так і основні напрями протидії корупції – обмеження, нейтралізація та усунення соціальних передумов корупції, причин та умов корупційних діянь, визначення обмежень і заборон для державних службовців, встановлення відповідальності за їх порушення [8, с. 19].

Безперечно, велике значення для ефективного функціонування всієї системи управління справами держави й суспільства має забезпеченість цієї системи відповідними кадрами та розумне управління кадровим потенціалом державної служби. Сучасні проблемні питання стосуються як ефективності системи державного управління, так і забезпечення ефективності системи

державної служби, формування її кадрового потенціалу та управління ним [9, с.109].

Протидія корупції в системі державної служби є основою антикорупційного механізму в цілому і служить реалізації принципу відкритості та публічності в діяльності державних органів. Створюючи систему протидії корупції за допомогою прийняття різних профілактичних, попереджувальних і каральних заходів, наша держава, як би вона не прагнула, повною мірою, на сьогоднішній день не може забезпечити вирішення цієї проблеми. Корупція як феномен в суспільному та державному житті має підвищений ступінь суспільної небезпеки порівняно з усіма іншими схожими елементами соціальної дійсності. Важливо розуміти, що боротьба з корупцією не зводиться до боротьби з її проявами. Така боротьба завжди тісно пов'язана з урегулюванням усіх сторін життя суспільства і держави. Для більш ефективної протидії корупції необхідні комплексні і розраховані на довгострокову перспективу заходи. Зокрема, необхідно змінювати ставлення суспільства до корупції, підвищувати його правову культуру, боротися з таким явищем як правовий нігілізм; необхідне дотримання таких умов як громадський контроль, прозорість влади, посилення заходів відповідальності. Все це неможливо без ефективної антикорупційної політики держави. Тому, основне завдання, що сьогодні стоїть перед країною – це проведення реформи державної служби, створення професійної та некорумпованої нової еліти державних службовців у державному управлінні.

Література:

1. Сатаров Г.А. Россия и коррупция: кто кого? // Российская газета. – 1998. – 19 февраля.
2. Мельник М.І. Хабарництво, загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства. – К., 2000. – С. 32–44.
3. Невмержицький Є. Інститути громадянського суспільства у протидії корупції // Право України. – 2008. – № 12. – С. 126–132.

4. Одінцева О. Цивілізований лобізм як форма боротьби з корупцією // *Право України*. – 2006. – № 6. – С. 110–114.
5. Голик Ю. В. Борьба с коррупцией как перманентный процесс // *Правовая политика и правовая жизнь*. – 2003. – № 3. – С. 68–74.
6. Невмержицький Є. Ефективний державний апарат як головна умова викоренення корупції в Україні // *Банківська справа*. – 2008. – № 5. – С. 47–54.
7. Мельник М. І. Антикоруційна діяльність в органах державної влади та її наукове забезпечення // *Право України*. – 2000. – № 3. – С. 67–71.
8. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): Монографія. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
9. Сурай І. Г. Суб'єкти управління кадрами державної служби України // *Статистика України*. – 2009. – № 1. – С. 109–113.

ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ НА ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Кім Катерина Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент
доцент каф. державно-правових дисциплін
ХНУ імені В.Н. Каразіна

Державна служба є особливим суспільним інститутом, що наділений функціями з підготовки та реалізації суспільно значимих рішень, через реалізацію яких здійснюється державна політика. Одним із головних принципів державної служби є реалізація і захист прав та свобод людини і громадянина. Відсутність реалізації цього принципу породжує корупцію в системі державної служби і, навпаки, корупція в системі державної служби заважає реалізації цього принципу.

У сучасній науковій літературі існує чимало визначень корупції. Її розглядають у правовому, політичному та соціальному аспекті. На думку А.В. Куракіна, корупцію у системі державної служби можна визначити як протиправне прийняття державним службовцем особисто або через посередників майнових благ, здійснення державним службовцем посадових

зловживань з використанням свого статусу, а також підкуп державного службовця фізичними або юридичними особами.

Професор Н. В. Кузнецова пропонує розглядати корупцію не лише як правове, а й як соціальне, економічне та моральне явище, яке завдає шкоди нормальному функціонуванню моральних та правових відносин у суспільстві та державі. Такий підхід вважають найбільш вдалим, оскільки корупцію не можна розглядати лише у правовому аспекті, адже ігноруючи інші сторони корупції, які характеризують її як соціальне, політичне, економічне явище, неможливо повністю визначити природу походження терміна «корупція».

Іноді корупція зводиться лише до якогось одного суспільно небезпечного діяння. Так, С. І. Ожегов визначає корупцію як підкуп хабарами, продажність посадових осіб, політичних діячів.

У сучасному юридичному енциклопедичному словнику корупція визначається як "злочинна діяльність в сфері політики чи державного управління, яка полягає у використанні посадовими особами довірених їм прав та владних повноважень для особистого збагачення".

У національному законодавстві поняття корупції знайшло своє нормативне закріплення в Законі України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 7 квітня 2011 р. (набрав чинності 1 липня 2011 р.), де зазначено, що корупція – це використання особою (особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, відповідно до закону; посадові особи юридичних осіб, фізичні особи – у разі одержання від них вказаними особами або за участю цих осіб іншими особами неправомірної вигоди) наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або

прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди вищеперерахованим особам або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

Основними ознаками корупції, що впливають з її законодавчого визначення є:

а) здійснення корупційної діяльності лише особами, які уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

б) безпосередній зв'язок такої діяльності з протиправним використанням вказаними особами наданих їм повноважень;

в) заборона законом такого використання;

г) наявність спеціальної мети – схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

На думку багатьох науковців корупція повинна розглядатися як сукупність споріднених діянь, що включають у себе низку посадових зловживань.

Корупція визнана явищем, яке належить до числа найбільш небезпечних соціальних явищ, що призводять до послаблення інститутів публічної влади. Корупція у сфері держслужби дезорганізує суспільство, викликає відчуження особистості від держави, втрату надій людей на чесну і відповідальну державну владу. Корупція руйнує всю систему державного управління, породжує негативне ставлення до державних службовців і, як наслідок, сприяє падінню престижу державної служби у населення нашої країни і на міжнародній арені. Усі ці та інші негативні чинники створюють загрозу національній безпеці.

Корупція в органах державної влади становить соціальну загрозу тим, що вона безпосередньо або опосередковано впливає на суспільні цінності, мораль і державні устої, підриваючи віру у справедливість прийнятих державою рішень. Небезпека корупції полягає, насамперед, у тому, що за прийнятими рішеннями

чиновників стоїть практична діяльність, яка не завжди може мати для суспільства і держави позитивний характер. Корупція знижує ефективність промислової політики і спонукає приватний бізнес діяти у тіншовому секторі, порушуючи податкове, адміністративне і кримінальне законодавство. Водночас чинником розвитку корупції є складна система державного управління, де хабарі часом є дієвим засобом прийняття рішень.

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху в цьому процесі є передумовою для формування у суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВЧИНЕННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Кліпа Оксана Сергіївна.,
курсант 4-го курсу факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення кваліфікації
працівників податкової міліції,
Національного університету державної
податкової служби України,
E-mail: oksana-19930304@yandex.ua

Збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають відшкодуванню в установленому законом порядку. Нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) внаслідок вчинення корупційного правопорушення, можуть бути скасовані органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, органу місцевого самоврядування. Правочин, укладений внаслідок корупційного правопорушення, є нікчемним. Фізичні та юридичні особи, права яких порушено внаслідок вчинення

корупційного правопорушення і яким завдано моральної або майнової шкоди, збитків, мають право на відновлення прав, відшкодування збитків, шкоди в установленому законом порядку. Стратегічним напрямом протидії корупції слід визначити посилення діяльності, спрямованої на виявлення корупційних проявів, та забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності.

Законом України «Про запобігання корупції» змінено систему адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, яка діяла відповідно до Закону України «Про боротьбу з корупцією» та чітко розмежовано вимоги до застосування кримінальної та адміністративної відповідальності за скоєння корупційного діяння.

За вчинення корупційних правопорушень особи, уповноважені на виконання функцій держави, притягаються у встановленому законом порядку до:

- кримінальної;
- адміністративної;
- цивільно-правової;
- або дисциплінарної відповідальності (стаття 18 Закону).

Відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, у триденний строк з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

В абзаці 4 ст. 1 Закону «Про запобігання корупції», наведено визначення корупційного правопорушення, а саме як умисного діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 4 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність [1].

Абзац 5 цієї ж статті цього ж Закону розкриває ознаки корупції: використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання

неправомірної вигоди особі, зазначеній в частині першій статті 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [1].

Згідно, зі ст.22 вище зазначеного Закону особам, зазначеним у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах. Загалом розділ IV Закону України «Про запобігання корупції», встановлює відповідальність про запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням.

Розділ XI Закону України «Про запобігання корупції», встановлює відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків, а саме: Ст. 65. відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. За вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 3 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. У разі вчинення від імені та в інтересах юридичної особи її уповноваженою особою злочину самостійно або у співучасті до юридичної особи у випадках, визначених Кримінальним кодексом України, застосовуються заходи кримінально-правового характеру. Особа, яка вчинила корупційне правопорушення або правопорушення, пов'язане з корупцією, однак судом не застосовано до неї покарання або не накладено на неї стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Ст. 66. ЗУ «Про запобігання корупції», наголошує на відшкодуванні збитків, шкоди, завданих державі внаслідок вчинення корупційного правопорушення, збитки, шкода, завдані державі внаслідок вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила відповідне правопорушення, в установленому законом порядку [1].

Згідно глави 13-а Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлена адміністративна відповідальність за наступні правопорушення:

- порушення обмежень щодо використання службового становища (ст..172-2)
- пропозиція або надання неправомірної вигоди (ст..172-3)
- порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст..172-4)
- порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) (ст..172-5)
- порушення вимог фінансового контролю (ст..172-6)
- порушення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів (ст..172-7)
- незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень (ст..172-8)
- невжиття заходів щодо протидії корупції (ст..172-9) [3].

Згідно Кримінального кодексу України службових осіб може бути притягнуто до кримінальної відповідальності за :

- самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи (ст..353)
- підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст..358)
- зловживання владою або службовим становищем (ст..364)
- зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст..364-1)
- перевищення влади або службових повноважень (ст.. 365)

- перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст.. 365-1)
- зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст.. 366)
- службова недбалість (ст.. 367)
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст.. 368) [2].

В ч. 3 ст. 18 КК України надано визначення службових осіб, які безпосередньо і притягуються до відповідальності за правопорушення, зазначені в нормативно-правових актах України [2].

Прийнятий антикорупційний закон істотно посилив відповідальність за корупційні діяння та став одним із найбільш революційних документів, який ухвалила Верховна Рада. Цей документ стане поштовхом до боротьби з корупцією в Україні. Головне, щоб антикорупційний закон знайшов своє практичне застосування в органах влади та мав широку підтримку серед громадян. Раніше корупціонери обходилися протоколами про адміністративну відповідальність та лише сплачували штраф. Відтепер за всі корупційні правопорушення передбачена кримінальна відповідальність. Ще однією надзвичайно важливою новацією стало надання можливості нашим громадян повідомляти органи влади про корупцію в анонімному порядку. Дуже багато громадян не повідомляють про факти корупції, побоюючись подальшого тиску на них. Окрім зазначеного, цей закон передбачає зобов'язання українськими банками надавати інформацію податковим органам щодо вказаних у декларації відомостей при проведенні їх перевірки. Водночас органи державної фіскальної служби та Військові служби правопорядку позбавляються повноважень складання протоколів про адміністративні корупційні правопорушення.

Також, створено Антикорупційний сервіс Державної фіскальної служби України «Пульс», який створений з метою запобігання корупції, тобто до даного сервісу надходять скарги на діяльність уповноважених органів, а саме:

Науковий керівник: , доцент кафедри, кандидат юридичних наук, підполковник податкової міліції Бухтіяров Олексій Анатолійович.

Література:

1. Закон України «Про запобігання корупції» , від 04.03.2015 р.
2. Кримінальний кодекс України, зі змінами і доповненнями в редакції від 02.03.2015 р.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення, зі змінами і доповненнями в редакції від 02.03.2015 р.

ДО ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ

Книженко Оксана Олександрівна
Національна академія прокуратури України
професор кафедри кримінального права,
кримінології та кримінально-виконавчого права,
доктор юридичних наук, професор
E- mail: knijenkookcana@mail.ru

Ключові слова: незаконне збагачення, кримінальна відповідальність, санкції, покарання.

У цій роботі свою увагу приділимо аналізу диспозиції норми статті 368-2 КК України, а також виду та розміру покарання, яке законодавець вважає необхідним та достатнім за незаконне збагачення.

Стосовно першого позначеного питання, відзначимо, що, виходячи з диспозиції норми, що аналізується, законодавець фактично поклав обов'язок доводити законність підстав набуття у власність активів у значному розмірі на суб'єкта злочину. Верховна Рада України, змінюючи редакцію ст. 368-2 Кримінального кодексу не дослухалася й до висновку Головного науково-експертного управління від 29.01.2015 року в якому відзначається, що така редакція закону про кримінальну відповідальність порушує гарантовану ст. 62 Конституції України презумпцію невинуватості особи у вчиненні

злочину, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ми цілком згодні з цим висновком й підтримуємо думку, що буквальне тлумачення запропонованої норми КК свідчить саме про те, що особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування повинна буде доказувати факт законності набуття активів у „значному розмірі” задля того, щоб її не звинуватили у вчиненні незаконного збагачення.

Також хочеться відзначити, що в пояснювальних записках, якими пропонувалося внести зазначені зміни, відсутнє належне їх обґрунтування. Зокрема, в записці до законопроекту № 1660-1 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції”, яким передбачено відповідальність за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, її близькою особою у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі відсутнє будь-яке обґрунтування криміналізації вказаних дій [1].

У пояснювальній записці до законопроекту № 1660, яким пропонувалося криміналізувати одержання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність необґрунтованого майна, в якості підстав обґрунтування такої відповідальності робилося посилення на статтю 20 Конвенції ООН проти корупції, що ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року [2]. Так, відповідно до цієї норми, держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати [3]. Далі автори законопроекту відзначають, що беручи до уваги об’єктивні українські реалії (у

тому числі отримання більшістю населення заробітної плати неофіційно „в конверті”), більшість громадян не зможуть підтвердити джерело походження навіть незначного по вартості майна. З цієї причини ними запропоновано ввести кримінальну відповідальність за незаконне збагачення за придбання не будь-якого майна (купівля якого не може бути обґрунтована), а лише того майна, що за своєю вартістю явно значно виходить за рамки офіційних доходів особи [2].

Таке обґрунтування відповідальності викликає не просто зауваження, а здивування і ось з якого приводу. Вказівка авторів законопроекту на отримання більшістю населення заробітної плати неофіційно „в конверті” скоріше мала б розглядатися як підстава декриміналізації, а не криміналізації. Так, у доктрині кримінального права під час розроблення проблем декриміналізації, відзначається на те, що декриміналізація є вимушеною, якщо закон вперто не виконується значною частиною населення [4, с. 104].

Вважаємо, що в чинному КК України було б більш обґрунтованим незаконне збагачення визначити як значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. Відтворення ст. 20 згаданої Конвенції, по-перше, не зобов'язувало б особу доказувати свою невинуватість, як це має місце в нинішній редакції. По-друге, не поставало б питання про визначення поняття „набуття”. Так, наприклад, уявімо таку ситуацію. Особа накопичує кошти не розміщуючи їх на депозитному вкладі, а зберігаючи вдома. Заощадивши певну суму, вона придбає за неї інше майно. З формальної точки зору такі дії начеб то мають підпадати під набуття активів, проте набуття як такого не відбувається, особа лише один вид активу перевела в інший.

Є потреба сказати й про санкції норми, що аналізується. По-перше, навіть неглибокий аналіз ст. 368-2 КК України свідчить про недодержання положень норм Загальної частини Кримінального кодексу України.

Так, за злочин, передбачений частиною першою цієї статті, законодавець визначив покарання у виді позбавленням волі на строк до двох років з

позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі спеціальною конфіскацією та з конфіскацією майна. Законодавець визначаючи покарання, не врахував того, що частиною другою статті 59 КК України визначається, що конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Незаконне збагачення належить до злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, тому за його вчинення не може бути встановлена конфіскація майна, якщо цей злочин не є тяжким чи особливо тяжким. Враховуючи положення ст. 12 КК України, можемо впевнено говорити, злочин цей не є тяжким (ч.1 ст. 368-2 КК України).

По-друге, є сумніви щодо належно проведеної диференціації відповідальності. Так, порівняння виду та розміру покарання, яке передбачено частинами першою, другою та третьою статті 368-2 КК України, свідчить, що додаткове покарання, як є обов'язковим, також є ще й однаковим. Це – позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, спеціальна конфіскація та конфіскація майна. Тобто фактично покарання за простий та кваліфікований види злочинів відрізняються лише основним видом покарання. В нашому випадку це – позбавленням волі.

Таке нівелювання принципу диференціації в кримінальному праві зводить нанівець досягнення індивідуалізації покарання, яке досягається й додатковим видом покарання також. Це, в свою чергу, порушує додержання таких принципів кримінального права як справедливість та законність, а також стане на заваді досягненню цілей покарання.

По-третє, Україна обрала шлях гуманізації кримінальної відповідальності, який властивий для багатьох країн світу. Так, вказівка про необхідність скорочення позбавлення волі містилася ще в Рекомендаціях № R (99) 22 стосовно зростання чисельності ув'язнених та переповнення місць позбавлення

волі, прийнятих Комітетом Міністрів Ради Європи 30 вересня 1999 р. на 681 засіданні Заступників Міністрів (далі - Рекомендації) [5]. Відповідно до цих Рекомендацій, державами-учасниками Ради Європи позбавлення волі має розглядатися як вид покарання, що застосовується лише у виняткових випадках, коли тяжкість порушення не дозволяє застосування будь-яких інших заходів чи санкцій.

На виконання п.4 Загальних положень Рекомендацій, країни-члени повинні розглядати можливість декриміналізації певних злочинів або їх переведення до іншої категорії правопорушень з тим, щоб до них не могло бути застосовано позбавлення волі. Відзначається про можливість передбачення положення про громадські санкції, які б відповідали основним принципам демократичних держав і гарантували права людини, закріплені в Європейській Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5, 6].

Вищевказані положення Рекомендацій частково знайшли відображення в Концепції реформування кримінальної юстиції, схваленої у 2008 р. (далі – Концепція), яка сформувала нові підходи у сфері кримінального судочинства.

Проте, як бачимо, санкції норми, що аналізуються, є безальтернативними та кумулятивними. Виникає цілком очевидне запитання, а чи потрібно особу, яка ще не є соціально запушеною одразу карати позбавленням волі? Вочевидь, що законодавець позбавляє суд можливості вибору альтернативних до позбавлення волі видів покарань. Виходячи з положень ст. 75 КК України, зокрема неможливості застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням за корупційний злочин, а відповідно до примітки ст. 45 КК України, незаконне збагачення є корупційним злочином, особа не може бути піддана й такому заходу кримінально-правового характеру. Отже, виходить, що на фоні проголошеної гуманізації кримінальної відповідальності відбувається її посилення за корупційні злочини, криміналізація яких викликає суттєві зауваження.

Література:

1. Проект Закону України від 09.01.2015 р. № 1660-1 „Про внесення змін до

- деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1660-1&sk1=9
2. Проект Закону України від 27.12.2014 р. № 1660 „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53224
  3. Конвенції ООН проти корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/conv/print1389888064627925
  4. Кудрявцев В.Н. Криминология и проблемы декриминализации / В.Н. Кудрявцев, В.Е. Эминов // Журнал российского права. – 2005. - № 4. – 103– 107 с.
  5. Рекомендация № (99) 22 Комитета Министров Совета Европы государствам-членам «О проблеме переполнения тюрем и увеличения числа лиц, находящихся под стражей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.echr-base.ru/rec99_22j sp.
  6. Рекомендация № R (92) 16 Комітету міністрів державам-членам про Європейські правила щодо загальних санкцій та заходів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine.uapravo.net/data/base60/ukr60057.htm>.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ковальова Тетяна Володимирівна,
ХарРІ НАДУ при Президентові України,
доцент кафедри права та європейської інтеграції,
к. філол. н., доц.
E-mail: pravo_dpt@ukr.net

Ключові слова: корупційне правопорушення, незаконне збагачення, легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, рівень корупції.

За часи своєї незалежності Україна так чи інакше декларувала прагнення подолати корупцію й організовану злочинність. За цей період було прийнято 2 концепції боротьби з корупцією, 4 загальнодержавні програми боротьби з організованою злочинністю і корупцією, 2 Національні антикорупційні стратегії, Концепцію боротьби з організованою злочинністю, спеціальні закони України «Про боротьбу з корупцією» 1995 року, «Про засади запобігання і протидії корупції» 2011 року, «Про запобігання корупції» 2014 року, понад 100 нормативно-правових актів антикорупційної спрямованості. Із проблем подолання корупції проведено десятки форумів, круглих столів, конференцій, семінарів, у тому числі за участю іноземних фахівців. Ці питання неодноразово розглядала Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України. Проте рівень корупції в Україні залишається вкрай високим, а боротьба з нею – неефективною.

За даними дослідження Transparency International, у 2013 й у 2014 рр. залишається в списку найбільш корумпованих держав, посідаючи відповідно 144 і 142 місця серед 175 країн : «28 балів зі 100 можливих і 142 місце зі 175 позицій – такі показники України в нинішньому Індексі сприйняття корупції від Transparency International. України вкотре опинилася на одному щаблі з Угандою і Коморськими островами як одна з найбільш корумпованих країн світу» [8].

На думку фахівців, ефективність боротьби з корупцією в Україні залежить від чотирьох головних складових: 1) наявності належної правової бази антикорупційного спрямування; 2) ефективного та повного її застосування; 3) розвитку системи громадського контролю та формування антикорупційної суспільної свідомості; 4) організаційно-управлінського забезпечення антикорупційної діяльності [7, с.44].

Розглянемо першу складову боротьби з корупцією: окремі положення нормативно-правових актів як базу для протидії/сприяння корупції.

Слід віддати належне законодавцеві щодо уточнення термінів та усунення прогалин антикорупційних нормативно-правових актів, зокрема стосовно визначення близьких осіб, потенційного і реального конфлікту інтересів. Нарешті приведено у відповідність до ст. 20 Конвенції ООН проти корупції визначення такого складу злочину, як незаконне збагачення (ст. 368² Кримінального кодексу України). Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року № 198-VIII визначає незаконне збагачення як «набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі» [2].

Однак нове законодавство не позбавлене недоліків і неточностей. Так, викликає сумнів визначення корупційного правопорушення в ст. 1 нового Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700 як «діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» [3]. Відповідно до цього закону корупційним правопорушенням тепер є не лише умисне діяння (як це визначено в ст. 1 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07.04.2011 №3206), а й учинене з необережності. Навряд чи з цим можна

погодитися, оскільки, отримуючи неправомірну вигоду або приймаючи/надаючи обіцянку/пропозицію неправомірної вигоди, особа усвідомлює протиправність своїх дій і їх корумпований характер.

Інша справа, коли в ст. 1 закону №1700 йдеться про правопорушення, пов'язане з корупцією, тобто «діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність». Учинення таких правопорушень пов'язане не з отриманням неправомірної вигоди чи її обіцянкою/пропозицією, а з порушенням нормативних приписів, знання й виконання яких є обов'язковим для суб'єкта, на якого вони поширюються.

Позитивним кроком є визначення корупційних злочинів, якими відповідно до Кримінального кодексу України вважаються ті, що передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у разі їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² цього кодексу [2]. Проте не зрозуміло, чому до цього переліку не включені ст.ст. 209, 209¹, які стосуються легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, адже така легалізація часто передбачає участь посадових осіб юридичних осіб як публічного, так і приватного права, які є суб'єктами відповідальності за корупційні злочини.

Одним із заходів, який передбачений Антикорупційною стратегією на 2014-2017 роки, є розробка проекту акта Кабінету Міністрів України щодо схвалення загальнонаціональної методики оцінки рівня корупції відповідно до стандартів ООН, щорічне проведення із залученням громадськості дослідження щодо сприйняття корупції та довіри населення до органів, відповідальних за запобігання корупції, готовності населення брати участь у заходах щодо запобігання корупції, поширеності та видів моделей корупційної поведінки, корупціогенних ризиків у відповідних сферах [4].

У зв'язку з наведеним можна запропонувати при розробці методики оцінювання рівня корупції використати як критерії деякі з 12 принципів good governance, оцінювання яких у рамках опитування громади запропоновано Програмою Ради Європи «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні» [6]. Показовим для виявлення рівня корупції може бути оцінка, наприклад за 5-бальною шкалою, дотримання таких принципів: чесне проведення виборів, відкритість і прозорість публічної влади (забезпечення доступу до інформації, сприяння розумінню того, як реалізується місцева публічна діяльність), етична поведінка публічних службовців, підзвітність як гарантія того, що обрані та посадові особи несуть відповідальність за свої дії. Отримані результати дадуть можливість виявити сфери корупційних ризиків у місцевих органах публічної влади та застосувати адекватні заходи для запобігання їм.

Отже, наведений у статті аналіз нормативно-правового матеріалу дозволяє зробити такі висновки. По-перше, правова складова є однією з провідних у механізмі запобігання і протидії корупції. По-друге, як показує практика, формування вітчизняної антикорупційної нормативно-правової бази на сьогодні не завершене й потребує доопрацювання. По-третє, закріплені в законах норми потребують розробки механізмів їх застосування.

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. – Режим доступу : [zakon.rada.gov.ua>laws/show/2341-14](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [Електронний ресурс] : Закон України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII. – Режим доступу : [zakon.nau.ua>doc/?uid=1214.56.0](http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1214.56.0).
3. Про запобігання корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 14.10.2014 № 1700-18. – Режим доступу : [zakon.rada.gov.ua>laws/show/1700-18](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18).

4. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційну стратегію) на 2014–2017 роки [Електронний ресурс] : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1699–VII. – Режим доступу : http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-ВРУ/type-Закон%20України/1699-VII-14.10.2014.htm.

5. Про засади запобігання і протидії корупції [Електронний ресурс] : Закон України від 7 квітня 2011 року N 3206-VI. - Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3206-17.

6. Програма Ради Європи «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.slg-coe.org.ua>.

7. Таций В.Я. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине // В. Я. Таций, В. И. Борисов. Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. — К., 2004. — Вип. 4. — С. 44-48.

8. Україна посіла 142-ге місце в рейтингу сприйняття корупції - Transparency International [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsr.u.ua/ukraine/03dec2014/korrupi.html>.

МИНИМИЗАЦИЯ ПОСЛЕДСТВИЙ КОРРУПЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АНТИКОРРУПЦИОННЫХ ЗАКОНОВ

Козюк Михаил Николаевич
Российская академия народного хозяйства
и государственной службы,
Волгоградский филиал,
доцент кафедры теории и истории
государства и права
E-mail: mkozuk@yandex.ru

Ключевые слова: Коррупция, противодействие коррупции, минимизация последствий.

В соответствии со статьей 1 Федерального закона №273-ФЗ «О противодействии коррупции» само по себе противодействие коррупции состоит

в деятельности органов власти, общественных объединений и граждан по предупреждению коррупции, борьбе с коррупцией и минимизации и (или) ликвидации последствий коррупционных правонарушений. Таким образом, противодействие коррупции можно представить в виде определенной системы действий в рамках триады (предупреждение, борьба и минимизация последствий). Из этих трех частей, на данный момент наиболее развитой, пожалуй, является вторая часть – борьба с коррупционными правонарушениями. Поскольку коррупционные правонарушения, чаще всего в виде преступлений, обществу давно известны то, как свидетельствует история права, еще в глубокой древности основные виды коррупционных преступлений уже различались и, как правило, сурово наказывались. За прошедшие столетия уголовно-правовые и уголовно-процессуальные нормы совершенствовались, и в настоящее время государственная власть располагает целым арсеналом средств по выявлению, предупреждению, пресечению, раскрытию и расследованию коррупционных правонарушений.

Сложнее ситуация в сфере предупреждения коррупции. Проблема здесь в том, что само по себе предупреждение (профилактика) затрагивает довольно широкий спектр общественных отношений, в том числе и такие сферы общественной жизни, на которые современное общество не может напрямую воздействовать. Так чаще всего среди причин коррупционного поведения называют экономические причины. Очевидно, что государственная власть только частично может оказывать влияние на экономику страны. Еще менее степень ее влияния на культуру, составной частью которой является правовая культура. А именно недостатки этой культуры, а если более точно – правовой нигилизм – это прямая и непосредственная причина коррупционного поведения. Поэтому сама по себе профилактика коррупции, если ее рассматривать в полном объеме это объемная система явлений и отношений общественной жизни целый ряд из которых, имеет исторический характер. Между тем в более узком или инструментальном смысле профилактика коррупции как система действенных мер применяемых, прежде всего органами

власти в союзе с гражданским обществом, как говорится «здесь и сейчас» это особое направление государственной политики к которому вполне можно применить критерии объективности и эффективности. Наверное, не будет преувеличением сказать, что вновь принятое законодательство о противодействии коррупции и проводимая здесь реальная политика — это как раз и есть то предупреждение коррупции о котором говорит статья 1 закона РФ о противодействии коррупции.

Вместе с тем указанная триада — это не случайный набор действий по противодействию коррупции. Все отмеченные составные части логически связаны и существуют в диалектическом единстве. Действительно, в целях противодействия коррупции в стране проводится масштабная кампания по ее предупреждению, устанавливается особый антикоррупционный правовой режим. Составной частью его является социально-правовой контроль, который направлен на выявление нарушений данного режима. В случае нарушений начинают действовать правоохранительные и судебные механизмы устраняющие данные нарушения и восстанавливающие целостность режима. Однако логика деятельности требует наличия еще одного звена своеобразной «обратной связи» между режимом и нарушением. Это звено отвечает за совершенствование работы по поддержанию антикоррупционного режима в эффективном актуальном состоянии. Если совершено коррупционное правонарушение, значит, в плотной ткани правового режима образовалась «дыра» и задача состоит не только в том, чтобы привлечь к ответственности правонарушителя, что само по себе конечно важно, но и в том, чтобы устранить эту «дыру», поскольку через нее будут постоянно проникать новые нарушения, и уровень коррупционности общества уменьшаться не будет.

И законодатель, исходя из общей теоретической модели противодействия коррупции, называет это звено – «минимизация и (или) ликвидация последствий коррупционных правонарушений». Эта формула была закреплена в федеральном законе от 25 декабря 2008 года №273-ФЗ. Мы обращаем внимание на дату принятия закона, поскольку вынуждены с

удивлением констатировать - за прошедшее время данная формула не подверглась ни серьезной научной, ни собственно практико-аналитической рефлексии, по крайней мере, не удалось найти по данной теме ни научных монографий, ни даже специальных статей. Поскольку современная библиография по проблеме коррупции довольно объемна, то вполне возможно какие-то материалы недоступны, однако утверждение о том, что данная проблема еще не подверглась тщательному анализу вполне правомерно. Это обстоятельство удивительно прежде всего тем, что без внимания к проблеме минимизации последствий коррупции, говорить о полноценной государственной политике в этом направлении довольно сложно. Точнее, несмотря на все усилия власти и общества эта политика не будет приносить весомых результатов. Как говорит одно народное сравнение, это все равно, что «воду носить в решете». Кстати наиболее трезвые оценки уже пятилетней борьбы с коррупцией говорят о том, что даже о локальных победах говорить здесь еще рано. Поэтому есть все основания утверждать, что вполне возможно причиной такого состояния дел как раз и является отсутствие внимания к указанному звену в общей цепи деятельности по противодействию коррупции.

Вместе с тем, нужно прямо отметить, что законодатель, обозначив вышеуказанную проблему, не смог ее раскрыть в последующем тексте федерального закона. И это при том, что в преамбуле закона тема минимизации последствий коррупции заявлена. Вполне возможно, что это объясняется отсутствием ясности и научных разработок на момент принятия закона. Однако и при внесении довольно многочисленных изменений в закон данная проблема не была затронута. При этом имея в виду наличие нормотворческой субординации, нельзя требовать от иных органов государственной власти полноценного устранения образовавшегося здесь пробела. В принципе ни Президент, ни Правительство в строгом соответствии со статьей 5 ФЗ «О противодействии коррупции» не вправе вторгаться в федеральное законодательство, только Федеральное Собрание РФ «обеспечивает разработку и принятие федеральных законов по вопросам противодействия коррупции».

На данный момент можно констатировать, что по вопросу о минимизации последствий коррупционных правонарушений в нашем законодательстве образовался большой правовой «пробел», который лишь частично устраняется правоприменительной практикой. Наличие такого пробела, как, впрочем, и всякого пробела в праве имеет негативные последствия, как для самой правовой системы, так и для эффективного регулирования тех отношений на которые направлен тот правовой институт и в сфере которого данный пробел образовался.

Вместе с тем, имея в виду то очевидное обстоятельство, что между принятым законом и его реализацией находится такой феномен как государственная, точнее политическая воля и вполне отдавая отчет, что на этом основании вполне можно критиковать многие государственно правовые мероприятия, проводимые в различных странах, тем не менее, следует, невзирая на это, изучать то полезное, что возникает на правовом поле. Среди такого полезного стоит обратить внимание на Закон Украины «О принципах предупреждения и противодействия коррупции» [1]. Этот закон был принят в июне 2009 года, т.е. его разработчики уже учитывали нормы аналогичного российского закона.

В преамбуле закона Украины также есть упоминание об интересующем нас институте: «Настоящий Закон определяет основные принципы..., возмещения причиненного вследствие совершения коррупционных правонарушений ущерба, вреда, восстановления нарушенных прав, свобод или интересов физических лиц, прав или интересов юридических лиц, интересов государства». Как видно украинский законодатель, в отличие от российского, рассматривает проблему в усеченном виде как обязанность возместить причиненный преступлением материальный ущерб и политический вред. Это в сущности ничего не добавляет к обычной доктрине борьбы с преступностью, которую исповедует любое государство. Вместе с тем, Закон Украины содержит Раздел V «устранение последствий коррупционных правонарушений» содержащий несколько статей. Так установлено, что ущерб, нанесенный

коррупционным правонарушением государству, подлежит возмещению в установленном законом порядке. Все правовые акты, принятые в результате коррупционного правонарушения, могут отменяться органами, должностными лицами или судом. Сделка, заключенная вследствие коррупционного правонарушения, является ничтожной. Физические и юридические лица, права которых нарушены в результате совершения коррупционного правонарушения и которым нанесен моральный или имущественный вред, убытки, имеют право на восстановление прав, возмещение убытков, вреда в установленном законом порядке. Очень важное следующее положение: убытки, причиненные физическому или юридическому лицу в результате незаконных решений, действий или бездействия субъекта, осуществляющего мероприятия по предотвращению и противодействию коррупции, возмещаются из Государственного бюджета Украины в установленном законом порядке. В дальнейшем к этому лицу могут быть в регрессном порядке предъявлены претензии, если обвинительным приговором суда установлено, что в деятельности этого лица содержится состав преступления. Последняя статья раздела установила, что «Средства и другое имущество, полученные в результате совершения коррупционного правонарушения, подлежат конфискации по решению суда в установленном законом порядке, а средства в установленном судом размере стоимости незаконно полученных услуг или льгот - взысканию в пользу государства». (Мы рассматриваем первый вариант Закона Украины, который в дальнейшем неоднократно изменялся.)

Таким образом, сравнение институтов минимизации последствий коррупционного правонарушения и устранения последствий коррупции говорит о том, что в настоящее время ни нормативно, ни реально эти институты не различаются и не имеют никаких особенностей по сравнению с обычным порядком устранения последствий любого правонарушения, причиненного государству или физическим и юридическим лицам. А соответствующие нормы законодательства, даже обозначая проблему, делают отсылки к общему правопорядку. Российское законодательство де-факто использует действующий

правопорядок. Примерно такое же положение в законодательстве Беларуси, Казахстана и иных государств СНГ.

Литература:

1. Юридичний вісник, 2010. №1.

ВИКРИВАЧІ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ І ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Колеснік Ігор Ігорович

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

студент 5 курсу 12 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції

помічник адвоката

E-mail: kolesnik__igor@mail.ru

Діденко Дмитро Сергійович

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого

студент 5 курсу 2 групи

факультет правосуддя

E-mail: didenkod@bk.ru

Ніхто вже не ставить під сумнів, що саме високий рівень корупції є найбільшою проблемою для України. Саме це, негативне явище обкрадає не тільки бюджет, але й кожного українця. Через корупцію та хабарництво бюджет країни втрачає десятки мільярдів гривень на державних закупівлях, спостерігається відсутність базового принципу справедливості у судовій системі, ми є свідками високої смертності на дорогах, яка втричі вища, аніж в країнах Європи, система медицини залишається у дуже примітивному становищі, а багато ВУЗів випускає надзвичайно некваліфікованих спеціалістів і цей список, на жаль, не є вичерпним. Сприйняття корупції як однієї із основних загроз стабільному функціонуванню держави, істотної перепони на шляху її розвитку є загальноновизнаним та найбільш поширеним у сучасному суспільстві. Тому більшість держав, в тому числі й найрозвинутіші, вживають активних заходів, спрямованих на подолання корупції, розробляють нові методики виявлення її проявів, удосконалюють законодавство у даній сфері. До

вказаної теми прикута постійна увага з боку міжнародної спільноти - проводяться конференції та семінари, створюються нові та розширюється географія діяльності вже існуючих інституцій, укладаються дво- та багатосторонні угоди щодо взаємної правової допомоги тощо. Одним із міжнародних стандартів антикорупційної політики, який на сьогодні реалізовується в багатьох державах, є захист осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції (викривачів). Інформація надана викривачем є одним з найбільш дієвих механізмів попередження корупції, подолання недоліків в управлінні організацією та інших негативних явищ.

У здоровому суспільстві засуджують того, хто вчиняє злочин...а не того, хто повідомляє про нього. На сьогодні, Україна розпочинає всеукраїнську кампанію стосовно зміни ставленні до викривачів. Якщо про корупцію не повідомляти...корупція не буде виявлена ніколи!

У нашій державі існує ряд психологічних факторів, через які створюється негативне ставлення до добросовісних викривачів. Важливим фактором, який впливає негативно на ставлення до викривачів як з боку населення, так і з боку багатьох політиків та фахівців є відсутність розуміння змісту, сутності та мети добросовісного викривача як соціально корисної діяльності, спрямованої на захист суспільних інтересів.

Насамперед, таке правило закріплене статтею 32 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікованій Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V) передбачено, що кожна Держава-учасниця розглядає можливість включення до своєї внутрішньої правової системи належних заходів для забезпечення захисту будь-яких осіб, які добросовісно й на обґрунтованих підставах повідомляють компетентним органам про будь-які факти, пов'язані зі злочинами корупційної спрямованості.

Положення щодо необхідності захисту таких осіб також міститься в Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифікованій Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252-V. Так, згідно із статтею 22 Конвенції, кожна Сторона вживатиме таких заходів, які можуть бути

необхідними для забезпечення ефективного й належного захисту тих, хто повідомляє про кримінальні злочини, визначені у статтях 2-14 (передбачені Конвенцією корупційні злочини), або в інший спосіб співробітничав із органами слідства та кримінального переслідування, а також свідків, які дають показання стосовно цих злочинів.

Крім цього, подібна вимога передбачена й статтею 9 Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифікованої Законом України від 16 березня 2005 року № 2476-IV. Відповідно до цієї норми, кожна Сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві належний захист проти будь-якої необґрунтованої санкції щодо працівників, які мають достатні підстави підозрювати корупцію, та які добросовісно доповідають про свої підозри відповідальним особам або компетентним органам.

Враховуючи зазначене, у багатьох державах світу вже протягом тривалого часу і небезуспішно функціонують системи захисту осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції. Авторитетні міжнародні організації ГРЕКО та ПАРЕ, у своїх рекомендаціях за результатами оцінювання ситуації в Україні, рекомендували вжити заходів, щодо захисту викривачів. Отже захист викривачів є одним із міжнародних стандартів, необхідних Україні для ефективної боротьби з корупцією.

Законом України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 25 січня 2015 року, гарантуються наступні засоби захисту викривачів:

- Законодавством гарантується певний спектр засобів захисту викривачів та їх близьких (правовий, організаційно-технічний та інші види захисту);
- Законодавець гарантує викривачам захист, від будь-яких санкцій чи тиснення з боку роботодавця
- Передбачена можливість анонімно повідомляти про корупційні злочини;
- За дотримання законодавства щодо викривачів, здійснюється моніторинг Національною антикорупційною комісією;

В нашій країні найбільш ефективним засобом забезпечення безпеки викривачів є удосконалення чинного законодавства у цій сфері, а також встановлення

відповідальності осіб за невжиття відповідних заходів щодо повідомлення про факти корупції.

ЗУ «Про запобігання корупції» від 14.10.14 передбачає наступні засоби захисту у зв'язку з повідомленням про корупційне правопорушення:

- За клопотанням чи згодою заміна документів та зміна зовнішності;
- За клопотанням чи згодою переселення в інше місце проживання, з бронюванням жилої площі постійного місце проживання;
- Забезпечення конфіденційності відомостей про особу;
- Поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення;
- Видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;
- За клопотанням чи згодою зміна місця навчання або роботи, з компенсацією різниці у зарплаті;
- За письмовою згодою використання технічних засобів контролю і прослуховування, запис телефонних розмов, візуальне спостереження;
- Закритий судовий розгляд тощо.

Вище перелічені засоби захисту надаються правоохоронними органами у разі, якщо існує загроза життю, здоров'ю, житлу або майну.

Викривач або член його сім'ї не може через повідомлення про порушення зазнати загрози або бути:

- 1) Звільненим або примушеним звільнитися;
- 2) Переведеним до іншого місця роботи;
- 3) Зазнати розголошення інформації щодо нього, якщо немає його письмової згоди;
- 4) Зазнати зміни умов праці;
- 5) Притягнутим до дисциплінарної відповідальності;
- 6) Отримати відмову у призначенні на вищу посаду;
- 7) Зазнати скорочення зарплати;
- 8) Бути заново атестованим.

Як можна повідомити про корупційне правопорушення та який механізм опрацювання повідомлень за ЗУ «Про запобігання корупції»?

- Дзвінок на спеціальну телефонну лінію;
- Офіційний веб-сайт;
- Спеціальні e-mail.

Анонімно, якщо:

- Інформація стосується конкретної особи;
- Повідомлення містить фактичні дані, що можуть бути перевірені.

Анонімне повідомлення перевіряється протягом 15 днів з дня його отримання, строк може бути продовжений до 30 днів. Якщо інформація у повідомленні підтверджена, то вживаються заходи щодо:

- Припинення порушення;
- Усунення його наслідків;
- Притягнення винних до дисциплінарної відповідальності;
- Інформування уповноважених суб'єктів у разі виявлення ознак кримінального або адміністративного правопорушення.

Правові проблеми:

1. Відсутність зовнішніх та внутрішніх каналів надання інформації;
2. Не працює система захисту від притискань і переслідувань, не має відповідних санкцій;
3. Відсутнє зобов'язання повідомляти про правопорушення;
4. Відсутні засоби які б стимулювали викривачів;
5. Не передбачена відповідальність викривачів за надання завідомо неправдивої інформації;
6. Правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, можуть бути застосовані за наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, тобто перелік підстав є вичерпним і це не може гарантувати викривачам захист за будь-якої умови;

7. Дія Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" розповсюджується лише на осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, тобто у виявленні, попередженні, припиненні, розкритті або розслідуванні кримінальних правопорушень, а також у судовому розгляді кримінальних проваджень. Тому у випадку ведення справи про адміністративне корупційне правопорушення, в якій викривач потребує захисту, виникає прогалина у правовому регулюванні забезпечення захисту такої особи.

Стратегії підвищення ефективності діяльності викривачів:

3. Забезпечення реальних гарантій анонімності;
4. Встановлення відповідальності осіб, які розголосили дані про заявника;
5. Запровадження внутрішніх каналів повідомлення про факти корупції;
6. Забезпечення права на позачергове підвищення по службі, додаткові соціальні гарантії;
7. Моральне заохочення, проведення інформаційних кампаній роз'яснювального характеру.

Проведемо паралель, щодо захисту викривачів за кордоном:

США (ставлення до викривачів):

- закон дозволяє повідомляти громадянам подавати позов від імені уряду про повернення коштів, що були викрадені через договірне шахрайство
- За ризик зусилля викривачі можуть отримати винагороду у розмірі 15-25% від вилучених коштів або штрафу
- Завдяки цьому уряд США отримав 35 млрд. з 1986 року

Проблеми:

1. Відсутність каналів зовнішнього інформування для органів національної безпеки і розвідки;
2. Недосконалість процедур внутрішнього розслідування і підтримки викривачів;

Росія (ставлення до викривачів):

9. задовільні визначення поняття зловживання;

10. є опис механізмів зловживання;

Проблеми:

1. Відсутній захист викривачів приватного сектору;
2. Нема зовнішніх каналів повідомлень;
3. Відсутній орган незалежного розслідування повідомлень викривачів;

Австралія (ставлення до викривачів):

Фактично повний захист викривачів в публічному секторі;

Проблеми:

1. Викривачі приватного сектору практично не захищені;
2. у деяких штатах держслужбовці, що розповсюджують інформацію в ЗМІ, потрапляють під кримінальну чи адміністративну відповідальність;
3. анонімні скарги не захищені;
4. відсутній орган, що слідкує за захистом викривачів;

Японія

Повний захист викривачів від будь-яких дій проти нього у відповідь

Проблеми:

1. Відсутнє забезпечення анонімності для викривачів;
2. Є вимоги, щоб викривачі, не зашкодили іншим людям;
3. Держслужбовці, через яких відбувається витік інформації, можуть бути ув'язнені на 10 років;
4. В японській культурі не прийнято відкрито обговорювати проблемні теми;

Список використаних джерел:

- 1) Кухарук "Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3648>;
- 2) Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікованій Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16;

- 3) Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції " від 25 січня 2015 року № 3206-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>;
- 4) Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252-V [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_c16;
- 5) Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, ратифікована Законом України від 16 березня 2005 року № 2476-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_102;
- 4) ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>;
- 5) Resolution 1729 (2010) Protection of “whistle-blowers”. Assembly debate on 29 April 2010 (17th Sitting) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1729.htm>.

СОЦІОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТАВЛЕННЯ ДО ВИКРИВАЧІВ

Колеснік Ігор Ігорович

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого
студент 5 курсу 12 групи
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
помічник адвоката
E-mail: kolesnik_igor@mail.ru

Ключові слова: корупція, викривач, хабарництво, правоохоронні органи

Ніхто вже не ставить під сумнів, що саме високий рівень корупції є найбільшою проблемою для України. І це очевидно! Бо саме це, негативне явище обкрадає не тільки бюджет, але й кожного українця. Через корупцію та хабарництво бюджет країни втрачає десятки мільярдів гривень на державних закупівлях, спостерігається відсутність базового принципу справедливості у

судовій системі, ми є свідками високої смертності на дорогах, яка втричі вища, аніж в країнах Європи, система медицини залишається у дуже примітивному становищі, а багато ВУЗів випускає надзвичайно некваліфікованих спеціалістів і цей список, на жаль, не є вичерпним. Сприйняття корупції як однієї із основних загроз стабільному функціонуванню держави, істотної перепони на шляху її розвитку є загально визнаним та найбільш поширеним у сучасному суспільстві. Тому більшість держав, в тому числі й найрозвинутіші, вживають активних заходів, спрямованих на подолання корупції, розробляють нові методики виявлення її проявів, удосконалюють законодавство у даній сфері. До вказаної теми прикута постійна увага з боку міжнародної спільноти - проводяться конференції та семінари, створюються нові та розширюється географія діяльності вже існуючих інституцій, укладаються дво- та багатосторонні угоди щодо взаємної правової допомоги тощо. Одним із міжнародних стандартів антикорупційної політики, який на сьогодні реалізується в багатьох державах, є захист осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції (викривачів). Важливу роль в розслідуванні корупційних злочинів посідає добросовісний викривач, адже одним з джерел для відкриття провадження у кримінальній справі, є інформація, щодо вчинення посадовою особою корупційного злочину. Інформація надана викривачем є одним з найбільш дієвих механізмів попередження корупції, подолання недоліків в управлінні організацією та інших негативних явищ.

Корупція - це дуже давнє явище, яке протягом століть живе і процвітає. [1] Корупція як соціальне явище виникло настільки давно, що іноді складається враження, що, якщо не одночасно з зародженням людської раси на землі, то принаймні з виникненням у людському житті владних та грошових взаємовідносин. [2] Так само давно людство намагається знайти дієві засоби запобігання цьому ганебному явищу. [1] Науковцями було доведено, що ще з даних часів існували корупція і люди шукали засоби для боротьби з нею, наприклад у давньому Єгипті (повчання Гераклеопольського царя своєму синові Мерикара), Шумерській історії (записи вавілонського царя Хаммурапі),

стародавній Індії (тракті з управління державою "Артхашастре"), стародавній Греції (законодавчий звід Римської Республіки і т.д.) і навіть у релігії (заповіді Мойсея, Біблія (Ам., 5:12), архіви Єрусалиму, застереження в Корані, застереження Будди і т.д.). Але в стародавні часи не існувало гарантій для викривачів на нормативно-правовому рівні. В радянські часи існував механізм повідомлення, в тому числі і про корупційні злочини, але це реалізовувалось у нездоровому форматі, а просто як спосіб доносництва через, що створило негативне історичне ставлення у свідомості суспільства до викривачів. Основною причиною за якою добродесний викривач не сприймається населенням позитивно є те, що ця діяльність асоціюється в першу чергу з діяльністю правоохоронних органів, які до 1991 року на території України виконували певні каральні функції, особливо до осіб, які не поділяли ідеї комунізму та були незадоволенні існуючим режимом. Винайдення методик узаконення викривачів та надання правових гарантій для їх захисту є великим досягненням сучасних науковців.

Найбільшою проблемою, яка існує на даний момент є сприйняття викривачів у нашому суспільстві. У нашій державі існує ряд психологічних факторів, через які створюється негативне ставлення до добродесних викривачів. Важливим фактором, який впливає на негативне ставлення до викривачів як з боку населення, так і з боку багатьох політиків та фахівців є відсутність розуміння змісту, сутності та мети добродесного викривача як соціально корисної діяльності, спрямованої на захист суспільних інтересів. Про такий відхід переважній більшості населення, політиків та фахівців просто не відомо. Дехто в нашому суспільстві вже навіть сприймає корупцію не просто як буденне явище, а навіть з подивом обурюється коли хтось не хоче бути причетним до корупції. Безумовно свою роль в ставленні суспільства до викривачів відіграють медіа ресурси, які ідеалізують/романтизують бандитизм, прищеплюючи громадськості помилкові життєві цінності. Кожна людина повинна розуміти, що якщо вона хоче жити в нормальній, правовій, демократичній суверенній державі, вона має відчувати особисту

відповідальність, яка в тому числі виражається в сумлінному виконанні громадянського обов'язку (доброчесному викриванні).

Серед причин, які стримують населення від повідомлення про відомі їм корупційні дії до правоохоронних органів можна виділити:

- недовіра населення до державних органів, відсутність реального захисту з боку правоохоронних органів, у тому числі страх помсти з боку хабарника, що призводить до невпевненості у особистій безпеці

- низька ефективність та результативність повідомлення про корупцію, що робить марним дії викривачів і наражає їх на небезпеку

- висока лояльність до корупції, у тому числі функціональне ставлення до корупції

- низька правова грамотність населення, зокрема не розуміння, що певні дії є корупцією і не знання до якого органу можна звернутися з відповідними повідомленнями.

Відповідно до проведених соціологічних дослідів, більше половини населення на рівні сприйняття позитивно ставляться до викривачів, розділяючи особисті мотиви, якими користується викривач і розуміючи, що певна кількість викривачів діє в інтересах держави. При цьому половина населення була готова повідомити про корупційні дії до правоохоронних органів, однак не зробила цього у зв'язку з недовірою до державних органів, терпимим ставленням до корупції та незнанням чинного законодавства.

Державні службовці не готові бути викривачами за низкою причин:

- небезпека повідомлень про корупційні зловживання в установі, яка може виражатися у звільненні посадовця, помсті, настанні інших негативних наслідків

- недосконалий механізм розгляду скарг, який спричиняє зневіру у позитивний результат повідомлення та острах у разі не збереження анонімності викривача, що є результатом розповсюдженої практики, коли скарга подана вищому керівництву повертається для розгляду безпосередньому керівнику заявника

- корумпованість самого керівництва і культивування з його боку корупційної культури в колективі

- відсутність корпоративної культури, яка б осуджувала корупцію і заохочувала викривача

- негативне ставлення до викривачів у професійних колективах державних службовців

Однак, насправді, ставлення до викривачів серед держслужбовців, як і серед населення, є неоднозначним - засуджуючи викривачів, держслужбовці одночасно засуджують також і поведінку хабарника.

На думку державних службовців та співробітників правоохоронних органів найбільш дієвими заходами із заохочення викривачів, та розвитку добросовісного викривальництва є:

- належне законодавче та організаційне забезпечення реальної безпеки викривачів

- розроблення належних правил та процедур для внутрішніх каналів для викривачів в підприємствах, установах, організаціях у формі запровадження посад або відділів відповідальних за внутрішнє розслідування фактів корупції

- проведення широкої інформаційно-роз'яснювальної кампанії, у тому числі з залученням засобів масової інформації, зокрема поширення досвіду добросовісного викривача в інших країнах, як одного з ефективних заходів поліпшення якості життя та як одного з соціально корисних заходів; підвищення авторитету викривачів серед населення, як небайдужих осіб, які дбають в першу чергу про суспільство; проведення постійного навчання та підвищення кваліфікації державних службовців та співробітників правоохоронних органів у питаннях добросовісного викривача як засобу підвищення авторитету державної служби; здійснення інформаційної кампанії, щодо обсягу обов'язків та функцій підрозділів з питань запобігання та протидії корупції, проведення цими підрозділами інформаційно-просвітницької діяльності в колективах з метою запобігання корупції. [4]

Отже в нашому суспільстві головною проблемою є негативне сприйняття викривачів та недовіра до органів державної влади. Повідомлення правоохоронних органів про факти корупції вважається марною і неефективною справою. Громадськість зневірилась в надійність і компетентність органів державної влади. Суспільство негативно ставиться до викривачів, вважаючи їх здебільшого кар'єристами та антисоціальними людьми. Але ми бачимо, що з часом ставлення до викривачів змінюється. Україні треба впровадити масові роз'яснювальні компанії для того щоб у суспільства змінилось ставлення до викривачів. Органи державної влади мають всіляко підтримувати діяльність викривачів, довести свою компетентність в даному питанні і показати, що вони борються з корупцією не лише на словах, допомагаючи людям які сприяють в розслідуванні корупційних злочинів. Тільки таким чином можна подолати корупцію. Якщо суспільство буде замовчувати факти корупції, вона з часом буде тільки розвиватися. Кожен громадянин має відчувати персональну відповідальність за свої дії і якщо ми хочемо жити в цивілізованому суспільстві і подолати таке негативне явище як корупцію, кожен має зробити свій особистий вклад у добробут держави.

Науковий керівник: заступник декана з наукової роботи юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., доцент Даньшин Максим Валерійович.

Список використаних джерел:

- 1) А. В. Лещенко, слухач магістратури 2-го року навчання юридичного факультету ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”; "Правові засади протидії корупції в Україні: історичний аспект" [Електронний ресурс]. — Режим доступу:<http://bulletin.uabs.edu.ua/store/jur/2012/0526a123e5b90a5b95e3eb926e368e23.pdf>
- 2) Безругченко Володимир Сергійович – ад'юнкт Київського національного університету внутрішніх справ: "Історичний шлях виникнення корупції, різноманітність поглядів на проблему визначення дефініції цього явища"

- [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mMBwC-rhmu4J:irbis-nbuu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/boz_2008_18_32.pdf+%&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
- 3) Кухарук "Державний захист осіб, які надають допомогу в запобіганні та протидії корупції" [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3648>
- 4) "Ставлення до добросовісних інформаторів (whistleblowers)"// Інститут прикладних гуманітарних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
http://www.iahr.com.ua/files/works_docs/120.pdf
- 6) Тиждень.ua [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://m.tyzhden.ua/publication/125925>;
- 7) Стоп корупція [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
<http://anticorruption.in.ua/content/vykryvacham-korupciyi>;
- 8) Національна антикорупційна стратегія та її інституційне забезпечення Б.О. Костенко, Л.М. Хотієва, М.І. Вакулік [Електронний ресурс]. — Режим доступу:
http://www.academy.gov.ua///NMKD//library_nadu//Navch_Posybniky//dbd83390-b516-445a-9c79-c1fb25af46a7.pdf

**ПРОЕКТЫ ЭЛЕКТРОННОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА ДЛЯ
ПРОФИЛАКТИКИ КОРРУПЦИОННЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В
СФЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ**

Корытникова Надежда Владимировна,
ХНУ имени В.Н. Каразина,
доцент кафедры методов
социологических исследований, к. соц. н.,
E-mail: korytnikova@karazin.ua

Ключевые слова: электронное правительство, коррупционные правонарушения, государственное управление, предвыборная кампания.

Появление коррупции объясняется случаями, когда руководящие должности занимают неквалифицированные люди и специалисты без достаточного опыта работы в соответствующей области; когда на место назначаются по личной протекции без внимания на компетентность; когда тендеры на госзаказы распределяются по теневым схемам, а не выигрываются на конкурсной основе; когда должностное лицо не несет ответственности за результаты своей работы и уверено в покровительстве вышестоящих органов.

Важными причинами коррупционных правонарушений являются социально-экономические условия развития общества, перманентный политический кризис в Украине и т.д. Однако немаловажную роль играют и такие факторы, как отсутствие результативных дискуссий по решению данной социальной проблемы, лоббирование законопроектов коррупционными силами, невозможность осуществления идущих снизу управленческих инициатив и проектов. Интернет мог бы стать инновационным средством управленческой коммуникации (проекты электронного правительства) и превратиться в основной инструмент для борьбы с бюрократией и коррупцией на государственном уровне. Ключевым барьером для преодоления этих негативных тенденций является неразвитость ИКТ-инфраструктуры в целом, низкая компьютерная грамотность среди старшего поколения граждан, отсутствие соответствующих информационных компетентностей для работы с проектами электронной демократии, непопулярность сетевых средств коммуникации для общения с властью среди украинской интернет-аудитории, тотальное недоверие к новым формам взаимодействия с властью. С точки зрения интернет-пользователей к общим проблемам внедрения проектов электронного правительства надо отнести низкий уровень компьютеризации органов власти, непонимание важности интернет-портала чиновниками, безразличие к отдельно взятому человеку и правовой беспредел (из интервью с посетителем интернет-представительств органов власти: *«полная безнаказанность нарушающих закон негодяев при должностях»*) [2]. Отдельно стоит выделить политико-административные причины непопулярности этих проектов, а именно:

отсутствие механизмов контроля со стороны граждан, неверие в возможность что-либо изменить простому гражданину, жалобы на коррумпированность чиновников (из интервью с посетителем интернет-представительств органов власти: «[на веб-сайтах] не указаны суммы требуемых взяток») [2]. С учетом глобализационных процессов в информационно-коммуникативной сфере на примере многих социальных институтов модернизация государственного управления демонстрирует совершенно новые и вскрывает старые проблемы, приводящие к коррупционным правонарушениям. Насущной задачей становится предложить действенные варианты их профилактики с использованием тех или иных проектов электронного правительства. В данной работе приводятся некоторые интернет-проекты, позволяющие уменьшить проявления коррупции в сфере государственного управления.

Институт государственного и муниципального управления.

Разрастание бюрократии с особыми властными полномочиями приводит к распространению коррупции. Коррумпированные органы власти не заинтересованы в неотвратимости юридической ответственности за совершенные преступления. Сложность или даже невозможность доказать некачественное предоставление административной услуги даёт коррупционеру уверенность в своей безнаказанности. В плане экономических издержек коррупция убивает конкуренцию, что наносит ущерб интересам государства, граждан, бизнеса. Неадекватные меры борьбы с олигархами как главными коррупционерами служат барьером следованию европейской интеграции, реализации демократических стратегий, сохранению государственности и социальной стабильности. «Коррупция подрывает моральный уровень общества, народа, деформирует понимание правопорядка и в конечном счете выполняет деструктивную, разрушительную роль в обществе. В условиях дефицита конституционных гарантий права подчас выгоднее выкупить, осуществив теневую сделку с их фактическим держателем (чиновником, судьей и пр.), чем отстаивать их в законном порядке. Так возникает прецедент торговли не только конституционными правами, но и разрешением на правонарушение» [1].

Проекты электронного правительства подразумевают переход на безличные формы взаимодействий с исполнительными органами власти, сведение к минимуму времени на поиск компетентного специалиста/чиновника, получение необходимой информации или оформление документа. Так, на муниципальном уровне достаточно распространенными являются «мобильные приёмные» в виде приложения для смартфонов, через которую можно отправлять жалобы сразу с приложенными фотоаргументами: «видишь яму на дороге или гололёд у подъезда – сфотографируй и отправь жалобу и отслеживай её рассмотрение». Подобные приложения становятся работающим инструментом по взаимодействию с властями. С помощью официального приложения «Госуслуги» можно отправить электронное заявление на получение или замену водительского удостоверения; отследить информацию о штрафах и при необходимости оплатить их; выяснить налоговую задолженность; получить доступ к новостям, например, об очередной проверке предпринимателей; использовать карту, указывающую на месторасположение очередного кабинета искомого управления, и т.д.

Перечисленные выше примеры исключают привилегированность доступа к тем или иным услугам и ресурсам, которые раньше концентрировались только в руках государственных и административных служб. Такая антикоррупционная практика преследует и экономические цели, т.к. в связи с автоматизацией ряда функций сокращается штат госслужащих, что является рациональной мерой в условиях тотальной экономии. Потребность быть знакомым с «нужным человеком» исчезнет, если не просто убрать посредников, а полностью делегировать властные полномочия искусственному интеллекту. Хотя и утопичная идея, но именно так можно расколдовать коррупционный круг в виде так называемого «отката», когда растёт конкуренция в борьбе за ресурсы, которые распределяет власть, а коррумпированные группы используются для того, чтобы поддержать центральную власть.

Институт выборов. Со стороны органов власти можно наблюдать регулярные выпады против коррупции, что используется как козырная карта в

предвыборной гонке, как средство легитимации власти, как способ вернуть к ней доверие. В то же время политики нуждаются в финансировании своей предвыборной кампании и обращаются к тем, кто может и предлагает конвертировать имеющиеся у них властные ресурсы в материальные блага. Ни для кого не секрет, что существует скрытое финансирование политических партий (взятки, незарегистрированные фонды, незапланированные банкротства, уклонение от налогов, мошенничество). Как показывает американский опыт, Интернет трансформировал методы сбора пожертвований для целей избирательной кампании (призывы перечислить деньги в пользу той или иной партии появляются по электронной почте, на официальных сайтах кандидатов и в других интернет-формах взаимодействия кандидатов с гражданами). Однако открытых данных об эффективности интернет-технологий крайне мало, поэтому неизвестно, какая доля средств поступает через Интернет, а какая наличными или на банковский счет, что демонстрирует наличие коррупционной составляющей. В формах отчетности Федеральной Избирательной Комиссии США (Federal Election Commission), которая проверяет объемы собранных средств на предвыборную кампанию, статья прихода от интернет-благотворителей отсутствует, поэтому выявить количество интернет-пожертвований невозможно.

Электронное правительство может обеспечить внедрение в правоприменительную практику больших данных, учитывающих более детально процедуры работы депутата или госслужащего в потенциально коррупционных схемах. Пошаговое отслеживание и полная прозрачность действий чиновника уменьшит область коррупционных правонарушений и станет хорошей профилактикой в борьбе с ними. В мире около 200 порталов открытых данных, около 170 из них — государственные. Однако публикуемые там сведения не всегда актуальны, интересны и общественно полезны. Даже самая активная часть горожан не очень умеет работать с ними: искать, анализировать и использовать эту информацию с пользой. Чтобы государственные порталы открытых данных были эффективны для каждого

конкретного человека, требуется подлинное желание властей вовлекать горожан в процесс управления городом. Параллельно с запросом на открытую информацию появляются независимые интернет-платформы, созданные на принципах электронной демократии. Они вовлекают рядовых горожан в участие в реальных делах, лоббируют их интересы перед правительством. На портале каждый может озвучить свое предложение, сделать его публичным, собрать голоса и деньги в его поддержку.

Институт здравоохранения. В сфере здравоохранения одним из ярких примеров неудовлетворительного предоставления государственной услуги по охране жизни и здоровья населения является получение больничного листа как наиболее распространенного обращения к государственному учреждению среди работающих граждан. Для продления или закрытия больничного листа необходимо повторное обращение в поликлинику граждан, ослабленных после болезни. Эта процедура утверждена министерством и сама по себе не относится к коррупционным правонарушениям. Но вряд ли кому-то удобно с ослабленным иммунитетом стоять в очереди по несколько часов и умудриться при этом ещё раз не заболеть. Такие обстоятельства и трудности, с которыми приходится сталкиваться при оформлении законных социальных гарантий, уже создают благоприятную почву для взяточничества. Тогда как факты умалчивания участковым врачом о платности назначаемых им анализов или медицинских манипуляций, неоднократного отказа принять анализы, требование оплатить «добровольный взнос» в фонд поликлиники, введение в заблуждение об обязательности такого взноса уже рассматриваются как вымогательство, т.е. отягчающее обстоятельство. Не стоит забывать, что ответственность посредника (участкового врача) наступает независимо от того, получил ли он за это вознаграждение от взяточполучателя или нет.

Информатизация поликлиник становится в таких случаях перспективным проектом электронного правительства, который позволил бы поставить инфоматы и реализовать «электронную очередь», тем самым облегчить поиск необходимого специалиста, разъяснить условия доступа к нему, упростить

процесс получения необходимых медицинских справок, сократить организационную и бумажную нагрузку врачей, в целом позаботиться о здоровье и работоспособности граждан. Например, в Москве уже применяется «ЕМИАС» — Единая медицинская информационно-аналитическая система, которая через бесплатные приложения для мобильных телефонов осуществляет запись к специалистам в поликлиниках, дополняя всей необходимой сопровождающей информацией.

Исходя из вышесказанного, требуется принять специальные проекты электронного правительства по повышению качества государственного управления и профилактике коррупционных правонарушений в сфере регулирования взаимодействий органов власти с гражданами и бизнесом.

Литература:

1. Петренко Е.Л. Коррупция // Социологическая энциклопедия : В 2 т. Т. 1 / Национальный общественно-научный фонд / Руководитель научного проекта Г.Ю. Семигин; Главный редактор В.Н. Иванов. - М. : Мысль, 2003. – с. 501-502.
2. Коритнікова Н.В. Напрями впливу Інтернет-технологій на політичне життя суспільства // Український соціум. –2007. – № 2 (19). – с. 139 – 148.

ГОЛОВНЕ ЩОДО ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ, СУДОВОГО І ВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ У РОЗРІЗІ ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Кравченко Андрій Григорович

кандидат юридичних наук, молодший радник юстиції
Первомайський міжрайонний прокурор Харківської області

E-mail: andrey2728@pochta.ru

Кравченко Олена Євгенівна

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету права та масових комунікацій

Харківського національного університету внутрішніх справ

E-mail: lenalena0070@qip.ru

Ключові слова: прокурорський нагляд, судовий контроль, відомчий контроль, оперативно-розшукова діяльність, досудове розслідування, судове провадження, негласні слідчі (розшукові) дії.

Досліджуючи питання судового контролю за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, слід зазначити, що судова влада виокремлюється такою формою діяльності як правосуддя, що передбачає розгляд і розв'язання на основі чинного законодавства економічних, політичних, управлінських та інших спорів, сторонами у яких можуть бути громадяни, їх об'єднання, юридичні особи, державні органи і органи місцевого самоврядування.

Здійснення судової влади покладено на відповідну систему судів. Кожен з них, незалежно від свого місця в судовій системі, від низового до верховного, вирішує конкретні справи самостійно, керуючись виключно законом і правосвідомістю, тобто є самостійним носієм судової влади. Цим судова влада принципово відрізняється від виконавчої, в системі, якої вищі органи керують нижчими і можуть давати вказівки щодо розв'язання питань, які входять до їх компетенції. Судова система не передбачає подібних відносин між її складовими елементами.

В сфері кримінального судочинства суд відповідно до статті 124 Основного Закону України здійснює функцію правосуддя. Разом з тим Конституція України (статті 29–31) покладає на суд повноваження щодо винесення вмотивованого рішення про арешт, проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку, а також прослуховування телефонних розмов, контролювання телеграфної та іншої кореспонденції.

Отже, в межах судової системи створюються оптимальні умови для здійснення неупередженого та ефективного контролю щодо застосування технічних засобів у кримінальному провадженні.

Основними вимогами до рішень органів розслідування як об'єкта судової перевірки є законність, обґрунтованість, вмотивованість, своєчасність, правильність, визначеність, грамотність, логічність, культура оформлення. Їх сукупність в узагальненому вигляді проявляється у змісті законності і обґрунтованості.

Судовий контроль передбачений у ході розгляду і вирішення клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян (статті 233 «Проникнення до житла чи іншого володіння особи»; 234 «Обшук» та інші), а також – негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 КПК України).

Судовий контроль у кримінальному провадженні, на думку сучасних науковців, є діяльністю суду направленою на перевірку законності і обґрунтованості дій і рішень посадових осіб, які здійснюють кримінальне провадження та повноти і всебічності розслідування справи, на підставі ініціативи суб'єктів кримінального процесу та осіб, інтересів яких торкається кримінальне провадження.

Виходячи із визначення судового контролю у кримінальному провадженні, можливо сформулювати відповідне визначення у сфері застосування негласних слідчих (розшукових) дій: судовий контроль за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні – діяльність суду направлена на перевірку законності і обґрунтованості дій і рішень посадових осіб, які застосовують негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні на підставі ініціативи суб'єктів кримінального процесу та осіб, інтересів яких торкається кримінальне провадження.

До питання відомчого контролю за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні слід зауважити, що науковий аналіз законодавчої бази, а також структурний аналіз організації окремих державних органів, що задіяні у цих процесах, уможливив дійти висновку про те, що контроль як одна з форм керуючого впливу керівників різних ланок і рівнів є однією з основних прерогатив керівників будь-якої управлінської ланки відповідних підрозділів і здійснюється або безпосередньо самим керівником того чи іншого підрозділу, або через конкретних підлеглих, призначених для виконання цих обов'язків, із наступною доповіддю керівникові.

Контроль за діяльністю підрозділів впливає з закріпленої законодавством загальної функції управління й оперативного керівництва з боку керівників, що очолюють органи, до складу яких входять зазначені підрозділи.

Безпосередніми суб'єктами відомчого контролю за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні є також керівники відповідних підрозділів різного рівня, обсяг повноважень для яких визначається відповідними відомчими нормативними актами.

Проведене нами дослідження положень чинного КПК України свідчить, що на цей час існує ряд положень вказаного документу із досліджуваного питання, які потребують наукового доопрацювання.

Так, у відповідності до вимог статті 41 КПК України, оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора.

В статті 41 КПК України не міститься положень щодо здійснення відомчого контролю за проведенням слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій в кримінальному провадженні співробітниками оперативних підрозділів. Разом з тим, дослідження основних положень чинного КПК України, пов'язаних із застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні свідчать про необхідність включення до КПК України відповідних положень.

Зокрема, більшість негласних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних із втручанням у приватне спілкування із застосуванням технічних заходів, безпосередньо проводиться саме співробітниками оперативних підрозділів, яким надане таке право у відповідності до статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

У відповідності до положень статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності за наявності передбачених статтею 6 Закону підстав надається право: негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи згідно з положеннями статті 267 КПК України; здійснювати аудіо -, відео контроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263–265 КПК України; здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо -, відео контроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 КПК України; здійснювати установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу згідно з положеннями статті 268 КПК України.

Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» визначений порядок відомчого контролю за оперативно-розшуковою діяльністю (тобто – і за проведенням негласних слідчих (розшукових) дій у тому числі). Ми вважаємо, що відповідні положення щодо відомчого контролю слід закріпити у чинному КПК України та розширити їх дію по відношенню до гласних слідчих (розшукових) дій.

З урахуванням викладеного, існує необхідність доповнення статті 41 КПК України частиною 4 наступного змісту: «4. Контроль за проведенням слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами здійснюється Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у справах охорони державного кордону».

Сучасними науковцями процесуальний відомчий контроль визначено у якості діяльності начальника слідчого підрозділу та начальника органу, що проводить досудове розслідування, на підставі кримінального процесуального законодавства, нормативних та відомчих актів, яка направлена на розкриття кримінальних правопорушень, підвищення якості та скорочення строків провадження досудового розслідування, вжиття заходів щодо забезпечення відшкодування спричинених потерпілим збитків, забезпечення законності в діях підлеглих осіб.

На сам кінець, виходячи з визначення процесуального відомчого контролю, можливо сформулювати відповідне визначення у сфері застосування негласних слідчих (розшукових) дій: відомчий контроль за застосуванням негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні – це діяльність керівників відповідних підрозділів на підставі кримінального процесуального законодавства, нормативних та відомчих актів, яка направлена на забезпечення законності у ході застосування негласних слідчих (розшукових) дій підлеглими особами.

НЕВІДКЛАДНІ ЗАКОНОДАВЧІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УКРАЇНІ

Крайник Григорій Сергійович,
асистент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету ім. Я Мудрого;
науковий співробітник Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса Національної
академії правових наук України, кандидат юридичних наук

Заходи щодо запобігання корупційним злочинам в Україні за критерієм невідкладності можна поділити на 2 групи: 1) невідкладні та 2) перспективні.

До невідкладних заходів щодо запобігання корупційним злочинам в Україні належать: 1. Особистісні заходи – не давати та не брати неправомірну вигоду, не вчиняти та припиняти корупційні дії.

2. Законодавчі заходи: 1) зміни та доповнення до Кримінального кодексу (далі – КК) України та до Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України та 2) до інших нормативних актів.

3. Судові та правоохоронні заходи. 4. Виконавчі заходи.

Частково розкриємо невідкладні законодавчі заходи щодо запобігання корупційним злочинам в Україні щодо КК та КПК. Перші кроки щодо змін до КК України досить суперечливі, що пояснюється: 1) поспіхом та інтересами народних депутатів і незалученням провідних науковців та наукових установ до розробки та рецензування законопроектів, а також 2) пасивністю, нерішучістю самих науковців, котрі не проявляють ініціативи у законопроектній роботі.

Так, відчувається відсутність науково обґрунтованого підходу у назві Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 квітня 2013 р. № 221-VII, що набув чинності з 18 травня 2013 р. Цим законом, зокрема, термін «хабар» у КК України замінено на «неправомірна вигода» (зокрема, у ст.ст. 354, ст. 364¹, 365², 368, 368², 368³, 368⁴, 369, 369 КК України) [1]. Відсутність наукового підходу у назві зазначеного Закону України проявилась у тому, що про «неправомірну вигоду» не зазначено у жодній статті Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [2]. Проте замість словосполучення «неправомірна перевага», що згадується у тексті Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, вирішено було у КК України помістити термін «неправомірна вигода», що не має відношення до вказаної Конвенції [1; 2; 9, с. 194, 200]. У той же час про «неправомірну вигоду» йдеться лише у ст. 19 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції [6].

Не працювали (або дуже погано працювали) науковці і над законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції» від 21 лютого 2014 року № 746-VII [3] (яким зі статті 365 Кримінального кодексу

України вилучено усіх суб'єктів злочину, окрім працівників правоохоронних органів, а статті 423 і 424 без будь-яких аргументів вилучені з КК України), взагалі суперечить Конституції України. Відповідно до ст. 22 Конституції України, «не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод», а згідно ст. 24 Конституції України, «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом». Спираючись на ці положення Конституції України та положення КК України, можна з'ясувати, що: 1) декриміналізація статей 423 і 424 КК України порушила Конституційні права і свободи громадян України на справедливий судовий розгляд тощо (а це суперечить ст. 22 Конституції України); 2) залишаючи у статті 365 КК України суб'єктами злочинів лише працівників правоохоронних органів, порушується рівність перед законом (що суперечить ст. 24 Конституції України) [4; 5].

У пояснювальній записці до законопроекту № 2023 (ініціатори – Кожем'якін А.А., Турчинов О.В.) від 16.01 2013 р., що взято за основу Закону від 21.02.2014 р. про статті 423 та 424 не йдеться взагалі, ймовірно тому, що хоча б якісь аргументи щодо цього не витримали б критики.

Щодо змін у ст. 365 КК – то там залишились суб'єктами лише працівники правоохоронних органів (у пояснювальній записці це пояснюється найбільшою поширеністю цих дій з-поміж вказаних суб'єктів). Цей підхід – неприпустимий (використовуючи лише критерій поширеності діянь, можна виключати жінок з числа суб'єктів умисних вбивств (ст. 115 КК) та з числа суб'єктів більшості злочинів, оскільки ці суб'єкти менш поширені, ніж чоловіки.

Практичне значення змін до статей 365, 423 і 424 КК України дуже негативне – вони призвели до того, що службові особи (окрім працівників правоохоронних органів) підлягали звільненню від кримінальної відповідальності та покарання згідно зі статтями 285 та 539 Кримінального процесуального кодексу України [7]. На практиці після змін до КК від 21.02.2014 р. звільнили, зокрема, усіх військовослужбовців – осіб, які

розкрадали військове майно, хоча зрозуміло, що у міжнародних конвенціях, ратифікованих Україною, про це не йдеться. У змісті ст. 19 Конвенції ООН проти корупції немає нічого спільного зі змістом зазначеного закону України [6; 3].

Дуже важливо у майбутньому не допускати такого спрощеного підходу до правотворчості (і не лише щодо змін та доповнень до КК України) та правозастосування з боку народних депутатів України.

На даний час слід невідкладно зосередити зусилля на приведення КК України та інших нормативних актів до відповідності міжнародним конвенціям, що ратифіковані Україною та є чинними.

Зокрема, підлягає удосконаленню примітка до ст. 354 КК «Підкуп працівника державного підприємства, установи чи організації», відповідно до якої неправомірна вигода – грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, що перевищують 0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, або нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав [5], тоді як у ратифікованих Україною міжнародних конвенціях немає вказівки на мінімальну суму неправомірної вигоди чи неправомірної переваги [2; 6], а також створюється проблема при відмежуванні зазначеного злочину від малозначного діяння.

Удосконалення потребують ст. 45 КК України щодо системи корупційних злочинів, про що зазначалося у літературі [8].

Потрібно невідкладно включити до розділу IX Загальної частини КК України положення, що за корупційні злочини строки давності відсутні.

Залишаються потреба в удосконаленні положень розділу XII Загальної частини КК України, зокрема, ст. 75 КК України не повинна залишатися «дверима на волю» для корупціонерів, слід заборонити звільняти суб'єктів корупційних злочинів від покарання з випробуванням.

Зміни до Кримінального процесуального законодавства теж принципово важливі, тому що, наприклад, у разі невизнання тих чи інших доказів або неефективних запобіжних заходів, або зволікання і спливу строків давності

корупціонери відповідальності не зазнають. Так, потребують удосконалення положення щодо захисту свідків, оскільки під загрозою національна безпека та незалежність; корумповані організовані групи та злочинні організації на даний час рано чи пізно знаходять свідка злочину (який не має можливості змінити роботу, місце проживання тощо) і або переконують його не свідчити, або свідок помре (часто знаходять повішених, застрелених) чи зникне безвісти.

Зміна існуючого підходу – від показників розкриття злочинів (що триває і зараз) – до значно більш ефективного підходу розкриття та ліквідації корупційних схем, зв'язків. Наприклад, у 2015 р. розкрили корупційну схему у м. Києві, де підлеглі систематично (щомісяця) повинні були платити керівництву. Чи розкрито такі схеми у медицині, МВС, МНС тощо? А якщо ні, то чому?

Необхідно терміново внести зміни до КПК України та Закону України від 16 травня 2013 р. № 245-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення законодавства у відповідність з Кримінальним процесуальним кодексом України», скасувавши там згадки про кримінальні проступки та про необхідність прийняття Закону про кримінальні проступки.

Недоцільно вводити інститут кримінальних проступків у кримінальне законодавство України та залишати у кримінальному процесуальному законодавстві України, адже:

1) поняття «кримінальний проступок» не передбачене у Конституції України, натомість поняття «злочин» вживається досить часто (статті ч. 3 ст. 29, ч. 3 ст. 30, ст. 31, ч. 3 ст. 34, ч. 2 ст. 39, ч. 1, 2 ст. 60, ч. 1, 2 ст. 62, ч. 3 ст. 76, п. 22 ч. 1 ст. 92, ч. 1, 6 ст. 111 Конституції України, п. 13 Перехідних положень Конституції України). Потреба його введення не впливає і з міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 2) виникнуть суттєві складнощі на практиці, тому що одночасно існуватимуть три нормативні акти, що часто конкуруватимуть між собою: КК, КУпАП, Закон про кримінальні проступки (а не два нормативні акти – КК, КУпАП як тепер); 3) недоцільним та негуманним є засудження обвинувальними вирокami судів

громадян України за діяння, які по суті повинні залишатися адміністративними проступками (прийняття та введення в дію цих положень КПК України щодо кримінальних проступків ще більше обмежить права і свободи громадян України); 4) дивним виглядає прагнення засудити вироками за вчинення кримінальних проступків, не спитавши народ України (жодних референдумів щодо цього в Україні поки що не було); 5) це негативно вплине на стан корупції в Україні, оскільки багато наших співгромадян прагнути будуть уникнути вироку за кримінальний проступок шляхом надання неправомірної вигоди; 6) кримінальні проступки є у кримінальному законодавстві не усіх, а лише деяких держав Європи (Австрія, Латвія, Литва, Естонія, Іспанія, Швейцарія, Франція та ін.), але там (на відміну від України) відсутні Кодекси про адміністративні правопорушення. Україна має свої правові традиції та принципи, що теоретично обґрунтовані та практично випробувані, а інститут кримінальних проступків не є притаманним для нашої правової системи та не несе ніяких позитивних змін у правозастосування; 7) на даний час зайвою є додаткова криміналізація діянь, які у разі прийняття Закону про кримінальні проступки неминуче потраплять до нього з КК та з Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Необхідний комплексний підхід та органічне поєднання профілактичних, правоохоронних та репресивних заходів, чітко визначених пріоритетів та належного забезпечення: економічного, кадрового, інформаційно-аналітичного, науково-методичного, матеріально-технічного тощо.

Доцільним є внесення окремих змін до розділу XIII Загальної частини КК України «Судимість», де закріпити положення про відсутність судимості за злочини невеликої тяжкості.

Існує потреба прийняти Кодекс України про адміністративні правопорушення у новій редакції, де залишити інститут адміністративних проступків, водночас виключити корупційні адміністративні діяння (відповідальність за усі корупційні діяння має бути кримінальною).

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 18 квітня 2013 р. № 221-VII // *Голос України*. – № 90 (5590) від 17 травня 2013 р.
2. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (підписана від імені України 27.01.1999 р., ратифікована Україною 18.10.2006 р.) // *Офіц. вісник України*. – 2006. – № 44. – Ст. 2939.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації до національного законодавства положень статті 19 Конвенції ООН проти корупції: Закон України від 21 лютого 2014 року № 746-VII // *Відомості Верхов. Ради України*. – 2014. – № 12. – Ст. 188.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верхов. Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Введений в дію 1 вересня 2001 р. // *Відомості Верхов. Ради України*. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
6. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (підписана від імені України 11.12.2003 р., ратифікована 18.10.2006 р., набрала чинності для України 01.01.2010 р.) // *Офіц. вісник України*. – 2010. – № 10. – Ст. 506.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // *Відомості Верхов. Ради України*. – 2013. – № 9–13. – Ст. 88.
8. Крайник С.С. Поняття та система корупційних злочинів в Україні / С. С. Крайник // *Вісник прокуратури*. – 2015. – № 1 (163). – С. 78–86.
9. Крайник Г. С. Неправомірна вигода як предмет корупційних злочинів в Україні / Г. С. Крайник // *Питання боротьби зі злочинністю*. – 2014. – Вип. 27. – 344 с. – С. 192–201.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Кревсун Олег Миколайович,
молодший науковий співробітник
науково-дослідного центру з питань
діяльності органів та установ ДПтС України
Інституту кримінально-виконавчої служби
E-mail: berizko@gmail.com

Ключові слова: корупція, бюджет, оподаткування, податковий тиск.

З проголошенням України незалежною державою розпочався процес формування самостійної політики у всіх сферах суспільного життя, у тому числі й у боротьбі з корупцією. Реформування державних органів виконавчої влади, на які покладено завдання боротьби з корупцією, стало першим кроком до подолання цього вкрай негативного явища.

Корупція, безсумнівно, є однією з найактуальніших соціальних проблем на шляху сучасного державотворення. Окремі науковці взагалі стверджують, що корупція виглядає основною політичною проблемою кінця ХХ – початку ХХІ ст., розв'язання якої для багатьох держав світу стало першочерговою справою.

Не обходить стороною це зло й Україну. Високий рівень корумпованості в державі визнано як вітчизняними так і зарубіжними аналітиками, а також відповідними міжнародними інституціями.

У сьогоднішніх реаліях корупція стала чинником, що безпосередньо загрожує національній безпеці держави, демократичному її розвитку, конституційному ладу, що, в свою чергу, підриває авторитет країни, обмежує конституційні права і свободи громадян, порушує принципи верховенства права, руйнує моральні та суспільні цінності, дискредитує її на міждержавному рівні.

Слабкі демократичні традиції, недосконалість національного законодавства, неефективна діяльність владних інститутів та недостатній рівень правосвідомості суспільства перехідного періоду надають корупції

особливої гостроти. Вона реально протистоїть конституційному і суспільному ладу, є однією з причин зростання в Україні “тіньової” економіки, проникає у владні інституції, залучаючи у свої ряди окремих політичних і громадських діячів. Корупційні прояви уражують всі сфери суспільного життя, призводять до появи організованої злочинності, створюють соціальне напруження, породжують у населення зневіру до влади.

Заходи, які сприяють зниженню корупційних виявів у державі, умовно можна поділити на політичні та економічні.

До політичних належать: проведення комплексу ідеологічних і масово-політичних заходів, що сприяють визначенню у державі провідних політичних партій та об'єднань, які активізують та ініціюють діяльність, пов'язану з боротьбою з корупцією; дотримання принципу рівності всіх верств населення перед законом у разі виявлення корупційних дій та притягнення до відповідальності їх виконавців, незалежно від посад, які обіймають; активізація попереджувальної роботи серед населення; взаємодія фондів, асоціацій, інститутів та інших недержавних організацій України з аналогічними іноземними установами, що підтримують позитивні зміни в Україні.

Економічними заходами є: повне та своєчасне виконання державою перед громадянином зобов'язань; забезпечення послідовного зростання реальних доходів населення, оскільки бідність – одна з причин корупції та злочинності; посилення соціальної спрямованості бюджету; вдосконалення системи оподаткування; зменшення податкового тиску на підприємців (насамперед на малий та середній бізнес), а також на фізичних осіб, які повинні поєднати фіскальну та стимулюючу функції податків; спрощення порядку стягнення податків [1, с. 89-90].

Заходи антикорупційного спрямування повинні реалізовуватися з урахуванням таких основоположних принципів: 1) законності; 2) гласності та прозорості; 3) всеохопності; 4) перманентності; 5) цілеспрямованості; 6) залучення громадськості до процесу реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів; 7) дотримання векторів консолідації українського

суспільства та євроінтеграції держави; 8) патріотизму та детермінації національних інтересів; 9) відповідності пріоритетним напрямам державних антикорупційних заходів.

Запорукою успіху досягнення результатів у боротьбі з корупцією при застосуванні вказаних заходів є поточний та підсумковий двосторонній – державний та громадський контроль. Він повинен здійснюватися на засадах:

- верховенства права, яким визначається підпорядкування усіх контролюючих дій, які реалізуюватимуться з боку держави або з боку громадськості, нормам права та закону. Підґрунтям для здійснення контролю мають бути Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, ратифіковані нашою державою, вітчизняні законодавчі та нормативно-правові акти;

- взаємодії влади та інститутів громадянського суспільства. Лише за умови того, що державна влада та громадянське суспільство об'єднують свої зусилля щодо запобігання та протидії корупції, контроль за застосуванням морально-ідеологічних антикорупційних заходів може бути ефективним. Державні та громадські інституції у прагненні контролювати процес використання морально-ідеологічних заходів подолання корупції зобов'язані усвідомлювати спільну мету та працювати заради її досягнення в одному напрямі;

- прозорості видатків із бюджетів усіх рівнів на реалізацію моральних та ідеологічних антикорупційних заходів, відповідальності за їх цільове використання. Дотримання цієї вимоги передбачає формування бюджетів усіх рівнів з обов'язковим врахуванням видатків на здійснення зазначених антикорупційних заходів. Формування цієї статті бюджету не повинно відбуватися за залишковим принципом, використання передбачених нею коштів має бути виключно цільовим, в протилежному разі – передбачено відповідальність розпорядника коштів;

- відкритості та доступності інформації про реалізацію заходів та про діяльність суб'єктів, які їх реалізують. Це положення може бути втілене в

життя шляхом постійного інформування громадськості через засоби масової інформації. Такий підхід сприятиме не лише дотриманню принципу прозорості й гласності в реалізації морально-ідеологічних антикорупційних заходів, а й формуванню підвалин громадянського суспільства. Крім того, постійне інформування громадян про перебіг реалізації заходів поступово вкарбує у суспільній свідомості їх актуальність та необхідність і забезпечить становлення уявлення кожного громадянина про його особисту причетність до змін, які відбуваються в державі [2].

Отже, розглянувши деякі аспекти боротьби з корупцією в незалежній Україні, на жаль, змушені констатувати факт про їх ще низьку ефективність. Знову створене Антикорупційне бюро України, як державний орган, для якого протидія корупції є єдиною і основною функцією діяльності, повинно надати цьому пріоритетному напрямку розвитку держави – Україна новий позитивний імпульс, що дозволить очистити країну від цього ганебного соціального явища.

Науковий керівник: доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, к.ю.н., доцент Тимошенко Юрій Петрович.

Література:

1. Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. – Випуск – 6. – С. 87-93
2. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10mesmia.pdf>

СУЧАСНИЙ СТАН ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З НАДАННЯМ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ТА ЙОГО МІСЦЕ У СИСТЕМІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Лантінов Ярослав Олександрович

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
кандидат юридичних наук, доцент

Актуальність питань запобігання корупційним правопорушенням в Україні та її правового забезпечення зберігається. Хоча цей сегмент національної правової системи і піддається інтенсивному реформуванню проте очевидною є незавершеність та неостаточність цих змін. Відповідно, з'ясування сучасного стану законодавства про кримінальну відповідальність та його місця у системі правового забезпечення протидії корупції є необхідною стадією наукового забезпечення правоохоронної та законодавчої діяльності у цій сфері.

Для характеристики сучасного стану положень законодавства про кримінальну відповідальність в частині правового забезпечення протидії корупції необхідним є обстеження текстів Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII та Розділу XVII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) «Злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та порівняння їх положень.

Закон України «Про запобігання корупції», згідно з його преамбулою, визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [1]. Крім преамбули, до складу цього нормативно-правового акту входять розділи: I «Загальні положення», II «Національне агентство з питань запобігання корупції», III «Формування та реалізація антикорупційної політики», IV «Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією

правопорушенням», V «Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів», VI «Правила етичної поведінки», VII «Фінансовий контроль», VIII «Захист викривачів», IX «Інші механізми запобігання і протидії корупції», X «Запобігання корупції у діяльності юридичних осіб», XI «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків», XII «Міжнародне співробітництво», XIII «Прикінцеві положення».

У свою чергу, КК, згідно зі ст. 1, має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [2]. Таким чином, і КК і Закон України «Про запобігання корупції» мають спільне у завданні, що можна позначити як «запобігання корупційним злочинам». Відповідно, розбіжність полягає у тому, що Закон України «Про запобігання корупції» має своїм предметом не лише кримінально-охоронні відносини, але й адміністративно-охоронні та регулятивні відносини.

При огляді положень Закону України «Про запобігання корупції» у першу чергу слід вказати на положення ст. 65 «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» розміщену у Розділі XI «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків». Згідно з п. 1 цієї статті за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень має відбуватися притягнення до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. Таким чином, зважаючи на те, що кримінально-правові норми включені до механізму запобігання корупції видається необхідним виявити пробіли у кримінально-правовому супроводженні регулювання запобігання корупції, шляхом огляду тих положень Закону України «Про запобігання корупції», в яких визначаються підстави юридичної відповідальності.

Так, розпочати огляд слід з Розділу IV «Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням» Закону України «Про запобігання корупції», оскільки статті, які входять до його складу, формулюють правові обмеження, що складають предмет антикорупційної діяльності. До них належать – обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища (ст. 22), обмеження щодо одержання подарунків (ст. 23), обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності (ст. 25), обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст. 26), обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27).

Необхідно також відмітити, що у Розділі IX «Інші механізми запобігання і протидії корупції» присутня ст. 54 «Заборона на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування» в якій декларується відповідна заборона.

Порівняння переліку вказаних вище обмежень та заборони з переліком кримінально-караних діянь за Розділом XVII Особливої частини КК дає можливість сформулювати таке положення: обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища та щодо одержання подарунків мають кримінально-правове підкріплення (див. ст. ст. 364, 364-1, 365-2, 368, 368-2, 368-3 ч.3, 368-4 ч.3); інші ж обмеження – щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, а також обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування та обмеження спільної роботи близьких осіб – ні. Утім, слід вказати на наявність адміністративно-правових заборон, що підкріплюють ці обмеження – ст. 172-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУАП) «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності», ст. 172-5 КУАП «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви)» [3].

Продовження дослідження Закону України «Про запобігання корупції» демонструє, що й приписи Розділу V «Запобігання та врегулювання конфлікту

інтересів» також мають адміністративно-правове підкріплення і не мають кримінально-правового щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Такий самий висновок слід зробити з дослідження положень Розділу VII «Фінансовий контроль» Закону України «Про запобігання корупції».

Огляд положень Розділу VIII «Захист викривачів» дозволяє зробити висновок про наявність кримінально-правового підкріплення його положень у вигляді ст. ст. 380 КК «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист» та 381 КК «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист». Разом з тим залишено без вирішення питання про доцільність посилення кримінальної відповідальності за посягання на життя учасників антикорупційної діяльності.

Огляд положень Розділу X «Запобігання корупції у діяльності юридичних осіб» демонструє, що норми встановлені за його допомогою не мають безпосереднього кримінально-правового підкріплення.

Резюмуючи викладене можливо визначити наступне.

1. Законодавство про кримінальну відповідальність, у своїй відповідній частині, входить у систему нормативного забезпечення антикорупційної діяльності, а кримінально-правові заходи є частиною механізму із запобігання корупції.

2. Як частина механізму із запобігання корупції заборонні кримінально-правові норми підкріплюють:

а) заборону на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

б) обмеження щодо:

– використання службових повноважень чи свого становища;

– одержання подарунків;

в) приписи щодо захисту викривачів.

3. Не дістали кримінально-правового підкріплення:

а) обмеження щодо:

– сумісництва;

- суміщення з іншими видами діяльності;
  - обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування;
  - спільної роботи близьких осіб;
- в) приписи щодо:
- запобігання та врегулювання конфлікту інтересів
  - фінансового контролю
  - запобігання корупції у діяльності юридичних осіб.

Література:

1. Про запобігання корупції : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2014 р., № 49. – Стор. 3186. – Ст. 2056.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України // Відомості Верховної Ради. – 2001, № 25-26. – Ст. 131.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984, додаток до № 51. – Ст.1122.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ

Лапкін Андрій Васильович
кандидат юридичних наук, асистент
кафедри організації судових та
правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
E-mail: an.lapkin@gmail.com

Ключові слова: Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне антикорупційне бюро України, прокурор, корупція, кримінальне провадження.

Актуальність дослідження обраної теми зумовлена прийняттям нового Закону України «Про прокуратуру» і передбаченням у ньому принципово нового органу прокуратури – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (далі – САП), призначенням якої є реалізація функцій прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції.

САП утворюється на правах структурного підрозділу Генеральної прокуратури України, проте є автономною від неї не лише в організаційному, а й у функціональному відношенні. На неї покладаються специфічні функції, предметною сферою яких є протидія корупційним правопорушенням, а саме:

1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, яке здійснюється Національним антикорупційним бюро України (далі – НАБУ). Дана функція САП реалізується в межах конституційної функції прокуратури України по здійсненні нагляду за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. Підслідність НАБУ встановлюється ч. 5 ст. 216 КПК України. Отже, прокурори САП здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, яке проводиться слідчими НАБУ;

2) підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях. Дана функція САП здійснюється в межах реалізації конституційної функції прокуратури з підтримання державного обвинувачення в суді. Вона виступає логічним продовженням здійснення прокурорами САП процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яке проводиться слідчими НАБУ;

3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Дана функція САП реалізується в межах конституційної функції прокуратури України по представництву інтересів громадянина або держави у суді у випадках, визначених законом. Порівняно із загальними підставами представництва інтересів громадянина або держави у суді, визначеними у ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», межі цієї функції САП визначає зв'язок підстав представництва із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями. Визначення таких правопорушень міститься у ЗУ «Про запобігання корупції». Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 цього Закону, корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову

відповідальність; правопорушення, пов'язане з корупцією – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. Перелік таких правопорушень, за які передбачено кримінальну відповідальність, визначається згідно з приміткою до ст. 45 КК України (корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 1 ст. 357, ч. 2 ст. 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. ст. 354, 364, 364-¹, 365-², 368-370 КК України), а адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією – Главою 13-А КУпАП.

Поряд з реалізацією вказаних функцій, САП здійснює міжнародне співробітництво, яке не є її самостійною функцією, а лише спрямоване на забезпечення реалізації таких функцій та реалізується щодо питань проведення процесуальних дій при розслідуванні кримінальних правопорушень, видачі осіб, які їх вчинили, перейнятті кримінального провадження та з інших питань, передбачених міжнародними договорами (про порядок міжнародного співробітництва органів прокуратури – див. коментар до ст. ст. 2, 92-94 Закону). Передбачаючи, що у межах реалізації своїх функцій САП здійснює міжнародне співробітництво, законодавець фактично визначає її в якості самостійного суб'єкта міжнародного співробітництва, поряд з ГПУ, що суперечить положенням Розділу XI «Міжнародне співробітництво» Закону України «Про прокуратуру», виходячи із яких, суб'єктом такого співробітництва від імені органів прокуратури виступає лише Генеральна прокуратура України, а інші органи прокуратури (регіональні прокуратури) – тільки якщо міжнародним договором України передбачено безпосередній порядок співробітництва під час кримінального провадження. З іншого боку, оскільки САП є структурним підрозділом Генеральної прокуратури України, здійснення нею міжнародного співробітництва формально не порушує монопольного права останньої на таку

діяльність, але фактично може вести до конкуренції між САП та спеціально уповноваженим підрозділом Генеральної прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва, що потребує врегулювання на відомчому рівні.

Для прокурорів САП встановлюється особливий порядок призначення, який відрізняється від порядку призначення інших прокурорів Генеральної прокуратури України. Прокурори САП призначаються на посаду на підставі результатів відкритого конкурсу, порядок проведення якого визначається керівником САП. Відкритий характер такого конкурсу передбачає, що його проведення має бути максимально прозорим і можливість взяти участь у ньому має надаватися всім бажаючим. Разом з тим, виходячи зі статусу САП як підрозділу Генеральної прокуратури України, очевидно, що право на призначення до неї має надаватися прокурорам, які вже призначені на посади прокурорів Генеральної прокуратури України, оскільки в іншому випадку порядок проведення такого конкурсу суперечитиме закріпленому у ст. 38 Закону України «Про прокуратуру» порядку переведення прокурорів.

Той факт, що порядок проведення конкурсу визначається керівником САП, а не КДКП, як для інших прокурорів, надає цій прокуратурі більшої автономності та відрізняє порядок формування її кадрового складу від інших органів прокуратури. Відрізняє порядок призначення прокурорів до САП від загального порядку зайняття посади прокурора і той факт, що прокурори САП призначаються до її складу наказом керівника САП, а не ГПУ на підставі подання КДКП. Отже, вся повнота повноважень стосовно кадрового забезпечення САП надається її керівникові, що створює загрозу порушення засад єдності системи прокуратури.

Керівний склад САП утворюють: (1) керівник САП; (2) його перший заступник; (3) заступник. Всіх цих осіб призначає на посаду Генеральний прокурор України. Керівник САП за посадою є заступником Генерального прокурора України і підпорядковується безпосередньо останньому. Для призначення на посаду керівного складу САП ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» встановлено особливий порядок, який має деякі спільні риси із

порядком призначення на посаду Директора НАБУ. Так, зазначені особи призначаються на посаду відповідно до результатів відкритого конкурсу, який проводить конкурсна комісія. Склад конкурсної комісії утворюють 9 членів, яких призначають: (1) Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів, яка призначає до складу конкурсної комісії чотирьох осіб з числа своїх членів, та (2) комітет ВР України, до предмету відання якого належать питання запобігання і протидії корупції, який призначає до складу конкурсної комісії п'ятьох осіб з числа представників громадських об'єднань. Призначення до складу конкурсної комісії представників громадських об'єднань, які утворюють більшість від її загального складу, покликане забезпечити більшу прозорість та об'єктивність конкурсу, хоча додаткових вимог до їх кандидатур Закон не визначає, як і того, з числа яких громадських об'єднань проводиться відбір представників, і чи мають вони бути від різних об'єднань, чи можлива ситуація включення до складу конкурсної комісії декількох представників одного громадського об'єднання. На конкурсну комісію покладається визначення порядку проведення конкурсу на зайняття зазначених посад, тобто такий порядок визначається для кожного наступного конкурсу індивідуально. Основною вимогою, яку ставить Закон до проведення конкурсу – це його публічність, що передбачає забезпечення: (1) вільного доступу представників ЗМІ, журналістів на засідання конкурсної комісії та (2) забезпечення трансляції у режимі реального часу відео- та аудіоінформації із засідань конкурсної комісії в мережі Інтернет.

Намагання законодавця забезпечити тісну взаємодію САП з НАБУ, а також гарантувати її автономію від інших органів прокуратури виявляється у встановленні особливих вимог до розташування САП (що включає облаштування робочих місць її працівників, розміщення необхідних для її функціонування засобів, транспорту та ін.). Так, САП може розташовуватися лише: (а) в службових приміщеннях НАБУ. Проблемою при цьому є те, що Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» не встановлює достатніх гарантій щодо забезпечення НАБУ необхідними

приміщеннями; крім того, визначена ст. 5 цього Закону структура НАБУ, а саме створення обмеженої кількості територіальних управлінь, які поширюють свою діяльність на декілька областей, може створювати складнощі у розміщенні співробітників САП у їхніх службових приміщеннях. Крім того, фінансування НАБУ не передбачає видатків на САП, яка є складовою системи прокуратури;

(б) в службових приміщеннях Генеральної прокуратури України (регіональної чи місцевої прокуратури). При цьому такі приміщення повинні бути розташовані окремо від інших службових приміщень Генеральної прокуратури України (регіональної чи місцевої прокуратури), тобто розміщення їх у одних приміщеннях не допускається. Загалом, можливість розміщення співробітників САП у службових приміщеннях прокуратури допускається з огляду на згадані вище проблеми їх розташування у службових приміщеннях НАБУ. При цьому автономність САП від інших органів прокуратури та спеціальний характер її діяльності зумовлюють необхідність відокремлення займаних нею приміщень від службових приміщень Генеральної прокуратури України, регіональних та місцевих прокуратур. В свою чергу, необхідність пошуку та облаштування для них таких приміщень створює ускладнення організаційного характеру, які в умовах необхідності фінансування САП в межах обсягу видатків, які виділяються Державним бюджетом України на утримання органів прокуратури, покладають на прокуратуру додаткове фінансове навантаження.

САП має свою власну структуру, що дозволяє визначити її як окрему підсистему спеціалізованих органів прокуратури. Структура САП відповідає загальній структурі НАБУ, визначеній у ст. 5 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України». Так, до її структури входять: (1) центральний апарат, розташований у приміщенні центрального управління НАБУ (згідно із ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» воно безпосередньо здійснює покладені на Національне бюро завдання, координує та контролює діяльність територіальних управлінь) або у приміщенні Генеральної прокуратури України, розташованому окремо від інших службових приміщень Генеральної прокуратури України; (2) територіальні філії, які розташовуються в

тих самих містах, в яких розташовані територіальні управління НАБУ. Згідно із ч. 2 ст. 5 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», це такі міста, як: Львів, Хмельницький, Миколаїв, Мелітополь, Полтава, Краматорськ та Київ.

Специфіка правового статусу прокурорів САП, а також додаткова гарантія їх незалежності полягає у тому, що нагляд за досудовим розслідуванням корупційних злочинів у разі їх вчинення прокурором цієї прокуратури здійснює прокурор, який визначається Генеральним прокурором України із числа своїх заступників або керівників департаментів Генеральної прокуратури України. Таке повноваження не може покладатися на керівника САП, щоб забезпечити більшу об'єктивність і неупередженість процесуального керівництва у таких випадках.

ТЕМПОРАЛЬНА ДІЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАКОНІВ, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА «ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ»

Лащук Наталія Романівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н.,
E-mail: lastchuk_nr@ukr.net,

Ключові слова: зловживання впливом, неправомірна вигода, хабар, дія закону про кримінальну відповідальність в часі.

Кримінально-правові антикорупційні норми в Україні невпинно змінюються. Лише протягом п'яти останніх років зміни до відповідних статей КК України вносилися дев'ять разів. При цьому, з одного боку, постійно декларується необхідність посилення кримінальної відповідальності за корупційні злочини, з іншого, інколи має місце фактичне пом'якшення відповідальності. Тому важливо з'ясувати, як діють відповідні кримінально-правові норми в часі. Особливо гостро це питання стоїть щодо осіб, які

засуджені раніше і зараз відбувають покарання за статтями КК України, що передбачають більш суворі санкції, ніж нововведені.

Серед посягань корупційного характеру, виділяється те, яке у КК України назване «Зловживання впливом», та відповідальність за яке зараз передбачена ст.369-2 КК України. Специфіка відповідної кримінально-правової норми, по-перше, полягає у тому, що відповідальність за певні діяння була фактично передбачена і до нововведень антикорупційної спрямованості. По-друге, виникла проблема визначення співвідношення «традиційних» кримінально-правових норм, які охоплювали зловживання впливом та законодавчих новел – існує між ними колізія чи конкуренція та якого виду (що лежить в основі вирішення питання про дію відповідних законодавчих положень у часі). По-третє, увівши до КК статтю, яка передбачає відповідальність за зловживання впливом, український законодавець неодноразово вносив зміни щодо регламентації відповідальності за таке посягання, включно з тим, що однойменну статтю з практично тотожним змістом викладав під різними номерами статей Особливої частини КК (ст.369-1 та ст.369-2). Це також впливає на визначення меж дії відповідних кримінально-правових положень у часі.

Аналіз диспозиції ст. 369-2 КК України показав, що у цій статті встановлена відповідальність за три склади злочину. Один полягає у підкупі - наданні (пропозиції, обіцянці) неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (ч.1 ст.369-2). Другий – у прийнятті такої пропозиції. А третій – у пропозиції чи обіцянці вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави (ч.2 ст.369-2, у цій частині передбачено два склади злочину). Таким чином, ця стаття охоплює як вплив на особу, з метою наступного вчинення нею дій корупційного характеру, так і дії підкупленої особи.

В період дії КК України 1960 року та з прийняттям чинного КК України 2001 року окремих норм, які б передбачали кримінальну відповідальність за зловживання впливом, не існувало. Проте за частину діянь, які зараз

охоплюються ст.369-2 КК України, все ж наставала кримінальна відповідальність. Мова йде про одержання незаконної винагороди службовою особою за вплив на прийняття рішення іншими особами, а саме використання свого службового авторитету, або ж авторитету посади чи органу, в якому працює винний для впливу на працівників інших організацій, відомств, завдяки чому ті вчиняють відповідне діяння[2, с.498-499; 1 с.507]. Такі дії кваліфікувалися як одержання хабара та були передбачені у ст.368 КК України до набрання чинності Законом України від 11.06.2009 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»[5]. Цим законом КК України було доповнено ст.369-1 «Зловживання впливом», у якій виокремлено отримання незаконної винагороди службовою особою за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави у окремий склад злочину. При цьому до диспозиції ст.368 КК України зміни не вносилися, але фактично зміст передбаченою нею норми змінився (звужився) – перестав охоплювати мету використання свого службового авторитету, або ж авторитету посади чи органу, в якому працює винний для впливу на інших працівників, завдяки чому ті вчиняють відповідне діяння. Тобто ст.369-1 КК України стала спеціальною щодо ст.368 КК України у частині одержання неправомірної вигоди за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави.

В подальшому регулювання кримінальної відповідальності за посягання, яке в КК України назване «Зловживання впливом», змінювалося ще декілька разів. Так відповідно до Закону України від 21.12.2010 р. «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції»[3] ст.369-1 КК України втратила чинність. Натомість Законом України від 07.04.2011 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» КК України було доповнено ст.369-2 «Зловживання впливом»[6]. Ця стаття зазнала двох змін: Законом України від 18.04.2013 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у

відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією»[7] і Законом України від 18.04.2013 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»[8] та нової редакції згідно із Законом України від 13.05.2014 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»[4].

У зв'язку з великою кількістю змін, яких зазнала норма про отримання незаконної винагороди за обіцянку вплинути на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, виникає питання як діє закон про кримінальну відповідальність за зловживання впливом в часі щодо кожного з альтернативних діянь наведених у ч.ч.2,3 ст.269-2 КК України.

Відповідно до ч.2 ст.4 КК України особи, які отримали незаконну винагороду за вплив на прийняття рішення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, підлягають кримінальній відповідальності за законом, який діяв на час вчинення злочину. Оскільки часті зміни норм, які регламентують кримінальну відповідальність за зловживання впливом стосувалися караності відповідних діянь, то описана ситуація вирішується за правилами зазначеними у ч.4 ст.5 КК України. Відповідно до цієї норми, якщо після вчинення діяння закон про кримінальну відповідальність змінювався декілька разів, зворотню дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Аналіз, який полягає у порівнянні санкцій відповідних статей, що діяли в різні періоди, надто об'ємний, адже зіставленню підлягають 65 елементів (5 діянь та 13 видів санкцій), дає підстави для таких висновків:

1) серед законів, які регламентують кримінальну відповідальність за зловживання впливом, найм'якшим є Закон України від 07.04.2011 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за

корупційні правопорушення»[6]. Його дія поширюється на осіб, які вчинили «Зловживання впливом» у формі одержання незаконної винагороди та пропозиції здійснити вплив за надання такої вигоди у період з 01.07.2011 по 17.05.2013. Дія цього закону поширюється і на діяння, вчинені до набрання ним чинності, які полягають у одержанні незаконної винагороди за зловживання впливом;

2) наступні закони, якими змінювалися умови відповідальності за зловживання впливом, – вносилися зміни до ст.369-2 КК України – посилювали відповідальність. Відповідно, вони поширюють свою дію лише на діяння, вчинені під час дії цих законів, і не мають зворотної дії у часі;

3) кримінальна відповідальність за зловживання впливом, поєднане із вимаганням незаконної винагороди, лише посилювалася, відповідно, жоден з вищенаведених законів зворотної дії у цій частині немає;

4) справи осіб, засуджених за ст.368 КК України за діяння, які зараз охоплюються статтею «Зловживання впливом» підлягають перегляду у зв'язку з тим, що ст.369-1, 369-2 КК України мають зворотню дію щодо посягань, вчинених до набрання ними чинності.

Література:

1. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – 656 с.

2. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 771с.

3. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції: Закон України від 21.12.2010 № 2808-VI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2808-17>

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон

України від 13.05.2014 № 1261-VII (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1261-18/paran120#n120>.

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 11.06.2009 № 1508-VI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-17>

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 07.04.2011 № 3207-VI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18.04.2013 № 221-VII (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/221-18/paran40#n40>

8. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 18.04.2013 № 222-VII (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222-18/paran34#n34>

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ ДИСКУРС КОРРУПЦИИ: ПРОТИВОРЕЧИВОСТЬ И ЗАТРУДНЕНИЯ

Литовченко Артём Дмитриевич,
доцент кафедры политической социологии
ХНУ им. В.Н.Каразина, к.социол.наук,
E-mail: s.and.s@mail.ru

Нехаенко Оксана Васильевна,
студентка группы СЦ-36
социологического факультета
ХНУ им. В.Н.Каразина,
E-mail: O.Nehaenko@gmail.com

Ключевые слова: коррупция, восприятие коррупции, социологический подход, индексы восприятия, компенсационный механизм, манипуляция

В дискурсе социального знания рассуждения на тему коррупции нередко основаны на мнимой самоочевидности коррупции для широкой аудитории. О коррупции пишут, как о некоем «хорошо знакомом зле», которое даже не нуждается в специальном определении [1]. В то же время есть все основания считать недостаточными определения, данные в узких дисциплинарных – юридических, экономических – рамках. Необходимость учёта скрытых факторов коррупции, её социального фона и контекста требует обращения к синтетическим определениям, в качестве которых вполне может послужить определение социологическое [2; с. 89]. Следовательно, можно только приветствовать всё более частое обращение социологов к исследованию коррупции. Однако проблем на этом направлении пока что не меньше, чем относительных успехов.

По сравнению с юридическими определениями, сосредотачивающимися на таком аспекте коррупции, как получение неправомерной выгоды посредством незаконного использования своего служебного положения (см., напр., Закон Украины «О принципах предотвращения и противодействия коррупции» **Закон** от 07.04.2011 № 3206-VI; Резолюция ООН "Практические меры борьбы с коррупцией" (Гавана, 1990 г.); Кодекс поведения должностных

лиц по поддержанию правопорядка, Генеральная Ассамблея ООН 17 декабря 1979 г.), определения социологические не только охватывают более широкий спектр признаков, но и фокусируют исследовательское внимание на содержательных аспектах коррупции: на различии взяточничества и коррупции, на системном (в противовес точечному) характере последней, на разнообразных функциях коррупции, на социокультурных и структурных (в противовес поведенческим) факторах коррупции, на формировании (в процессе коррупционной деятельности) нормативных систем, альтернативных общепринятым (морально-правовым), и т.д. Можно говорить о формировании социологического подхода, рассматривающего коррупцию не как патологическое отклонение в социальных взаимодействиях, а как встроенный в нормативную систему компенсационный механизм несовершенства конкретных норм, опирающийся на устоявшиеся и культурно закреплённые практики [3; с. 55-56]. Отсутствие чёткого общепризнанного определения скорее свидетельствует о сложности феномена, нежели о принципиальной невозможности универсальной хотя бы рамках социологии формулировки.

В то же время, вследствие описанного выше заблуждения относительно «самоочевидности» понятия «коррупция», возникают трудности при переходе на эмпирический уровень социологического исследования коррупции. Положив вместо необходимой концептуализации в основу исследования оценочные и аксиоматические суждения, некоторые исследователи и социологические службы вместо изучения коррупции как многообразно проявляющегося и обусловленного феномена концентрируют всё своё внимание на восприятии коррупции, не дополняя этим параметром фактические данные, а, скорее, подменяя их. Показательным примером можно считать ежегодные рейтинги государств, которые публикует международная неправительственная организация «Transparency International», основанные на построенных этой же компанией индексах восприятия коррупции в государственном секторе. Индексы строятся на основании экспертных оценок. В 2014-м году методология построения индексов была изменена, однако используемые

источники так или иначе всё равно основываются на опросах экспертов. Экспертный опрос – метод крайне неоднозначный с точки зрения показательности результатов и их трактовки. Фактически основой для осуществляемого «Transparency International» обобщения являются мнения крупных предпринимателей и вовлечённых в политическую и экономическую сферу ангажированных профессионалов. А это значит, что экстраполировать выводы, полученные в ходе исследований, на всё общество невозможно. Что показывают составляемые рейтинги и лежащие в их основании индексы – непонятно. Несложно предположить, что представление экспертов и, тем более, представление бизнесменов о состоянии коррупции в обществе может существенно расходиться с представлением большинства населения.

Даже если оставить в стороне методологические трудности, то сам факт изучения восприятия коррупции как некоего показателя её реального уровня также заслуживает критического осмысления. С одной стороны, этот параметр, безусловно, важен с точки зрения социальной диагностики. С другой, несложно предположить, что между восприятием коррупции и её реальным уровнем в современном обществе есть заметный лаг, обусловленный деятельностью СМИ и других информационных агентов. Нет оснований, изучая восприятие коррупции, делать по результатам выводы о реальном состоянии дел.

В связи с этим нельзя не отметить возможность навешивания политических ярлыков на основе полученных выводов, своеобразной стигматизации на макроуровне. Иными словами, уровень коррупции определяется местом в рейтинге, и само ранжирование стран подобным образом предполагает конкретную социальную и политическую реакцию. Фактически, ситуация складывается таким образом, что рейтинг не столько изучает общественное мнение, сколько формирует его. Неслучайно рейтинги и индексы «Transparency International» даже на неспециализированных публичных ресурсах сравнивают с описанным американским социологом Р. Мертоном «самосбывающимся пророчеством». Указанный факт открывает широкие возможности для манипуляций, в первую очередь, в сфере политики.

Коррупция в данном случае может быть использована в качестве ширмы. Любая дисфункция политических институтов может позиционироваться именно как результат коррупционной деятельности – со ссылкой на зафиксированную специфику восприятия коррупции в данном государстве. Даже властные структуры общества в некотором смысле получают возможность снять с себя ответственность за несоответствие политики социальным потребностям, сославшись на вездесущую коррупцию.

Не случайно вопросы коррупции и борьбы с ней всплывают во времена кризисов и социальных потрясений. Происходит это, главным образом, для того, чтоб переключить внимание общества с более острых экономических и политических проблем. Коррупция, вне зависимости от её реального уровня и влияния на общественное бытие, является «привлекательно-отталкивающим» для массового сознания ярлычком, жупелом. Именно потому в средствах массовой информации появляются сообщения, например, о публичных арестах и слушаниях против высокопоставленных чиновников. Таким образом, коррупция и демонстративная борьба с ней превращаются в инструмент политического воздействия в руках конкретных политических сил, и может использоваться, в частности, для дискредитации политических оппонентов. При этом отметим, что вопросы коррупции на социальном уровне всё же не снимаются.

Продолжая мысль о роли СМИ в конструировании представлений о коррупции, нельзя не отметить, что информация в средствах массовой коммуникации представляет собой конструкт, первоочередной задачей которого является формирование новой реальности, а не репрезентирование существующей (при этом отличие между существующей и формируемой реальностями может быть разным по значимости). В случае с коррупцией именно СМИ являются главным и основным фактором, создающим представления об уровне коррупционной деятельности в рамках того или иного сообщества. Объясняется этот факт тем, что невозможно непосредственно выявить и проследить конкретные коррупционные проявления. Таким образом,

получается, что средства массовой коммуникации, которые, как правило, находятся в тесной связи с властными структурами общества, программируют общество на выгодные в конкретный момент времени интерпретации. Это повсеместно и, признаем, достаточно эффективно используется в политической деятельности.

В качестве вывода заметим, что коррупция, которая привычно рассматривается как девиация, некое аномальное и порицаемое отклонение, фактически, является неотъемлемым элементом рыночной политэкономической системы и предстаёт перед исследователем в виде институционального конструкта. Для подтверждения сказанного достаточно упомянуть о лоббизме или, например, о том факте, что после прихода к власти М. Саакашвили грузинские чиновники официально получали жалованье из фонда Сороса [4]. Таким образом, формирование глобальных коррупционных фондов и сетей является лишним подтверждением того, что всякая коррупционная деятельность имеет свои правила, которые органично вписываются в систему современной общественно-экономической и политической жизни. Противоречивость коррупции обуславливает сложности в её изучении и адаптацию антикоррупционного дискурса к манипулятивным целям.

Литература:

- 1) Колодїй І. Корупція і легітимність політичного режиму [Електронний ресурс] / Іван Колодїй. – Режим доступу: [http://kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/03\(02-2012\)/ds.php?file=03_KR_3_SocPol.pdf](http://kiis.com.ua/materials/KMIS-Review/03(02-2012)/ds.php?file=03_KR_3_SocPol.pdf).;
- 2) Вахрушев Р.В. Социологический смысл коррупции: субъекты и нормативная система / Р.В. Вахрушев // Теория и практика общественного развития. - №9. – 2013. – с. 87-91;
- 3) Макарова Н.М., Вахрушев Р.В. Коррупция как предмет социологического анализа / Н. Макарова, Р. Вахрушев // Вестник Удмуртского университета. Серия «Философия. Социология. Психология. Педагогика». – 2012. - №3. – с. 53-60;

4) Аблотия Т. Сорос финансирует правительство Грузии [Электронный ресурс] / Тенгиз Аблотия // Би-Би-Си. – 23.03.2004 г. – Режим доступа: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_3560000/3560453.stm

ПІДЗАКОННІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ В СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЇ: АНАЛІЗ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ

Логінов Сергій Євгенович

студент 5-го курсу

Київського університету права НАН України

E-mail: zloy17101990@ukr.net

Ключові слова: корупція, корупційні правопорушення, запобігання корупції, профілактика корупції.

Корупція – це складне антисоціальне, антигромадське явище. Тривалий час вона «супроводжує» економічний і культурний розвиток усіх країн світу. На жаль, доводиться констатувати, що сьогодні українське суспільство не здатне адекватно реагувати на корупцію. В Україні вживається низка правових, соціальних, економічних та інших заходів щодо запобігання корупції, однак усі вони поки не дають бажаного результату.

Правопорушенням, що стосуються корупції, приділялася увага в юридичній літературі, зокрема, окремі питання щодо запобігання корупції розглядалися в наукових працях В.Б. Авер'янова, О.Б. Андрєєвої, Д.М. Бахраха, В.Т. Білоуса, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Д.П. Калаянова, А.П. Коренєва, Г.М. Миньковського, О.І. Остапенка, В.М. Плішкіна, В.І. Ремньова, Ю.С. Шемшученка та ін. Враховуючи складність даного напрямку науки можна стверджувати, що широке коло відносин в цій сфері залишається ще на стадії осмислення і розробки, зокрема, і питання протидії та профілактики корупційним правопорушенням.

Зважаючи на тісний взаємозв'язок корупції з організованою злочинністю, не можна вести мову про профілактику правопорушень відокремлюючи її від профілактики злочинності. Профілактика правопорушень на рівні реалізації

профілактичних заходів в деякій мірі співпадає з профілактикою злочинів, але має специфічні об'єкти та заходи впливу, спеціальні суб'єкти та сферу застосування. На цей аспект адміністративної профілактики вказував один із відомих у минулому столітті представників адміністративно-правової науки А.П. Ключниченко [1, с. 6]. Такий підхід спостерігається і в нормативно-правових актах органів державної влади нашої країни. Чи не вперше про це йшла мова у Державній програмі боротьби із злочинністю, затвердженій Постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993р. № 3325-ХІІ, де сказано, що сфера застосування профілактики правопорушень вимагає удосконалення її системи [2].

У цьому контексті доцільно говорити про те, що передбачені профілактичні заходи здійснюють запобіжний позитивний вплив як на корупцію зокрема, так і на злочинність загалом. Під час виконання Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005рр., у результаті посилення профілактичного впливу очікувалося досягнути, з-поміж інших, зниження рівня злочинності, послаблення суспільної напруги, викликаної її впливом та зменшення корупційних проявів, очищення органів державної влади від корумпованих державних службовців, створення прозорої системи прийняття і виконання управлінських рішень [3].

З-поміж заходів, визначених у Концепції комплексної програми профілактики правопорушень на 2006-2008 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1 березня 2006 року № 116-р, особлива увага приділялася удосконаленню профілактики та оперативно-службового забезпечення протидії організованій злочинності та корупції [4].

В Комплексній програмі профілактики правопорушень на 2007-2009рр., затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006р. № 1767, для виконання завдань щодо удосконалення форм і методів профілактики правопорушень та підвищення ефективності оперативно-розшукових заходів у сфері протидії організованій злочинності та корупції передбачено вжиття низки заходів, серед яких можна виділити такі:

- проведення роботи із запобігання і припинення втягування представників владних структур у злочинну діяльність, виявлення і припинення проявів корупції серед державних службовців, військовослужбовців та працівників правоохоронних і контролюючих органів;

- проведення комплексних перевірок дотримання вимог Законів України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією», інших нормативно-правових актів з питань державної служби та запобігання корупції в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування;

- створення системи громадської підтримки та контролю протидії хабарництву і корупції в митних органах шляхом залучення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян як добровільних помічників митної служби [5].

До об'єктів профілактичного впливу відносять різноманітні процеси та явища, що детермінують вчинення адміністративних правопорушень. Так, О.Б. Андреева поділяє всі фактори, що впливають на вчинення правопорушень, на чотири групи: недоліки соціально-економічного характеру; організаційні упущення, недостатній контроль; недоліки в правовому регулюванні; недоліки у правовому вихованні. Авторка також зауважує, що правопорушення, як система антисоціальних людських вчинків, детермінується багатьма факторами, роль та вага яких неоднакова і принципове методологічне значення має розподіл всіх цих факторів на об'єктивні та суб'єктивні [6, с. 10]. Повною мірою зазначені фактори сприяють вчиненню корупційних правопорушень посадовими особами в умовах сьогодення.

У Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 р., затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.09.2010р. № 1911-р, до факторів, що призвели до ускладнення криміногенної ситуації відносять: недосконалість системи реінтеграції бездомних громадян, соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі; невирішеність питання щодо примусового лікування осіб, хворих на алкоголізм; поширення дитячої бездоглядності і безпритульності; незайнятість населення [7].

На основі аналізу чинного законодавства України та наукових праць вчених-юристів можна зробити висновок, що профілактика адміністративних правопорушень має загальний, універсальний характер. Саме це дозволяє з її допомогою запобігати кримінальним, дисциплінарним та цивільно-правовим правопорушенням. Профілактика правопорушень загалом, та корупційних зокрема, знаходиться у тісному взаємозв'язку з іншими видами правоохоронної діяльності, що обумовлює наповнення її позитивним і дієвим змістом. Специфіка корупційних правопорушень впливає на стан боротьби з ними і обумовлює конкретизацію правового статусу суб'єктів профілактичної діяльності. Рівень профілактики корупційних правопорушень пропорційний ефективності боротьби з цими правопорушеннями засобами прямого адміністративного примусу, в тому числі і шляхом застосування адміністративної відповідальності.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент Київського університету права НАН України Ващук Б. Л.

Література

1. Ключниченко А.П. Производство по делам о мелком хулиганстве / А.П. Ключниченко. - К.: - Киевская высшая школа МВД СССР, 1970. - 150 с.
2. Державна програма боротьби із злочинністю: Постанова Верховної Ради України від 25.06.1993 року № 3325- XII // Голос України від 30.07.1993 р.
3. Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 рр.: Указ Президента України від 25.12.2000 р. № 1376 // Офіційний вісник України. - 2000. - № 52. - Ст. 2258.
4. Концепція Комплексної програми профілактики правопорушень на 2006-2008рр.: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.03.2006 р. № 116-р // Офіційний вісник України. 2006. - № 29. - Ст. 156.
5. Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007-2009 рр.: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 р. № 1767 // Офіційний вісник України. - 2006 р. - № 51. - стор. 170. - Ст. 3418.

6. Андреева О.Б. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень в сучасних умовах.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.Б. Андреева. - Х., 1999. - 17 с.

7. Про схвалення Концепції Державної програми профілактики правопорушень на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.09.2010 р. № 1911-р // Урядовий кур'єр від 05.10.2010 - № 184.

РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Люлько Сергій Петрович
провідний науковий співробітник
відділу досліджень проблем злочинності
у сфері службової діяльності та корупції
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України
E-mail: acamps@ukr.net

Ключові слова: реформування, прокуратура, службові злочини, корупція.

Необхідність удосконалення (реформування та розвитку) органів прокуратури обумовлюється кардинальними змінами в сфері безпеки, що відбулись у Європі та Україні протягом останніх років – зростанням рівня та зміною відносного значення реальних та потенційних загроз національній безпеці [1], а також реалізацією стратегії європейської та євроатлантичної інтеграції, у тому числі перспективи співпраці з НАТО.

Водночас реформа правоохоронної системи в цілому, так і органів прокуратури зокрема, є передумовою будь-яких інших реформ в Україні, оскільки без належного захисту й дотримання прав і свобод усіх суб'єктів суспільного процесу неможлива розбудова правової держави та громадянського суспільства (демократизація всіх елементів, підвищення прозорості її діяльності, зміна критеріїв оцінки роботи, чітке розмежування функцій, встановлення цивільного демократичного контролю, зміна принципів кадрової

роботи тощо). Реформа органів прокуратури повинна бути скоординована й інтегрована з державними планами та програмами.

Побудова демократичної правової держави (що відповідає нормам Конституції) вимагає створення дієвої системи правоохоронних органів, яка б забезпечувала реалізацію функцій держави та розвиток громадянського суспільства. Ситуація в країні сьогодні характеризується рядом проблем: наявність протиріч у законодавстві, недостатньо ефективна діяльність і зниження престижу правоохоронних органів та зростання недовіри до них населення, невідповідність соціального й правового становища співробітників тощо. Однак, процеси реформування правоохоронних органів, зумовлені потребами їх більш активної участі у вирішенні перспективних та поточних проблем життєдіяльності українського суспільства, набули незворотного характеру.

Перебування України у Раді Європи та перспектива входження до Євросоюзу вкотре підтверджують гостру необхідність адаптації її правових інститутів до норм Європейського співтовариства, згідно з якими правоохоронні структури мають змінити свої роль та функції шляхом трансформації на органи, що відповідатимуть демократичним, європейським стандартам. В свою чергу, реалізація таких важливих пріоритетів національних інтересів, як інтеграція України до європейського політичного, економічного, правового простору, вимагає удосконалення законодавчого забезпечення демократичного розвитку країни, насамперед у правоохоронній сфері.

Удосконалення системи органів прокуратури України сприятиме становленню та розвитку України як демократичної, правової держави, забезпеченню захисту її національних інтересів, поліпшенню соціально-економічних відносин та формуванню засад громадянського суспільства, прискорить процеси інтеграції України до Європейського Союзу.

Слід зауважити, що на сьогодні неправомірною поведінкою прокурорів не тільки викликає негативний суспільний резонанс, але й підриває засади правової держави, перешкоджає побудові громадянського суспільства,

реалізації принципу рівності всіх перед законом, зацікавленості населення у підтриманні правопорядку, мотивації поваги до закону. Правопорушення прокурорів торкаються інтересів багатьох громадян, тому що вони сприяють формуванню моральних деформацій, які мають істотний криміногенний потенціал.

На жаль, це явище характеризується високим рівнем латентності. Факти зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, службове підроблення, службова недбалість, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, незаконне збагачення, зловживання впливом, тобто злочинів у сфері службової діяльності прокурорів, псуєть імідж усієї системи органів прокуратури України, сприяють зростанню недовіри громадян до здатності органів прокуратури забезпечити належне виконання конституційних функцій. Це відображено і у Рішенні розширеного засідання колегії Генеральної прокуратури України від 2 серпня 2014 року у якому, зокрема, зазначено, що «кардинальні зміни в системі органів прокуратури потребують особливої уваги до комплектування прокуратур фахівцями з високими моральними та професійними якостями. З метою підвищення рівня довіри суспільства до органів прокуратури особливе значення має посилення профілактичної та виховної роботи в колективах, викоренення корупційних проявів, ганебних вчинків, кількість яких зросла майже вдвічі. Мають місце факти вчинення прокурорами та слідчими злочинів, пов'язаних із хабарництвом та зловживанням службовим становищем. Важливим є дотримання принципу політичної незалежності прокурорів при здійсненні своїх повноважень» [2].

Крім того, слід враховувати, що службова злочинність, з ознаками корупції, в органах прокуратури через її гостроту й політичну спрямованість часто стає темою різних спекуляцій, у тому числі із залученням засобів масової інформації. При цьому, відповідно до Національної антикорупційної стратегії на 2011-2015 роки, яка схвалена Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001/2011 [3] виокремлено основні причини виникнення і

поширення корупції в Україні, а саме: недостатній рівень доброчесності окремих осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; низька ефективність заходів, що вживаються правоохоронними органами, органами прокуратури та судами, щодо притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності; толерантність та відсутність критичного ставлення суспільства до проявів корупції; сприйняття населенням корупції як одного із засобів досягнення бажаного результату.

Саме подоланню цих чинників сприятиме концептуальний підхід до питання про реформування органів прокуратури спрямованим на створення системи органів прокуратури, здатної якісно забезпечити захист інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, ефективно функціонувати у демократичному суспільстві, відповідати вимогам сьогодення, міжнародним стандартам та головне - економічним можливостям держави. Наслідки реформування повинні бути підпорядковані загальній меті, яка має бути чіткою та зрозумілою для громадян країни та передбачати заходи із відродження довіри до органів прокуратури, як до головного правозахисного елемента держави. Розбудова системи органів прокуратури, з урахуванням позитивних аспектів європейських стандартів організації й ефективності, має полягати у визначенні основних засад, напрямів і етапів, у тому числі його організаційного, науково-методичного і нормативно-правового забезпечення. Зміст реформування потребуватиме встановлення відповідності між завданнями та функціями, структурою, кадровим та ресурсним забезпеченням. Крім того, передумовою реформування є налаштування робочої культури особового складу органів прокуратури на реформу. Слід враховувати, що лише зміна політики, структури, штатного розпису або нормативних документів не тягне за собою зміни робочої культури будь-якого правоохоронного органу, і прокуратури зокрема. Тому існує потреба у створенні критичної маси з числа особового складу, яка є прихильником реформи і усвідомлює, для чого таке реформування необхідне і яку кінцеву мету слід досягнути.

Науковий керівник: головний науковий співробітник відділу досліджень проблем злочинності у соціально-економічній сфері Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Шамара Олександр Володимирович

Література:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351). // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

2. Рішення розширеного засідання колегії Генеральної прокуратури України від 2 серпня 2014 року «Про підсумки роботи органів прокуратури України у першому півріччі 2014 року та заходи, спрямовані на підвищення ефективності їх діяльності, основні завдання на наступний період» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/kol2014.html?_m=publications&_t=cat&id=114872

3. Указ президента України «Про Національну антикорупційну стратегію на 2011-2015 роки» від 21 жовтня 2011 року №1001/2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001/2011>

РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Михайленко Дмитро Григорович
Національний університет «Одеська юридична академія»,
докторант кафедри кримінального права, к.ю.н.
E-mail: mdg@ukr.net

Ключові слова: незаконне збагачення, необґрунтовані активи, конфіскація «in rem».

Полеміка щодо норми про незаконне збагачення у моделі ст.20 Конвенції ООН проти корупції 2003 року (надалі – Конвенція), яка існує у юридичній

літературі і пов'язана із можливим порушенням зазначеним інструментом основоположних принципів українського права, зумовлює існування ряду пропозицій щодо регламентації несприятливих для суб'єкта владних повноважень правових наслідків у випадку виявлення невідповідності майнових активів його легальним доходам.

Так, у зв'язку із недоліками конструкції складу незаконного збагачення із ст.20 Конвенції його визначення, що було закріплене ще згідно із ч.1 ст.368-1 КК України, на думку С.В. Гізімчука, цілком відповідало принципу, закріпленому у ст.11 Загальної декларації прав людини та у ст.62 Конституції України[1, с.279]. Інші автори на основі положень окремих міжнародних правових документів – Конвенції, Конвенції Африканського союзу про недопущення корупції та боротьбу з нею 2003 року приходять до висновку про доцільність встановлення за таке службове порушення як незаконне збагачення дисциплінарної відповідальності[2]. Підсумувавши проблеми, які виникають при існуванні кримінальної відповідальності за незаконне збагачення, О. Дудоров та Т. Тертиченко резюмують, що відсутність використання службовою особою свого службового становища має виключати кримінально-правову оцінку вчиненого нею як злочину у сфері службової діяльності, а для адекватного ж правового реагування на випадки одержання службовою особою неправомірної вигоди, пов'язаного з використанням службового становища, цілком вистачило б ст. 172-2 КУпАП під назвою «Порушення обмежень щодо використання службового становища» та імплементації положень Конвенції про конфіскацію майна, що здійснюється поза кримінальним судочинством[3, с.33-34]. Імплементувати норму ст. 20 Конвенції в російське законодавство в частині визначення незаконного збагачення (без сприйняття положення про його криміналізацію як таких, що суперечать презумпції невинуватості) А.І. Алексєєв пропонував шляхом формулювання необхідної і достатньої правової бази для вилучення в дохід держави у порядку цивільного судочинства коштів, законність отримання яких не має підтвердження. Це призвело б, на його думку, до розумного дозованого посилення публічних засад в цивільному праві,

яке, всупереч досить поширеним уявленням, аж ніяк не зводиться до приватного права (не є синонімом останнього)[4]. Схожою є думка, що у правовій системі ідея караності незаконного збагачення вже реалізована чи повинна бути реалізована через інші правові засоби, ніж встановлення кримінальної відповідальності по типу ст. 20 Конвенції, що обґрунтовується досвідом реалізації положень зазначеної Конвенції рядом країн (Бельгія, Данія, Норвегія, Португалія, США, Фінляндія, Франція, Швеція)[5].

Підґрунття для впровадження конфіскації майна з покладенням обов'язку доведення законності походження такого майна на обвинуваченого в злочині міститься у ряді міжнародних документів. Так, вперше на міжнародному рівні рекомендація про передбачення такої норми була закріплена у Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 року, за п.7 ст.5 якої можна розглянути можливість забезпечення перенесення тягаря доказування законного походження передбачуваних доходів або іншої власності, що підлягають конфіскації, в тій мірі, в якій такий захід відповідає принципам її національного законодавства і характеру судового та іншого розгляду. Згідно ж ч.8 ст.31 Конвенції та ч.7 ст.12 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності держави-учасниці можуть розглянути можливість встановлення вимоги про те, щоб особа, яка вчинила злочин, довела законне походження таких удаваних доходів від злочину або іншого майна, що підлягає конфіскації, тією мірою, якою така вимога відповідає основоположним принципам їхнього внутрішнього права й характеру судового або іншого розгляду.

Доведення особою, яка вчинила злочин, законного походження передбачуваних доходів від злочину або іншого майна, що підлягає конфіскації, допустимо відповідно до норм чинного законодавства Алжиру, Афганістану, Бахрейну, Білорусі, Болгарії, Бразилії, Гондурасу, Греції, Індонезії, Іспанії, Італії, Колумбії, Маврикія, Мадагаскару, Малайзії (тільки в разі злочинів, пов'язаних з наркотиками), Мальти, Марокко, Мексики, М'янми, Намібії, Норвегії, Об'єднаної Республіки Танзанії, Польщі, Португалії, Таїланду, Тунісу,

Туреччини, Узбекистану, Філіппін, Чеської Республіки, Швейцарії (у випадках вчинення злочину злочинною групою), Еквадору та Південно-Африканської Республіки[6].

Разом із тим, необхідно акцентувати увагу, що у всіх наведених випадках мова йде не про конфіскацію майна, походження якого суб'єкт не може обґрунтувати, а про конфіскацію доходів від злочинів, що визначені відповідним міжнародним актом, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів. Тобто конфіскація, про яку йдеться у наведених конвенціях, може бути застосована у ситуаціях, коли особа вчинила визначений злочин. Встановлення ж лише суттєвого збільшення майнових активів, яке не відповідає легальним доходам і не може бути обґрунтоване публічним службовцем (без визнання незаконного збагачення у конвенційній формулі злочином) не може бути підставою для конфіскації, про яку йшлося вище. При цьому не слід апелювати до пункту «с» ч.1 ст.54 Конвенції [за цим пунктом кожна держава-учасниця розглядає питання про вжиття таких заходів, які можуть бути необхідними, щоб створити можливість для конфіскації майна придбаного в результаті вчинення будь-якого із злочинів, визначених цією Конвенцією, або використаного під час вчинення злочинів, без винесення вироку в рамках кримінального провадження у справах, якщо злочинець не може бути підданий переслідуванню з причини смерті, переховування або відсутності чи в інших відповідних випадках] оскільки хоча у ньому мова і йде про конфіскацію без винесення вироку, проте суд все одно повинен дійти висновку про вчинення особою корупційного злочину, але сам обвинувальний вирок не може бути винесений виключно із-за процесуальних перешкод. Аналогічна по суті модель буде задіяна в Україні з 04.06.2015 року згідно із Законом України від 12.02.2015 року[7]. За цим Законом суд за позовом прокурора про визнання необґрунтованими активів та їх витребування стягує їх у дохід держави, проте обов'язковою підставою для такого стягнення є набрання законної сили обвинувальним вироком суду про вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних

злочинним шляхом. У зв'язку із цим запропоноване Законом України від 12.02.2015 року вилучення необґрунтованих активів не у повній мірі відповідає тим проблемам, для подолання яких є необхідною конфіскація «in rem».

Так, окрім подолання процесуальних перешкод, до переваг конфіскації «in rem» відносять також те, що її можна застосувати, коли: 1) злочинець має правовий імунітет, що захищає його від кримінального переслідування; 2) злочинець наділений настільки великою владою, що кримінальне переслідування сильно ускладнене або неможливе; 3) майно перебуває у третіх осіб, яким не пред'являлося обвинувачення у вчиненні злочину; 4) злочинець визнаний невинним у скоєнні злочину через брак доказів або слабкої позиції обвинувачення. При цьому висловлюється також суперечлива думка, що конфіскація в кримінальному порядку передбачає ведення кримінального судочинства та винесення обвинувального вироку, в той час як конфіскація поза кримінальним провадженням не вимагає ні того, ні іншого. При цьому далі зазначається, що для застосування останньої необхідно довести, що майно має відношення до злочинної діяльності (отримано в результаті злочину або послужило знаряддям його здійснення)[8]. Тут виникає питання – чи можна доходити висновку, що майно «має відношення до злочинної діяльності» без обвинувального вироку про наявність самої злочинної діяльності суб'єкта чи (тим більше) при визнанні особи невинною через брак доказів або слабку позицію обвинувачення? Як видається, ствердна відповідь на це питання буде не просто обмеженням дії окремих елементів принципу презумпції невинуватості, а прямим і повним виключенням дії самої презумпції (єдиним, що у цьому випадку буде пом'якшувати участь людини є те, що не буде застосовано іншого несприятливого заходу окрім конфіскації).

У зв'язку із цим, правильно під конфіскацією «in rem» розуміти конфіскацію, яка застосовується у випадках, коли особу з тих чи інших причин (смерть підозрюваного, обвинуваченого, її ухилення від кримінального переслідування і т.д.) неможливо притягнути до кримінальної відповідальності або коли кримінальне переслідування припинено по нереабілітуючих підставах,

але при цьому є докази того, що майно такої особи придбано в результаті актів корупції[9]. Такий підхід не пов'язаний із необхідністю виключати дію презумпції невинуватості і підтверджує логічний зв'язок конфіскації «in rem» із наявністю доведеного, проте з-за процесуальних перешкод не зафіксованого судом в обвинувальному вирокі злочину.

Таким чином, у межах рекомендацій міжнародних антикорупційних актів конфіскація поза кримінальним провадженням не замінює собою відповідальність за незаконне збагачення, а передбачає одночасне та пов'язане із ним застосування. Для того ж, щоб конфіскація поза кримінальним судочинством змогла хоча б частково замінити дію норми про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, як це пропонують деякі вчені, та долати деякі наведені вище процесуальні та життєві перешкоди, вона повинна передбачати можливість вилучення майна без попереднього встановлення, що 1) відповідний суб'єкт вчинив будь-який злочин та 2) майно, яке підлягає конфіскації, мало відношення до злочинної діяльності (у цьому разі корупційної), і застосовуватися у випадках, коли суб'єкт не може раціонально обґрунтувати суттєве збільшення своїх активів, яке не відповідає його легальним доходам.

Саме такого роду вилучення майнових активів існує у Росії з 01.01.2013 року за Законом від 03.12.2012 року[10], відповідно до якого у випадку якщо в ході здійснення контролю за витратами посадової особи, а також за витратами її дружини (чоловіка) і неповнолітніх дітей виявлені обставини, що свідчать про невідповідність таких витрат їх загальному доходу, то прокуратура в порядку, встановленому законодавством про цивільне судочинство, звертається до суду із заявою про звернення в дохід держави земельних ділянок, інших об'єктів нерухомості, транспортних засобів, цінних паперів, акцій (часток участі, паїв у статутних (складеному) капіталі організацій), щодо яких службовою особою не представлено відомостей, які підтверджують їх придбання на законні доходи.

При цьому слід мати на увазі, що у міжнародних антикорупційних документах про такого роду конфіскацію мова не йде, а вона сама не зможе виконувати превенцію корупційних діянь, оскільки публічному службовцю буде загрозувати лише вилучення активів, походження яких він не зможе обґрунтувати. У випадках же, коли майно було завчасно збите (наприклад, особа погасить свої борги), то конфіскувати буде нічого і публічний службовець взагалі не понесе будь-яких втрат чи обмежень.

У зв'язку із викладеним, не варто ігнорувати та применшувати значення ресурсів інституту конфіскації «*in rem*», зокрема, у моделі, яка існує у Росії, проте слід погодитися, що цивільно-правових, компенсаційних заходів для попередження корупції недостатньо і необхідна криміналізація незаконного збагачення посадових осіб[11, с.28]. Окрім того, відповідно до ст.20 Конвенції незаконне збагачення визнається злочинною поведінкою, а згідно рекомендацій GRECO [п.14 Greco RC-I/II (2009) 2E (додаток)[12] та п.57 Greco Eval III Rep (2011) 1E (P2) [13]] Україні необхідно чітко встановити, що випадки корупції, за загальним правилом, мають трактуватися як кримінальні правопорушення.

Таким чином, на сьогодні існує чотири варіанти вирішення питання з несприятливими правовими наслідками незаконного збагачення (у моделі ст.20 Конвенції) для чиновника: 1) не пов'язувати із незаконним збагаченням настання будь-яких юридичних наслідків і перенесення несприятливих заходів для відповідного суб'єкта в площину політичної відповідальності (такий підхід застосовується, зокрема, у Італії); 2) встановлення дисциплінарної відповідальності за незаконне збагачення; 3) запровадження інституту конфіскації «*in rem*» щодо коштів, легальність походження яких не можна пояснити; 4) криміналізація незаконного збагачення. Проведене дослідження дозволяє прийти до висновку про доцільність та необхідність в Україні конструювання комплексного масиву норм щодо протидії незаконному збагаченню, який би передбачав компоненти всіх перерахованих вище варіантів [криміналізація незаконного збагачення у значному розмірі, встановлення адміністративної відповідальності (відповідальності як за кримінальний

проступок) за незаконне збагачення у незначному розмірі, а також паралельне застосування у всіх випадках дисциплінарних заходів (звільнення з посади) та конфіскації («in personam» чи «in rem») майнових активів, походження яких неможливо раціонально обґрунтувати (у тому числі без наявності акту про визнання особи винною у вчиненні корупційного правопорушення)].

Література:

1. Гізімчук С.В. Механізм забезпечення дії положень ст.11 Загальної Декларації прав людини при притягненні до кримінальної відповідальності за незаконне збагачення (ст. 368 КК України) / С.В. Гізімчук // Питання боротьби зі злочинністю. – 2010. - Вип. 19. – С. 276-279;

2. Марьина Е.В. Коррупционные преступления: отраслевое и межотраслевое согласование норм : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Е.В. Марьина. – Самара, 2010. – 24 с.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1419548>;

3. Дудоров О. Незаконне збагачення : сумнівна новела антикорупційного законодавства України / О. Дудоров, Т. Тертиченко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 3. – С.28-34;

4. Алексеев А. Презумпции против коррупции // Законность. – 2008. – № 4. – С. 2-8;

5. Михайлов В. Стаття 20 Конвенції ООН против коррупции об ответственности за незаконное обогащение и возможные направления отражения ее идеи в правовой системе Российской Федерации / В. Михайлов // Уголовное право. – 2012. – № 2. – С. 113-119;

6. Регулирование института конфискации денежных средств и имущества, полученных преступным путем в законодательстве Великобритании, США, ФРГ, Австрии, Швейцарии, Нидерландов и Японии : Информационная справка : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://komitet7.km.duma.gov.ru/site.xp/050057056124051050049.html>;

7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 року № 198-VIII : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/198-19>;

8. О реализации рекомендации Группы государств против коррупции (ГРЕКО) по введению в уголовное законодательство Российской Федерации понятия конфискации «in rem» : Информационная справка : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://komitet7.km.duma.gov.ru/site.xp/050057056124051049057.html>;

9. Рекомендации круглого стола «О реализации рекомендации Группы государств против коррупции (ГРЕКО) по вопросу введения в уголовное законодательство Российской Федерации понятия конфискации «in rem» (г. Москва, 1 июня 2010 г.) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://komitet7.km.duma.gov.ru/site.xp/052051124051051055.html>;

10. О контроле за соответствием расходов лиц, замещающих государственные должности, и иных лиц их доходам : Федеральный закон от 3 декабря 2012 г. № 230-ФЗ : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://graph.document.kremlin.ru/page.aspx?1640888>;

11. Борков В.Н. Проблемы криминализации коррупционного обогащения в России / В.Н. Борков // Уголовное право. – 2007. – №2. – С. 27–31;

12. Greco RC-I/II (2009) 2E. Додаток до Звіту про виконання рекомендацій Україною (спільні перший та другий раунди оцінювання), прийнятий GRECO на 51-му пленарному засіданні (Страсбург, 23-27 травня 2011 року) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minjust.gov.ua/anti_corruption_grecorep;

13. Greco Eval III Rep (2011) 1E (P2). Оціночний звіт по Україні [Інкримінації (ETS 173 і 191, GPC 2) (Тема I)], затверджений GRECO на 52-му Пленарному засіданні (Страсбург, 17-21 жовтня 2011 року) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: : http://www.minjust.gov.ua/anti_corruption_grecorep.

ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ ЧЕРЕЗ ПРОЦЕС УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Мойсей Любомир Олексійович
ад'юнкт Військового інституту
Київського національного
університету ім. Т. Шевченка
E-mail: lubomyr.plus@gmail.com

Ключові слова: держава, житлові приміщення, законодавча неузгодженість, корупційні ризики.

Кожному громадянину гарантується право на житло, але це право, як і кожне інше, має цінність, якщо може бути реалізоване. Конституційною функцією держави щодо реалізації права громадян на житло є створення умов для будівництва громадянами житла, придбання його у власність тощо. І лише забезпечення житлом громадян, які потребують соціального захисту, є обов'язком держави та органів місцевого самоврядування [1, с.141].

Разом з тим, не має чіткої відповіді, що ж собою являє реалізація конституційного права на житло, і яким чином воно досягається та використовується. Реалізуючи конституційні гарантії, гарантуючи права і свободи громадян, які перебувають на службі в Україні створено систему законодавства з питань військової служби, тобто військове законодавство, що є невід'ємною частиною національного права.

Зобов'язання держави у забезпеченні житлом військовослужбовців та членів їх сімей обумовлені, окрім Конституції, також Законом України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, прийнятим Верховною Радою України 20 грудня 1991 року, у текст якого в подальшому було внесено низку змін та доповнень [2, с.191].

Як показує аналіз найбільш корупційними ризиками наповнений процес із реалізації військовослужбовцями права на службові житлові приміщення, що сформувалося за спеціальними принципами: терміновості, абсолютності та повноти реалізації права.

Відсутність у нормативно-правових актах оборонного відомства поняття

службового житла, як особливої категорії житла у Збройних Силах України на думку автора створює неузгодженість у правозастосовчій діяльності. Більше того, військовослужбовцям продовжують надаватися службові житлові приміщення у відповідності до Переліку категорій працівників, затвердженого постановою Ради Міністрів УРСР від 04 лютого 1988 року №37. Доцільним було б видання наказу Міністра оборони України положеннями якого передбачити надання службового житлового приміщення враховуючи штатні посади, що як наслідок виключило б корупційні ризики пов'язані головним чином з прийняттям рішень щодо надання (розподілу) житла на власний розсуд [3, с. 495].

За результатами аналізу положень наказів, що видавались Міністерством оборони України у період з 1995 по 2014 роки з питань організації забезпечення та надання військовослужбовцям та членам їх сімей житлових приміщень на предмет ефективності проведення процесу з удосконалення норм встановлено, що основними проблемами, що заважають їх успішному застосуванню є відсутність нормотворчого розвитку з питань врегулюваності (удосконалення) правових норм, пов'язаних головним чином з особливостями надання житлових приміщень, а подекуди відмови від норм, що ефективно застосовувались у практичній діяльності до повернення норм, що можуть знову таки сприяти можливим зловживанням, у тому числі корупційним проявам у цій сфері.

Окремим аспектом, є виконання організаційних заходів стосовно квартирно-експлуатаційних відділів (управлінь), що дасть можливість забезпечити більш прозору процедуру щодо отримання житла військовослужбовцями, що у т.ч. виключить наявні численні погодження документів з виділення житла військовослужбовцям органами, що у відповідності статті 41 Житлового кодексу України контролю за станом обліку на підприємствах (установах) громадян, які потребують поліпшення житлових умов не здійснюють та як наслідок не наділені правом видання правовстановлюючих документів [4,с.480].

У свою чергу ліквідація регіональних управлінь капітального будівництва

Міністерства оборони України забезпечить укладення господарських договорів Міністерством оборони України як Замовником будівництва житла для військовослужбовців та членів їх сімей безпосередньо із Генпідрядником без залучення третіх осіб, що виключить наявність фактів зловживань у сфері організації будівництва житла.

Отже, житлова проблема – це не постійно надана, а прогресивно змінююча в кількісному та якісному відношенні сутність. З точки зору автора, необхідно подолати нагальну потребу в чіткому законодавчому визначенні критеріїв, за якими зміст конституційного права на житло військовослужбовців в Україні полягатиме насамперед у відповідності всіх нормативно-правових актів положенням Основного закону, Житловому кодексу, що виключить корупційні ризики, що існують в силу недосконалості чинного законодавства.

Українське законодавство повинне бути побудовано таким чином, щоб передбачати для військовослужбовців систему пільг, переваг, гарантій і компенсацій, що становлять собою правові засоби забезпечення реалізації особою своїх прав, передбачених Конституцією України та іншими законами держави.

Поряд з цим на даний час назріла нагальна потреба вдосконалення житлового законодавства для належного здійснення конституційних прав військовослужбовців. Для цього потрібно на думку автора прийняти нові законодавчі акти, орієнтовані на ринкову економіку, що дасть можливість подолати законодавчу неузгодженість процесу виконання державного зобов'язання щодо забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх сімей. Зміст конституційного права на житло військовослужбовців повинен бути насамперед заснований на правових нормах, як один з основних соціальних прав реалізації державних гарантій наданих військовослужбовцям, пов'язаних головним чином з матеріальною компенсацією за виконання конституційного обов'язку перед Батьківщиною.

Науковий керівник: доцент кафедри фінансів і права Військового інституту Київського національного університету ім. Т. Шевченка, кандидат юридичних наук Короватнік Ігор Михайлович.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України.-1996.- №30.- Ст.141.
2. Закон України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” від 20 грудня 1991 р. №2012-ХІІ // Відомості Верховної Ради України.-1992.- №15.- Ст.191.
3. Положення про порядок надання службових жилих приміщень і користування ними в Українській РСР: Постанова Ради Міністрів України №37 від 4 лютого 1988 р. //Житлове законодавство України/ Упоряд.: М.І. Мельник, М.І. Хавронюк. – К.: А.С.К., 1998.- С.301-311.-495 с.
4. Житловий кодекс Української РСР: Кодекси України: У 3 кн./ Відп. Ред. В.Ф. Бойко. – К.: Юрінком Інтер, 1997.- Кн..1.- 480с.
5. Куликов О. Правові колізії у житловому законодавстві // Юридичний журнал. – № 8. – 2005 року.
6. Постанова Верховної Ради України “Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства союзу РСР” від 12 вересня 1991 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// rada.gov.ua/](http://rada.gov.ua/).
7. Наказ Міністра оборони України “Про затвердження Інструкції про організацію забезпечення і надання військовослужбовцям Збройних Сил України та членам їх сімей житлових приміщень” (із змінами) від 30 листопада 2011 року №737 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// rada.gov.ua/](http://rada.gov.ua/).

КОРРУПЦИЯ КАК КРИМИНОГЕННЫЙ ФАКТОР ПРЕСТУПНОГО МОНОПОЛИЗМА

Москалевич Галина Николаевна

Белорусский государственный экономический университет,
доцент, кандидат юридических наук

E-mail: moskalevich74@gmail.com

Ключевые слова: коррупция, монополизм, конкуренция, цивилизованный рынок, рыночные отношения

Экономическая основа государственности в Республике Беларусь — социально ориентированная рыночная экономика. Но в современных условиях, когда широко распространились коррупция и монополизм, устои такого типа экономики расшатываются, и экономическая система дает сбой. Причины распространения названных негативных явлений кроются в отсутствии прозрачных регламентов получения государственных услуг любым гражданином Республики Беларусь. Именно отсутствие гласности и приводит к коррупции, к коррупционному сговору, к сращиванию коррумпированных чиновников с теневым сектором местной экономики, а иногда и с уголовной преступностью. Коррупционное поведение должностных лиц — довольно распространенное явление, особенно в экономической сфере деятельности.

Возможности получения сверхдоходов имеются как у монополистов, так и у коррупционеров. Первые, пользуясь доминантным положением на рынке и монопольной властью, назначают ничем не оправданные монопольные цены на производимый ими товар (или услуги), вторые извлекают сверхдоходы благодаря вхождению в корпоративную группу лиц, объединенных коррупционным сговором. Коррупционный сговор позволяет указанным лицам получать сверхприбыль за счет всего остального общества, причем любыми способами и средствами, как законными, так и незаконными. Сверхприбыль настолько велика, что получить ее в ходе легальной предпринимательской деятельности практически невозможно.

Затраты, связанные с получением сверхдоходов (сверхприбыли), по законам экономики, становятся издержками, которые несет малый и средний бизнес, а также каждый человек, покупающий любой товар или получающий любую услугу на местном рынке и проживающий в этой местности, где действуют монополисты и коррупционеры. Налицо незаконное и принудительное изъятие денежных средств у местных жителей и предпринимателей с целью получения сверхдоходов монополистами и коррупционерами. В экономически развитых странах сверхдоходы изымаются или облагаются непропорциональными налогами. В нашей стране такой подход не действует.

Антимонопольные службы в Республике Беларусь в силу требований национального законодательства и в рамках своей компетенции принимают активное участие в деятельности, направленной на борьбу против монополистов-коррупционеров, на противодействие коррупции, выявление и последующее устранение причин и условий ее проявления, на борьбу с недобросовестной конкуренцией во всех сферах жизни общества.

Для цивилизованного рынка характерно развитие конкурентной борьбы, которая стимулирует совершенствование производства, повышение качества продукции, способствует снижению цен. Все это приводит к росту жизненного уровня населения. Конкуренция обеспечивает открытость рынков, защищает общество от необоснованных монополий. Рыночные отношения всегда сопровождаются конкуренцией. Конкуренция регулирует рынок, способствует его развитию. Однако рыночные отношения далеко не всегда основаны на добросовестной конкуренции. Нередко потребитель и предприниматель сталкиваются с недобросовестной конкуренцией. В связи с этим конкуренция нуждается в государственной защите.

Одной из главных функций государства является поддержка конкуренции и защита ее от монополистических посягательств, создание условий для появления, развития и существования добросовестной конкуренции, а также

пресечение монополистической деятельности и недобросовестной конкуренции.

Вместе с тем довольно часто должностные лица органов власти и управления сами посягают на свободу конкуренции путем ее ограничения. Это проявляется в коррупционных действиях органов власти и управления, в преступном сговоре с другим органом власти или хозяйствующим субъектом, целью которого является ограничение конкуренции, создание дискриминирующих или, напротив, благоприятствующих условий деятельности для отдельных хозяйствующих субъектов.

Характер поведения должностных лиц зависит от степени их коррумпированности. Если степень коррумпированности чиновников высокая, то государство не в состоянии обеспечить конституционное право каждого гражданина на свободу предпринимательской и иной не запрещенной законом экономической деятельности.

Уголовно наказуемые действия индивидуальных предпринимателей или должностных лиц юридических лиц по разделу рынка (заключение и исполнение соответствующих соглашений, устранение с рынков конкурентов и создание иных условий, существенно ограничивающих конкуренцию) относятся к преступлениям в сфере экономической деятельности. За такие действия предусмотрено наказание – согласно ст. 247 УК Республики Беларусь [2].

Ограничение доступа на рынок заключается в создании любых неправомерных препятствий для входа на рынок того или иного хозяйствующего субъекта, ущемляющих его свободу экономической деятельности.

Устранение с рынков конкурентов, других субъектов экономической деятельности предполагает принуждение хозяйствующих субъектов, уже работающих на данном рынке, полностью или частично прекратить экономическую деятельность на соответствующем рынке (любыми способами вытеснение с этого рынка).

Установление или поддержание монопольных цен (единых цен) путем сговора индивидуальных предпринимателей или должностных лиц юридических лиц о деятельности на совместном рынке; установление или поддержание монопольных цен, сопряженные с принуждением или применением насилия в отношении конкурентов, рассматриваются УК Республики Беларусь как форма преступного монополизма (ст. 245 УК Республики Беларусь) [2]. Данная форма проявляется в соглашении или согласованных действиях двух или более хозяйствующих субъектов или в соглашении органов государственной власти и местного самоуправления с другими органами власти и управления или с хозяйствующими субъектами об одинаковых ценах (тарифах) на конкретные группы товаров или услуг. Проявиться она может также в создании условий по реализации указанных цен в отношениях с потребителями (путем ограничения товаров на рынке, использования ложной или иной незаконной рекламы и т.д.) [1, с. 304].

Стремление хозяйствующего субъекта занять доминирующее положение на рынке не является противозаконным, не представляет собой уголовно-наказуемое (или наказуемое в административном порядке) преступление, поскольку желание усилить свои позиции на товарном рынке вполне естественны. Однако действия, направленные на недопущение, ограничение или устранение конкуренции, следует в соответствии с законодательством рассматривать как монополизм, влекущий юридическую (в том числе и уголовную) ответственность. Господствующее положение позволяет монополисту осуществлять диктат над потребителем и другими участниками рыночных отношений вплоть до установления монопольной цены и получения за счет этого монопольной прибыли.

Хозяйствующие субъекты, занимающие доминирующее положение на рынке товаров и услуг, порой используют для усиления там своего положения такие качества некоторых склонных к коррупции должностных лиц органов власти и управления, как подкупаемость и продажность, злоупотребление должностным лицом своими полномочиями. Незаконным путем они

добиваются удовлетворения своих интересов – вплоть до принятия дискриминационных нормативных актов в сфере регулирования экономической деятельности. Это приводит к разрушению цивилизованных рыночных отношений, к их искажению, ограничению свободы экономической деятельности различных хозяйствующих субъектов, которая утвердилась в качестве одной из важнейших основ современной цивилизации и стала общепризнанной, общечеловеческой ценностью; к возникновению преград на пути развития добросовестной конкуренции, к лишению потребителей экономической основы их прав.

Для цивилизованного рынка характерно наличие свободной конкуренции. Свободная конкуренция - синоним свободы выбора, свободы предпринимательства, свободы входа на рынок - неотъемлемая часть конституционно закрепленных экономических свобод человека и гражданина. В конкурентных экономических условиях предприниматели самостоятельно ищут потребителей, чтобы обеспечить цели своей деятельности: максимизацию прибыли, расширение объема продаж, увеличение доли на рынке [3, с. 4].

Роль государства и состоит в том, чтобы поддерживать такие устремления предпринимателей, оказывать им разностороннюю (в том числе и правовую) помощь в борьбе с монополизмом и коррупцией

На основе выше изложенного можно сделать следующие выводы.

- Олигархическая, криминальная, коррумпированная экономика представляет собой целую систему угроз свободе экономической деятельности.

- Преступный монополизм в форме ограничения конкуренции и коррупционная преступность взаимосвязаны и взаимообусловлены.

- Целью экономической политики, проводимой в Республике Беларусь, является создание условий для добросовестной конкуренции, способствующей устойчивому экономическому развитию страны.

- Задача государства состоит в том, чтобы придать конкуренции цивилизованный характер, пресекать опасные для общества проявления

монополизма и коррупции, исключить недобросовестные методы конкурентной борьбы, определить те сферы, где необходимо государственное регулирование.

- Защита и охрана права личности на свободу экономической деятельности являются одной из основных, актуальных задач государства.

Литература

1. Волженкин, Б.В. Преступления в сфере экономической деятельности (экономические преступления) / Б.В. Волженкин. СПб., 2002. С. 304.

2. Уголовный Кодекс Республики Беларусь 9 июля 1999 г. № 275-З: Принят Палатой представителей 2 июня 1999 г.; Одобрен Советом Респ. Беларусь 24 июня 1999 г. (в ред. Закона Респ. Беларусь от 29 янв. 2015 г. № 245-З) [Электронный ресурс] // Нац. правовой Интернет-портал Респ. Беларусь, 03.02.2015, 2/2243.

3. Устинова, С.В. Преступления, посягающие на свободу экономической деятельности (уголовно-правовые и криминологические аспекты: Автореф. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / С.В. Устинова. Нижний Новгород, 2002. -34 с.

ПОДВІЙНІ ЦІННІСНІ СТАНДАРТИ У СПРИЙНЯТТІ СУСПІЛЬСТВОМ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Мурадян Олена Сергіївна,
Харківський національний університет ім.В.Н.Каразіна,
в.о.декана соціологічного факультету,
доцент кафедри політичної соціології,
кандидат соціологічних наук,
E-mail: olena.muradyan@gmail.com

Ключові слова: роботи: корупція, подвійні ціннісні стандарти, українські реалії, соціологічний аналіз.

У цих тезах коротко розглядається соціологічний підхід до аналізу корупції як соціального явища; окреслені проблемні поля, які є і мають бути у фокусі вивчення соціологів; виокремлено розгляд такої проблематики, як

подвійні ціннісні стандарти, що проявляються при вивченні сприйняття українським населенням корупційних діянь та практик. Аналіз літератури з проблематики корупції наглядно показує, що понятійний апарат, яким користуються науковці та теоретики, досліджуючи корупцію, найчастіше складається з понять «корупція» та «корупційні діяння». Соціологи поряд з цим окремо звертають увагу на поняття «корупційні практики». У зазначеному проблемному полі заслуговує особливої уваги інституційний підхід та ревізійністська школа аналізу корупції. На сьогоднішній день існує декілька традицій вивчення корупції в соціології: корупція розглядається як девіація еліт (Д. Саймон, Д. Ейтцен, Д. Най, С. Хантінгтон та ін.); як механізм оптимізації управління для отримання матеріальної винагороди і одночасного збереження своєї посади (Н. Лефф, Д. Пітері, С. Уелч, С. Роуз-Еккерман, М. Олсон та ін.); як девіантна поведінка, яка проявляється у формі злочинних діянь та має під собою приватну мотивацію (К. Фрідріх, Дж. Найа, М. Мартиненко та ін.); як соціальне явище, яке має соціальну обумовленість та соціальні закономірності розвитку (М. Мельник, Т. Попченко, С. Серьогін, О. Волянська) та ін.

Не існує універсального визначення поняття «корупція», тому потрібно підходити до розгляду даного питання на міждисциплінарному рівні. Кожна наука та науковці різних сфер намагалися та намагаються вивести більш досконале поняття, відповідно до специфіки своєї сфери діяльності. Фокусом соціології є, серед інших, розробка соціологічного визначення поняття «корупція» та «корупційні діяння», аналіз стану корупційних відносин в Україні, а також результатів боротьби з корупцією, і зокрема дослідження сприйняття українським суспільством явища корупції. Особливої уваги заслуговує теорія Р. Мертона, в якій корупція пояснена як мотивована поведінка, яка тягне за собою порушення норм та за допомогою якої актор досягає своїх цілей в умовах соціального тиску на нього. Власне визначення поняття корупції, яке ґрунтується на результатах аналізу визначень понять в міждисциплінарному розрізі, є наступне: корупція – це глобальне соціальне явище, яке має соціальні закономірності розвитку та соціальну обумовленість,

що характеризується девіантною поведінкою та породжене мотивацією осіб задовольнити власні потреби, використовуючи посаду або статус, при цьому діючи протизаконно та асоціально, порушуючи етичні, моральні, соціальні та правові норми заради власної або третіх осіб вигоди матеріального чи нематеріального характеру. Особливої уваги заслуговує ряд авторів, що вивчають так звану системну або всеохоплюючу корупцію, яка розглядається як різновид соціогенного ризику, який є водночас новим соціальним феноменом сучасного українського суспільства та який підриває процес легітимації нових соціальних інститутів.

Соціологи мають різні точки зору щодо корупції, а саме: розглядають її як явище майже однозначно негативне, «патологію політики», при якій псування зачіпає і державних чиновників, і владні інститути, хоча вони і визнають її функціональність до певної межі; інші наголошують на структурному контексті дослідження, основним елементом якого є дифузія і фрагментація влади та відповідальності; треті ж аналізують корупцію як девіацію еліт; деякі вважають корупцію хворобою суспільств, які розвиваються, результатом, наслідком і / або проявом незавершеної модернізації і бідності.

Існують подвійні стандарти в розумінні корупції, що проявляються: у поділі корупції на притаманну елітам, що оцінюється негативно, та побутову, що частіше за все виправдовується; у розриві між оцінками корупційних практик інших та виправдання власної корупційної поведінки; у визнанні в якості корупції лише дій чиновників, які навмисне ускладнюють певні процедури чи вимагають хабарі, при цьому дії осіб, які дають хабарі, часто не засуджуються. На оцінки сприйняття корупції в окремих сферах впливають такі фрейми масової свідомості: персоніфікація корупції; під корупцією розглядається низька якість публічних послуг та неефективність дій чиновників; внаслідок інформаційної політики існує стереотипне маркування окремих сфер як корумпованих; оцінка ситуації залежить від розміру хабара та характеру питання, яке вирішується в результаті корупційної угоди.

Соціологами обґрунтовується зв'язок глобальних соціальних змін з поширенням корупції на теренах незалежної України. Аналіз впливу глобальних процесів на сфери життя суспільства дає змогу підкреслити як позитивні (зближення країн, вдосконалення політичних систем, спрощення перетину кордонів країн світу, створення міжнародних організацій, які відкривають можливості як для імпорту, так і для експорту сировини чи готової продукції, подолання бар'єру інформаційної замкненості тощо), так і негативні наслідки глобалізації (концентрація сильних країн та дискримінація слабких, що дає право сильним маніпулювати слабкими, поширення віртуальних соціальних систем та віддалення індивіда від безпосередньо міжособистісного спілкування, зниження моральних норм, загальних норм поведінки, духовних цінностей та культури суспільства, збільшення кількості корупційних практик, які проявляються через тінізацію економічних операцій, незаконні обороти наркотиків, зброї тощо).

Аналіз стану корупційних відносин в Україні за статистичними та соціологічними даними підтверджує вагомість проблематики вивчення цього феномену. Виокремленими найпоширенішими проявами корупції є хабарництво, зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, фальсифікація документів. Спираючись на дані досліджень суспільної думки (наприклад, моніторингові дослідження Інституту соціології НАН України), виявляється негативне ставлення населення до корупційних практик, але в той же час більшість опитаних вважає корупцію прийнятним шляхом вирішення питань, а також є поширеним уявлення, що у корупції винні насамперед керівники органів влади, яких, на думку населення, потрібно якомога суворіше карати. Характеристиками ставлення населення до корупції можна назвати невдоволеність поширеністю корупції, функціональність, лояльність до хабародавців, пасивність по відношенню до будь-яких форм протидії (результати аналізу даних Європейського соціального дослідження декількох хвиль, Київського міжнародного інституту соціології).

Слід зазначити, що наслідки корупційних проявів призводять до утворення подвійних ціннісних стандартів: з одного боку наголошується невдоволеність і бажання боротися, протидіяти корупції, а з іншого – реальними є орієнтації та практики добровільної участі у корупційних діяннях заради отримання власної вигоди чи користі.

Соціологи приділяють увагу вивченню зусиль, які спрямовані на боротьбу з корупцією, проводять періодизацію її протидії; аналізують внутрішньодержавні законодавчі та підзаконні акти, а також міжнародні нормативно-правові акти щодо запобігання і протидії корупції. Звертають увагу на організації, діяльність яких спрямована на превенцію, запобігання та зменшення проявів корупції. Аналізують недоліки, які мають місце у матеріально-правовій базі та організаційно-функціональній діяльності антикорупційних органів, що проявляється у соціальній сфері. Розглядають оцінки населенням дієвих засобів у боротьбі з корупцією (наприклад, загальнонаціональні опитування, що проводяться Фондом «Демократичні ініціативи»).

На основі даних за результатами 2-ї та 5-ї хвиль Міжнародного соціологічного проекту «Європейське соціальне дослідження», проведеного у 2004-2005 та 2010-2011 роках можна виокремити певні групи респондентів, яких поєднує ставлення до корупційних діянь, а саме: ті, хто отримав базову вищу освіту (більш за всіх схильні до добровільного хабарництва та фальсифікацій задля власної вигоди); вікова категорія «до 30 років» (в меншій мірі, порівняно з іншими, погоджуються з тим, що судді беруть хабарі, а також, що їх рішення залежить від політичного тиску); ті, хто отримав повну вищу освіту (освітньо-кваліфікаційний рівень - магістр), а також ті, хто має неповну початкову освіту (менше 4-х класів початкової школи) (в меншій мірі погоджуються з тим, що українська міліція та судді беруть хабарі); жителі передмість або ж околиць великих міст (більш за інших схильні до корупційних діянь); жителі сільських місцевостей та ферм (частіше за інших вдаються до добровільних хабарів та фальсифікація задля власної вигоди). Виявлення таких

груп виявилось певною несподіванкою, адже за результатами загальнонаціональних досліджень виділялися кардинально протилежні групи; тими, хто вдається до корупційних діянь, вважалися жителі міста, а не сільських місцевостей. Також виявилось, що українці більш лояльно стали відноситися до використання корупційних практик для вирішення питань на свою користь. Так, за порівняльним аналізом досліджень 2-ї та 5-ї хвиль, виявилось, що українці останніми роками стали брати участь у фальсифікаціях документів. Загалом, можна сказати, що рівень корупції в усіх регіонах нашої країни залишається високим, що підтверджують результати дослідження.

І хоча мова йде про дані 2004-2010 років, сьогодення не показує нам позитивних зрушень. Так, лише 26 балів із 100 максимально можливих і 142 місце зі 175 – це є показником України у щорічному Індексі сприйняття корупції від Transparency International за 2014 рік.

Підсумуємо, що дані загальнонаціональних та міжнародних опитувань показують, що на ціннісному рівні ставлення до корупції є однозначно негативним, однак, поведінковий рівень представлений високою терпимістю до корупційних практик, з одного боку, та низьким рівнем протестної активності, з іншого боку. Це показує розрив між цінностями, що декларуються, та цінностями, що практикуються, а також демонструє прояв так званого феномену подвійних стандартів.

КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Надобко Сергій Володимирович
здобувач кафедри державно-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
E-mail: mr.nadobko@mail.ru

Ключові слова: банківська діяльність, відносини у сфері банківської діяльності, корупційні правопорушення, протидія корупції.

Сукупність організаційно-правових засобів спрямованих на боротьбу та протидію корупції в Україні з моменту проголошення незалежності та перейняття курсу на побудову демократичної, правової держави набувають все більшої актуальності. Складність та багатогранність питань, що виникають у зв'язку із впровадженням антикорупційних реформ вимагають як законодавчого так і наукового реагування, що нерозривно пов'язано із розвитком науки адміністративного права. Високий рівень правового нігілізму, відсутність чітких механізмів регламентації протидії та боротьбі із корупцією в т.ч. фундаментальних приписів чинного законодавства, підриває авторитет органів державної влади, нівелює правовими цінностями всередині суспільства.

Згідно з дослідженням міжнародної організації «Transparency International» 2012 р. Україна у щорічному рейтингу країн за рівнем корумпованості посіла 144 місце серед 176 країн світу. Отож, зважаючи на європейські перспективи України та її курс на інтеграцію до Європейського Союзу, а також із метою виконання взятих Україною зобов'язань перед Радою Європи, наразі існує нагальна потреба побудови ефективного та дієвого механізму запобігання та протидії корупції у визначеній сфері [1].

Банківські установи та діяльність, що пов'язана із виконанням їх функцій та реалізації статутних завдань є невід'ємними складовими елементами фінансової системи, що посідають центральне місце в системі економіки конкретної держави, проте активний розвиток корупції, зокрема у сфері державного управління та приватному секторі унеможлиблює повноцінне функціонування банківської системи в цілому, а також пригальмовує зміцнення та функціонування фінансової системи України.

Питання корупції в Україні досліджувались відомими науковцями: Л. В. Багрій–Шахматов, М. І. Бажанов, В. І. Борисов, І. М. Даньшин, А. П. Закалюк, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк та ін. Проте, безпосередньо питання корупції у сфері банківської діяльності вченими не досліджувались.

Корупція – це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди

або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам із метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [2].

Власне, поняття «корупції» – не може визнаватися ані злочином, ані адміністративним правопорушенням і не тягне за собою юридичної відповідальності, оскільки розглядаючи сутність даної категорії мова завжди йде про явище, яке знаходить свій зовнішній вираз та набуває форми злочину чи адміністративного правопорушення.

В рамках науки адміністративного права заслуговує на увагу матеріальне поняття корупційного правопорушення, яке безумовно підпадає під загальну категорію «адміністративне правопорушення», проте характеризується особливим родовим об'єктом посягання – суспільними відносинами у сфері запобігання та протидії корупції.

Кодекс України про адміністративні правопорушення було доповнено спеціальною Главою 13-А, яка закріплює адміністративну відповідальність за вчинення корупційних правопорушень. Складність у процесі правозастосування полягає у відсутності законодавчого визначення самого поняття «корупційне правопорушення», оскільки у КУпАП закріплено лише конкретні склади корупційних правопорушень, зокрема:

- ст. 172-2. Порухення обмежень щодо використання службового становища;
- ст. 172-3. Пропозиція або надання неправомірної вигоди;
- ст. 172-4. Порухення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- ст. 172-5. Порухення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви);
- ст. 172-6. Порухення вимог фінансового контролю;
- ст. 172-7. Порухення вимог щодо повідомлення про конфлікт інтересів;

- ст. 172-8. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень;
- ст. 172-9. Невжиття заходів щодо протидії корупції [3].

Таким чином, аналіз змісту статей Особливої частини Кодексу України про адміністративні дозволяє стверджувати, що на законодавчому рівні не передбачено адміністративну відповідальність за корупційні правопорушення у сфері банківської діяльності. Проте, відповідно до п. 3 ч.1 ст. 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми. [4]

Враховуючи те, що до складу посадових осіб банківських установ належать особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням обіймають посади у банківських установах, філіях іноземних банків, що створені та діють відповідно до вимог чинного законодавства України, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, можна зробити висновок, що в силу Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» посадові особи банківських установ підлягають відповідальності за корупційні правопорушення. До організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій посадових осіб банківських установ належить: здійснення операцій з електронними грошима; здійснення банківської діяльності, банківських операцій або іншої діяльності з надання фінансових послуг; контроль за дотриманням та виконання банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України; обов'язки покладені на посадову особу щодо подання інформації з питань діяльності платіжних систем до Національного банку України.

Таким чином, спостерігається прогалина у чинному антикорупційному законодавстві України, оскільки з однієї сторони посадові особи банківських установ належать до осіб, які підлягають відповідальності за корупційні правопорушення, з іншої – Кодекс України про адміністративні правопорушення не містить жодного складу корупційного правопорушення за вчинення якого адміністративній відповідальності підлягають посадові особи банківських установ.

Відсутність комплексних наукових досліджень із питань пов'язаних з корупційними правопорушеннями у сфері банківської діяльності та, фактично, законодавчого закріплення посадових осіб банківських установ як суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення перспективним напрямком подальших наукових досліджень та підвищення рівня боротьби із корупцією у банківському секторі має стати закріплення на законодавчому рівні конкретних складів корупційних правопорушень у сфері банківської діяльності у гл. 13-А КУпАП, а також розробка ефективної державної політики із урахуванням специфіки банківської діяльності в цілому.

Науковий керівник: професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., професор Лук'янець Дмитро Миколайович.

Література:

1. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації державної антикорупційної політики. Аналіз пояснювальної записки. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua>
2. Адміністративна корупція / Відділ по боротьбі з корупцією в Управлінні по боротьбі з організованою злочинністю ГУМВС України в Запорізькій області. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antihabar.zp.ua>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984р. // Відомості Верховної Ради УРСР від 18.12.1984 / 1984. - № 51, ст. 1122
Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011р. // Відомості Верховної Ради України від 07.10.2011 / 2011. - № 40, ст. 404

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Овчаренко Олена Миколаївна,
завідувач сектора дослідження
проблем міжнародного співробітництва
у сфері боротьби зі злочинністю НДІ
вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
канд. юрид. наук,
E-mail: olena-ovcharenko@mail.ru

Ключові слова: суддя, корупція, запобігання корупції, фінансовий контроль

За даними дослідження, яке щорічно провадить міжнародна неурядова організація Transparency International, Україна за відповідним рейтингом традиційно входить до найбільш корумпованих країн Європи й має дуже високий індекс сприйняття громадянами корупції. У 2014 р. вона знаходилася на 142 місці (зі 175 країн), тоді як у 2010 р. – на 134. Такі показники свідчать про значне поширення корупції в різних сферах державного й суспільного життя, адже перші місця у вказаному рейтингу посідають найменш корумповані країни.

За даними ВККС України, з 8,5 тис. суддів за 2011–2013 рр. лише 40 були відсторонені з посад за корупційні дії. Судова практика показує, що більшість кримінальних правопорушень, учинюваних суддями, пов'язані саме з корупцією. Опитування населення Центру Разумкова 2010 р. вражає тим, що понад 83% українців вважають судову систему корумпованою, і лише 2% гадають, що цього явища «практично немає».

На сьогодні нормативне регулювання, спрямоване на запобігання і протидію корупції, є досить значним за обсягом. Окрім базового Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. діють норми КК України й КУпАП, які передбачають формулювання об'єктивної сторони корупційних правопорушень та санкції за їх вчинення. Спеціальні вимоги й обмеження містяться й у законодавстві про судуострій.

Узагальнення положень чинного законодавства дозволяє розглянути напрямки запобігання корупційним правопорушенням у суддівському корпусі:

1. Автоматизація процесу діловодства в судових органах з метою мінімізації спілкування суддів з учасниками процесу. У 2010 р. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» запровадив автоматизовану систему документообігу в судах загальної юрисдикції. Відповідно до чинного законодавства автоматизована система документообігу суду покликана забезпечувати: (а) об'єктивний і неупереджений розподіл справ між судьями з дотриманням принципів черговості, рівної кількості справ для кожного судді з урахуванням його завантаженості, спеціалізації, а також вимог процесуального закону; (б) надання фізичним і юридичним особам інформації про стан розгляду справ, у яких вони беруть участь; (в) централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; (г) підготовку статистичних даних; (д) реєстрацію вхідної й вихідної кореспонденції та етапів її руху; (е) видачу судових рішень і виконавчих документів на підставі наявних в автоматизованій системі документообігу суду даних щодо судового рішення й реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено; (є) передачу справ до електронного архіву.

Досвід функціонування автоматизованої системи діловодства суду засвідчує, що незважаючи на окремі технічні недоліки, вона досягла бажаного результату. По-перше, для громадян було спрощено вирішення низки питань, пов'язаних з поданням і розглядом позовної заяви або скарги. По-друге, для суддів відпала необхідність вести особистий прийом громадян, пов'язаний з відправленням правосуддя. Автоматизована система діловодства поклала виконання більшості технічних питань адміністрування судового процесу на апарат суду. Безумовно, це є важливим кроком для мінімізації корупційних ризиків у судочинстві. Хоча повністю виключити моменти спілкування громадян із судьями поза відправленням правосуддя в рамках чинного законодавства неможливо.

2. Організаційно-профілактична робота в суді. Антикорупційне законодавство вимагає включати у плани судів положення стосовно виконання відповідних приписів закону. На виконання Державної програми щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 рр. в судах розробляється внутрішній план цього припису. Як правило, до планів включаються положення з проведення

керівництвом суду практичних занять і роз'яснювальної роботи стосовно змісту приписів антикорупційного законодавства і стандартів етичної діяльності працівників апарату суду, забезпечення подання уповноваженими суб'єктами декларацій про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру за місцем роботи, попередження осіб, які претендують на зайняття посад державних службовців, про спеціальні обмеження, встановлені законами України «Про державну службу» і «Про запобігання корупції», а також запобігання, виявлення й усунення конфлікту інтересів серед працівників суду. Безумовно, більшість з указаних заходів стосується працівників апарату суду, які є державними службовцями.

Окрім того, посадові особи суду (судді, службовці апарату суду, керівництво судової установи) належить до суб'єктів, надають допомогу в запобіганні й і протидії корупції. Адже за п. 7 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» посадові і службові особи державних органів, органів влади АРК та інші, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення чи одержання інформації про його вчинення працівниками відповідних державних органів, органів влади АРК, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів зобов'язані в межах своїх повноважень вжити заходів з припинення такого правопорушення й негайно письмово повідомити про його скоєння спеціально уповноваженого суб'єкта в царині протидії корупції.

3. Удосконалення правил, пов'язаних з недопущенням конфлікту інтересів в органах судової влади. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Конфлікт інтересів у суді може бути вирішений у два способи: (а) процесуальним – шляхом самовідводу судді або заявлення йому відводу у випадках і порядку, передбаченому законодавством; (б) адміністративним –

шляхом самоусунення судді від учинення певних дій або вирішення цього питання керівництвом судової установи.

Згідно п. 5 ст. 131 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції від 2 лютого 2015 р. Рада суддів України здійснює контроль за додержанням вимог законодавства щодо врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів судів загальної юрисдикції, голови та членів ВККС України, Голови ДСА України та його заступників; приймає рішення про врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів у діяльності зазначених осіб (у разі, якщо такий конфлікт інтересів не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом).

За ст. 39 Закону України «Про запобігання корупції» зовнішнє врегулювання конфлікту інтересів здійснюється шляхом: 1) усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів; 2) застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень; 3) обмеження доступу особи до певної інформації; 4) перегляду обсягу службових повноважень особи; 5) переведення особи

До заходів запобігання конфлікту інтересів у суді можна віднести:

– використання інституту відводу судді в разі наявності підстав, передбачених процесуальним законодавством;

– інформування голови суду або керівника апарату суду, які можуть оцінити рівень конфлікту і вжити належних заходів для нейтралізації ситуації;

– уникнення будь-яких ситуацій, що можуть спричинити конфлікт інтересів, у тому числі усунення впливу особистих, сімейних, суспільних чи інших відносин на службову діяльність;

– уникнення дій, які можуть бути сприятливими для будь-якої зі сторін у справі, або адвокатів, які беруть участь у процесі;

– не запобігання використанню службового становища для отримання особистої вигоди або вигоди у приватних інтересах інших осіб;

– запобігання використанню свого становища/посади в суді для привілейованого працевлаштування близької особи чи родича.

4. Фінансовий контроль. Одним із найефективніших методів запобігання корупції у сфері державного управління є вжиття заходів фінансового контролю щодо осіб, наділених владними повноваженнями. Установлення такого обов'язку для публічних службовців має за мету перешкодити зайняттю ними підприємницькою чи іншою несумісною з державною службою діяльністю. Держава повинна отримувати інформацію про доходи, майно й видатки службовців. Якщо ці доходи реально перевищують їх заробіток, то є підстави припускати про їх незаконне походження. Окрім того, декларування доходів сприяє своєчасному і правильному оподаткуванню державних службовців.

Зміст державного фінансового контролю втілюється у таких обов'язках його суб'єкта, як обов'язкове заповнення декларації про майно і доходи за встановленою формою, оприлюднення відповідної декларації та інформування про відкриття валютних рахунків.

За ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» судді зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством з питань запобігання корупції. Усі декларації оприлюднюються у відкритому цілодобовому доступі в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції. На нашу думку, з метою забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей інформація про місце проживання судді та його нерухомого майна має бути закритою для доступу, її не можна оприлюднювати на веб-сайті, адже ці відомості можуть бути використані з метою неправомірного тиску на суддів.

На практиці найслабшим елементом фінансового контролю є визначення достовірності відомостей, наведених державними службовцями в декларації про майновий стан і доходи. Законом України «Про внесення змін до деяких

законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України» від 13 травня 2014 р. запроваджено зовнішній контроль щодо декларацій про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру. Зокрема, на органи Державної податкової служби покладено повноваження здійснювати перевірки достовірності зазначених у деклараціях відомостей, а банкам надано право на запит цієї служби розкривати інформацію щодо вказаних у декларації даних при проведенні їх перевірок. Вказаним Законом також посилено адміністративну й дисциплінарну відповідальність за подання у згаданих деклараціях недостовірних відомостей. У жовтні 2014 р. перехідними положеннями Закону України «Про запобігання корупції» введено кримінальну відповідальність за надання недостовірних даних у деклараціях суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави.

Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. встановлено низку нових контрольних механізмів щодо відповідності змісту декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, реальному стану речей. Так, Національне агентство з питань запобігання корупції наділено досить широкими повноваженнями у сфері контролю за своєчасністю, правильністю та повнотою вказаних декларацій. Вказане агентство проводить повну перевірку декларацій (протягом дев'яноста днів з дня її подання) і з'ясовує достовірність задекларованих відомостей, точність оцінки задекларованих активів, перевіряє наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення. Також Національне агентство здійснює вибірковий моніторинг способу життя суб'єктів декларування з метою встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майну і одержаним ними доходам згідно з поданими майновими деклараціями. Цей моніторинг здійснюється на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із засобів масової інформації та інших відкритих джерел інформації, яка містить відомості про невідповідність рівня життя суб'єктів декларування задекларованим ними майну і доходам. В разі встановлення невідповідностей або помилок в майновій декларації або

невідповідності доходам способу життя суб'єкта декларування Національне агентство з питань запобігання корупції інформує відповідні правоохоронні органи. Вважаємо, що встановлення реальних механізмів притягнення осіб, які виконують функції держави, до відповідальності за корупційні правопорушення, є важливим напрямком запобігання корупційних правопорушень серед суддів.

5. Удосконалення норм процесуального законодавства. Актуальним щодо запобігання і протидії корупції є підвищення вимог до мотивування й обґрунтування судових актів – як підсумкових рішень по справі, так і ухвал суду, що мають проміжний характер, – з одночасним установленням негативних наслідків у разі недотримання процесуальної форми (за можливості зміни або скасування рішення суду). Вітчизняна судова практика свідчить, що рівень обґрунтованості й умотивованості судових рішень є досить низьким. Водночас брак належного аналізу правових і фактичних аспектів справи не є безпосередньою підставою для скасування або зміни судового рішення під час його оскарження, а серед підстав не передбачено відповідальності судді. У цьому міститься значний потенціал для ухвалення незаконних рішень під впливом корупційних ризиків.

На наше переконання, розв'язати порушену нами проблему корупції в суддівському корпусі можна шляхом звуження меж суддівського розсуду в нормах матеріального і процесуального права через чітке формулювання підстав і передумов для ухвалення того чи іншого процесуального рішення. Таке завдання для законодавця є досить складним, адже при реформуванні процесуального закону воно потребує системного підходу.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що проблему запобігання корупції в суддівському корпусі слід розв'язувати не через посилення кримінально-правових санкцій, а шляхом забезпечення транспарентності судової влади, впровадження автоматизованих засобів на всіх рівнях руху справи, ретельної перевірки кандидатів на посади суддів вимогам, які висуває до них закон, а також удосконалення процесуального законодавства в частині порядку

ухвалення процесуальних рішень та підвищення рівня їх вмотивованості й обґрунтованості.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННОЮ ТРАНСПЛАНТАЦІЄЮ ОРГАНІВ

Пахомова Валерія Артурівна
студентка 4 курсу Полтавського юридичного інституту
НУ ЮАУ імені Ярослава Мудрого
E-mail: Lera_3WW@mail.ru

Ключові слова: криміналістична характеристика, незаконна трансплантація органів і тканин.

Застосування трансплантації органів і тканин не має альтернативи та є вкрай необхідним для врятування життя і здоров'я людей. Одночасно, зловживання, які спостерігаються у цій сфері, спричиняють суспільно небезпечні наслідки, які полягають у необґрунтованому вилученні органів і тканин у людини шляхом примушування або обману, торгівлю органами або тканинами та ін. Все це свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів у сфері трансплантації органів або тканин людини та зумовлює актуальність обраної теми.

Незаконна трансплантація органів була предметом наукових досліджень багатьох відомих вчених-криміналістів (М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.О. Глушков, І.І. Горелік, І.М. Даньшин, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнєцова, В.О. Навроцький, В.І. Осадчий, М.І. Панов, А.В. Савченко, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій та ін.).

Сучасна діяльність, пов'язана з трансплантацією клітин регулюється спеціальним Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16 липня 1999 р. Проте положення цього Закону в основному регулюють діяльність, пов'язану з трансплантацією органів, і не містять розмежувань між порядком використання трансплантації

органів і клітин. Відсутність в Законі про трансплантацію спеціальної термінології, умов і порядку використання трансплантації клітин призводить до неоднозначного розуміння його норм.

Відповідно до статті 16, кожна повнолітня дієздатна особа може дати письмову згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали у померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті.

Стаття 18 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» забороняє торгівлю органами та іншими анатомічними матеріалами людини, за винятком кісткового мозку. Відповідно до статті 143 ККУ передбачені санкції за порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини. Незаконна торгівля органами або тканинами людини карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк (ч. 4 ст. 143 ККУ).

До елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією органів належать: предмет злочину; спосіб вчинення злочину; спосіб приховування; місце, час, обстановка; типові сліди; особа злочинця; особа потерпілого.

Основним безпосереднім **об'єктом** злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією органів в Україні, є здоров'я особи.

Предметом цих злочинів є анатомічні матеріали людини - органи і тканини, у тому числі вилучені у мертвої людини, вилучені незаконним шляхом. Крім цього, до предметів злочину також належать анатомічні матеріали мертвого ембріона (плоду) людини, що, відповідно до Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини», можуть застосовуватися для трансплантації. У Переліку анатомічних утворень тканин, їх компонентів, фрагментів і фетальних матеріалів, дозволених до вилучення у донора-трупа і мертвого плоду людини, затвердженому наказом МОЗ України від 25 вересня 2000 року № 226,

виокремлено такі види тканин: м'які тканини; тканини опорно-рухового апарата; судини та клапани; інші тканини (слухові кісточки, барабанна перетинка, кістковий мозок, шкіра, рогівка, зуби, трахея); фетальні матеріали (після абортів і пологів), зокрема, амніотична оболонка, пуповина, плацента й фетальні клітини [4].

Основним елементом злочинного прояву у цій групі злочинів є метод злочинної діяльності, що може набувати п'яти основних форм. Перша пов'язана з примушуванням, друга, третя та четверта пов'язані із застосуванням різних форм обману, а п'ята пов'язана із добровільною згодою донора:

1. Видалення органів за допомогою насильства або примушування – коли орган видаляють у донора-жертви силоміць або ж коли донора примушують погодитись на видалення за допомогою фізичного чи психологічного насильства.

8. Видалення органів обманним шляхом за допомогою фальшивого свідоцтва про смерть головного мозку – коли органи видаляють у тяжко хворих або непритомних пацієнтів на підставі виданого лікарем фальшивого свідоцтва про смерть головного мозку.

9. Видалення органів обманним шляхом під час хірургічного втручання – коли нирку видаляють у хворого без його відома під час необхідного хірургічного втручання через реальну хворобу.

10. Видалення органів обманним шляхом під час непотрібного хірургічного втручання – коли лікарі обманним шляхом переконують жертву-донора в існуванні вигаданої (або насправді несуттєвої) хвороби та користуються цим для проведення операції, під час якої видаляють нирку.

11. Видалення за гроші – коли з донором домовляються про видалення однієї з його нирок за винагороду.

У випадках продажу органів, донори часто виїждять для цього за межі України, що зумовлено малою кількістю спеціальних медичних установ та кваліфікованого персоналу, а в сертифікованих трансплантологічних клініках існує суворий режим контролю, тому за таких умов без ризику викриття

здійснити нелегальну трансплантацію на території України практично неможливо [6, с.16-17].

Спосіб приховування. Найпоширенішими способами приховування цієї групи злочинів є: умисне переміщення пацієнта (потерпілого) з одного медичного закладу в інший (при цьому неповідомлення про це); не оголошення, замовчування перед пацієнтом (потерпілим) фактів трансплантації та їх не занесення і не описування в історії хвороби пацієнта (потерпілого); фальсифікація історії хвороби пацієнта (потерпілого) даними про не проведені обов'язкові чи додаткові аналізи, маніпуляції тощо або із зазначенням вигідних результатів проведених досліджень; заздалегідь підготовлене неправдиве алібі медичного або фармацевтичного працівника; знищення безпосередніми винними особами речової та (або) документальної бази лікування, консультацій, наданих медичних або фармацевтичних послуг тощо (чеків, медичних карток, аналізів і так далі) з метою приховування самого факту послуг, що надаються; інсценування злочину під некримінальну подію; підроблення підпису пацієнта (потерпілого) на документах, що свідчать про нібито давання ним згоди на трансплантацію органів; залякування, підкуп або інший вплив на пацієнтів (потерпілих); вчинення іншого злочину з метою приховування незаконної трансплантації; активне використання службового становища керівництвом лікувально-медичного закладу, тиск або будь-який вплив та ін. [1].

Місця вчинення злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією можна розділити на дві великі групи: 1) призначені для надання медичної допомоги (лікарні, поліклініки, травм пункти й т.д.); 2) непризначені для надання медичної допомоги (місце проживання потерпілого, вулиця й т.д.). Характеристика місця вчинення злочину багато в чому визначається особливостями способу його скоєння. Цей злочин вчиняється переважно в **умовах** неочевидності. Злочинець як правило обирає момент, коли немає свідків, переважно нічний або вечірній **час**.

Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочинів – це сукупність абстрагованої інформації про типові матеріальні та ідеальні джерела, час, місце та умови злочину. Джерелами, з яких можна отримати інформацію про обставини злочину, є: медичні документи (медична картка стаціонарного хворого, медична картка амбулаторного хворого, журнал запису оперативних втручань у стаціонарі тощо); предмети (медичні інструменти); речовини (лікарські засоби); приміщення; електронні носії інформації (системні блоки комп'ютерів, жорсткі та гнучкі магнітні диски, лазерні диски тощо); показання потерпілих, свідків, підозрюваних (ідеальні сліди) [2, с 6-7]. Також слідову картину складають сліди, що утворилися на тілі донора, в наслідок незаконної трансплантації (гематоми, синці, сліди розрізу, шиття, розриву тощо).

Особа злочинця. Крім загальних ознак, якими володіє суб'єкт – це фізична особа, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, – він повинен мати додаткові ознаки, які зумовлені тим, що він є спеціальним суб'єктом – медичним працівником.

Для всієї групи досліджуваних злочинів вік, з якого настає кримінальна відповідальність, становить 16 років. Законодавець висуває високі вимоги до осіб, які обрали своєю професією лікування в плані належного документального підтвердження отриманих у процесі навчання знань і чітко визначає правовий порядок їхнього допуску до складної й відповідальної роботи.

О. А. Кустова, вважає, що злочини, пов'язані з вилученням органів або тканин людини для трансплантації, вчиняються тільки організованими злочинними групами, до складу яких входять:

а) члени бригад швидкої медичної допомоги, які уразі кримінальної події або нещасного випадку, що пов'язані здебільшого з черепно-мозковою травмою, здійснюють оперативне транспортування донора до ліцензованої медичної установи;

б) анестезіолог-реаніматолог, хірург-трансплантолог та дві операційні сестри, які або не надають реанімаційну допомогу потерпілому, або здійснюють трансплантації органів потерпілого, що перебуває у стані клінічної смерті, на підставі сфабрикованих результатів смерті;

в) судово-медичний експерт, який надає висновок про смерть донора, не згадуючи у ньому про відсутній орган, що трансплантується, у випадку, якщо операція по трансплантації органу виконана в ліцензованій медичній установі, та працівник крематорію, який виконує обов'язки по кремації трупа, у разі, якщо дана операція здійснена у не ліцензованій медичній установі;

г) особи, що не входять до числа медичних працівників, та належать до кримінальних структур, що спеціалізуються на вчиненні злочинів, пов'язаних з трансплантацією органів або тканин людини [5].

Таким чином, можна визначити характерні ознаки особи злочинця: 1) спеціальна професійна підготовка, що підтверджується дипломом державного зразка про медичну освіту, а також іншими офіційними документами (спеціаліст-трансплантолог), або особи, з освітою у сфері гуманітарних та природничих галузей знань і початковими медичними знаннями; 2) відсутність у особи відповідних обов'язків, що закріплені у відповідних посадових правилах та інструкціях; 3) широкі зв'язки, як в Україні, так і за кордоном. Відмітною рисою є виключний цинізм та жага наживи будь-якою ціною.

Особа потерпілого. Існує специфіка вивчення особи пацієнта (жертви). По-перше, пацієнт - це активний учасник процесу надання медичної чи фармацевтичної допомоги, який сам може завуальовано та неявно керувати процесом лікування. По-друге, пацієнт – є носієм певних суто специфічних та індивідуальних рис, станів та особливостей здоров'я (факторів ризику), які могли вплинути на хід медичної та фармацевтичної допомоги. Ці фактори мають об'єктивний характер й до них відносять: вік, стать, хронічні захворювання, професійні захворювання, повноту, худорлявість, генетичну схильність, алергічні захворювання, алергічні реакції організму різного характеру, психічний стан. Самостійними факторами ризику також можуть

бути: давність захворювання, відсутність лікарського втручання, невизначеність етіології захворювання; використання пацієнтом різних форм та методів лікування; прийом одночасно трьох і більше лікарських препаратів, дієти, недотримання запропонованого лікарняного режиму або гібридне лікування з використанням не виправданих форм самолікування.

Особа пацієнта характеризується системою різносторонніх ознак, яка має доволі складну структуру. В. Д. Пристансков до криміналістично значущих ознак, які характеризують особу пацієнта, відносить такі: 1) вік, характер патології, генетичні особливості, наявність хронічних захворювань та їх виявів; індивідуальні особливості організму і його функцій; належність пацієнта до групи ризику та ін.; 2) поведінкові особливості хворого до, під час і після лікування – дотримання режиму лікування, дієти, його ставлення до алкоголю, наркотиків; 3) фізичний стан, ступінь ураження його організму хворобою або травмою та фізіологічні особливості; 4) ступінь поінформованості про медичні засоби й препарати (з боку лікаря); 5) обізнаність потерпілого щодо заподіяної йому шкоди, обсягу і якості наданої медичної допомоги, характеру проведеного лікування чи операції [3, с. 603-604].

Отже, криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією органів виступає як важливий чинник, що вказує співробітникам правоохоронних органів шляхи, засоби та методи їх діяльності.

Науковий керівник: доцент кафедри правосуддя Полтавського юридичного інституту НУ ЮАУ імені Ярослава Мудрого, к.ю.н., доцент Гринько Лариса Петрівна.

Література:

1. Даньшин М. Актуальные проблемы методики расследования ятрогенных преступлений / М. Даньшин // Проблемы противодействия преступности в России и Украине. – Белгород : Изд-во БелГУ, 2009. – С.13-17.
2. Дунаєвський Л. Г. Особливості початкового етапу розслідування злочинів, скоєних при наданні медичної допомоги [Текст] : автореф. дис. канд.

юрид. наук: 12.00.09 / Дунаєвська Л. Г. ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 18 с.

3. Коршунова О. Н., Степанова А. А. Курс криміналістики : в 3 т. Криміналістическая методика: методика расследования преступлений против личности, общественной безопасности и общественного порядка / под ред. О. Н. Коршуновой и А. А. Степанова. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – Т. 2. – 639 с.

4. Кравченко А. О. Оперативно-розшукова характеристика злочинів, пов'язаних із незаконною трансплантацією органів або тканин людини / А. О. Кравченко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1. – С. 33–42.

5. Кустова О. А. Методика расследования преступлений, связанных с изъятием органов и (или) тканей человека для трансплантации : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. А. Кустова ; Акад. упр. МВД России. – М., 2004. – 26 с.

6. Протидія торгівлі органами людини: додаткові рекомендації для представників правоохоронних органів України. - К. : Міжнар. організація з міграції (МОМ), 2007. – 72 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ТА СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ НА ПЕРІОД ДО 2017 РОКУ

Передерій Олександр Сергійович
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н.Каразіна
кандидат юридичних наук, доцент

На початку 2015 р. в Україні був активізований процес реформування системи державної служби і служби в органах місцевого самоврядування. Зокрема, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 227-р було схвалено Стратегію реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року [1].

У зазначеному документі визначено, що наближення державної служби та служби в органах місцевого самоврядування до європейських принципів є невід'ємною складовою стратегічних перетворень, започаткованих в Україні. Стратегія спрямована на підвищення якості державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, що у перспективі сприятиме оптимізації функцій інститутів державної влади, ефективному розподілу повноважень і сфер відповідальності. Також документ визначає проблеми, які потребують розв'язання, мету, шляхи реалізації, індикатори реформи державної служби та служби в органах місцевого самоврядування та містить комплекс першочергових завдань і заходів, спрямованих на забезпечення розвитку державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. Чільне місце серед них займають заходи, спрямовані на протидію корупції в секторі державної служби. Зокрема мова йде про такі організаційні антикорупційні заходи як:

- запровадження відкритих конкурсних відборів на усі вакантні посади державної служби;
- просування по службі державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з обов'язковим урахуванням професійної компетентності та сумлінного виконання своїх посадових обов'язків;
- впровадження чіткого і прозорого механізму відповідальності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування за порушення вимог законодавства, невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків;
- встановлення соціального захисту державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування;
- удосконалення системи оплати праці державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування (встановлення прозорої моделі оплати праці та уніфікація порядку встановлення розмірів посадових окладів відповідно до юрисдикції державного органу та органу місцевого самоврядування);

— підвищення ефективності професійного навчання державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування шляхом оптимізації системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, зокрема у сфері державного та регіонального управління, запровадження індивідуальних програм розвитку персоналу та планування кар'єри.

Практична реалізація вказаних вище заходів буде сприяти не лише подоланню корупційної складової у діяльності державної служби, а й буде сприяти підвищенню іміджу системи державного управління в Україні. В свою чергу це стане важливим кроком прискорення інтеграції України до Європейського Союзу і перспективного входження нашої країни до числа найрозвинутіших держав світу.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 227-р. «Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року» // Урядовий портал // Електронне джерело. Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd>

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ БОРотьБИ З КОРУПЦІЄЮ В СУДОВИХ СИСТЕМАХ

Петрова Анна Сергіївна
аспірант кафедри ОСПО

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
E-mail: annapetrova771@gmail.com

Ключові слова: судова система, боротьба з корупцією, європейський досвід.

Наприкінці ХХ століття світова спільнота визнала, що корупція є глобальною проблемою кожної країни. Свідченням цього є результати дослідження "Барометр світової корупції" (Global Corruption Barometer) від Transparency International і Gallup International Association. Найгірший показник корупції серед європейських країн має Греція, а найліпший – Данія. За

оцінками міжнародних експертів, Україна залишається в групі підвищеного ризику, перебуваючи у рейтингу на одній сходинці з Камеруном, Іраном, Нігерією, Центральною африканською республікою та Папуа новою Гвінеєю, посідаючи 144 місце із 177, фігуруючих у цьому дослідженні, країн [1].

Очевидне бажання України стати рівноправним членом європейського співтовариства, формування основ правової, соціальної і демократичної держави вимагає забезпечення відповідного рівня правопорядку, що в свою чергу, зумовлює необхідність серйозного вивчення і втілення в життя європейського досвіду розбудови громадянського суспільства, політичних, економічних, соціальних, правових механізмів щодо подолання корупції, що довели свою ефективність. Адаптація європейських програм, які спрямовані на протидію корупції відкриває величезні перспективи у боротьбі з цим явищем, особливо за відсутності власного реально діючого механізму протидії корупції [4, с. 188].

Важливість вивчення питань корупції в судовій системі визначається тим, що в період здійснюваних у країні трансформацій ключову роль у становленні демократії, забезпеченні реалізації задекларованого у Конституції України верховенства права покликані відігравати саме інститути судової гілки влади. Сучасні реалії суспільного розвитку диктують потребу у реформуванні судів, як органів державної влади, які є суб'єктами корупційних практик [6, с. 124]. На підтвердження цього, наводимо результати загальнонаціонального опитування громадської думки 2014 року: 66% опитуваних громадян України, найкорумпованішою сферою визнали судову владу [1]. На запитання «Чи стикалися ви особисто з корупцією в судах?» 65% респондентів відповіли, що стикаються постійно, 16% — стикаються рідко, 14% — не стикаюся, але багато про це чули, і лише 5% вважають, що корупції в судах немає. На запитання «Чи відомі вам достовірні випадки одержання хабара суддею?» 51% відповіли, що знають про такі випадки з надійних джерел, 26% особисто давали хабар судді, 5% особисто одержували й лише 18% респондентів вказали, що їм такі випадки не відомі. Громадяни України вважають недосконалість системи контролю за

корупцією та запобігання їй однією з причин зловживання службовим становищем та вважають, що в судах неможливо добитися правди й упевнені, що рішення суду можливо купити за гроші [3].

Мета роботи полягає у виявленні основних рис та особливостей глобальних міжнародно-правових антикорупційних стратегій, розвиток яких відбувається під активним впливом зарубіжних організацій, аналіз досвіду боротьби з корупцією в судових системах найменш корумпованих країн Європи, задля подальшого втілення найдієвіших з них в антикорупційну політику України.

Першим, логічно розглянути досвід Данії, яка стала найменш корумпованою країн світу, взагалі. Вона немає спеціалізованих антикорупційних органів. Більше того, в ній корупція не розглядається, як така, що представляє значну небезпеку для суспільства. Цікавим є й те, що у Данії не передбачено окремого пакету антикорупційних законів, однак, що стосується злочинів подібного роду, то відповідні статті включені до датського кримінального законодавства. Їй притаманна інформаційна прозорість державних структур, які виносять рішення по тому чи іншому питанню, і свобода доступу преси до документів, на яких ці рішення засновані. У цій країні лише запроваджені ключові державні та приватні антикорупційні ініціативи, пов'язані з бізнесом та запропоновані суспільними організаціями.

Великобританія є малокорумпованою країною порівняно з іншими країнами Європи. Для цієї країни традиційними є високі стандарти громадської поведінки, які є результатом політичних і законодавчих заходів, моральних змін та ефективного соціального контролю за державними службовцями. [5, с. 84].

Цікавим є досвід **Франції**, де у 1993 р. була створена Центральна служба по боротьбі з корупцією, на яку покладено такі важливі функції, як координація діяльності, централізація інформації, необхідної для попередження та виявлення фактів активної та пасивної корупції, зловживання службовим становищем як з боку державних службовців, суддів зокрема, так і приватних

осіб, дій з корисливою метою, а також надання допомоги представникам судової влади у разі їх звернень з приводу подібних фактів [7, с. 117].

З метою посилення позицій судової влади в боротьбі з корупцією в судах другої інстанції створено спеціалізовані підрозділи.

Таким чином, французький досвід боротьби з корупцією є досить цікавим для нашої країни. Це обумовлено насамперед певною схожістю окремих рис адміністративно-територіального устрою наших країн та доктринальних підходів до розв'язання проблеми боротьби з корупцією.

Успіхи в боротьбі з корупцією стали можливими завдяки реальному втіленню в політико-правове поле *Італії* принципів поділу влади, незалежності судової влади від урядового впливу та втручання інших гілок влади. Завдяки цьому італійська судова система є найважливішою із трьох гілок влади в системі механізмів боротьби з корупцією. В Конституції Італії втілено політичне рішення про надання Верховній Раді суддів виключних прав на заохочення та покарання суддів. Дві третини членів Ради обираються суддями, а одна третина політичними партіями. Крім того, адміністративні комісії мають статус судів, а Конституція Італії передбачає адміністративне провадження з деяких кримінальних справ. Дієвим антикорупційним механізмом слід визнати також те, що судді, прокурори і слідчі вважаються членами однієї професії і регулярно міняються ролями. Кожна прокуратура є автономною. Кожний прокурор має такі ж гарантії незалежності, як і суддя [8].

Однією з найменш корумпованих країн світу є *Фінляндія*. Авторитетна міжнародна організація «Transparency International» вже кілька років поспіль віддає їй почесне останнє місце. У Фінляндії, як і в інших розвинених демократіях, державна влада – це система взаємодії права, громадянського суспільства, традицій і цінностей нації. Дуже часто основним чинником корупції називають рівень зарплат державних чиновників. Зарплати фінських суддів не найвищі серед країн ЄС (40 250 євро на рік після сплати податків, а в Швейцарії, для порівняння судді отримують 100 956 євро). Тому високий рівень зарплати суддів – це не вирішальний антикорупційний чинник. Важливе

значення у Фінляндії має етика поваги до роботи. Фіни вважають, що взяти хабар – означає втратити самоповагу, навіть якщо ніхто не знатиме про це, оскільки суддя почуватиметься залежним від людини, яка підмовила його на нечесний вчинок. А це суперечить фінській етиці поведінки.

Варто зазначити, що у багатьох країнах корупція значно мінімізована завдяки регулюванню всієї системи відносин державної служби, розробці законів з чітким викладом прав, обов'язків, заборон, обмежень та відповідальності державних службовців усіх категорій, в окремих випадках, приділяючи особливу увагу суддям.

Антикорупційні заходи в судових системах європейських країн, як правило, схожі. Це пояснюється як процесами інтеграції законодавства, узгодженням та координацією заходів протидії правопорушенням з ознаками корупції, так і обміном досвідом запровадження антикорупційних заходів. Але заходи кожної з країн мають свої особливості. Це пояснюється специфікою їх розвитку, правових традицій, ментальності та ступенем громадської активності громадян окремої країни. Водночас спільними рисами для них є політична воля до активної протидії корупційним проявам; створення системної антикорупційної нормативно-правової бази та контроль за її впровадженням; правова реформа у поєднанні з реформами економічною, соціальною, організаційною і навіть культурною; створення незалежної правоохоронної системи; залучення до протидії корупційним проявам громадських організацій [2, с. 32].

Аналіз механізмів запобігання та протидії корупції країн Європи дає змогу сформулювати рекомендації щодо вдосконалення національної антикорупційної стратегії судової системи України.

По-перше, це сильна політична воля вищого керівництва держави до запобігання та протидії корупції в судовій системі і сформована на її основі єдина державна політика в галузі боротьби з корупцією, яка б включала комплекс заходів політичного, економічного, соціального і правового характеру.

По-друге, організований соціальний контроль з боку громадянського суспільства за всією судовою системою (неодмінною умовою цього є створення атмосфери прозорості) і гарантована можливість порушення в цих рамках кримінального переслідування правопорушників.

По-третє, незалежність не лише судової влади, а й правоохоронної системи. Такий підхід переконливо демонструє правоохоронна система Італії, Великобританії, Франції та інших країн.

По-четверте, жорстка підзвітність суддів, та й взагалі, осіб, які наділені владними повноваженнями, перед реально незалежним органом, що здійснює моніторинг чистоти діяльності державних службовців, а також наділений повноваженнями щодо притягнення до відповідальності посадовців незалежно від їх місця в ієрархічній структурі влади. Невід'ємним елементом цієї пропозиції є скасування недоторканості суддів, адже 81% українців вважають, що на зменшення корупції вплине саме її скасування, а не обмеження [4].

Проаналізований європейський досвід протидії корупції в судових системах та зроблені на основі них пропозиції, на нашу думку, можуть стати фундаментом успішної національної антикорупційної політики судової системи України.

Науковий керівник: д-р. юрид. наук, проф. Москвич Лідія Миколаївна

Література:

1. Без корупції: місія нездійсненна? Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/news/4257.html> (дата звернення: 29.03.2015). – Заголовок з екрана.

2. Доля Л. М. Боротьба з корупцією – першочергове завдання на шляху реалізації європейського вибору України / Л. М. Доля // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією. – К., 2005. – № 8 . – С. 32–38.

3. Коррупция в Украине: власть, государство, общество [Електронний ресурс]: – Режим доступу:

http://institute.gorshenin.ua/researches/72_korruptsiya_v_ukraine_vlast.html

4. Липовська Н. А. Соціальні фактори ефективності професійної діяльності державних службовців //Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2003. – Вип. 4 (14). – С. 188-197.

5. Незнамова З. А. Понятие коррупции и коррупционных преступлений / З. А. Незнамова // Международное сотрудничество в сфере борьбы с транснациональной преступностью и коррупцией: Материалы международной научно-практической конференции 30-31 марта 2000 г. – Екатеринбург, 2000. – Вып. 1. – С. 84–91.

6. Соловійов В. М. Запобігання та протидія корупційним правопорушенням у судовій системі України / В. М. Соловійов, Б. Л. Розвадовський // [Боротьба з організованою злочинністю і корупцією \(теорія і практика\)](#). – 2010.- Вип.23.- С. 123-132.

7. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за хабарництво / М. Хавронюк // Право України. – 2005. – № 6. – С. 117–120.

8. Чепелюк В. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією [Електронний ресурс] / В. Чепелюк. – Режим доступу : <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html> (дата звернення: 29.01.2015). – Заголовок з екрана.

9. Без корупції: місія нездійсненна? Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/news/4257.html> (дата звернення: 29.03.2015). – Заголовок з екрана.
Петрова Анна Сергіївна, аспірант кафедри ОСПО Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТРАНСПАРЕНТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК ПРИНЦИП ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Пилаєва Вікторія Миколаївна
Аспірант кафедри юридичного факультету
Харківського Національного Університету імені В.Н. Каразіна
E-mail: pylaievaviktorii@mail.ru

Ключові слова: транспарентність, протидія корупції, державне управління, суспільна довіра, легітимність.

За останні роки рівень суспільної довіри українців до владних інституцій досягнув критичного рівня. Як підтверджується інформацією Київського міжнародного інституту соціології, станом на 2010 рік, серед опитаних різними соціологічними службами 62,8 відсотка громадян переконані в корумпованості державних службовців, а 67 відсотків заявили, що були втягнені в корупційні дії під час вирішення справ з державними посадовими особами.[7] Недовіра громадян до органів державної влади, переконливість в їх безмежній корумпованості та службі лише власним інтересам, на противагу інтересам суспільства призвела до того, що країною прокотилась хвиля збройних протистоянь, революція, та, як наслідок, зміна політичної влади та політичного курсу країни. Нова влада взяла курс на боротьбу із корупцією у секторі державного управління з метою зміцнення суспільної довіри.

Р.Патнам, а слідом за ним Ф.Фукуяма визначають довіру як очікування, які виникають у членів певної спільноти щодо того, що й інші її члени будуть поводитися передбачувано, чесно (fair) і з увагою до потреб інших людей, з якими вони пов'язані певними спільними нормами. Внаслідок цього, на його думку, формується соціальний капітал як здатність людей працювати разом заради досягнення спільної мети.[9] Довіра в державному управлінні – це ступінь визнання суспільством діяльності, рішень органів державної влади та окремих посадових осіб на основі раціонально-цільового, правового, соціально-економічного чинників, що базується на очікуваннях суспільства.[4]

Якщо легітимність (законність, згода і підтримка народу) стосується політичної системи в цілому, то параметр довіри – ставлення до певних

суб'єктів державного управління. І хоча рівень довіри сам по собі не є свідченням втрати владою підтримки своїх дій, він є показником легітимації політичних лідерів та державних інститутів, а отже зниження рівня суспільної довіри свідчить про кризу легітимності, звуження соціальної опори влади та дедалі більше відчуження громадян.

В свою чергу, шлях реалізації належного державного управління, який би зміцнив легітимність органів державної влади в очах суспільства та підвищив рівень довіри до них лежить крізь призму забезпечення принципу транспарентності. Розглядаючи транспарентність як принцип державного управління, необхідно зазначити, що в даному контексті ми розглядаємо державне управління в широкому значенні, як цілісну сферу діяльності державної влади, всіх її гілок, всіх органів та посадових осіб.[6]

Станом на сьогодні транспарентність державного управління знаходить законодавче закріплення в багатьох актах національного законодавства, таких як Закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про Кабінет Міністрів України», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», а також інших законах та підзаконних нормативно правових актах.

В свою чергу, як принцип протидії корупції транспарентність закріплена у статті 60 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року, яка визначає вимоги щодо прозорості та доступу до публічної інформації. Згідно Закону особам, уповноваженим на виконання функцій держави забороняється, по-перше, відмовляти фізичним або юридичним особам в інформації, надання якої цим фізичним або юридичним особам передбачено законом та, по-друге, надавати несвоєчасно, недостовірну чи не в повному обсязі інформацію, яка підлягає наданню відповідно до закону. Крім того, визначається інформація, яка не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом. Необхідно відмітити, що звуження транспарентності державного управління тільки до

надання громадянам інформації про діяльність органів державної влади видається обмеженим та не відображає всього обсягу її змісту.

В рамках забезпечення фундаменту протидії та боротьби із корупцією транспарентність державного управління виступає як принцип, тобто керівне положення, яке встановлює основу правового регулювання суспільних відносин в сфері протидії корупції, та включає в себе такі елементи, як відкритість, прозорість, гласність, підзвітність та доступ до публічної інформації.

Відкритість, як складова принципу транспарентності державної влади є її обов'язком із забезпечення можливості вільного доступу громадян до здійснення управління державними справами шляхом безпосереднього волевиявлення, діяльності на посадах державних службовців, а також опосередковано – шляхом вибору конкретних кандидатур у депутати або політичних партій, які будуть представляти інтереси громадян у парламенті та в органах місцевого самоврядування. В свою чергу, прозорість державного управління полягає у встановленні умов, що забезпечують залучення громадян та інших об'єктів управління до прийняття управлінських рішень за рахунок створення і гарантування високого рівня їх обізнаності щодо змістового та процедурного аспектів державно-управлінської діяльності.[5] Гласність полягає у проведенні органами державного управління постійної та систематичної роботи з інформування громадськості про хід своєї діяльності та прийняті за її результатами рішення. Під підзвітністю мається на увазі обов'язок державної влади звітувати перед громадськістю, пояснювати та обґрунтовувати свої дії, відповідати на запити та підлягати моральним, правовим та політичним санкціям при невідповідності критеріям транспарентності. І врешті решт, право доступу до публічної інформації передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту публічної інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Під публічною інформацією законодавець розуміє інформацію, яка була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків,

передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень та інших розпорядників публічної інформації, визначених законодавством.

Забезпечення сталого функціонування та розвитку усіх складових елементів принципу транспарентності державного управління за умови їх закріплення у нормах права надає можливість громадянам об'єктивно оцінювати діяльність державницько-владних органів та вживати передбачених законодавством заходів щодо коригування такої діяльності з метою максимально ефективного виконання цими органами обов'язків та повноважень щодо соціально-економічного розвитку та захисту суспільних інтересів, що в свою чергу є головною метою антикорупційною політики держави.

Крім того, транспарентність державного управління виступає засадою для підтримки суспільної довіри. Відповідно, основні функції транспарентності – правова визначеність, інформування та контроль (підзвітність) – можуть вважатися як допоміжні для створення підґрунтя довіри суспільства по відношенню до органів державної влади.

Необхідно пам'ятати, що протидія корупції — це не лише справа держави, це справа всього суспільства. Кожен громадян та суспільний інститут у цій справі має виконати свою функцію, в межах своїх повноважень вживати всіх можливих антикорупційних заходів та головною перепорою на шляху до цього стає недостатній рівень відкритості та прозорості державних інституцій. Станом на сьогодні в Україні вже створена і діє законодавча база, необхідна для ефективної протидії корупції, при цьому принципу транспарентності як основоположному чиннику протидії корупції приділено недостатньо уваги. Необхідно розуміти, що нормативне закріплення відкритого доступу до публічної інформації не відображає необхідний обсяг категорії транспарентності, та виступає лише першим кроком на шляху повернення довіри суспільства до органів державної влади. В свою чергу доступ до публічної інформації є невід'ємним елементом гарантування та забезпечення принципу транспарентності державного управління. Отже, приходимо до

висновку, що в умовах стрімкого зниження суспільної довіри, забезпечення дієвої протидії та боротьби з корупцією потребує комплексного закріплення принципу транспарентності державного управління на рівні закону.

Науковий керівник: завідувач кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор Кагановська Т.Є.

Список використаних джерел:

1. Закон України „Про інформацію” [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
2. Закон України „Про доступ до публічної інформації» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
3. Закон України «Про запобігання корупції» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
4. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011;
5. Гудима Н.В. Принципи відкритості та прозорості в діяльності органів державного управління України: [Текст]: автореферат дис. канд. наук з держ. управ. : Ін-т. законод. ВРУ – К, 2008. – 22 с.;
6. Кагановська Т.Є. Щодо поняття та змісту сучасного державного управління / Т.Є. Кагановська // Право України : Респ.юрид. журнал . – 12/2010 . – N12 . – С. 152-158.;
7. Ковбасюк Ю. Що підгодовує вітчизняну корупцію?: Добробут країни залежить від законів, які в ній діють / Ю.Ковбасюк, А.Богдан; Розмовляла І. Нагребецька // Урядовий кур'єр. - 2010. - № 91. - С. 6-7;
8. Онищук О. Концептуальні засади запобігання та протидії корупції в Україні / О.О. Онищук // Адвокат. – 2010. – №9 – С. 35 – 37;
9. Патнам Р. Творення демократії: традиції громадянської активності в сучасній Італії / Роберт Патнам ; [пер. з англ. В. Ющенко]. – К. : Основи, 2001;

10. Шевченко О. В. Основні принципи запобігання і протидії корупції протидії корупції / О. В. Шевченко. // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – №1(5) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.vru.gov.ua/content/article/vi_snik05_09.pdf

ОРГАНИ ПРОКУРАТУРИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Подільчак Ольга Миколаївна

Національна академія прокуратури України,
професор кафедри кримінального права,
кримінології та кримінально-виконавчого
права, кандидат юридичних наук, доцент,
E-mail: podilchakolga@gmail.com

Ключові слова: корупція, прокуратура, запобігання, корупційні злочини.

Подолання корупції, принаймні, зменшення реальної кількості корупційних злочинів є життєво важливим питанням для країни, що перебуває у стані збройного протистояння, жорсткої економічної кризи та потребує невідкладних реформ. Корупційні злочини завдають шкоди інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків громадян. Відтак діяльність органів прокуратури із запобігання та протидії корупції набуває особливої уваги.

До системи органів прокуратури Законом № 198-VIII від 12.02.2015р. введено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (ч. 5 ст. 7 Закону України «Про прокуратуру»). Особливості організації і діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури визначені ст. 8-1 Закону. Утворення Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, визначення її структури і штату здійснюються Генеральним прокурором України за погодженням з Директором Національного антикорупційного бюро України. На Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються такі функції: 1) здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, яке здійснюється Національним антикорупційним бюро України; 2) підтримання

державного обвинувачення у відповідних провадженнях; 3) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

До загальної структури Спеціалізованої антикорупційної прокуратури входять центральний апарат і територіальні філії, які розташовуються в тих самих містах, в яких розташовані територіальні управління Національного антикорупційного бюро України. На керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури – заступника Генерального прокурора України покладається низка повноважень, у тому числі кримінологічного спрямування: контроль за веденням та аналізом статистичних даних, організація вивчення і узагальнення практики застосування законодавства та інформаційно-аналітичне забезпечення підлеглих прокурорів з метою підвищення якості здійснення ними своїх функцій.

З метою забезпечення належної організації діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції, підвищення її ефективності, керуючись ст. 15 Закону України «Про прокуратуру» 1991 р., Генеральним прокурором України видано наказ №10гн від 25 червня 2013 року «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції». Після вступу в дію Закону «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. та у зв'язку з іншими новелами законодавства цей наказ набуде відповідних змін.

Протягом 2013 - 2014 років працівниками прокуратури здійснювалися активні заходи протидії корупції: виявлено 254 та 244 кримінальних корупційних правопорушення, 253 та 242 з них направлено до суду з обвинувальним актом, складено і направлено до суду 828 та 923 протоколи про адміністративні корупційні правопорушення [1; 2].

Здійснення органами прокуратури спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання корупційним правопорушенням реалізується у наступних напрямках.

Реалізація превентивної функції кримінально-правових норм, зокрема, притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності. Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, у тому числі корупційне, або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення такого правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. За ч. 4 ст. 214 КПК прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається. Якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування (ч. 7 ст. 214 КПК).

Наступний етап – здійснення досудового розслідування корупційних злочинів. За розділом XI КПК України до дня введення в дію положень ч. 1 (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 402–421, 423–435 КК України) та ч. 4 ст. 216 та ч. 5 ст. 216 КПК України повноваження щодо досудового розслідування передбачених ними кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених КПК України.

Протидія штучній латентизації корупційних правопорушень здійснюється органами прокуратури через нагляд за додержанням законів органами, що

провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство. Прокурор здійснює нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство (ст. 25 Закону України «Про прокуратуру» 2014р.), користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК України. Письмові вказівки прокурора органам, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство, у тому числі щодо корупційних злочинів, надані в межах повноважень, є обов'язковими для цих органів і підлягають негайному виконанню.

Підтримання державного обвинувачення в судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень (у тому числі корупційних) покладено на прокурора ст. 22 Закону України «Про прокуратуру». Цей напрямок діяльності органів прокуратури ускладнюється внаслідок неякісно проведеного досудового розслідування корупційних злочинів, неналежного оформлення доказів, наведених у провадженні. За 2013 р. за вчинення корупційних злочинів засуджено всього 799 осіб, із них 74 – до позбавлення волі (тобто тільки 9 % від загальної кількості засуджених за корупційні злочини, при загальній тенденції 25-26% покарань у виді позбавлення волі). Загальна сума збитків, завданих кримінальними корупційними правопорушеннями, становить 268,8 млн. грн., із них відшкодовано тільки 10 %, що складає 28,6 млн. грн. [3]. У 2014 р. за даними судових органів, вироки набрали законної сили тільки щодо 491 особи, з них 445 було засуджено і 11 виправдано. 134 особам було призначено штраф, 263 особи звільнено від покарання з випробуванням. Позбавлення волі на певний строк отримала 41 винна особа (9,2%). Конфіскацію майна як додатковий вид покарання застосовано до 41 особи.

Як суб'єкт запобігання і протидії корупції органи прокуратури виступають при складанні прокурором протоколу про адміністративні правопорушення (п. 11 ч. 1 ст. 255 КУпАП). У разі встановлення ознак адміністративного корупційного правопорушення (ст.ст. 172-4–172-9 КУпАП)

прокурор зобов'язаний здійснити передбачені законом дії щодо порушення відповідного провадження (ч. 7 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру»).

Здійснюючи іншу діяльність, наприклад нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, передбачений ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», ч. 5 ст. 7 КУпАП прокурор може виявити ознаки корупційних злочинів та адміністративних правопорушень та вжити відповідних заходів реагування на виявлені порушення.

Задля запобігання корупції в органах прокуратури діє «телефон довіри». З метою своєчасного отримання та оперативного реагування на факти корупції та інших ганебних вчинків в органах прокуратури України в Генеральній прокуратурі України, прокуратурах областей та міста Києва функціонують «телефони довіри» та скриньки «електронної пошти довіри». Інформацію на всі «телефони довіри» та скриньки «електронної пошти довіри», які функціонують у прокуратурах обласного рівня, отримують працівники управління внутрішньої безпеки та захисту працівників прокуратури Генеральної прокуратури України, дислоковані в цих прокуратурах [4].

До заходів запобігання корупційним злочинам слід віднести роботу з підвищення рівня правової культури та правосвідомості громадян. На органи прокуратури відповідно до ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» покладено обов'язок не менш як двічі на рік інформувати суспільство про свою діяльність шляхом повідомлень у засобах масової інформації. Генеральний прокурор України особисто не менше одного разу на рік звітує перед Верховною Радою України на пленарному засіданні про діяльність органів прокуратури шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних. Керівники регіональних та місцевих прокуратур на відкритому пленарному засіданні відповідної ради, на яке запрошуються представники засобів масової інформації, не менш як двічі на рік інформують населення відповідної

адміністративно-територіальної одиниці про результати діяльності на цій території шляхом надання узагальнених статистичних та аналітичних даних.

Певний вплив на формування правосвідомості громадян, уявлень про рівень утвердження законності в державі здійснює також інформація про діяльність прокуратури, яка оприлюднюється в загальнодержавних та місцевих друкованих засобах масової інформації і на офіційних веб-сайтах органів прокуратури.

Література:

1. Звітність про стан протидії корупції за 2013 р. Форма № 1-КОР: Затверджена Наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України від 22.04.2013 р. № 52/394/172/71/268/60 за погодженням з Держстатом України.

2. Звітність про стан протидії корупції за 2014 р. Форма № 1-КОР: Затверджена Наказом Генеральної прокуратури, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки, Міністерства доходів і зборів, Міністерства оборони, Державної судової адміністрації України від 22.04.2013 р. № 52/394/172/71/268/60 за погодженням з Держстатом України.

3. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції за 2013 р. Міністерство юстиції України, 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/section/421> – Заголовок з екрана.

4. Інформація про порядок функціонування «телефонів довіри» та «електронної пошти довіри» в органах прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/ntldov.html>

ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПРИПИНЕННЯ КОРУПЦІЇ У ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Ростовська Карина Валеріївна,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна
кандидат юридичних наук

Корупція як явище в системі державної служби включає різноманітні протиправні діяння, що складаються в ухваленні державним службовцем особисто або через посередників майнових благ, здійсненні державним службовцем посадових зловживань з використанням свого статусу, а також підкуп державного службовця фізичними або юридичними особами.

Наявні в даний час проблеми з зростаючим рівнем корупції в системі державної служби самим негативним чином позначаються на соціально-економічному розвитку України, а престиж державної служби знижується.

В нашій країні не склалося прямий наступності у розвитку адміністративно-правових засобів попередження та припинення корупції в системі державної служби.

Розвиток адміністративно-правових засобів починає складатися в середньовічній Русі при наказному устрої, подальший розвиток отримує в XVII ст.

Важливим періодом у розвитку адміністративно-правових засобів попередження та припинення корупції в системі державної служби є XIX сторіччя. Пояснюється це в першу чергу інтенсивним розвитком капіталістичних відносин. У цих умовах держава була просто змушена прийняти цілий комплекс законодавчих актів, що містять адміністративно-правові норми, які були спрямовані на попередження і припинення корупції в системі державної служби. У першій третині XX ст. тенденції і спадкоємність у розвитку адміністративно-правових засобів попередження та припинення корупції в силу об'єктивних і суб'єктивних причин були перервані.

Радянська державна служба була високо політизована, що відбилося на її якісний склад та розвиток норм права, які регламентували державно-службові відносини. В радянський період нашої історії законодавство про державну службу було відсутнє, у зв'язку з чим говорити про які-небудь адміністративно-правові засоби попередження й припинення корупції в її системі не доводиться. Крім того, термін «корупція» в офіційних документах не вживався.

Реформа антикорупційної системи на сучасному етапі розпочалася у 2011 році із створенням Президентом України Національного антикорупційного комітету та подальшого прийняття низки законодавчих актів, серед яких ключовим є Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції". У практичній площині основні напрямки державної антикорупційної політики закріплені у Національній антикорупційній стратегії на 2011-2015 роки, схваленій Указом Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1001. Форми та методи реалізації Стратегії визначені у Державній програмі щодо запобігання і протидії корупції на вказаний період, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240.

Нещодавно, а саме 14 жовтня 2014 року, Президент Петро Порошенко підписав указ про створення Національної ради з питань антикорупційної політики як консультативно-дорадчого органу при президентові. Згідно з указом, Нацрада готуватиме президентові пропозиції щодо визначення та вдосконалення антикорупційної стратегії, здійснюватиме системний аналіз стану запобігання і протидії корупції, ефективності реалізації антикорупційної стратегії та заходів.

Крім того, завданням органу є підготовка та надання президентові узгоджених пропозицій щодо поліпшення координації та взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання і протидії корупції.

Не дивлячись на позитивні тенденції рівень корупції в Україні, зокрема в системі державної служби, все ще залишається досить високим. Дане

положення, підтверджується, в тому числі і результатами досліджень, проведених серед українських громадян.

Також слід зазначити, що розкриття соціально-правового аспекту корупції в системі державної служби дозволяє виявити її справжні причини і корені. Корупція в системі державної служби безпосереднім чином пов'язана з моральними якостями державних службовців, з менталітетом населення в цілому, з традиціями і т.п. Мають місце і організаційні проблеми у сфері публічного управління. Корупція як соціальне явище в системі державної служби дезорганізує адміністративно-правові відносини, що складаються в процесі організації державної служби, а також розкладає її кадровий склад.

Антикорупційна політика може бути ефективною лише за умов існування реальних та дієвих інструментів протидії корупції, зокрема і на основі інститутів відповідальності та застосування традиційних правоохоронних методів. Тобто подолати корупцію неможливо без невідворотного настання відповідальності за вчинення корупційного правопорушення.

Але на жаль, якщо б припинення корупції полягало тільки у використанні системи примусів, то дана проблема вже не існувала би. Навіть у країнах із найвищим рівнем корупції є закони, що забороняють корупцію на державній службі. Але, на жаль, цих законів просто ніколи не дотримуються, а система підзвітності ігнорується. Протидія корупції не може бути зведеною тільки до процесу прийняття законів. Головне полягає у спонуканні системи до праці, спрямовуючи поведінку людей у позитивний бік.

Для більш ефективної протидії корупції необхідні комплексні і розраховані на довгострокову перспективу заходи. Зокрема, необхідно змінювати ставлення суспільства до корупції, підвищувати його правову культуру, боротися з таким явищем, як правовий нігілізм.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що однією з найважливіших задач при реалізації державної антикорупційної політики є задача по корінному перелому суспільної свідомості, формуванню в суспільстві атмосфери

жорсткого неприйняття корупції. Вирішення цього завдання забезпечується перш за все шляхом підвищення правової культури суспільства, досягнення максимальної прозорості процедур надання державних послуг, а також постійної адресної профілактичної роботи в усіх державних органах. Не менш важливим завданням є, більш ефективно здійснення кадрової політики, реформування законодавства про державну службу та т.п. Усі ці заходи повинні сприяти вирішенню актуальних завдань галузі протидії корупції. Звичайно, необхідно забезпечити ефективний правовий і організаційний механізми реалізації даних заходів, внести відповідні зміни і доповнення до законодавства. Тільки за цієї умови, антикорупційна політика нашої держави буде ефективною.

ТЕОРЕТИЧНЕ ТА НАУКОВО-ПРАКТИЧНЕ ПОНЯТТЯ КОРУПЦІЇ

Саїнчин Олександр Сергійович
Класичний приватний університет
професор кафедри кримінального
процесу та криміналістики
доктор юридичних наук, професор

Юридичний словник України визначає, що корупція - це використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей.

З огляду на це, корупцію на нашу думку, слід розглядати не тільки (а точніше, не стільки) як юридичну, але і як загально - соціальну, політичну та економічну проблему суспільства та держави. Виходячи з цього, проблема протидії корупції — це проблема не лише відповідних правоохоронних органів (прокуратури, міліції, Служби безпеки), а насамперед, проблема політичного

керівництва держави, тобто, в перше чергу, вона є проблемою політичною, економічною, загально соціальною, а лише потім правовою. Проте, у нас, на жаль, це розуміється інакше. Якщо суспільству в черговий раз потрібно показати, що влада рішуче налаштована боротися з корупцією, то відразу "включають" в дію правоохоронні органи, роблячи акцент на репресивний аспект цієї боротьби. Однак, така діяльність може бути лише зовні ефектною, та й то на певний час, але з точки зору стратегії протидії корупції ця боротьба безперспективна.

Водночас, існують країни, де корупція носить масштабний, системний, організований характер і має визначальний вплив на політику, економіку та інші сфери суспільного життя. Там, корупція із соціальної аномалії (патології) поступово перетворюється на правило (норму) і виступає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. У цих державах корупція є системним елементом управління, тому якщо цей елемент вилючити з управлінського процесу, управління державою буде втрачене. З огляду на це, корупцію на нашу думку, слід розглядати не тільки (а точніше, не стільки) як юридичну, але і як загально соціальну, політичну та економічну проблему суспільства та держави. Вказані проблеми, насамперед, торкаються й України.

Юридично, на папері, в Україні все виглядає діалектично і поступово. Держава періодично приймає закони, які направлені на протидію корупції. Низка таких законів були прийняті у 1995 і 2011 роках, а до останнього закону, майже до 2014 року, були прийняті 10 доповнень та коментарів Конституційного суду. Але, незважаючи на прийняті законодавчі акти, корупція в країні постійно збільшується. Про це свідчать результати дослідження компанії "Барометр Світової Корупції" від Transparency International та Gallup International Association. За їх даними, українці найчастіше сплачують хабарі при отриманні послуг в правоохоронних органах (49%) та медичних установах (41%). Крім того, зростає тенденція хабарництва і в інших сферах. Зокрема не рідко українці дають хабарі в освітніх закладах (33%), земельних службах (25%), реєстраційних та дозвільних службах (22%), судах (21%), податковій (18%), комунальних підприємствах (6%).

Крім цього, згідно з дослідженням, найкорумпованішою сферою визнано судову (66%), а за якою слідує: правоохоронні органи (64%), державна служба (56%), сфера охорони здоров'я (54%), парламент (53%), політичні партії (45%), освітня система (43%), бізнес (36%), військова сфера (28%), ЗМІ (22%), релігійні інституції (21%), громадські організації (20%).

Предметом нашого дослідження стали проблеми визначення наукового та нормативно-правового визначення поняття корупції.

Наукове розуміння поняття «корупція». Аналіз вживання терміна «корупція» в юридичній літературі засвідчує, що вченими висловлюється надзвичайно широке розмаїття думок, щодо розуміння суті цього явища. При цьому інколи висловлюються не тільки надзвичайно загальні, нечіткі формулювання, а й такі, що виключають одне одного. Як справедливо зауважує російський дослідник О.І. Мізерій, існує багато різних визначень поняття «корупція», але повної ясності і правової точності до цього часу немає.

Найчастіше, під корупцією пропонують розуміти підкуп і продажність посадових осіб, що відображається кримінально-правовим поняттям «хабарництво» (А.А. Аслаханов, О.І. Мізерій, О.Г. Кальман) [4, с.67]. Але й при цьому існують різні підходи. Одні автори вважають, що корупцією охоплюється будь-яке одержання хабара, інші, як наприклад: П.М. Панченко, розглядають корупцію, як систему систематично скоюваного організованого хабарництва.

Інші автори, вважають помилковим зведення корупції до хабарництва. Так, на думку В.С. Лукомського, підкуп посадових осіб (хабарництво) є лише однією з складових корупції. А.А. Аслаханов визнає хабарництво одним з найбільш поширених і небезпечних видів корупції. При цьому він зазначає, що хабарництво не завжди виступає як вид кримінально - караної корумпованої поведінки, оскільки корупція - це насамперед «хвороба» державного чиновницького апарату. У цьому розумінні корупція - це акт правопорушення з боку державних службовців. П.С. Матишевський, характеризує хабарництво, вважає, що воно є складовою корумпованості багатьох ланок державного апарату.

Поряд з використанням влади або посадових повноважень корупцією визнається використання авторитету посади та пов'язаних з нею можливостей, але задоволення інтересів третіх осіб шляхом неправомірного використання офіційних повноважень, авторитету влади та інших можливостей, які надає посадовій особі її посада, являє собою корупцію лише тоді, коли такі інтереси є груповими. Отже, за таким підходом задоволення інтересу однієї іншої особи не є корупцією (Є.О. Невмержицький, М.І. Мельник) [7, с.48].

Нами вважається, що такий підхід видається необґрунтованим, оскільки кількість осіб, інтереси яких задовольняються в результаті дій посадової особи, не мають суттєвого значення для визнання їх корупційними. Головне, як зазначалось вище, що при цьому приватним інтересам необґрунтоване надається перевага над інтересами суспільства або держави. Крім цього, визначення поняття корупції обмежуються загальними ознаками і характеризується відсутністю чітких формулювань, які б дозволили виділити суттєві ознаки цієї правової категорії. Це, наприклад, визначення корупції як акту правопорушення державних службовців або, як системи відповідних стосунків між певними посадовими особами та кримінальним середовищем на основі протиправної діяльності цих посадових осіб на шкоду державним та суспільним інтересам, тощо.

У наведених вище точках зору відображено доктринальне розуміння корупції, як правової категорії і воно лише з одного боку характеризує це поняття. Щоб з'ясувати інші підходи, щодо визначення цього поняття, необхідно розглянути розуміння корупції, яке має місце на законодавчому рівні, у документах міжнародно-правового характеру, правоохоронній діяльності, а також у свідомості пересічних громадян.

Нормативно-правове розуміння корупції. Одним із перших варіантів офіційного розуміння поняття «корупція» з боку вищих органів державної влади України була законодавча пропозиція, яка містилась у листі Кабінету Міністрів України від 2 квітня 1993 р. № 19-683/4, адресованому Верховній Раді України з приводу виконання п. 2 згаданої вище постанови Верховної Ради України Постанові від 23 січня 1993 р. «Про стан виконання законів і постанов Верховної

Ради України з питань правопорядку і заходи щодо посилення боротьби із злочинністю» [3, с.2], який передбачав необхідність законодавчого визначення зазначеного поняття. Цим листом пропонувалось передбачити у законі, що корупція - це «суспільно-небезпечне діяння, що полягає в корисливому використанні посадовими особами свого службового становища і пов'язаних з ним можливостей для збагачення, протиправного одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах».

Таким чином, корупція зводилась до конкретного суспільно небезпечного діяння (злочину), а точніше до посадового зловживання, яке: 1) мало корисливий характер; 2) було спрямовано на збагачення або протиправне одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах.

Поняття корупції, яке безпосередньо було визначено у законі, за багатьма ознаками наближалось до наведеного вище, хоча водночас і суттєво відрізнялось від нього. У прийнятому 5 жовтня 1995 р. Законі України «Про боротьбу з корупцією» воно сформульовано таким чином: «Під корупцією в цьому Законі розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг» [2, с.2].

Основною формальною особливістю такого визначення поняття «корупція» є те, що воно має нормативно-правовий характер. Що стосується суті самої корупції, то її відзначає низка моментів: по-перше, корупція розглядається як діяльність; по-друге, така діяльність пов'язується із протиправним використанням службових повноважень; по-третє, сфера цієї діяльності обмежується сферою державного управління; по-четверте, її відзначає чітко визначена корислива (матеріальна) спрямованість. За формою прояву вона є близькою до одержання хабара, зловживання владою або посадовим становищем, хоча і не тотожна їм.

Слід погодитись з тими вченими і практиками, які вважають передбачене у Законі України «Про боротьбу з корупцією» поняття «корупція» не зовсім вдалим (М.І. Мельник, С.А. Шалгунова) [6, с. 76]. Про те, що це поняття не можна визнати досконалим і універсальним, оскільки воно відображає розуміння

корупції у вузькому сенсі і може бути застосоване лише у контексті зазначеного закону, відзначали і окремі автори Закону України «Про боротьбу з корупцією». Саме фахівці, які працювали над підготовкою цього закону, відчули всю складність чіткого юридичного визначення поняття «корупція». Пропонувалися різні підходи, різні варіанти визначень. Вносились пропозиції (і слід зазначити - не позбавлена підстав) взагалі відмовитися від загальної дефініції. Було й інше - пропонувалося розглядати корупцію як злочин і передбачити у кримінальному кодексі спеціальну норму про відповідальність за корупцію.

Крім цього зазначається, що у 2014 році набув чинності Закон «Про засади запобігання та протидію корупції». Даний закон запроваджує деякі важливі нововведення, які слід мати на увазі та враховувати на практиці. Конкретизовані такі терміни вживання, як *безпосереднє підпорядкування, близькі особи, конфлікт інтересів, неправомірна вигода, суб'єкти декларування, члени сім'ї*. Саме поняття корупції законодавцем визначене як діяння посадової особи з використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей [3, с.1].

Як вже зазначалось, на законодавчому визначенні поняття «корупція» особливо наполягали керівники правоохоронних органів, які вбачали у відсутності такого визначення основну правову перешкоду ефективній протидії корупції. І хоча для більшості фахівців, що працювали в робочій групі по підготовці відповідних законопроектів, необхідність законодавчого визначення цього поняття викликала великий сумнів, у результаті багатьох дискусій, у тому числі і на засіданні парламентської Комісії з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією, було прийнято компромісне рішення - дати загальне визначення поняття «корупція» і сформулювати основні види корупційних діянь,

що знайшло своє відображення у ст. 1 Законах України «Про боротьбу з корупцією» та «Про запобігання корупції» [2,3 с.1].

Список використаних джерел:

1. Конституція України. К.: “Феміда”. – 1996.
2. Закон України “Про боротьбу з корупцією” // ВВР України, 1995 № 34.
3. Закон України «Про запобігання корупції» // ВВР, 2014, № 46
4. Кримінальне право. Особлива частина. Підручник. – К.: НАВСУ. – “Правові джерела”. – 1998.
4. Кальман О.Г. Взаємозв’язок організованої злочинності та корупції у сфері економіки // Вісник Академії правових наук України. 1997 № 4 (11).
5. Камлик М.І. Невмержицький С. В. Про результати дослідження проблем, що пов’язані з протидією корупції в Україні. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2000. – № 2.
6. Мельник М.І. Наукове забезпечення антикорупційної діяльності в органах державної влади. – К.: Основа, 1999.
7. Мельник М.І. Корупція: сутність і поняття, заходи протидії. К.: 2001 // Право України. – 2000. - № 11.
8. Охотнікова О.М. Посилення кримінальної відповідальності за посадові злочини // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1998. - № 3.
9. Шалгунова С.А. Питання попередження хабарництва та корупції в органах внутрішніх справ // Конституційні гарантії захисту людини у сфері правової діяльності. Дніпропетровськ: 1999.
10. Юридичний словник-довідник. К.: 1996. – с. 308.

ВСТАНОВЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНТАКТУ ПРИ ДОПИТІ

Самохатко Анжела Анатоліївна
студент Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
E-mail: angel_sam-16@mail.ru

Ключові слова: криміналістика, допит, психологічний контакт, тактичний прийом.

Слідча тактика як неодмінну умову передбачає можливість вибору та зміну рішень й альтернатив у діях слідчого і прогнозованих діях інших учасників слідчих дій, умов та прийомів актуалізації розумових процесів усіх учасників.

З одного боку, слідчий, справляючи психологічний вплив на осіб, які беруть участь у провадженні, одержує доказову інформацію. Отже грамотно, професійно побудований вплив відіграє роль тактичного засобу розслідування і є елементом слідчої тактики. Тому є цілком зрозумілою потреба в розробленні криміналістикою таких методів психологічного впливу, які б дали змогу в межах, передбачених законом, ефективніше виконувати завдання кримінального судочинства. З другого, у процесі виявлення та опрацювання інформації слідчий постійно відчуває негативний вплив об'єктивних і суб'єктивних чинників, що загрожують ефективності використання одержаної інформації [3, 132].

Вивчення питання професійно-психологічного контакту в юридичній психології розкриваються в працях В.Г. Андросюка, В.Л. Васильєва, М.І. Єнікєєва, Л.І. Казміренка, Я.Ю. Кондратьєва, В.С. Медведєва, Ю.В. Чуфановського.

У науковій літературі, присвяченій питанням тактики допиту, існує багато рекомендацій щодо порядку встановлення психологічного контакту, кожен автор розкриває особисте бачення цього складного феномену, пропонує власні тактичні прийоми встановлення психологічного контакту, послідовність їх застосування. Однак детальний аналіз зазначених рекомендацій свідчить про

те, що серед учених немає єдиної позиції щодо порядку встановлення психологічного контакту. Механізм його формування кожним ученим трактується залежно від власного визначення змісту та ролі психологічного контакту при допиті.

Психологічний контакт — це найбільш сприятлива психологічна «атмосфера» допиту, яка допомагає взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками, це певний «настрій» на спілкування. Психологічний контакт у допиті передбачає можливість виникнення двох його рівнів: 1) коли допитуваний бажає давати показання та 2) коли його примушують до цього. Такий контакт може йти з наростанням, а може гаснути чи може раптово виникнути і так само раптово зникнути. Психологічний контакт завжди має двосторонній характер, його встановлення і підтримання залежить як від слідчого, так і від допитуваного, хоча ініціатива повинна належати слідчому. Існує двосторонній контакт, в якому допитуваний відчуває, що він становить для слідчого певний інтерес.

Як свідчать результати аналізу юридичної літератури і криміналістичної практики, на цей час у кримінальному провадженні не існує повної, послідовної, максимально наближеної до потреб криміналістичної практики в сучасних умовах системи прийомів психологічного впливу.

З урахуванням поглядів вчених-криміналістів, процесуалістів, психологів, а також даних криміналістичної практики існує спроба сформулювати та визначити зміст системи прийомів психологічного впливу, яку можна рекомендувати слідчому [4, с. 49].

На потребі працівників слідства у систематизованих конкретних рекомендаціях щодо застосування психологічного впливу під час розслідування наголошує Н.А. Гранат, яка зазначає, що для полегшення роботи слідчого під час цілеспрямованого психологічного впливу та підготовки до нього доцільно розробити збірки, в яких викласти поширені та ефективні методи такого впливу. Це позбавить слідчого власноруч шукати прийоми, які вже існують на практиці, і дозволить модифікувати ті варіанти, які він знайде у збірці. Як

свідчать результати аналізу юридичної літератури і криміналістичної практики, на цей час у кримінальному провадженні не існує повної, послідовної, максимально наближеної до потреб криміналістичної практики в сучасних умовах системи прийомів психологічного впливу.

Прийоми психологічного впливу в системі доцільно поділити на окремі блоки: естетичний, процесуальний, етичний, тактико-криміналістичний, психологічний (наведені назви певною мірою є умовними і відображають не єдину, а основну зону впливу, головний акцент, головне навантаження, яке вони несуть). Зрозуміло, що зазначені блоки мають у цілому фіксований психологічний зміст, у свою чергу, кожний з них містить окремі елементи інших блоків. З метою розуміння ролі певної послідовності блоків слід навести їх зміст.

До естетичного блоку належить:

- культура поведінки слідчого;
- зовнішній вигляд слідчого;
- інтер'єр службового приміщення;
- стан оргтехніки;
- ознайомлення осіб (з посиланням на закон) з їх правами, обов'язками, відповідальністю, порядком проведення і значенням певних слідчих (розшукових) дій.

Цей блок покликаний формувати в осіб, які спілкуються зі слідчим, почуття поваги як до слідчого, так і до установи, в якій він працює, завдяки зовнішнім ознакам (одяг, обличчя, інтер'єр тощо), культурі мовлення та поведінці.

Процесуальний блок передбачає:

- попередження про кримінальну відповідальність за надання неправдивих показань і за відмову від них (стосується свідка, потерпілого);
- роз'яснення правових наслідків поведінки на слідстві підозрюваних осіб;

– суворе дотримання слідчим норм кримінального процесуального законодавства;

– повідомлення осіб — учасників слідчої (розшукової) дії про застосування під час слідчої (розшукової) дії науково-технічних засобів, роз'яснення принципу їх дії.

Отже, прийоми цього блоку характеризують чітко і навіть у певному сенсі підкреслене (іноді з нотками урочистості) виконання слідчим процедури слідчої (розшукової) дії, передбаченої КПК України. Тут не може бути жодних скорочень і спрощень, а тим паче, порушень. Це створює атмосферу діловитості, взаємної поваги до закону, переконаності в тому, що у слідчого немає іншої мети, як служіння закону, встановлення об'єктивної істини розслідуваної події.

До прийомів психологічного впливу *етичного блоку* належить:

– дотримання слідчим під час проведення слідчої (розшукової) дії норм етики й моралі;

– тактовність, доброзичливість, увічливість, уважність до людей, які причетні до розслідування;

– шанобливе ставлення до честі й гідності, здоров'я та майна осіб, з якими спілкується слідчий у кримінальному провадженні.

Цей блок прийомів певною мірою завершує фонову частину системи психологічного впливу і передбачає бездоганне дотримання норм етики службового спілкування, ввічливості, чесності, розумної офіційності, неупередженості тощо. Дотримання цих норм має бути доволі суворим, оскільки кримінальне судочинство — найбільш уразливий з морально-етичного боку ланцюг людських стосунків, у межах якого може бути оголошено вирок.

Тактико-криміналістичний блок прийомів містить:

– переконання;

– виявлення злочинної обізнаності (психологічний експеримент щодо визначення злочинної обізнаності);

– раптовість;

- створення видимості обізнаності слідчого (перебільшена, применшена);
- часткове повідомлення інформації, якою володіє слідчий;
- використання суперечностей у свідченнях осіб, які фігурують у кримінальному провадженні;
- використання суперечностей між свідченнями та іншими наявними доказами;
- повідомлення результатів експертиз; – оголошення всього обсягу доказової інформації;
- повідомлення певних відомостей для переконання особи в неминучості розкриття вчиненого злочину;
- пред'явлення речових доказів;
- словесну розвідку;
- психологічну підготовку особи до наступної слідчої (розшукової) дії;
- відтворення для допитуваної особи фрагментів звуко-, відеозапису окремих епізодів або фактів злочину, що розслідується;
- повторне проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Цей блок є сукупністю прийомів психологічного впливу за допомогою чітко визначеної позиції слідчого в цій ситуації, переконання у доцільності (або потребі) говорити правду, визначення послідовності пред'явлення доказів, місця і часу проведення певної слідчої (розшукової) дії, виявлення високого професіоналізму в застосуванні окремих криміналістичних актів тощо.

Психологічний блок містить прийоми впливу за допомогою використання психологічної сфери людини, а саме:

- надання психологічної допомоги шляхом нагадування, активізації мислення і пам'яті для відновлення, відтворення раніше сприйнятих фактів;
- стимулювання позитивних якостей особи;
- спонукання особи до певних вчинків і дій шляхом активізації її емоцій та почуттів;

– стимулювання пригадування забутих обставин особами, які проходять у справі, за допомогою асоціацій суміжності, схожості, протилежності, місця, часу, перегляду (відображення в пам'яті забутого);

– подолання хиб відтворення сприйнятого;

– відновлення асоціативних зв'язків шляхом нагромадження або збудження слідів афектів, спонукання до збудження пережитих емоцій, моторних реакцій, образів, що зафіксовані у підсвідомості;

– відтворення обставин сприйняття;

– зосередження уваги особи;

– активізацію установок у емоційно-вольовій сфері [4, 48-51]

В. А. Журавель згрупував етапи встановлення психологічного контакту при допиті в наступну *систему*:

1. Пошук інформації про особливості особи допитуваного, що здійснюється як у процесі підготовки так і під час допиту. Важливою умовою успішного виконання цього завдання є правильне сприйняття психологічного вигляду (обличчя) людини. Одним із методів отримання інформації про особу є діагностика його особистості під час допиту, що здійснюється безпосередньо через спостереження, бесіду та метод незалежних характеристик.

2. Вибір засобів та способу «входження» в контакт, де основним засобом встановлення психологічного контакту є коректна, тактовна поведінка слідчого, де такт, як комплекс психологічних рекомендацій, спрямованих на встановлення психологічного контакту, повинен поширюватись на порядок виклику, першу зустріч з допитуваним, тон, темп та обстановку допиту.

3. Створення атмосфери взаємопорозуміння та доброзичливості між слідчим і допитуваним – важливий етап формування безконфліктної ситуації допиту [1, 8].

На нашу думку, робота слідчого під час встановлення психологічного контакту з допитуваною особою потребує значної підготовки ще до початку слідчої дії та використання всіх професійних, моральних і психологічних навичок під час розмови з останнім.

Отже, необхідно зазначити, що засоби та методи психологічного впливу в процесі допиту найчастіше використовуються в комплексі, взаємодіючи між собою. Вміння слідчого передбачати психологічні ефекти від використання різних методів та засобів у сполученні, а також вміння варіювати ними залежно від конкретних обставин, є показником його професіоналізму. Професійні технології психологічного впливу формуються в процесі становлення професійної свідомості й придбання професійного досвіду слідчим. Систематичне відслідковування слідчим результатів свого впливу на допитуваних, дозволяє йому вносити корективи і оптимізувати процес психологічного впливу.

Науковий керівник: доцент кафедри правосуддя Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к.ю.н. Гринько Лариса Петрівна.

Література

1. Баранчук В.В. Етапи формування психологічного контакту при допиті / В.В. Баранчук // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип. 2. - [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2013_2_68.pdf

3. Сокиран Ф.М. Психологічний вплив під час провадження досудового розслідування за новим кримінальним процесуальним кодексом України/ Ф.М. Сокиран// Юридичний часопис Національної академії Внутрішніх Справ. – 2013.- №2. – с. 132-136

4. Сокиран Ф.М. Характеристика тактичних прийомів психологічного впливу у криміналістичній діяльності слідчого / Ф.М. Сокиран // Криміналістичний вісник. – 2014. - №1 (21). – с. 45- 52

«КУЛЬТУРА ПРОЗРАЧНОСТИ» ПРОТИВ «НАЛОГОВОГО ПРАЙВЕСИ»: СТОЛКНОВЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ ЦЕННОСТЕЙ В РАМКАХ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ

Серёгин Виталий Александрович,
профессор кафедры конституционного,
муниципального и международного права
юридического факультета
Харьковского национального университета
им. В.Н. Каразина д.ю.н., проф.,
E-mail: Seryogin-VA@rambler.ru

Ключевые слова: коррупция, прозрачность, декларирование доходов, права человека, неприкосновенность частной жизни, прайвеси.

В последнее время в рамках глобальной борьбы с коррупцией все большее значение приобретает внедрение так называемой «культуры прозрачности». Действительно, открытость информации, в первую очередь в системе государственного администрирования, свобода прессы, участие гражданского общества в мониторинге деятельности государства значительно препятствуют распространению коррупции. Применение новых интернет-технологий для достижения прозрачности, представления информации, вовлечения общественности и распространения данных прочно вошло в практику многих стран мира.

Одним из важнейших элементов «культуры прозрачности» является предание гласности данных об имущественном положении, доходах и расходах лиц, занимающих политические посты или находящихся на государственной службе. Декларация о доходах и имуществе публичных должностных лиц – это финансовый документ, ежегодно подаваемый государственными служащими и прочими публичными должностными лицами в рамках законодательства о гражданской службе и противодействии коррупции. Введение деклараций о доходах и имуществе публичных должностных лиц закреплено в Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции (ст. 8), в ряде документов Всемирного банка, Организации экономического сотрудничества и развития и других международных институтов.

Система таких деклараций существует во многих странах мира, однако единого стандарта нет, и в каждой стране система имеет свои особенности. В то же время все системы строятся вокруг двух ключевых целей: предотвращения незаконного обогащения или урегулирования конфликта интересов. Незаконное обогащение – это значительное увеличение активов публичного должностного лица, превышающее его законные доходы, которое оно не может разумным образом обосновать. В свою очередь, конфликт интересов – это ситуация, при которой личная заинтересованность публичного должностного лица (прямая или косвенная) влияет или может повлиять на объективное исполнение им должностных обязанностей и при которой возникает или может возникнуть противоречие между личной заинтересованностью должностного лица и законными интересами других лиц. Самое значительное внимание традиционно уделяется возможным конфликтам интересов в деятельности государственного служащего, т.е. ситуациям, в которых его личный финансовый или иной интерес или зависимость от других граждан или организаций могут помешать должным образом исполнять должностные обязанности.

Содержание, механизм подачи деклараций о доходах и имуществе публичных должностных лиц, а также контроля за достоверностью содержащихся в них данных неуклонно развиваются и совершенствуются. Например, действующий в США порядок представления финансовых деклараций чиновников, установленный Актом об этике в правительстве 1978 г. и исполнительным приказом Президента США от 17 октября 1990 г. № 1273, предписывает всем служащим Белого Дома и других исполнительных ведомств предоставлять руководителям своих ведомств по прилагаемой форме следующую информацию:

Список всех корпораций, компаний, фирм и других форм организации бизнеса, организаций, не преследующих цели получения прибыли, а также общеобразовательных и других институтов, с которыми служащий непосредственно или через супруга, несовершеннолетних детей или других

членов семьи в настоящий момент имеет дело.

Список всех личных кредиторов, кредиторов супруга, малолетних детей и других проживающих вместе с ними членов семьи.

Информацию о наличии у всех вышеуказанных лиц недвижимой собственности.

Информацию о своих «длящихся» коммерческих, финансовых и иных интересах.

При этом, в отличие от деклараций о доходах, ежегодно подаваемых иными гражданами и являющихся конфиденциальными документами, декларации о доходах и имуществе публичных должностных лиц подлежат обнародованию. В итоге это приводит к серьезному столкновению двух конституционных ценностей: «культуры прозрачности», как гарантии надлежащего функционирования аппарата публичной власти на всех уровнях, и «финансового прайвеси» – важнейшей составляющей права на неприкосновенность частной жизни в его американской, либерально-демократической «транскрипции».

Следует отметить, что введение общего правового требования о конфиденциальности налоговых деклараций и переход к законодательному регулированию доступа к налоговым декларациям отдельных категорий граждан произошли сравнительно недавно в истории налогового законодательства. С исторической точки зрения, создание концепции «налогового прайвеси» (англ. «tax privacy») произошло в рамках принятия целого поколения законов о неприкосновенности частной жизни (прайвеси) в 70-х годах XX века и в настоящее время считается краеугольным камнем в механизме юридической защиты прав человека и гражданина в имущественной и личной неимущественной сфере.

Принимая во внимание, что налоговая декларация представляет собой, вероятно, самый большой и подробный набор персональных данных, стремление человека воспрепятствовать обнародованию и распространению ее содержания следует признать вполне логичным и обоснованным. Однако если в

случае с рядовым гражданином его «налоговое прайвеси» превалирует над общественными интересами и подлежит всяческой защите со стороны государства, то в случае с публичными должностными лицами ситуация выглядит диаметрально противоположной: здесь уже публичные интересы (прежде всего, заинтересованность в эффективном, некоррупцированном аппарате публичной власти) превалируют над индивидуальными. Однако и в последнем случае принцип верховенства права требует от государства стремиться к достижению определенного равновесия между частными и публичными интересами, дабы правоограничения, накладываемые на публичных должностных лиц, соответствовали демократическому строю, были рациональны и соразмерны тем целям, которые при этом преследуются.

Добиться этого на практике довольно проблематично. Ярким свидетельством этого может служить случай с законом под наименованием STOCK Act, принятым Конгрессом США в 2012 году. Этот закон создал беспрецедентный уровень прозрачности в федеральном государственном аппарате. В первичной своей редакции STOCK Act предусматривал создание баз данных (с возможностью поиска и сортировки) о доходах и финансовых интересах членов Конгресса и 28 тысяч сотрудников правительственных учреждений. Никогда прежде частные финансовые интересы такого числа государственных чиновников не были доступны в сети Интернет. Многие сотрудники были серьезно обеспокоены перспективой обнародования подобной информации о себе и в судебном порядке добились пересмотра данного закона. В итоге Конгресс был вынужден трижды откладывать дату вступления в силу положений закона о Web-публикации налоговых деклараций сотрудников правительственных учреждений, а в 2013 году, после получения соответствующего заключения от Национальной академии государственного управления (NAPA), – вообще изъять их из текста закона.

Приведенный пример еще раз свидетельствует о том, что прозрачность безусловно ограничивает коррупцию, защищает от оппортунистического поведения со стороны должностных лиц, но в случае выхода за рамки

допустимого утрачивает всякий смысл, сама превращаясь в угрозу конституционному строю и его главным политико-правовым ценностям.

ЧИ ГОТОВІ ХАРКІВ'ЯНИ ВІДМОВИТИСЬ ВІД КОРУПЦІЇ? РЕЗУЛЬТАТИ СОЦІОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ КОРУПЦІЇ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ М. ХАРКОВА 2013-2014 РОКІВ

Синявська Олена Юхимівна,
начальник навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Харківського національного університету внутрішніх справ.
доктор юридичних наук, професор,
E-mail: sinyavskaya_elen@mail.ru
Сердюк Олексій Олександрович,
начальник науково-дослідної лабораторії
з проблем організації навчального процесу
заочного та дистанційного навчання
навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання
Харківського національного університету внутрішніх справ.
кандидат соціологічних наук, доцент,
E-mail: aserdyuk@mail.ru

Ключові слова: соціологічні дослідження, моніторинг, корупція, добровільні хабарі, хабарі на вимогу.

Проблема профілактики та протидії корупції в Україні була і залишається надзвичайно актуальною як для держави, так і для всього суспільства в цілому. Але ця проблема залишається латентною соціальною проблемою, що зумовлює необхідність застосування соціологічних методів дослідження цього явища, які здатні викрити реальні масштаби його розповсюдження.

У рамках «Регіональної програми запобігання і протидії корупції в Харківській області на 2013-2015 роки» соціологами Харківського національного університету внутрішніх справ з метою удосконалення заходів щодо запобігання і протидії корупції в Харківській області проводилося моніторингове соціологічне дослідження громадської думки мешканців

м. Харкова щодо оцінювання сучасного стану, латентності, причин та умов, що породжують корупцію.

Перше опитування проводилось у грудні 2013 року, друге – у жовтні 2014 року. Обсяг вибіркової сукупності 640 респондентів. Похибка результатів складає $\pm 2,26\%$ (при довірчій вірогідності 95% і варіативності 20%).

Центральним показником моніторингу є досвід харків'ян щодо корупції. Респондентам було поставлено питання «Чи доводилось Вам або членам Вашої родини за останні 12 місяців стикатися з будь-якими проявами корупції з боку представників державних органів, у тому числі освітніх, медичних чи інших організацій?», процентний розподіл відповідей на яке представлений на рисунку 1 (% до тих, хто відповів). Ми бачимо, що значно більше половини харків'ян (65%) за останні 12 місяців стикатися з проявами корупції, 24,6% повідомили про те, що таких випадків з ними протягом останнього року не відбувалось, а 10,4% затруднялись відповісти однозначно. У порівнянні з 2013 р. цей показник значно збільшився. Додатково слід відмітити, що переважна кількість харків'ян (88%), як і в минулому році, не скаржилися на випадки корупції тому, що вони вважають це безперспективною справою.

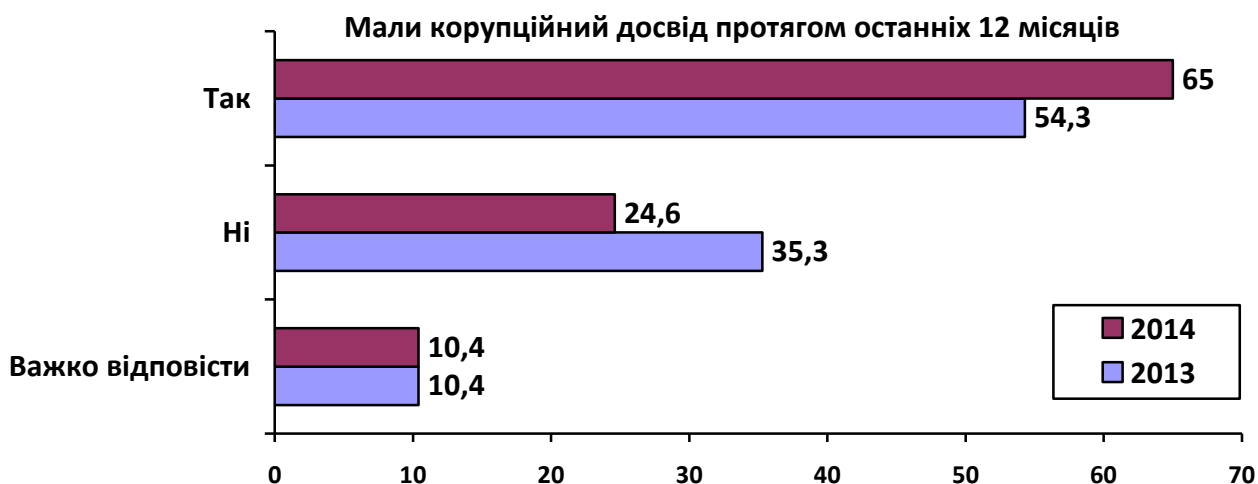

Рисунок 1. Динаміка проявів корупції серед мешканців м. Харкова (порівняльні дані за 2013 та 2014 роки).

При аналізі корупції слід розрізняти хабарі на вимогу та добровільні хабарі. За кількістю хабарів на вимогу «лідують» регламентація

підприємницької діяльності (79,1%) та податкові служби (74,5%), судова система (72,9%) та державні загальноосвітні школи (72,4%). За кількістю добровільних хабарів «лідують» державні медичні заклади (36,4%), отримання державного житла (32,4%), Державна автомобільна інспекція (32,3%) та отримання різних дозволів в органах влади (32,2%). У порівнянні з опитуванням 2013 р. ми спостерігаємо практично ідентичну картину, але, безумовно, звертає на себе увагу значне зростання кількості респондентів, у яких вимагали хабарі і які давали їх за своєю ініціативою.

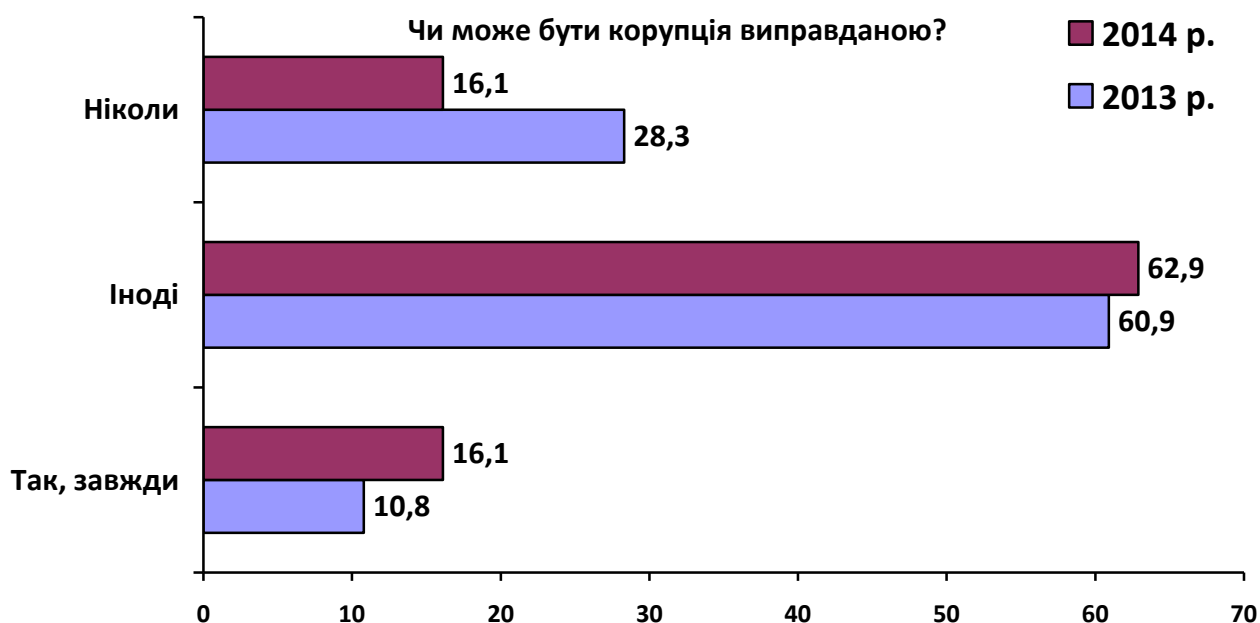
Якщо говорити про використання «зв'язків», то харків'яни більш за все їх використовують при влаштуванні на роботу до державних установ (38,2%), при контактах з працівниками державних медичних закладів (22,0%), при оформленні чи отриманні соціальних виплат (22,0%) та контактах з державними нотаріусами (20,0%). У порівнянні з 2013 роком спостерігається зменшення загального відсотку респондентів, що використовують зв'язки при контактах з державними установами.

Сприйняття корупції харків'янами має декілька особливих рис, на яких потрібно зупинитись окремо. Протягом 2014 року значно зросла суб'єктивна оцінка гостроти проблеми корупції в українському суспільстві. При цьому, харків'яни схильні оцінювати рівень хабарництва своєму рідному місті як нижчий ніж в Україні. Респонденти схильні вважати, що рівень корупції в Харкові не тільки не збільшився за останні 12 місяців, але навіть незначно знизився. При цьому серед харків'ян розповсюджена думка, що корупція більше шкодить якимось іншим громадянам, ніж їм самим. Кожен п'ятий респондент вважає, що корупція у суспільстві особисто йому не шкодить (це більше показників минулого року).

Половина опитаних добре усвідомлює негативне і руйнівне значення корупції для суспільства та держави, але кожен третій респондент вважає, що корупція є швидким шляхом вирішення складних проблем без бюрократії та тяганини. Кожен п'ятий респондент вважає, що корупція - це давня традиція і можливо в чомусь вона виправдана.

Порівняно з 2013 роком збільшився процент респондентів, схильних виправдовувати корупційні практики або ставиться до них схвально. Частка тих, хто категорично заперечує корупційні практики, знизилась майже вдвічі. Три чверті опитаних суб'єктивно готові до корупційних практик (рисунок 2).

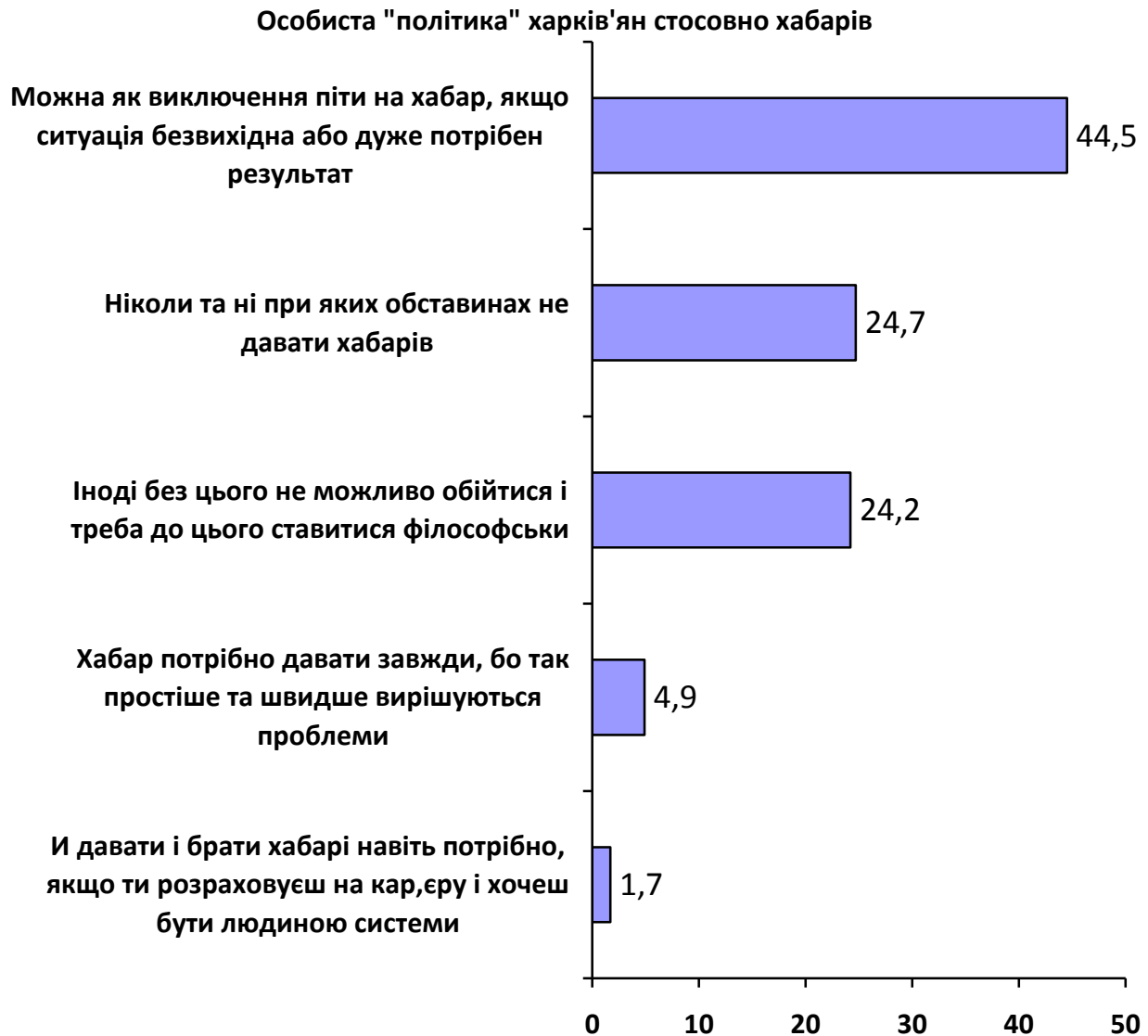

Рисунок 2. Процентний розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, чи може надання хабара, неофіційних послуг або подарунка бути виправданим, якщо це необхідно для вирішення важливої для Вас справи?» (% до тих, хто відповів). Порівняльні дані за 2013 та 2014 роки.

З метою визначення поведінкових установок щодо корупційних практик респондентам було встановлено питання «Яка Ваша особиста політика стосовно хабарів?», процентний розподіл відповідей на яке представлений на рисунку 3. Звертає на себе увагу, що респондентів, які готові до корупційних стосунків (вважають, що «Можна як виключення піти на хабар, якщо ситуація безвихідна або дуже потрібен результат») майже вдвічі більше, ніж тих, що таку поведінку для себе вважають неприйнятною («Ніколи та ні при яких обставинах не давати хабарів»).

Відповіді респондентів свідчать про переважання у них толерантності до хабарів над нетерпимістю (майже вдвічі), що не може не турбувати, оскільки подібна толерантність є благодатним підґрунтям не тільки для збереження

корупції на її колишньому рівні, але і для її подальшого зростання. На жаль, подібне особисте ставлення до хабарів не вселяє оптимізму найближчим часом нанести корупції більш-менш значний удар. Суспільство ще не набуло необхідного рівня нетерпимості до цього негативного явища, а без масової суспільної підтримки, перемогти корупцію неможливо.

Рисунок 3. Процентний розподіл відповідей на запитання «Яка Ваша особиста «політика» стосовно хабарів?» (% до усіх).

Майже половина респондентів схильна особисто виправдати хабарництво, коли для них складається безвихідна (з їх точки зору) ситуація, або їм «дуже потрібен результат». Кожен четвертий вважає, що без корупції не

обійтися. Лише чверть опитаних повністю заперечує корупцію і вважає, що давати хабарі неможливо ніколи та ні при яких обставинах.

У респондентів відсутня єдина свідома позиція щодо шляхів подолання корупції в суспільстві і державі. Більше третини вважає, що перемогти корупцію взагалі неможливо. Серед заходів боротьби найбільш ефективними респонденти вважають репресивні заходи, менш популярними є заходи економічного впливу. Сподівання на виховання та особисту відповідальність покладає невеликий процент опитаних.

Взагалі дослідження показує двобічне ставлення харків'ян до явища корупції. З одного боку, вони формально добре розуміють негативні наслідки цього явища, вважають його шкідливим для суспільства і держави. З іншого боку, вони схильні виправдовувати і миритися з корупцією за принципом «така природа речей і нічого з цим зробити не можливо». Дослідження 2013 та 2014 років показали, що більшість громадян на індивідуальному рівні схвалюють корупцію, бо вона «функціональна» для них при вирішенні конкретних життєвих питань. На суспільному рівні, «взагалі», громадяни корупцію засуджують. Для подолання цього явища пропонують наказувати «когось іншого», а змінювати власну поведінку не вважають за потрібне.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Сироїд Тетяна Леонідівна
професор кафедри конституційного,
муніципального і міжнародного права
юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор,
E-mail: stl02@mail.ru

Гарбазей Дмитро Олександрович
здобувач кафедри конституційного та міжнародного
права Харківського національного університету
внутрішніх справ,
E-mail: dimgar@mail.ru

Ключові слова: корупція, криміналізація, суб'єкт злочину, предмет злочину, універсальні та регіональні договори.

Серед глобальних проблем сучасності однією з найгостріших є проблема корупції, яка послаблює демократію і правопорядок, призводить до численних порушень прав людини, спотворює ринкові механізми, суттєво погіршує якість життя людей, сприяє організованій злочинності, тероризму та несе реальну загрозу міжнародній безпеці. Дві третини усіх країн, що розглядалися в рамках визначення Індексу сприйняття корупції за 2013 рік, отримали менше 50 балів за шкалою від 0 (дуже корумповані країни) до 100 (корупція відсутня); це є свідченням того, що органам влади не вистачає прозорості, а чиновникам – підзвітності. Багато країн (від Латинської Америки до Європи), в яких громадяни закликали політичних лідерів боротися з корупцією, отримали за Індексом незмінні або й гірші показники [1].

Масштаб загрози, яку становить корупція для розвитку людства, визначив пріоритетну роль боротьби з нею в рамках світової спільноти. Це знайшло відображення у численних міжнародних антикорупційних ініціативах, розробці фундаментальних міжнародних документів щодо боротьби з корупцією, створенні механізмів міжнародного співробітництва, правової допомоги у даній сфері. Важливі міжнародні інструменти боротьби з корупцією, прийняті протягом останніх десятиліть у рамках Організації Об'єднаних Націй (Декларація проти корупції та хабарництва в міжнародних комерційних операціях, прийнята Резолюцією ГА ООН № A/RES/51/191 від 16 грудня 1996 р., Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності № A/RES/55/25 від 15 листопада 2000 р., Конвенція ООН проти корупції № A/RES/58/4 від 31 жовтня 2003 р.), регіональних організацій, таких як Організація економічного співробітництва та розвитку (Конвенція про боротьбу з підкупом посадових осіб іноземних держав при проведенні міжнародних ділових операцій від 21 листопада 1997 р.), Європейський Союз (Конвенція про боротьбу з корупцією серед посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу *C 195 від 25 червня 1997 року*, Рамкове рішення Ради «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі» 2003/568/JHA від 22 липня 2003 р. та інші), Рада Європи (Кримінальна

конвенція про боротьбу з корупцією ETS № 173 від 27 січня 1999 р., Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією № ETS 191 від 15 травня 2003 р., Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04 листопада 1999 р., Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом № ETS 141 від 08 листопада 1990 р. та інші), Африканський Союз (Конвенція Африканського союзу про попередження і боротьбу з корупцією від 11 липня 2003 р.), Організація Американських Держав (Міжамериканська конвенція проти корупції № В-58 від 29 березня 1996 р.) та субрегіональних: Співтовариства розвитку Південної Африки (Протокол проти корупції від 14 серпня 2001 р.), Західноафриканського Економічного Співтовариства (Протокол про боротьбу з корупцією А/59/853 від 21 грудня 2001 р.), Організації парламентарів Південно-Східної Азії проти корупції (SEAPAC) (Декларація «Нульова терпимість до корупції серед країн Південно-Східної Азії: загальна мета, спільна дія», жовтень 2013 р.), зумовили стійкий прогресивний розвиток міжнародної співпраці у напрямку подолання корупції як загрози національної та міжнародної безпеки.

Серед проблем варто виділити значну кількість застережень, що здійснюються державами-учасниками до міжнародних договорів про боротьбу з корупцією у питаннях криміналізації, юрисдикції, конфіскації майна та взаємної правової допомоги. У свою чергу, відсутність єдиної позиції до визнання діяння корупційним злочином, різні підходи до тлумачення складу конкретного злочину залежно від приналежності договору до тієї чи іншої міжнародної організації, створюють труднощі у подоланні проявів транснаціональної організованої злочинності, корупції, легалізації доходів, здобутих злочинним шляхом.

Водночас залишається не вирішеною проблема колізій між універсальними та регіональними міжнародними договорами, що створює значні перепони у здійсненні реальних заходів щодо боротьби з корупцією. Насамперед це проявляється в неузгодженості понятійного апарату (визначенні термінів

«корупція», «суб'єкт злочину», «предмет злочину»), у розбіжностях при визначенні обсягу та конкретизації корупційних діянь, форм вчинення актів корупції як прояву об'єктивної сторони.

Як вже зазначалося, однією із проблем, що створює труднощі у протидії корупції в рамках міжнародного права є тлумачення предмета злочину. Для визначення предмета злочину в актах хабарництва, зловживанні службовим становищем Конвенція ООН проти корупції 2003 р. (далі – Конвенція ООН 2003 р.) та інші міжнародні акти в сфері боротьби з корупцією оперують таким визначенням як «неправомірна перевага». Тлумачення вказаного терміну відсутнє в міжнародно-правових актах у сфері боротьби з корупцією. Єдиною згадкою про те, що саме варто розуміти під визначенням «неправомірна перевага», є у підготовленому Керівництві Управління ООН із наркотиків і злочинності для законодавчих органів із виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відповідно до пункту 196 Керівництва неправомірною перевагою може бути певні матеріальні чи нематеріальні блага, що мають матеріальне чи нематеріальне вираження [2, с. 75]. Аналогічне розуміння та застосування терміну «неправомірна перевага» ми можемо побачити як на універсальному, так і регіональному рівні. Зокрема, Конвенція про боротьбу з корупцією серед посадових осіб Європейських Співтовариств або посадових осіб держав-членів Європейського Союзу 1997 р. використовує словосполучення «будь-які переваги», що охоплює неправомірність, як одну з ознак отриманої переваги [3]. У свою чергу Міжамериканська конвенція проти корупції 1996 р. (далі – Міжамериканська конвенція 1996 р.) та Конвенція Африканського союзу про попередження і боротьбу з корупцією 2003 р. (далі – Конвенція АС 2003 р.) визначають як один із видів матеріального блага або іншої користі отримання службовцем дарунка чи пільги і ставить їх в один ряд з отриманням неправомірної переваги.

Проте, запропоноване Управлінням ООН із наркотиків та злочинності тлумачення стосується лише частини поняття «переваги». Для правильного розуміння та застосування терміну «неправомірна перевага» варто звернутися

до словника української мови, який зазначає, що «неправомірний, -а, -е», тобто такий, який здійснюється не по праву, незаконно, без належних підстав [4, с. 366]. З огляду на це, можна запропонувати деталізоване, авторське тлумачення терміну «неправомірна перевага», під яким слід розуміти вигоду матеріального (грошові кошти, дарунки, пільги, послуги, право на майно, дії майнового характеру) та нематеріального (нематеріальні активи) характеру, які незаконно обіцяють, пропонують, надають або одержують. Ключовим у даному випадку є поєднання матеріальних та нематеріальних благ, які незаконно отримуються. А тому доцільно, з нашого боку, було б запропонувати додати зазначене визначення до термінів, що застосовується в Конвенції ООН 2003 р. (ст. 2) як орієнтиру для розуміння державами-учасницями тлумачення вказаного терміну та застосування його у національному законодавстві.

У той же час предметом такого акту корупції як розкрадання майна (ст.ст. 17, 22 Конвенції ООН 2003 р., п. «г», ч.1 ст. 4 Конвенції АС 2003 р.), легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом (ст. 23 Конвенції ООН 2003 р., ст. 9 Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму 2005 р. (далі – Конвенції РЄ про відмивання та тероризм 2005 р.) є майно, тобто будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або в правах, а також юридичні документи або активи, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них [5]. Аналогічне розуміння предмету злочину ми побачимо в Міжамериканській конвенції 1996 р.

Інший термін пропонує нам застосовувати Протокол про боротьбу з корупцією Економічного Співтовариства Західноафриканських Держав 2001 р., який для визначення предмету злочину наводить термін «активи», тобто майно будь-якого роду, будь то рухоме або нерухоме, матеріальне чи нематеріальне, будь-який документ або правовий інструмент демонстрації, призначені для підтвердження права власності або інших прав, що входять до таких активів [6, с. 2]. Фактично, визначення за своїм змістовним наповненням є аналогією терміну «майно».

У той же час у Кримінальній конвенції 1999 р. взагалі відсутня така норма як розкрадання майна, тобто держави-учасниці Конвенції не відносять цей злочин (а ні в державному, а ні в приватному секторі) до злочинів, пов'язаних із корупцією. Стаття, що передбачає відповідальність за відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом (ст. 13) використовує термін «доходи», визначення якого в тексті відсутнє. Проте тлумачення цього терміну ми знайдемо в Конвенції РЄ про відмивання та тероризм 2005 р. (ст. 1), відповідно до якого доходами є будь-яка економічна вигода, одержана чи набута, прямо чи опосередковано злочинним шляхом. При цьому вигода в контексті Конвенції розуміється як майно, тобто майно будь-якого виду, матеріальна власність чи власність, виражена в правах, рухоме чи нерухоме майно і правові документи або документи, які підтверджують право на таку власність чи частку в ній [7]. Виходячи з означеного, предметом злочину відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом, передбаченого Кримінальною конвенцією 1999 р., може бути лише матеріальні активи або права на них.

Тому, на нашу думку, доречним є застосування в міжнародно-правових актах більш ширшого визначення терміну «майно», що поєднує в собі як матеріальні активи, так і нематеріальні блага задля однакового тлумачення та найширшого охоплення всіх можливих проявів протиправних дій з активами.

Література:

1. Corruption Perceptions Index 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>.

2. Руководство для законодательных органов по осуществлению Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции. – Второе исправленное и дополненное издание. – ООН: Нью-Йорк, 2012 год. – 283 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/LegislativeGuide/UNCAC_Legislative_Guide_R.pdf.

3. Convention drawn up on the basis of Article K.3 (2) (c) of the Treaty on European Union on the fight against corruption involving officials of the European Communities or officials of Member States of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:41997A0625>.

4. Словник української мови: в 11 томах. – Том 5, 1974. – Стор. 366. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/p/5/366/1>.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml.

6. Economic Community of West African States Protocol on the Fight against Corruption [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.afrimap.org/english/images/treaty/ECOWAS_Protocol_on_Corruption.pdf.

7. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism (CETS No.: 198), Warsaw, 16.V.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/198.htm>.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРО КОРУПЦІЮ

Сімакова-Єфремян Елла Борисівна,
Харківський науково-дослідний інститут
судових експертиз ім. Засл. проф. М.С.Бокаріуса
заступник директора інституту з наукової роботи,
канд. юрид. наук, ст. наук. співр.
E-mail: simakova@hniise.gov.ua

Ключові слова: корупція, злочин, розслідування, судова експертиза, відео-, звукозапис.

Корупція – одне з негативних явищ, що наносить велику шкоду розвитку суспільства, становленню незалежної української держави. Одним

з ефективних засобів боротьби з корупцією є застосування спеціальних знань шляхом проведення судової експертизи при розслідуванні корупційних злочинів. Чим вищий рівень експертного забезпечення правосуддя в Україні, тим більше можна розраховувати на успішне розслідування вказаних правопорушень. Важливу роль тут відіграють багато чинників, серед яких повнота та досконалість нормативного регулювання питань залучення експерта та проведення судової експертизи, правильна підготовка матеріалів особою (органом), що залучає експерта (призначає експертизу); рівень методичного забезпечення судово-експертних установ, мотивація роботи судових експертів тощо.

Розглянемо на прикладі одного виду судової експертизи деякі проблеми, які потребують вирішення в аспекті розглядуваної теми. Так, при розслідуванні корупційних злочинів досить часто призначається судова експертиза відео-, звукозапису. Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 (у редакції наказу Міністерства юстиції України № 1950/5 від 26.12.2012), основними завданнями експертизи відео-, звукозапису є: встановлення технічних умов і технології отримання відео-, звукозапису та ототожнення особи за фізичними параметрами голосу. При цьому на вирішення експертів можуть бути поставлені такі питання:

Чи за допомогою даного технічного пристрою (відеомагнітофона, диктофона, відеокамери, спеціального засобу тощо) зафіксовані відеофонограма (фонограма) та її фрагменти?

За допомогою одного чи декількох технічних пристроїв зафіксовані конкретні фрагменти відеофонограми (фонограми)?

Чи є надана відеофонограма (фонограма) оригіналом чи копією?

Чи проводився запис відеофонограми (фонограми) безперервно?

Чи зазнавала змін надана відеофонограма (фонограма)?

Чи одночасно проводився запис відеозображення та звуку у відеофонограмі та чи відповідає зміст відеозображення запису звуку?

За допомогою одного чи декількох технічних пристроїв зафіксовані конкретні фрагменти відеофонограми (фонограми)?

Які відеофонограми (фонограми) містять область видаленої інформації технічного пристрою (цифрового диктофона, змінного носія інформації, іншого пристрою відео-, звукозапису тощо)?

Чи можливо відновити в повному обсязі або частково відеофонограму (фонограму) із змінного носія інформації?

Чи брали перелічені особи участь у зафіксованій на фонограмі розмові та які конкретно слова та фрази ними промовлені?

Скільки осіб брало участь у зафіксованій на фонограмі розмові?

Для встановлення технічних умов та технології отримання відеозвукозапису на дослідження надається:

оригінальна фонограма;

оригінальний пристрій, яким фонограма зафіксована;

додаткове обладнання, яке використовувалось для запису фонограми, у повному складі: мікрофон, джерело живлення, прилади керування тощо;

повні відомості про внесення конструктивних змін у пристрій запису та додаткове обладнання із зазначенням хронології таких змін та опис тракту запису від передавача (мікрофона, відеокамери) до приймача (технічного засобу фіксації) із зазначенням кількості каналів та інших технічних супутніх засобів.

Для ототожнення осіб за усним мовленням, зафіксованим у фонограмі, експерту надаються фонограми з порівняльними зразками у формі бесіди: діалогу, монологу. Зразки з усним мовленням повинні бути зафіксовані з достатнім рівнем запису, виконані на якісній апаратурі та носіях, які відповідають установленим стандартам, та з невеликим терміном використання, мати мовну співставність із досліджуваними фонограмами та достатній об'єм (в

середньому 10 хвилин розмови без врахування пауз для кожної особи, чия мова ототожнюється). У разі потреби для відбирання зразків запису залучається спеціаліст. Експерту також обов'язково надається протокол прослуховування фонограм з роздрукованим текстом розмов.

Із наведеного вище слідує, що ефективність проведення експертизи з ототожнення особи за відео-, звукозаписом залежить від якості зразків, що надаються експерту для проведення порівняльних досліджень.

Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 245 «Отримання зразків для експертизи») таким чином врегульовує процедури відбору зразків:

«1. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відбирання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

2. Порядок відбирання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 цього Кодексу).

3. Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими статтею 241 цього Кодексу. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 цього Кодексу, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово».

Як бачимо, правила цієї статті стосуються тільки зразків з речей і документів та біологічних зразків, до яких зразки голосу (як, доречі, й експериментальні зразки почерку) не належать. Враховуючи ту обставину, що злочинець, який скоїв корупційне правопорушення, досить часто протидіє отриманню в нього зразків голосу, то законодавча неврегульованість цього

питання стає на заваді вирішення експертом поставлених перед ним питань. Крім того, оскільки науково-технічний прогрес сприяє впровадженню досягнень новітніх технологій як у процесах відео-, звукозапису, так і його оброблення з метою внесення у нього змін, слід констатувати, що інколи судовий експерт має декілька обмежені технічні можливості для виявлення необхідних ознак, оскільки в його розпорядження не завжди є новітні програмні продукти, необхідні для досягнення поставленої мети.

Важливу роль в досягненні позитивного ефекту в результаті проведення судової експертизи відео- звукозапису відіграє постійна методична робота з працівниками правоохоронних органів, які безпосередньо здійснюють заходи негласного спостереження. Так, наприклад, в експертній практиці трапляються випадки, коли записуючий пристрій поміщається у сумку, портфель, чобіток тощо, а на вирішення експертам ставиться питання про конкретні ознаки предметів, що передаються злочинцю. Природно, що відеозапис у таких випадках містить тільки зображення внутрішньої поверхні того об'єкта, у який його поміщено, а звукозапис зафіксує відповідні перешкоди (шуми).

Таким чином, системне удосконалення нормативно-правового регулювання, методичного та матеріально-технічного забезпечення судово-експертної діяльності сприятиме підвищенню ефективності розслідування та судового розгляду справ про корупційні правопорушення.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Слінько Дмитро Сергійович
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
кандидат юридичних наук,
E-mail: dimalaw@mail.ru

У зв'язку з дією нового кримінального процесуального кодексу України особливе значення набуває питання виконання завдань кримінального

провадження, викриття кримінального правопорушення, проведення слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій, формування нормативного змісту системи кримінального переслідування, яке спрямовано на забезпечення інтересів суспільства і держави, що становить собою один з основних напрямків побудови системи кримінальної юстиції згідно з Концепцією її реформування в Україні.

Сьогоднішній стан злочинності викликає у громадян серйозну занепокоєність. У абсолютній своїй більшості вони не задоволені захищеністю своїх прав та інтересів від злочинних посягань, особливо від злочинів проти життя і здоров'я людей. Це, у свою чергу, вимагає вдосконалення підготовки, підбору і розстановки кадрів працівників правоохоронних і судових установ з урахуванням сучасних потреб. У цьому ключі насамперед повинно бути припинено входження злочинності у владу. А оскільки вона корумпована, і ця обставина сприяє негасимому зростанню злочинності, і разом з тим втрати суспільством довіри до влади, треба рішуче очистити її.

Закони, правоохоронного спрямування мають бути здатними забезпечити попередження, припинення, виявлення, розкриття злочинів, викриття та притягнення до законної відповідальності винних у їх вчиненні осіб. За своєю природою закон має бути вищим розумом, на що, ще в давнину ратував Цицерон. З цього приводу доречно нагадати слова К. Маркса про те, що «мудрий законодавець попередить злочин, щоб не бути вимушеним карати за нього» .

Відсутність на рівні України належно організованої системи профілактики злочинності, режиму жорсткого контролю над нею з боку держави, посилення її матеріальної і корупційної бази в пережитий період, втрата опори на населення, недооцінка ролі громадських сил у боротьбі з цим злом, серйозні недоліки законодавства, у свою чергу, наводять на думку про зміцнення тенденції самообмеження держави у справі протидії кримінальним процесам.

Станом на 1 листопада 2013 року в Україні зареєстровано 1,5 мільйона кримінальних проваджень, але розкрито лише 20%. Під час дії КПК 1961 року

за рік розкривалося від 85-90%, та стан розкриття кримінальних правопорушень за 2013 рік свідчить сам за себе. Нерозкриті кримінальні правопорушення через законодавче їх не врегулювання сьогодні свідчить про те, що потерпіла особа не може реалізувати своє конституційне право на відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди, хоча в Європейській Конвенції від 24 листопада 1983 р. «Про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів» говориться про відшкодування державою шкоди потерпілим у випадках, коли підозрювана особа невідома.

Десятий Конгрес ООН у квітні 2000 р. надав програмне положення боротьби зі злочинністю. Резолюція конгресу наголошувала, що «відповідальність кожної держави за запровадження і підтримку справедливою, відповідальною, етичною та ефективною системи кримінального правосуддя, спрямованої на скорочення злочинності, більш ефективне та дієве забезпечення законності, сприяння лікуванню жертв, правопорушників та оздоровленню громад, також є важливим фактором сприяння економічному та соціальному розвитку і безпеки людини». В інших міжнародних документах розвиток діяльності з попередження злочинності вважається громадянським обов'язком і політичним обов'язком уряду.

У дослідників виникає наступне питання: на чому ґрунтується коріння такого стану буття названих конституційних установлень? Фахівці, що займаються проблемами влади в ключі кримінологічних проблем, переконливо доводять помітне ослаблення державою важелів впливу в найважливіших сферах життєдіяльності суспільства, сильне відставання всіх гілок влади у реагуванні на складну кримінальну обстановку в країні, неправомірний демонтаж колишньої системи соціальної профілактики злочинів, зневажливе ставлення владних структур, політичної та правлячої еліти до населення, народу, їх масштабну корумпованість (85% чиновників), кримінальність, знаходження цієї еліти поза контролем суспільства і народу, поза контролем закону і багато іншого.

В умовах сьогодення боротьба проти злочинності – дуже складна і досить гостра проблема не тільки в національному, а й у міжнародній правовій сфері. Тому що це соціальне зло набуло глобального характеру і практично у всіх країнах світу стає перешкодою здійсненню принципів цивілізованого життя.

Аналіз статистичних даних Верховного Суду, Вищого спеціалізованого Суду, Генеральної прокуратури України свідчить про те, що рівень довіри до правоохоронних органів, а саме співробітників міліції, судів і політиків впав до історичного мінімуму і становить близько 15-20%.

Наслідками розчарування стають зниження економічних показників, відтік населення і наростаюча радикалізація суспільства. Настільки масового розчарування в державних інститутах в Україні не було з часів розвалу СРСР, пишуть засоби масової інформації. Випадок безпрецедентний і для Європи: навіть в охоплених кризою країнах ЄС населення може не довіряти окремим гілкам влади, але ніколи – державі у всіх його проявах.

Так, в 2013 році було засуджено майже 165 тис. громадян, виправдавши лише 275 осіб. Про якість подібних вироків говорять результати розгляду справ проти України в Європейському суді з прав людини. З початку року Україна не виграла жодної справи в Євросуді, і Держскарбниця змушена була компенсувати несправедливо засудженим громадянам 1,1 млн. євро. Сформована кризова обстановка в цій справі диктує необхідність ефективної стратегії боротьби зі злочинністю, створення потужної правової бази, а також великих людських, фінансових, технічних, організаційних, психологічних витрат і використання всіх інших ресурсів. Наявність всіх їх у сукупності настільки важливо, що навіть відсутність одного з них серйозно впливає на якість протидії злочинності.

Найважливіші завдання в галузі боротьби з кримінальними правопорушеннями є: виявлення, усунення та попередження причин і умов, що їх породжують; посилення ролі держави як гаранта безпеки суспільства, створення необхідної для цього правової бази та механізму її застосування;

зміцнення системи правоохоронних органів, створення умов для їх ефективної діяльності; залучення державних органів у межах їх компетенції до діяльності з попередження протиправних діянь, забезпечення невідворотності відповідальності за скоєне; опора на підтримку суспільства і т.д.

Дослідженню сутності кримінально процесуальних функцій, теоретичних положень кримінального переслідування, перебудови системи та структури кримінального провадження кримінально процесуальною наукою постійно приділяється значна увага. Вагомий внесок у розробку даної проблематики внесли як вітчизняні так зарубіжні процесуалісти та криміналісти: Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, В.П. Бож'єв, Ю.М. Грошевой, В.М. Джига, Т.М. Добровольська, П.С. Елькінд, О.В. Капліна, Л.Д. Кокорев, В.О. Коновалова, Г.К.Кожевніков, О.М. Ларін, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, Я.О. Мотовіловкер, В.Т. Нор, М.М. Полянський, В.О. Попелюшко, А.Л. Ривлін, М.М. Розін, В.М. Савицький, С.В. Слінько, М.С. Строгович, В.М. Тертишник, І.В. Тирічев, В.Т. Томін, С.С. Чернявський, Г.І. Чангулі, М.О. Чельцов, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько, М.Є. Шумило та ін.

Аналіз ст. 40 КПК України дає підстави стверджувати, що слідчий немає процесуальної самостійності у кримінальному провадженні. Якщо за КПК 1961 року слідчий самостійно приймав рішення щодо кваліфікації кримінального правопорушення, встановлював самостійно об'єм обвинувачення, приймав рішення щодо направлення матеріалів кримінального провадження до суду або закривав провадження на підставі ст. 284, ч. 2 КПК. Новий КПК скасував самостійність слідчого, він є помічником прокурора, який здійснює нагляд та процесуальне керівництво під час досудового розслідування.

Вважаємо, що ст. 40 КПК України необхідно доповнити положеннями щодо процесуальної самостійності слідчого, якій повинен примати рішення про кваліфікацію, об'єм обвинувачення та закриття або направлення матеріалів кримінального провадження до суду.

Пропонуємо необхідність розробки положень, які необхідно ввести в дію щодо ефективної державної стратегії боротьби із злочинністю, передбачивши

здійснення невідкладних і дієвих заходів з проведення в життя всіх стандартів і норм ООН в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя. При цьому слід взяти на озброєння конструктивні висновки, пропозиції та рекомендації науки, що враховують умови, що змінилися сучасності.

На підставі викладеного можна зробити висновок щодо визначення теоретичної моделі кримінального переслідування – проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо попередження, своєчасного виявлення і розкриття кримінального правопорушення; викриття причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушення; здійснення профілактики правопорушень; здійснення взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами під час кримінального провадження, використання конфіденційного співробітника у кримінальному провадженні; збирання документів та інших фактичних даних, які характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів; відвідування житла та інших приміщень для з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення; збирання відомостей про протиправну діяльність підозрюваних осіб, проведення відносно них гласної та негласної перевірки; фіксування слідів правопорушення, які можуть бути доказами його вчинення.

Наостанок, наукові положення правового статусу сторін, учасників кримінального провадження, їх функціональне визначення надасть нові теоретичні та практичні елементи боротьби з кримінальними правопорушеннями. Сьогоднішній незадовільний стан боротьби проти кримінальних правопорушень несумісне з принципами правової держави, заявленого в Конституції України. Тому воно вимагає від влади, державних інститутів громадськості стати постійною, міцною, нездоланною анти кримінальною перепорою, що сприяє економічному та соціальному розвитку, забезпечення прав людини та громадської безпеки. Саме тому профілактики

злочинності та боротьби з нею має бути приділена першочергова увага. Така міжнародно-правова установка, звернена до країн всієї планети

ДО ПИТАННЯ ШЛЯХІВ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Смульська Алла Василівна
заступник декана
з організаційно-методичної роботи
і дистанційного навчання
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
кандидат педагогічних наук, доцент

Освічене суспільство – це стратегічний ресурс держави, який робить її конкурентоспроможною на світовому ринку. На думку експертів, ситуацію, що існує сьогодні в українській освітній галузі, можна характеризувати як кризову. Не останню роль у цьому відіграє корупційна складова, починаючи з навчальних закладів дошкільного типу і закінчуючи вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) [1].

Існує думка, що корупцію у ВНЗ можна поділити на 3 умовні послідовні етапи:

- при вступі (ця проблема була вирішена шляхом введення системи зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), яка показала досить гарні результати спочатку, але потім була змінена та втратила свою ефективність, хоча втримала розповсюдження корупційних процесів на етапі вступу до ВНЗ);

- період навчального процесу (це найпоширеніший і найбільш неконтрольований етап поширення і процвітання корупції та корупційних схем. Основною проблемою поширення корупції на цьому етапі є байдужість і вигідність цього явища для студентства. На рівні навчального процесу корупцію зумовлює неякісне викладання, суб'єктивне оцінювання та незацікавленість студентів у здобутті знань. Громадська протидія корупції у ВНЗ, у свою чергу, залишається неефективною внаслідок відсутності якісного моніторингу вступу до ВНЗ та складання екзаменаційних сесій, а також

незацікавленості студентів і викладачів у боротьбі з корупційними практиками);

- період завершення навчального процесу, післядипломна підготовка, здобуття наукових ступенів та вчених звань (на сьогодні в Україні, є навіть «прайс-листи» на отримання кандидатських та докторських наукових ступенів) [2].

Основними причинами розповсюдженості корупційних явищ у ВНЗ України згідно з експертним дослідженням *Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва* є такі:

Загальносуспільний рівень («загальна корумпованість суспільства»). На цьому рівні корупцію спричиняють економічні, правові, організаційно-управлінські та соціально-психологічні чинники, які сприяють поширенню корупційних практик в усіх сферах;

Рівень інституту вищої освіти, де дія цих чинників опосередковується низкою деформацій (перенасиченість сучасного ринку праці випускниками ВНЗ, низька ринкова вартість фахівців, що здобувають вищу освіту, нерозвиненість сучасного ринку праці з точки зору низького попиту на висококваліфікованих фахівців, низька ринкова вартість праці викладачів);

Деформації нормативної системи (руйнування жорсткої системи зовнішнього контролю (недієвість антикорупційного законодавства, безкарність хабарництва); руйнування внутрішнього контролю («звільнення від колишніх тоталітарних обмежень спричинили величезний брак почуття власної гідності та відповідальності, здатності бути самостійним суб'єктом свого життя»));

Деформації ціннісної системи (загальне знецінення моральності як необхідної складової, що визначає поведінку («позитивна моральна позиція сприймається не як цінний зразок для наслідування, а радше як маска, за якою криються більш меркантильні спонукання»)); низька цінність саморозвитку («переважна більшість наших співгромадян намагається якомога вигідніше влаштуватися в житті за докладання мінімуму зусиль»); низька цінність освіти

та знань («високий інтелект і наполеглива праця становлять лише відносну цінність»);

Рівень організації навчального процесу, де виокремлюються специфічні чинники, що сприяють поширенню корупційних практик (державне замовлення і боротьба ВНЗ за місця державного замовлення, що блокує можливість відрахувань; відсутність селекції під час навчання у школі і при вступі до ВНЗ («практично всі отримують атестат зрілості і право на вищу освіту, після цього практично відсутній відбір при вступі до ВНЗ»); відсутність зовнішнього оцінювання на етапах навчання у ВНЗ; суб'єктивність оцінювання знань студентів (оцінюють викладачі, які і викладають дисципліну, немає зовнішнього моніторингу); застаріла методологія викладання і навчання («заохочує менторство викладача та відтворення інформації студентом»);

Рівень громадянської протидії корупції (відсутність належного громадського контролю за вступною кампанією та екзаменаційними сесіями; пасивність студентського самоврядування в питаннях викорінення корупції («відсутність солідаризованої позиції критичної маси студентства у боротьбі з корупцією»); брак цехової солідарності серед викладачів у протидії зловживанням в освіті) [3].

Корупційними діями в освітній галузі в Європі та США вважаються не тільки хабарництво, але й фальсифікація, шахрайство, спотворення інформації, різноманітні порушення професійної етики (у тому числі, сексуальні домагання), порушення контрактних умов, невмотивовані витрати, а також, безперечно, широко розповсюджений в українському суспільстві непотизм [1].

Згідно з результатами опитування фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у 2011 році, «корупція розвивається за ринковим принципом: є попит – є і пропозиція. На запитання, чому студенти платять за оцінки, дві третини відповідають: ліньки вивчити, простіше дати хабара. Інша сторона проблеми: для отримання хорошої роботи, на думку студентів, зв'язки та знайомства є більш важливими, аніж високий освітній рівень [4].

Для антикорупційної практики в освітній галузі актуальним є застосування європейського досвіду. Зокрема, ефективним має стати наступний механізм дії: нормативно-правове забезпечення процесу освіти – підвищення професійного рівня керівництва та інституційного забезпечення управління – прискіплива увага зі сторони суспільства, забезпечення вільного доступу до інформації, що стосується розподілу і використання фінансових та інших матеріальних ресурсів, що отримуються навчальними закладами, незалежно від їх форми власності. Запровадження широкого оприлюднення щорічних звітів з фінансової діяльності навчальних закладів на офіційних сайтах.

Важливим чинником у створенні дієвого механізму боротьби з корупцією в освітній сфері є щорічні звіти Міністерства освіти України, які мають бути максимально конкретними, мати широку інформаційну підтримку в засобах масової інформації.

Одним з важливих елементів у боротьбі з корупцією стало б законодавче затвердження введення до загального вжитку (особливо для високопосадовців-освітян) розхідної частини при щорічному декларуванні доходів [1].

На думку Лесі Оробець, існують такі складові успішної боротьби з корупцією в університеті:

- 1) конкретність (хто, коли і за що вимагає гроші);
- 2) публічність (залучити якомога більше людей та структур для подолання проблеми);
- 3) організованість (солонинку зламати легше ніж цілий віник);
- 4) бажання йти до кінця [5].

За результатами експертних досліджень Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва студентів можна спонукати вчитися, а не давати хабарі заходами різних рівнів: формування попиту на знання на ринку праці («доки батьки вважають за свій прямий обов'язок влаштувати дітей на роботу – корупція у ВНЗ буде процвітати»; «вчитися студента може спонукати тільки перспектива вигідно продати свої знання на ринку праці»); справжня конкуренція на ринку праці; законодавча заборона надання «послуг» із

написання рефератів, курсових і дипломних робіт, дисертацій. («Почати варто із заборони відповідної реклами. Справа не лише в обмеженні доступу до такої діяльності, а й у тому, що наявність відкритої стаціонарної реклами «легалізовує» такі «послуги», робить їх соціально та психологічно прийнятними»), запровадження технологій виявлення плагіату; формування позитивного іміджу високоосвіченої (не просто дипломованої) людини («показувати її численні переваги над тими, хто залишається малоосвіченим, навіть маючи диплом»; «через орієнтацію на Європу, де освічену молодь цінують за її реальні переваги»); формування у студентів академічних цінностей та почуття академічної гідності («активізувати мобільність студентів, щоб вони могли принести з-за кордону не лише знання, а й нову нормальну академічну культуру»); переносити в навчальному процесі акцент на прикладні знання, що сприятиме доланню поширеного серед студентства стереотипу про те, що «у ВНЗ вчиш одне, а потім на роботі вчиш нове»; підвищити рівень викладання (подолати «небажання деяких викладачів якісно викладати свої курси (чи в силу небажання, чи в силу незнання»).

Найбільш дієво сприятиме викоріненню корупційних практик у ВНЗ наступне: підвищення престижності вищої освіти, зокрема через запровадження механізмів суттєво більш високого рівня оплати фахівців з вищою освітою; підвищення конкурентності при відборі до ВНЗ і у процесі навчання у ВНЗ через скорочення мережі ВНЗ; впровадження економічно обґрунтованих обсягів наборів на спеціальності відповідно до попиту економіки і суспільства; доведення до відома студентів їхніх прав та механізмів, за допомогою яких вони можуть захищатися від корупції; створення «телефону довіри» для студентів (якщо це буде зв'язок із незалежною від ВНЗ організацією) підсиленням засобів стримування через створення системи внутрішніх розслідувань випадків корупції і прийняття за їх результатами управлінських рішень; додаткове стимулювання фінансово викладачів, які готові працювати зі студентами як наставники, керівники наукових робіт (проведення консультацій, редагування письмових робіт та ін.);

формування державного стандарту вимог до кожної спеціальності і проведення незалежного тестування випускників ВНЗ.

Експерти констатують, що протидія корупції у вишах має здійснюватися різними суб'єктами на різних рівнях:

На загальнодержавному рівні – Державними органами – Міністерство освіти і науки, прокуратура, СБУ, ... (наприклад, згідно із Законом України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01 липня 2014 року буде створено Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти – А.С.);

Громадськістю, насамперед освітньою та науковою, яка має об'єднати зусилля адміністрації, викладачів та студентів та вимагати від державних органів подолання соціальних передумов корупції – недофінансування освіти, перевантаженості викладачів та студентів тощо.

Держава має протидіяти корупції у ВНЗ через підвищення оплати праці викладачів, фінансування місць державного замовлення щорічно залежно від успішності, запровадження стандартизованих зовнішніх екзаменів.

Керівництво, вчені ради і студентське самоврядування вищих навчальних закладів – через встановлення і дотримання етичних стандартів для викладачів і студентів.

Водночас експерти ставлять під сумнів як здатність боротися з корупцією правоохоронних органів («існуючі – *априорі* не спроможні»), так і можливості громадськості («високою є ймовірність, що під виглядом «боротьби з корупцією» та від імені громадськості обстоюватимуться чийсь окремі, далекі від соціальної справедливості, інтереси»).

На рівні самих вишів протидіяти корупції мають насамперед: керівництво вишу (забезпеченням об'єктивності в оцінюванні знань та вирішення конфліктів у цій сфері); органи студентського самоврядування, студентські профспілки («оприлюдненням інформації про викладачів-хабарників і студентів-хабародавців»); самі викладачі («тим, що не братимуть хабарів») і студенти («тим, що викриватимуть випадки хабарництва серед викладачів») [3].

У сучасному українському суспільстві корупція стала нормою чи, навіть, своєрідною національною традицією. Таким чином, викорінення основних причин виникнення корупції (у ВНЗ), профілактика корупційних проявів та запобігання їм у майбутньому можливі завдяки здійсненню низки дієвих заходів, зокрема таких: максимальне об'єднання зусиль державних органів та громадськості; притягнення до відповідальності корумпованих осіб (невідворотність відповідальності за вчинене правопорушення) та звільнення їх у зв'язку з цим із займаних посад; створення для викладачів належних умов праці та забезпечення їх гідною заробітною платнею; формування державної антикорупційної політики та на її підставі визначення стратегії і тактики протидії корупції у навчальних закладах; використання позитивного досвіду антикорупційної діяльності в освіті інших країн; заходи виховного впливу серед викладачів і студентів; формування мотивації студентів до навчання, моральних якостей майбутньої еліти нашої держави; підвищення іміджу освітньої галузі та майбутньої професії тощо.

Література:

1. Черненко Т.В. Корупція в освітній галузі: загрози стратегічному розвитку українського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1154/>.
2. Лозко А. Шляхи вирішення проблеми корупції у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/users/3225310-shliakhy-vyrishennia-problemy-koruptsii-u-vyschych-navchalnykh-zakladakh>.
3. Корупція у вищих навчальних закладах: як її здолати? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/vrgby.htm>.
4. Корупція у вищих навчальних закладах: винна система і... студенти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/high_school/17152/.
5. Павліченко Т. У Львові студентів учили боротися з корупцією та хабарниками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://grim.in.ua/news/2013/09/25/2248>.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Стародубцев Андрій Андрійович
професор кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
доктор юридичних наук

У статті 3 Конституції України наголошується, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Функцію охорони та захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб держава покладає на правоохоронні органи, провідне місце серед яких займають органи внутрішніх справ. Вони не тільки в організаційному, але й у функціональному плані посідають найважливіше місце в системі правоохоронних органів. Понад 80 % злочинів, що фіксуються у кримінальній статистиці, складають злочини, які виявляються і розслідуються органами внутрішніх справ[3, с. 19-20], а такі напрями їх діяльності, як охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, організація роботи, пов'язаної із забезпеченням безпеки дорожнього руху є переважною прерогативою тільки їх правоохоронної діяльності. На жаль, слід констатувати те, що на сьогодні й досі не прийнято Закон «Про органи внутрішніх справ», хоча декілька проектів цього нормативного акта було підготовлено та направлено на розгляд до Верховної Ради України. І це, на нашу думку, є однією з причин, коли в науковій літературі та в деяких нормативних актах має місце ототожнення понять «органи внутрішніх справ» та «міліція»[5, с. 395].

Визначальним законодавчим актом, який регулює діяльність органів внутрішніх справ, залишається Закон України «Про міліцію»[1], що, на нашу думку, є не логічним, оскільки міліція – це тільки один із структурних підрозділів системи органів внутрішніх справ, хоча і найбільш численний.

Більш того, мабуть, ніхто не буде заперечувати того, що передбачені в цьому Законі права та обов'язки працівників міліції можуть бути реалізовані в повному обсязі працівниками інших структурних підрозділів органів внутрішніх справ, наприклад, навчальних закладів, науково-дослідних установ, підприємств та установ забезпечення, які, відповідно до Закону України «Про загальну структуру та чисельність Міністерства внутрішніх справ України»[2] входять до структури Міністерства внутрішніх справ України, яке є центральним органом виконавчої влади.

Таким чином, необхідність прийняття Закону України «Про органи внутрішніх справ» обумовлена тим, що складові органів внутрішніх справ, крім своїх специфічних функцій, виконують загальні для всієї системи завдання, а працівники підрозділів системи органів внутрішніх справ мають єдиний правовий статус осіб рядового та начальницького складу органів внутрішніх справ. Вважаємо, що у цьому Законі повинні бути визначені: структура органів внутрішніх справ; принципи їх діяльності; завдання та функції; загальні права та обов'язки; умови і межі застосування заходів фізичного впливу; спеціальних засобів і вогнепальної зброї; порядок і умови проходження служби; основи фінансово-матеріального забезпечення органів внутрішніх справ; основні засади і види контролю та нагляду за діяльністю органів внутрішніх справ.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про міліцію», адміністративна функція міліції є однією з шести функцій, які вона, як єдина система органів, що входить до структури Міністерства внутрішніх справ України, повинна виконувати[1]. Звідси здійснення органами внутрішніх справ такої функції, як адміністративна, безпосередньо пов'язано із адміністративною діяльністю.

Корупція в системі органів внутрішніх справ є вкрай небезпечним явищем, оскільки вона охоплює всю систему в цілому. Принципи діяльності органів внутрішніх справ далеко не завжди реалізуються на практиці, що в свою чергу сприяє прояву і зростанню корупції в системі органів внутрішніх справ. Породжує корупцію, зокрема, неповна реалізація принципу відкритості органів внутрішніх справ та її доступності громадському контролю,

об'єктивного інформування суспільства про діяльність органів внутрішніх справ. Громадський контроль сьогодні здійснюється не на належному рівні, відсутній правовий механізм його реалізації.

Існування корупції в органах внутрішніх справ та у системі правоохоронних органів загалом дає підстави вважати її вкрай небезпечним явищем, одним із проявів професійної деформації свідомості працівників органів внутрішніх справ.

Корупція створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, підриваючи авторитет країни, завдаючи шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежуючи конституційні права й свободи людини та громадянина, порушуючи принципи верховенства права та встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора, руйнуючи моральні та суспільні цінності, дискредитуючи державу на міжнародному рівні[4, с. 220].

Стратегічним напрямом запобігання корупції сьогодні є послідовна демократизація всіх сфер суспільного життя, розвиток цивільної свідомості та активності у громадському суспільстві. Поряд із реформуванням органів внутрішніх справ, яке відбувається за умови неоднозначних і нестабільних суспільно-політичних процесів у державі, актуальним питанням, що впливає на ефективність діяльності органів внутрішніх справ, є проблема протидії правопорушенням зі сторони самих правоохоронців. Як вказано у ст. 1 Закону України «Про міліцію», міліція в Україні – державний озброєний орган виконавчої влади, який захищає життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави від протиправних посягань[1]. Але не секрет, що наділені такими високими обов'язками працівники правоохоронних органів вчиняють правопорушення.

Поширення корупції в органах внутрішніх справ насамперед пов'язане з тим, що ці органи є найбільш чисельним правоохоронним відомством, сфера

діяльності якого доволі широка і пов'язана із здійсненням контролю за дотриманням правил у різних сферах, в яких зачіпаються права і свободи громадян. Питання визначення причин та умов, які зумовлюють корупційні прояви серед працівників органів внутрішніх справ, перебуває у тісному зв'язку з характерними для всіх категорій працівників державного апарату питаннями, а саме: високий рівень впливу на різні сфери суспільного життя згідно з чинним законодавством, низький рівень заробітних плат та соціальної захищеності, впевненість працівників міліції у безкарності. Найбільша шкода від цього явища полягає у тому, що це значним чином негативно позначається на довірі суспільства до міліції. На жаль, сьогодні хабарництво, продаж посад, система підкупу посадових осіб, зловживання владою або службовим становищем з корисливих мотивів є найгострішою формою прояву корупції. Значна частка зловживань, які вчинюються правоохоронцями, пов'язана з прагненням отримання матеріальної винагороди.

Рядові працівники органів внутрішніх справ, використовуючи формений одяг, табельну зброю, здійснюють «охорону» підприємців або їх офісів, чинять «протекцію», створюючи так звані «дах» підприємцям. Також в останні роки спостерігається все більш тісне «зближення» працівників органів внутрішніх справ з представниками організованої злочинності, що є однією із форм деформації професійної субкультури правоохоронців. Тому проблема люстрації кадрів у правоохоронних органах залишається однією із головних у комплексі заходів щодо посилення протидії корупції у державі.

Особистий багаторічний досвід роботи в органах внутрішніх справ України схиляє до думки констатувати, що наразі існує нагальна необхідність в розробці нових підходів відбору кадрів на службу в органи внутрішніх справ, застосування більш ефективних сучасних заходів щодо боротьби з хабарництвом й правопорушеннями, що скоюють працівники правоохоронних органів. З одного боку, потребують вдосконалення санкції: люстрація причетних до можливих проявів корупції працівників, жорсткий підбір нових кадрів, посилення відповідальності працівників органів внутрішніх справ за

свої дії, контроль за дотриманням морально-етичних норм, а з іншого – потребує удосконалення система стимулів: розвиток інструментів самомотивації й мотивування на основі удосконалення системи матеріального (оплати праці, поліпшення пакету соціального захисту, преміювання) та морально-етичного заохочення (підвищення іміджу органів внутрішніх справ, престижність служби, стимулювання патріотизму у працівників). Особливе місце у механізмі протидії корупції та підготовки гідних працівників ОВС займають заходи морально-патріотичного виховання молоді у сучасних умовах розбудови дійсно правової держави в Україні.

Література:

1. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1991. - № 4. – Ст. 20.
2. Про загальну структуру і чисельність Міністерства внутрішніх справ України: Закон України від 10 січня 2002 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. - № 16. – Ст. 115.
3. Лукашевич В.Г. Місце і роль правоохоронних органів у системі державної влади та місцевого самоврядування/ В.Г. Лукашевич, О. В. Негодченко // Вісн. Одес. ун-ту внутр. справ. – 1997. - №1. – С. 19-20.
4. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія / М. І. Мельник. – К. : Юридична думка, 2004. – 400 с.
5. Правова доктрина України: у 5 т. – Х.: Право, 2013. – Т 2: Публічно-правова доктрина України/ Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, М.П. Кучерявенко та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка. – 864 с.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАОХОЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: ЗАКОНОДАВЧІ НОВЕЛИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Терещук Сергій Сергійович

Харківський Національний університет внутрішніх справ,
викладач кафедри кримінального процесу,
кандидат юридичних наук,
E-mail: tssv@list.ru

Ключові слова: корупція, кримінальна відповідальність, заохочення, добровільна заява, сприяння розкриттю злочину.

Соціально-політична й економічна шкода, якою загрожує Україні існування й поширення корупції, багатовимірна. Корупція вражає різноманітні соціальні, політичні й економічні інститути, приватний і публічний сектори управління, сферу функціонування національної влади й міжнародних організацій. Тому в Україні її обґрунтовано визнано однією із основних загроз демократичним процесам та прогресивному розвитку держави й громадянського суспільства. Це вимагає планомірної й системної розбудови багаторівневого механізму протидії корупції.

Слід визнати, що в Україні цей механізм поступово формується. Так, зокрема, на відміну від антикорупційного законодавства, яке діяло в державі ще кілька років тому, сучасна система правових заходів протидії корупції забезпечує полівекторність цієї діяльності, що виражається у тому числі й у багаторівневості підстав юридичної відповідальності за корупцію, у комплексному характері правових наслідків та санкцій за вчинення корупційних правопорушень. У національній правовій системі за корупцію передбачено індивідуальну й колективну, майнову й дисциплінарну, адміністративну, конституційну й кримінальну відповідальність.

В межах окремих галузей права також спостерігається «диверсифікація» антикорупційних юридичних засобів впливу. Так, сучасна кримінальна антикорупційна політика в Україні налаштована на забезпечення протидії

цьому явищу на рівні впливу не на причини корупції (це завдання має вирішуватись на рівні регулятивного законодавства), а на запобігання їй шляхом встановлення покарань за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, а також на схилення їх учасників до позитивної посткримінальної поведінки, яка сприяє швидшому викриттю й притягненню до кримінальної відповідальності корупціонерів.

До лютого 2015 р. в розділі XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» кількість заохочувальних норм була значно більшою, ніж у будь-якому іншому розділі цього закону (їх містили ч. 5 ст. 354 КК, ч. 5 ст. 368-3, ч. 5 ст. 368-4 КК, ч. 6 ст. 369 КК). У руслі антикорупційної кримінальної політики зазначені норми були демонстрацією можливості «розумного компромісу» між державою та злочинцем, коли для досягнення зменшення шкідливих наслідків злочинів, усунення загроз об'єктам кримінально-правової охорони, оперативного розкриття злочинів державна влада поступається своїм правом на застосування заходів кримінальної відповідальності до правопорушника, який своїми діями заслужив таке заохочення. Це відіграє позитивну роль у протидії злочинності [1, с. 13]. У лютому 2015 року субінститут кримінально-правового заохочення в сфері антикорупційної політики зазнав значних змін. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» влада вилучила з КК заохочувальні норми розділу XVII Особливої частини. Натомість було створено нову заохочувальну «супернорму»: згідно із ч. 5 ст. 354 КК особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 354, 368-3, 368-4, 369, 369-2 цього Кодексу, якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом наділена правом повідомляти про підозру, –

добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку [2]. Зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені по відношенню до осіб, визначених у частині четвертій статті 18 цього Кодексу». Слід зазначити, що вказана норма – фактично єдиний заохочувальний засіб, який може бути задіяний у протидії корупції, адже загальні приписи про позитивне стимулювання правопорушників до соціально корисної активності (тобто ст. 45 КК «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» і ст. 46 КК «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим»), в силу прямої вказівки в диспозиції ст. 45 КК, не можуть бути застосовані у випадку вчинення особою корупційного злочину.

Порівняння ч. 5 ст. 354 КК із попередньою редакцією підстав стимулювання особи до позитивної посткримінальної поведінки антикорупційної спрямованості дозволяє побачити деякі переваги й недоліки цієї новели. До переваг слід віднести виправлення законодавцем одного із суттєвих дефектів, який був притаманний цим підставам після внесених у 2013 р. змін в «антикорупційні» норми КК, унаслідок яких звільнення від кримінальної відповідальності за такі злочини було можливе лише за сукупності двох обставин – вимагання в особи неправомірної вигоди та добровільної заяви про вчинене органу, службова особа якого згідно із законом має право повідомляти про підозру. Лише одна із них (добровільне інформування про вчинене надання неправомірної вигоди компетентним органам) була позитивним посткримінальним вчинком, інша ж – об'єктивним фактом, який із такою поведінкою ніяк не пов'язаний. Таким чином держава схиляла (стимулювала) до заяви про вчинений злочин (і до сприяння таким чином викриттю корупціонерів) лише тих коруптерів, стосовно яких мало місце вимагання. Сьогодні ж коло потенційних суб'єктів позитивної посткримінальної поведінки практично дорівнює колу суб'єктів пропозиції,

обіцянки або надання неправомірної вигоди, що, безперечно, може дати корисний результат у вигляді збільшення тих осіб, хто бажає добровільно повідомити про корупційні акти.

До недоліків заохочувального засобу, котрий міститься в ч. 5 ст. 354 КК, слід віднести деяку його «відірваність» від основного блоку заборонних антикорупційних кримінально-правових норм, тобто тих, які передбачають більш небезпечні види корупційних кримінальних правопорушень і містяться у розділі XVII Особливої частини КК «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Кримінально-правове заохочення має своїм адресатом перш за все осіб, які вчинили злочин, оскільки подібні приписи виступають засобами спонукання саме цих суб'єктів до певної поведінки. На нашу думку, виведення заохочувального положення за межі розділу XVII Особливої частини КК знижує поінформованість цих адресатів про гарантовані державою підстави звільнення від кримінальної відповідальності за участь у викритті корупціонерів.

Література

1. Чучаев А. Освобождение от уголовной ответственности в связи с деятельным раскаянием / А. Чучаев, С. Иванова // Уголовное право. – 1998. – № 2 – С. 13.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лютого 2015 року № 198-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/198-19>.

КОРУПЦІЯ ЯК УМОВА ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Тищенко Євгеній Володимирович
курсний офіцер юридичного факультету
Інституту кримінально-виконавчої служби
E-mail: evgeniy.tishchenko.1991@mail.ru

Ключові слова: корупція, детермінанти корупції, запобігання наркозлочинам.

Питання боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів в установах виконання покарань сьогодні набувають особливої актуальності, адже саме вони виступають одним із головних факторів посилення емоційного напруження та погіршення стану оперативної обстановки в середовищі засуджених. Значний внесок у вивчення проблем незаконного обігу наркотиків зроблено О.М. Бандуркою, І.Г. Богатирьовим, М.Г. Вербенським, Н.О. Гуторовою, О.М. Джужою, А.І. Долговою, О.Г. Колбом та іншими науковцями і практичними працівниками як України, так і країн далекого і близького зарубіжжя.

Аналіз результатів досліджень цих науковців дає підстави для висновку про те, що при вивченні та вирішенні окремих проблем протидії наркозлочинам вчені по-різному підходять до основ, що стали рушійною силою у розвитку вказаного негативного явища. Але беззаперечно, що одним з таких явищ виступає корупція.

Звертаючись до законодавчого визначення даного терміну, ми бачимо, що під корупцією законодавець розуміє використання особою, зазначеною в частині першій статті 4 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції", наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в

частині першій статті 4 Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції", або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей. [1].

Так зокрема, Г.І. Васильєв та О.Ф. Долженков під корупцією у соціально-правовому явищі розуміють підкупність і продажність держаних чиновників і посадових осіб. [4, с. 51].

Л.В. Багрій-Шахматов з соціальної точки зору, визначає корупцію як девіантну поведінку, патологію, діапазон якої дуже широкий – від дисциплінарних і адміністративних проступків до кримінально карних злочинних діянь. [4, с. 46].

Питання дотримання персоналом органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів антикорупційного законодавства, реалізації заходів, спрямованих на запобігання негативним явищам, пов'язаним із проявами корупції, перебуває на постійному контролі керівництва ДПтС України.

Виходячи з аналізу оперативної обстановки, що склалася в органах і установах, які належать до сфери управління ДПтС України, одним з головних напрямків на якому можуть допускатися правопорушення виступає сприяння у постачанні до зон, що охороняються, заборонених предметів, а саме наркотичних засобів. [3, с. 34–35].

І.М. Копотун наголошує, що аналізуючи відомі випадки доставки заборонених предметів в установи виконання покарань можна виділити – персонал даних установ, як категорію осіб, що причетна до цього процесу. Так, засуджені намагаються всілякими способами втягнути в недозволені зв'язки працівників УВП. Разом з тим, непоодинокими є випадки, коли працівники добровільно, як правило, з корисливих мотивів, доставляють заборонені предмети засудженим. [5, с. 25].

До основних детермінант, що сприяють проникненню заборонених речовин належать порушення персоналом УВП встановленого порядку взаємовідносин із засудженими та норм професійної етики. Впливає на

ситуацію в цьому плані низький рівень матеріально-побутового забезпечення пенітенціарного персоналу, а звідси – неукомплектованість кадрів, недостатній рівень морально-психологічного клімату в колективах УВП.

В.О. Лисенко вважає ж, що до причин та умов корупційних правопорушень, що вчиняються персоналом ДКВС України, можна зарахувати:

- прагнення засуджених (особливо це стосується лідерів та “авторитетів” злочинного середовища, “зłodіїв у законі”) будь-яким чином розв’язати через персонал органів і установ виконання покарань свої проблеми та вирішити питання інших засуджених з метою завоювання, утримання або зміцнення власного авторитету;

- “запрограмована” властивість деяких осіб до прагнення отримувати більше, віддаючи за це менше (що в підсумку призводить до зловживання владою або посадовим становищем);

- низький життєвий рівень персоналу нижчого та середнього рівнів;

- падіння морального рівня окремих керівників вищого рангу, які вдаються до корупційних діянь, що спричиняє додатковий негативний ефект – підштовхує персонал нижчого рангу (які бачать таку поведінку своїх керівників) шукати “альтернативні” форми існування, що обов’язково призводить до поширення корупції;

- наявність у керівного персоналу ДКВС України дискреційних повноважень, які дозволяють вирішувати певні питання на власний розсуд, але в межах, визначених законом;

- прорахунки у доборі та розстановці кадрів. [3, с. 49].

Враховуючи певну негативну тенденцію щодо корумпованості працівників органів і установ виконання покарань, що склалась в суспільстві ДПтС України протягом 3 місяців 2015 року вжито ряд організаційно-практичних заходів з метою виконання вимог антикорупційного законодавства, указів Президента України, постанов та рішень Кабінету Міністрів України, спрямованих на подальше посилення боротьби з корупцією.

Так, відповідно до плану заходів щодо проведення профілактичної роботи серед персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України на 2015 рік здійснюються заходи по недопущенню скоєння ним правопорушень з корупційними ознаками, службових злочинів тощо.

Так, у результаті проведених заходів протягом 3 місяців 2015 року стосовно 8 працівників Державної кримінально-виконавчої служби України складено адміністративні протоколи про вчинення корупційних діянь

За матеріалами персоналу територіальних відділів внутрішньої безпеки та виявлення корупції складено 6 протоколів, з яких до адміністративної відповідальності судами притягнуто 5 працівників.

Крім цього, протягом 3 місяців 2015 року стосовно персоналу органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, що належить до сфери управління Державної пенітенціарної служби України, відкрито 22 кримінальних проваджень стосовно 22 осіб.

Зокрема, 12 проваджень відкрито за злочини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, 9 проваджень – за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та 1 провадження – за терористичний акт.

Безпосередньо за інформацією чи матеріалами територіальних відділів внутрішньої безпеки та виявлення корупції протягом трьох місяців 2015 року стосовно персоналу відкрито 13 кримінальних проваджень, а саме 7 проваджень відкрито за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та 6 проваджень – за злочини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. [2].

Як ми можемо переконатись з наведеної статистики переважну більшість кримінальних проваджень(12 із 22) відкрито саме за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, яким передувало вступ у корупційні відносини з засудженими.

Узагальнюючи викладене вище, слід підсумувати: нажаль, на сьогоднішній день корупція у проявах матеріального збагачення для пересічного працівника

ДКВС України являється рушійним фактором, що спонукає до вчинення злочинів пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин.

Незважаючи на всі профілактичні заходи, що вживаються ДПтС України та керівництвом держави, шлях цей є надзвичайно довгим та потребує все нових та нових засобів протидії.

Науковий керівник: завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби, кандидат юридичних наук, доцент Стеблинська Оксана Степанівна.

Література:

1. Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції" від 07.04.2011 – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17>. – Заголовок з екрана.
2. Інформація про стан роботи щодо додержання персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України вимог антикорупційного законодавства за 3 місяців 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/772958>. – Заголовок з екрана.
3. Коваль А. О. Стан і тенденції вчинення корупційних правопорушень персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України / А. О. Коваль // Актуальні проблеми запобігання корупційним проявам у Державній кримінально-виконавчій службі України : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 12 квітня 2012 р.). – К. : Державна пенітенціарна служба України, 2012. – 572 с.
4. Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. Міжвідомчий науковий збірник. Київ, 2001 Том 22 – 730 с.
5. Сучасна наука – пенітенціарній практиці: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ 24 жовтня 2013 року) / відп. ред. І.М. Копотун, С.Г. Стеценко. – К.: Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. – 609 с.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Трубников Василь Михайлович

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

Протидія корупції є досить актуальною проблемою, вона проникла у всі державні управлінські структури, але особливу небезпеку вона набуває в системі установ і органів виконання та відбування покарання (Державній пенітенціарній службі України (ДПтСУ)).

20 червня 2014 р. під головуванням прокурора Харківської області відбулася міжвідомча нарада керівників правоохоронних органів Харківщини з питань взаємодії щодо запобігання та протидії корупції в органах та установах пенітенціарної системи. Відкриваючи нараду, прокурор області наголосив на необхідності жорстокого реагування на всі випадки порушення антикорупційного законодавства і своєчасного їх попередження. "Завдання нашого часу - наведення порядку, встановлення в суспільстві законності, справедливого ставлення один до одного. А корупція - це найбільший ворог всіх змін на краще у нашому суспільстві. Це хвороба, яка дала глибокі метастази, вразивши практично всі державні структури, в тому числі - пенітенціарну службу", - підкреслив прокурор. За його словами робота в області запобігання і боротьбі з корупцією в установах, де відбувають покарання засуджені, вимагає невідкладної активізації: "В минулому році не було розпочато ні одного кримінального провадження зазначеної категорії, не складено жодного протоколу про вчинення працівниками пенітенціарної служби адміністративних корупційних правопорушень. У той же час прокурорські перевірки в поточному році виявили факти того, що в останні роки в окремих колоніях грубо порушувалися права засуджених, у тому числі використовувалась їх "рабська" праця". За результатами наради було прийнято

рішення про створення міжвідомчої групи з налагодження взаємодії та обробки інформації про порушення антикорупційного законодавства в установах і органах пенітенціарної служби в області; кардинальне посилення роботи із виявлення та запобігання корупції в пенітенціарній службі[1].

Перебуваючи в постійному спілкуванні із засудженими, деякі співробітники, нехтуючи принципами моралі та права, в угоду особистим інтересам зловживають посадовим становищем, за винагороду надають засудженим необґрунтовані пільги і послаблення в режимі відбування покарання (в основному це надання умовно-дострокового звільнення, необґрунтовані переведення засуджених з однієї кримінально-виконавчої установи в іншу, доставлення до установ речей, предметів, заборонених засудженим мати при собі, отримання їх у посылках, передачах і бандеролях).

Як свідчать деякі дослідження, на територію виправних колоній доставляють, передають засудженим заборонені предмети наступні особи: вільнонаймані співробітники - 28,0 %; родичі і знайомі засуджених - 25,1 %; засуджені, які користуються правом пересування без конвою - 11,6 %; інші громадяни, що мають доступ в колонію - 5,3%; атестовані співробітники - 38,4%. Як видно з наведених даних, більшість порушень вчиняються вільнонайманими та атестованими працівниками[2, с. 190].

При такому стані, якщо кримінально-виконавча система України пронизана корупцією, ставити перед кримінально-виконавчими установами завдання виправлення засудженого, повернення його в суспільство законотворчим громадянином, неможливо. Співробітники, які вчиняють незаконні дії за винагороду, повинні розуміти, що їхні дії породжують у свідомості засуджених почуття всюдозволеності і безкарності, надають на осіб, які відбувають покарання, не виправний, а розтліваючий вплив. Якщо засуджений, перебуваючи в кримінально-виконавчій установі відбуває покарання у виді позбавлення волі, не тільки стикається з фактами корупції, але й сам, залучається до протиправних корупційних зв'язків, продовжує вчиняти

злочини, не можна говорити про можливість виправлення засудженого і попередження вчинення ним нових злочинів.

Я думаю, є своєчасною зміна кримінального законодавства і прийняття деяких кримінально-правових норм, що посилюють покарання за корупційні дії (ст. 368 КК України. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди посадовою особою; ст. 368-2 КК. Незаконне збагачення; ст. 369 КК. Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди посадовій особі)[3].

В той же час є ще одна проблема. Слід зазначити, що згідно чинного законодавства за збут чи передачу в місця позбавлення волі наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів дії співробітника кваліфікуються як кримінально-каране діяння, відповідальність за яке передбачена відповідною ст. 307 КК України. В інших випадках ці дії зазвичай кваліфікуються як адміністративне правопорушення, так як не завжди вдається виявити корупційний аспект завершення даних діянь, довести, що дане діяння було здійснено за винагороду. Прагнучи ухилитися від кримінального покарання, співробітник пенітенціарної служби може обґрунтувати вчинення свого протиправного діяння тим, що воно було скоєно безоплатно суто з жалю до засудженого. Зважаючи на відсутність доказів за вчинення незаконної дії (бездіяльності) до такого співробітника може бути застосовано попередження або адміністративний штраф від трьох до семи неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією заборонених предметів)[4].

У зв'язку з чим, вважаю, що в КК України необхідно включити норму, регулюючу заборону передачі або спроби передачі заборонених предметів будь-яким способом на територію кримінально-виконавчої установи пенітенціарної служби України. Це буде більш дієвим заходом впливу, по-перше, буде впливати на зменшення випадків пронесення заборонених предметів на територію установи; по-друге, дозволить скоротити кількість латентних злочинів; по-третє, з'явиться як превентивним заходом для скоєння аналогічних правопорушень і злочинів, так і одним з основних чинників, що

сприятиме скороченню злочинів корупційної спрямованості в механізмі протидії корупційним проявам в установах і органах пенітенціарної служби України

Зрозуміло, що не йде мова про перемогу над корупцією, але її треба загнати в певні рамки, коли вона перестане бути домінуючим елементом соціальної і державної системи. Багато вчених і практиків вважають, абсолютна перемога над таким злом, як корупція, неможлива. Але ми в змозі обмежити її масштаби до такої міри, щоб вона не підривала основи існування країни і сформованого правопорядку.

Література:

1. Прокуратура: С коррупцией в пенитенциарной системе будет бороться межведомственная рабочая группа //Режим доступа: <http://sud.ua/news/-prokyratyra>.

2. Сивцов С.А. Ответственность сотрудников в уголовно-исполнительной системе в механизме противодействия коррупции// Вестник Пермского университета. Юридические науки. – 2011. - № 4. - С. 190-195.

3. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. - Ст. 131).

4. (ст. 188 Кодекса об административных правонарушениях Украины. Незаконная передача запрещенных предметов лицам, содержащимся в следственных изоляторах, учреждениях исполнения наказаний: Скрытая от досмотра передача или попытка передачи любым способом лицам, содержащимся в следственных изоляторах, учреждениях исполнения наказаний, алкогольных напитков, лекарственных и других средств, вызывающих одурманивание, а также других запрещенных для передачи предметов) //Кодекс України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. - додаток до № 51, ст.1122).

ЕКОНОМІЧНИЙ ХАРАКТЕР КОРУПЦІЇ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТІНІЗАЦІЮ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ

Файєр Дмитро Анатолійович

старший науковий співробітник, доцент
кафедри економічної кібернетики Харківського
національного університету радіоелектроніки,
кандидат економічних наук,
E-mail: d.fayyer@gmail.com

Ключові слова: корупція, тіньовий капітал, тіньова економіка, тіннізація фінансових потоків.

Дослідження проблеми виникнення і функціонування різноманітних механізмів фінансового забезпечення тіньового сектору економіки та еволюції вказаних процесів свідчить про значний вплив тіньового капіталу на сферу державного управління економікою, а корупція сьогодні є однією з найбільш серйозних та актуальних проблем сучасності. Це явище із соціальної аномалії перетворилося на правило і виступає звичним засобом вирішення проблем, стало нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства.

За роки незалежності в Україні у сфері протидії корупції вжито певних заходів, однак вони не призвели до відчутних позитивних результатів – значно знизити її рівень та зменшити вплив на соціально-економічну ситуацію не вдалося, а протидія корупції поки що неадекватна її масштабам.

Тому у світлі нових економічних відносин, що формуються, та криміногенних процесів, які виникають у цьому зв'язку, питання щодо вивчення впливу корупції на процеси тіннізації фінансових потоків, а також розробки на цій основі відповідних заходів протидії набуло виключної гостроти.

Безумовно, найсуттєвішим фактором розвитку корупції є економічні передумови, що спричинили за собою значні масштаби тіннізації економіки. При високому рівні корумпованості державних органів корупція стала системним елементом державного управління. Корупція підриває бюджетну політику, знижуючи ефективність бюджетних витрат, погіршуючи їх структуру. Окрім

цього, порушується механізм ринкової конкуренції, відбувається неефективний розподіл державних коштів, посилюється фіскальне навантаження на підприємства й осіб, не залучених до корупційних відносин. За таких обставин управління державою істотно віддаляється від демократичних принципів і значно спрощується для корумпованих представників влади, для яких притаманний спрощений погляд на владу, на її сутність і суспільне призначення, на власне посадове становище, яке розглядається як засіб задоволення особистих інтересів. Корупція у цьому випадку виступає як незаконний вид діяльності, пов'язаної з використанням службового, посадового становища для одержання тіньового доходу. В основу розуміння корупції як явища і визначення її як правової категорії покладається економічний аспект.

Економічний характер корупції проявляється також в тому, що вона є породженням економічних відносин водночас впливаючи на їх розвиток, призводить до масштабних негативних змін у їх структурі, виступає своєрідним «організаційно-правовим» інструментом забезпечення тіньового сектору економіки, значно зменшує обсяги внутрішніх та зовнішніх інвестицій, суттєво погіршує інвестиційний та підприємницький клімат в Україні, пригнічуючи діяльність на її теренах як зарубіжних, так і вітчизняних підприємців.

У той же час, суб'єкти підприємницької діяльності складають одну з найбільших у фактичному і потенційному плані групу хабародавців, що обумовлюється двома основними причинами. По-перше, цьому сприяє реальний стан речей у цій сфері, за якого багатьом підприємцям вирішення справи незаконним способом вбачається найбільш оптимальним. По-друге, підприємці в силу своєї діяльності і постійної наявності «живих», у тому числі у багатьох випадках протиправно здобутих грошей, є платоспроможними суб'єктами – мають можливість оплатити послуги державного службовця або іншої особи, уповноваженої на виконання функцій держави.

Саме в цьому проявляється один із основних, майже класичних принципів існування корупції, покликаний забезпечувати міцність і подальший розвиток тіньової економіки. Вільний рух тіньового капіталу із комерційної

сфери в державну дозволяє отримувати державним службовцям не задекларовані і, як наслідок, неоподатковані прибутки, здійснювати невинуваті витрати на придбання об'єктів нерухомості та предметів розкоші, сприяє і стимулює подальший розвиток хабарництва, формує і зміцнює своєрідну паралельну «податкову» систему.

Економічний аспект корупції полягає ще й у тому, що її рівень є одним із визначальних показників рівня економічної свободи. Деякі автори йдуть набагато далі у розумінні економічного аспекту корупції. Вони визнають цей аспект як визначальний, висуваючи у якості аргументів те, що корупція, незалежно від того де і в якій галузі управління вона має місце та економічне підґрунтя, «виходить» на економіку, бо тільки там робляться гроші. З огляду на це, вони розглядають корупцію, включаючи такий її різновид як хабарництво, як одну із складових частин економічної злочинності [1, с. 231].

Але ж сутність корупції все ж, насамперед, пов'язана з іншими суспільними відносинами, а саме тими, які складаються у сфері реалізації публічної влади. Хоча, безумовно, ці відносини істотно впливають на розвиток економічних відносин. Від них значною мірою залежить як стратегічний напрям розвитку економіки країни, так і можливість регулювання економічних відносин в інтересах окремих осіб чи їх груп.

На нашу думку, неприпустимий рівень корупції починається на етапі, коли суб'єкт змушений вступати у корупційні стосунки не для того, щоб здійснити порушення закону, а для того, щоб домогтися виконання щодо нього вимог чинного законодавства та службових обов'язків державних службовців. Отже, корупцію як соціальне явище неможливо викоренити, проте можливо: зменшити її обсяги, обмежити (локалізувати) сфери розповсюдження; змінити характер корупційних проявів; обмежити вплив корупції на економічні, політичні, правові та інші суспільні процеси.

На сучасному етапі розвитку суспільства і функціонування державного механізму проблема подолання корупції є актуальною і невідворотною. Це має бути пріоритетним напрямком діяльності органів всіх гілок влади.

Визначальним при цьому повинно стати розмежування влади та бізнесу, усунення можливостей зміцнення корумпованого капіталу, його зрощення з державною бюрократією. Бізнес, власність залишаються переважним чином залежними від держави, діючої влади, окремих посадових осіб. Симптомами цього залишається високий рівень корупції, переплетіння інтересів представників владних і бізнесових структур. Наслідками – гальмування становлення цивілізованих ринкових відносин, відчутного піднесення добробуту населення, формування середнього класу та громадянського суспільства в Україні. Тому перехід української економіки на розвиток за європейською ринковою моделлю, вирішення проблем легалізації власності значною мірою полягають у політичній площині та потребують докорінної зміни політико-економічних стосунків, що склалися в Україні.

Література:

1. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність: кримінологічно-правове дослідження. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 280 с.

**АНТИКОРУПЦІЙНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ
(В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ
ТРАНСКОРДОННОЇ ЗЛОЧИННОСТІ)**

Філіппов Станіслав Олександрович
професор кафедри кримінального права
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат психологічних наук, доцент
E-mail: paul5577@rambler.ru

Ключові слова: антикорупційна стійкість особистості, антикримінальна стійкість, криміногенна схильність, транскордонна злочинність, корупційна поведінка, корупційний тиск.

Переважна більшість досліджень корупції зосереджена у площині юридичної відповідальності. Водночас, не викликає сумнівів, що значний попереджувальний потенціал у справі протидії корупції має психологія як мультипарадигмальна галузь знань. Разом із тим, традиційне розуміння психологічної готовності до правомірної поведінки не повністю відображає зміст сфери особистісних передумов такої поведінки. Не менш важливою є інша сторона – свідоме утримання суб'єкта від протиправних дій у поєднанні з активною протидією криміногенним чинникам. Це є можливим лише за наявності певних передумов, які у літературі мають різні назви: правомірна спрямованість особистості, антикримінальна стійкість, законослухняна правосвідомість особистості тощо. Використання даних про рівень даного виду психологічної стійкості, являє собою практичну цінність із погляду прогнозування ефективності службової діяльності прикордонників та науковий інтерес для нашого дослідження суб'єктивної детермінації транскордонної злочинності. У зв'язку з цим нами порушується питання про можливість розвитку антикримінальної стійкості особистості правоохоронця, та, як її частини – антикорупційної стійкості. Нижче ми сформулюємо підхід до визначення найбільш важливих понять та продемонструємо співвідношення між ними.

Як свідчить проведений нами аналіз літератури з проблеми, на цей час, з одного боку, накопичена значна кількість результатів багатопланових досліджень, присвячених вивченню стійкості до криміногенних впливів, а з іншого боку, багато вчених відзначають неоднозначність та недостатність розробок даного психологічного явища. У результаті вивчення наукового доробку О.М. Пастушені, О. В. Вановської [1-3] та інших авторів ми дійшли висновку, по-перше, про наявність детермінуючого зв'язку між рівнем розвитку антикорупційної стійкості, виникненням ризику корупційної поведінки з одного боку, та ефективності професійної діяльності – з іншого боку.

Цей висновок покладено в основу важливого, на наш погляд, **наукового завдання** – обґрунтування сукупності психологічних властивостей, що

утворюють зміст антикорупційної стійкості та визначення її зв'язку з антикримінальною стійкістю та дихотомічного зв'язку з корупційною схильністю. Розв'язання даного наукового завдання, у свою чергу, дозволить наблизитися до вирішення пов'язаного з ним **практичного завдання**: розробки системи діагностики індивідуальної схильності до корупції та, відповідно, розвитку антикорупційної стійкості особистості. Цією логікою обумовлена тема нашого виступу.

Таким чином, **метою** даного виступу є обґрунтування детермінуючого впливу на правомірну спрямованість поведінки суб'єкта системи його психологічних властивостей, що узагальнюється поняттям «антикорупційна стійкість».

Звернемося до аналізу психологічної стійкості працівника правоохоронного органу як цілісної характеристики особистості, що забезпечує її стійкість до корупціогенного впливу в особливих умовах. Тут і далі ми маємо на увазі публічних службовців, що здійснюють свою правоохоронну та контрольну діяльність на державному кордоні, оскільки для даної категорії персоналу зазначена проблема є ключовою – з міркувань, зазначених нижче. По-перше, відсутня проблема корупції для суб'єкта, на якого не впливають корупціогенні чинники. По-друге, відсутня така проблема для суб'єкта, на якого не чиниться криміногенний вплив з боку організованої злочинності. У протилежному випадку - за наявності цих двох груп факторів, їх дія набуває синергетичного ефекту та потужно впливає на правоохоронця. Відсутність належного рівня антикримінальної стійкості останнього є тим живильним середовищем, яке стає умовою для вчинення корупційних правопорушень.

Стійкість — це комплексна системна характеристика особистості, яка пов'язується з надійністю діяльності в екстремальних умовах. Під стійкістю зазвичай розуміється здатність протистояти труднощам, стресу, зберігати віру в ситуаціях фрустрації і постійний (досить високий) рівень настрою. Елементами стійкості виступають врівноваженість та опірність. Важливими для стійкості є

здатність зберігати віру в себе, здатність до ефективної психічної саморегуляції, розвитку, адаптації. [4].

Очевидно, що формування антикорупційної стійкості залежить від досвіду особистості, набутого в тому середовищі, де вона розвивалася, від вироблених раніше поведінкових моделей, від рівня розвитку основних пізнавальних структур особистості тощо.

Отже, психологічна стійкість особистості є інтегральним показником, в якому відображаються результати її навчання та виховання, а також досвід взаємодії з навколишнім середовищем. Головними характеристиками психологічної стійкості особистості є можливість збереження нею своїх позитивних характеристик у важких життєвих обставинах.

Антикримінальна стійкість особистості, за влучним визначенням О.М. Пастушені – готовність до утримання від протиправних дій, неподатливість до криміногенних чинників [1, с. 62]. Антикримінальна стійкість може розглядатися як інтегративна психологічна властивість особистості, яка може характеризуватися:

за спрямованістю (до певних видів неправомірної поведінки),

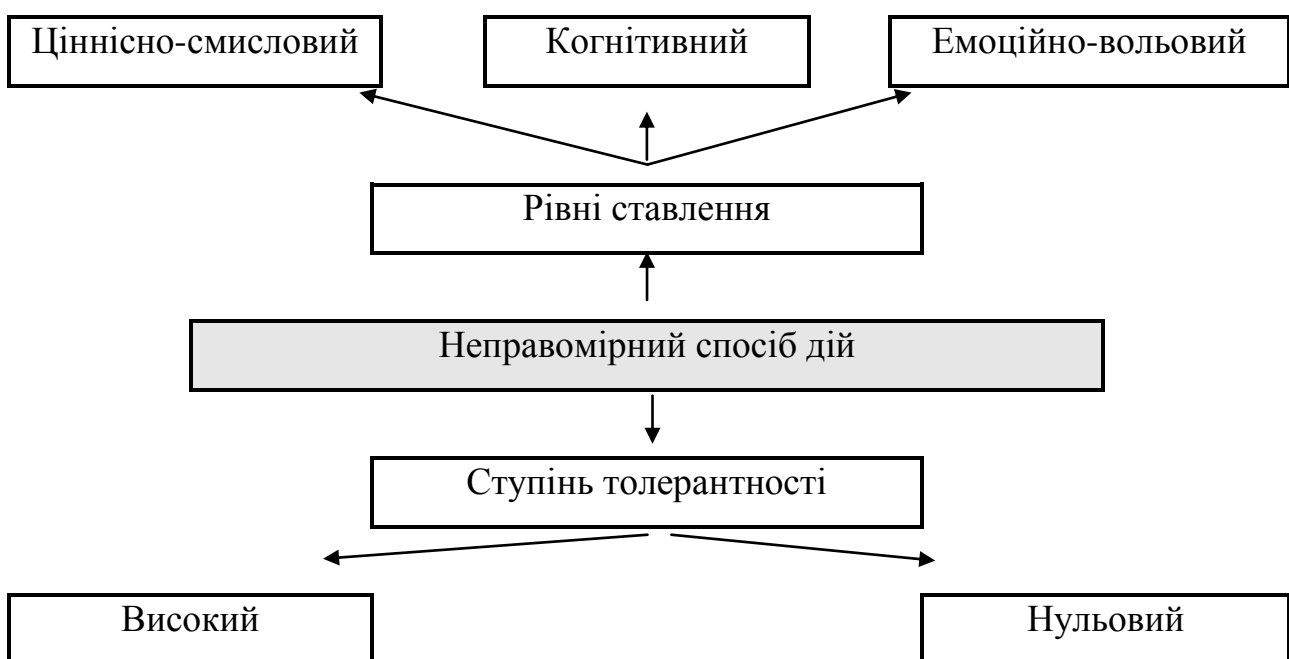
за ступенем розвитку (який інверсійно відповідає ступеню толерантності до неправомірного способу дії від високого до нульового рівня).

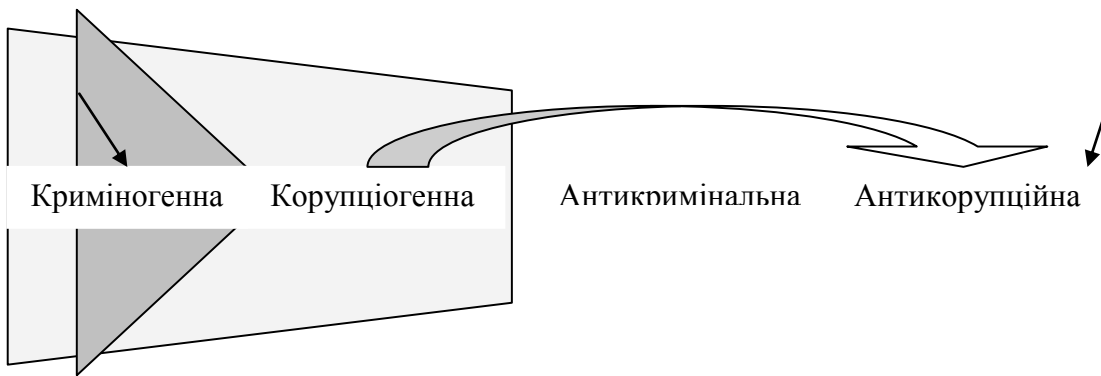
Розглядаючи антикримінальну стійкість до корупційних кримінальних правопорушень можемо констатувати, що її частиною є, відповідно, антикорупційна стійкість.

Антикорупційна стійкість – це системна властивість особистості, яка полягає у здатності протистояти корупційному тиску і здійснювати вибір між кримінальним та законслухняним способом дії на користь останнього. При цьому корупційним тиском, за О.В. Ванновською, є сукупність соціальних та психологічних чинників впливу та службову особу, що призводить до ситуації вибору між корупційною поведінкою та відмовою від неї [2].

З метою дослідження психологічної структури антикримінальної стійкості, проаналізуємо протилежне явище - особистісну криміногенну

схильність. Згідно психологічного словника, схильність – це вибіркова спрямованість індивіда на певну діяльність, що спонукає до неї. У даному контексті, схильність розуміється як передумова розвитку відповідних здібностей [5]. Основою криміногенної стійкості є особистісна сприйнятливість певного злочинного діяння як способу задоволення потреб чи вирішення проблемних ситуацій. Відповідно, частиною криміногенної схильності є корупціогенна схильність. Як корупціогенна схильність так і протилежне йому явище знаходяться в дихотомічному зв'язку (рисунок 1), який доцільно проаналізувати через рівні ставлення до корупції та ступені толерантності до неправомірного способу дії. На ціннісно-смысловому рівні, як зазначає О.В. Ванновська, для не схильної до корупції особистості характерним є пріоритет духовних цінностей у порівнянні з матеріальними [2]. На когнітивному рівні значущою властивістю є самодостатність, як розвинута здатність у подоланні перешкод у досягненні життєвих цілей, автономність від соціальних ресурсів, здатність протистояти корупційному тиску, а також рівень настанов поведінки – індивідуальних, етичних, правових. На емоційно-вольовому рівні – негативна емоційна модальність образу протиправної поведінки та негативна оціночна реакція на таку поведінку [1, с. 64].

Рис. 1 Дихотомічний зв'язок між антикорупційною стійкістю і корупціогенною схильністю

Відповідно, високий ступінь толерантності для неправомірного способу дії є характерним для корупціогенної схильності, нульова толерантність до неправомірного способу дії - характеризує антикорупційну стійкість.

Отже, запропонований підхід до розуміння явища антикорупційної стійкості особистості, її взаємозв'язку з антикримінальною стійкістю, та дихотомічного зв'язку з корупціогенною схильністю має значення для дослідження суб'єктивних передумов транскордонної злочинності. Із вищезазначеного випливає, що психологічні характеристики, які наповнюють зміст корупціогенної схильності, детермінують корупційну поведінку правоохоронця. Навпаки, антикорупційна стійкість є запорукою обрання ним правомірної моделі поведінки. У даній роботі нами розглянуто лише особистісні детермінанти корупційних правопорушень. Для повного психологічного аналізу, без сумніву, слід розглянути соціальні особливості корупційних впливів, а також врахувати культурно-історичний аспект формування корупціогенної схильності, що й може бути напрямками подальших досліджень.

Література:

1. Пастушеня, А. Н. Антикримінальная устойчивость личности: структурно-содержательная характеристика/ А. Н. Пастушеня // Психологический журнал. 2011. - № 3-4. - С. 60-66.

2. Ванновская, О. В. Психология коррупционного поведения госслужащих: монография / О. В. Ванновская – СПб.: ООО «Книжный дом», 2013. – 264 с.

3. Шевченко, Р. В. Теоретико-методологічний аналіз доброчесності особистості прикордонників як психологічного феномену / Р. В. Шевченко // Збірник наукових праць Національної академії Держприкордонслужби України. 2010. - № 53. – С. 230-234.

4. Царькова, О.В. Психологічна стійкість підлітків до кризових ситуацій [Електронний ресурс] / О. В. Царькова, А. О. Кобзар // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія . - 2012. - Вип. 44(1). - С. 246-253. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_psykhol_2012_44\(1\)__31.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VKhnpu_psykhol_2012_44(1)__31.pdf)

5. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М.: Политиздат, 1990. - 494 с.

ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ЯК НАСИЛЬНИЦЬКИЙ КОРУПЦІЙНИЙ ЗЛОЧИН

Храмцов Олександр Миколайович
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
кандидат юридичних наук, доцент

Події в нашій країні ще раз (можливо останній) поставили проблему корупції і її негативного впливу на всі сфери життєдіяльності суспільства на перше місце. Всім стало зрозуміло, що без істотного зниження рівня корупції в діяльності державного апарату неможливо провести ті реформи, які заплановані Президентом та урядом. Питання протидії корупції стає питанням національної безпеки України. На це звертає увагу, і світова спільнота. Так учасники Одинадцятого конгресу ООН по попередженню злочинності та поводженню з засудженими в своїх рекомендаціях вказали, що для ефективного припинення такого негативного явища, як корупція потрібні узгоджені зусилля для

проведення ефективних заходів на глобальному рівні, включаючи розробку глобального плану по протидії корупції. Потрібно створити незалежні від органів державної влади органи по протидії корупції, провести необхідні адміністративні реформи для забезпечення підзвітності влади, як в публічному секторі так і в приватному [1, с. 66-67].

Дуже емоційну, але справедливу характеристику корупції дає А.І. Кирпичников. Він вважає, що корупція – це корозія влади. Як іржа роз’їдає метал, так корупція руйнує державний апарат і роз’їдає моральні підвалини суспільства. Рівень корупції – своєрідний термометр суспільства, показники його морального стану і здатності державного апарату вирішувати завдання не у власних інтересах, а в інтересах суспільства. Так, як для металу корозійна втома є пониженням меж його витривалості, так для суспільства втома від корупції є пониженням його витривалості [2, с.17].

В нашій країні черговий раз робиться спроба провести відповідні реформи. Як говорять спеціалісти, їх не проведення, може привести до розпаду самої держави. Ми впевнені, що суспільство зрозуміє необхідність проведення таких реформ і підтримає їх.

Протидія корупції повинна мати належне кримінально-правове та кримінологічне забезпечення і мати комплексний характер, але це неможливо без відповідних наукових розробок в цих напрямках.

Корупцію можна визначити як соціальне, кримінологічне та кримінально-правове явище.

Корупція як соціальне явище охоплює всю сукупність діянь, які пов’язані з неправомірним використанням особами наданої їм влади та службових повноважень з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших правопорушень, які створюють умови для вчинення корупційних діянь або їх приховування.

«Корупція як кримінологічна категорія – це використання особою наданих їй службових повноважень та пов’язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої

вигоди для себе та інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним та юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей» [3, с. 209].

Корупція як кримінально-правове явище – це сукупність передбачених КК України суспільно-небезпечних діянь, що вчиняються особами з використанням свого службового становища чи інших повноважень з метою отримання вигоди для себе чи третіх осіб, за які встановлено кримінальну відповідальність.

Розуміння корупції як соціального, кримінологічного чи кримінально-правового явища вимагає і комплексного підходу до її протидії з використанням кримінологічних, кримінально-правових чи інших засобів.

Традиційно вважається, що протидія корупції кримінально-правовими засобами буде ефективною якщо відповідальність за такі злочини буде істотно посилена. З цим не можна не погодитись. Останнім часом, в Кримінальний кодекс України внесена ціла низка змін та доповнень, які спрямовані на посилення відповідальності за злочини, які відносяться до проявів корупції. Беззаперечно це є правильним. Але, на наш погляд, потребують зміни і норми, які традиційно існували в законодавстві про кримінальну відповідальність, є дуже потрібними і достатньо ефективними для протидії корупції. Такою нормою є ст. 365 КК України - «Перевищення влади або службових повноважень».

В недалекому минулому від політиків, громадських діячів і навіть фахівців лунали пропозиції щодо декриміналізації такої норми. На наш, погляд, це є неправильним, нерозумним, і не професійним підходом. Ця норма є важливою для протидії корупційним проявам кримінально-правовими засобами в певній сфері і не може бути декриміналізована. Разом з тим, на наш погляд, вона потребує певних змін і нами такі зміни пропонуються. Вони стосуються ч. 2 ст. 365 КК України. Ця норма встановлює в якості кваліфікуючої обставини

перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, яке супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства, застосуванням зброї чи спеціальних засобів або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, за відсутності ознак катування.

Недоліком данної редакції, є те, що законодавець не зовсім правильно розуміє поняття насильства як кримінально-правової категорії та конкретних його проявів і використовує його при визначенні диспозиції норми.

На нашу думку, під насильством як кримінально-правовою категорією розуміється навмисний, суспільнонебезпечний, протиправний вплив на іншу особу, вмотивований ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією, який здійснюється фізичними та (або) інформаційними діями всупереч чи поза волею людини і впливає на свободу її волевиявлення або спричиняє їй фізичну та (або) психічну шкоду чи містить реальну загрозу їх спричинення.

В свою чергу, під фізичним насильством як кримінально-правовою категорією розуміється навмисний, суспільнонебезпечний, протиправний вплив на іншу особу, вмотивований ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією, який здійснюється фізичними діями чи бездіяльністю всупереч чи поза волею людини і впливає на свободу її волевиявлення або спричиняє їй фізичну та (або) психічну шкоду чи містить реальну загрозу їх спричинення.

Під психічним насильством як кримінально-правовою категорією визнається навмисний, суспільнонебезпечний, протиправний вплив на психіку іншої особи або групи осіб, вмотивований ворожою, інструментальною або негативистською мотивацією, який здійснюється інформаційним (діями або бездіяльністю) або позаінформаційним шляхом всупереч чи поза волею людини і впливає на свободу її волевиявлення або спричиняє їй психічну та (або) фізичну шкоду. До позаінформаційних форм психічного насильства відносяться способи впливу безпосередньо на мозок людини, який здійснюється з метою

зміни функцій його психіки в інтересах насильника. До них слід відносити, електронну стимуляцію мозку, гіпноз, вплив на мозок різними наркотичними засобами, в тому числі наркозом тощо, за умови, якщо це здійснюється навмисно, протизаконно, проти або поза волею людини зі злочинною метою.

Саме такий підхід до оцінки конкретних видів та проявів насильства повинен бути застосований при кваліфікації дій винних осіб. Це стосується і перевищення влади та службових повноважень із застосуванням фізичного чи психічного насильства.

В цьому випадку, бажання законодавця максимально деталізувати насильницькі прояви призвело до зворотного. А саме, в нормі допущена тавтологія. Так вказується на застосування насильства (зрозуміло, що це фізичне насильство) і далі наголошується, що це і дії, які є болісними для потерпілого. А хіба фізичне насильство не спричиняє фізичний біль? До дій, які є болісними для потерпілого законодавець вимагає відносити дії, які завдають останньому фізичного болю чи моральних страждань. При цьому можуть бути застосовані різні предмети в тому числі і спеціальні засоби, які використовуються в правоохоронних органах. Всі ці дії, на наш погляд, охоплюються поняттям «застосування фізичного насильства».

В якості прояву психічного насильства виступають дії, які ображають особисту гідність потерпілого. Зокрема, це може виражатися в умисному приниженні честі та гідності, яке виражається в непристойній формі. На наш погляд, термін «ображають» не є зрозумілим і викликає на практиці певні труднощі при кваліфікації. Більш би вдалим було б застосування терміну «принижують особисту гідність потерпілого».

Було б доречним розширити коло погроз, які виказуються на адресу потерпілого і не тільки його. Законодавець обмежується лише погрозою застосування фізичного насильства. На наш погляд, це можуть бути і погроза знищення майна, і погроза розголосити відомості, які потерпілий бажає зберегти в таємниці. Ця погроза може бути вказана як на адресу самого потерпілого, так і на адресу близьких йому осіб.

Взагалі незрозумілим є використання в диспозиції слів «застосування зброї». Під ним законодавець має на увазі не тільки нанесення тілесних ушкоджень різного ступеню тяжкості, а і погрозу зброєю. Зрозумілою є мета такої деталізації. Законодавець звернув увагу саме на дії з боку представників правоохоронних органів, які мають право застосовувати вогнепальну зброю у випадках спеціально передбачених Законом України «Про міліцію». При вчиненні таких дій застосування зброї є незаконним, тобто особа застосовує вогнепальну зброю всупереч положенням закону та іншим нормативним актам, що встановлюють підстави і порядок застосування такої зброї. Але до предмету такого перевищення відноситься і холодна зброя і інші предмети, які не можуть взагалі застосовувати працівники правоохоронних органів. Тому є недоречною вказівка у цій кримінально-правовій нормі на зброю як предмет даного злочину.

Ураховуючи вищенаведене, пропонуємо ч. 2 ст. 365 КК України викласти в наступній редакції:

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, якщо воно супроводжувалося насильством або погрозою застосування насильства до потерпілого чи його близьких, погрозою знищення майна потерпілого чи його близьких, погрозою розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі бажають зберегти в таємниці або діями, які принижують гідність потерпілого, за відсутності ознак катування, -

Карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Такий підхід повинен бути поширений і на інші злочини службових осіб, які характеризуються проявами фізичного та (або) психічного насильства, бо вони є найбільш небезпечними проявами корупційних злочинів.

Список використаних джерел:

1. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию : сборник материалов в 3-х книгах : Книга 3 / Сост. В.В. Голина, М.Г. Колодяжный; под общ. Ред. В.В. Голины. – Х. : Право, 2013. – 168 с.
2. Кирпичников А.И. Взятка и коррупция в России / А.И. Кирпичников. – СПб. : Норма, 1997. – 324 с.
3. Кримінологічний довідник : довідникове видання / за наук. ред. д-ра юрид. наук, професора Бандурки О.М.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора Джужі О.М. і д-ра юрид. наук, професора Литвинова О.М. – Харків : Діса плюс, 2013. – 412 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОФІЛАКТИКИ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Черняк Юлія Аркадіївна

студент-магістр юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

E-mail: julija.chernyak@gmail.com

Ключові слова: державне регулювання, ринок фінансових послуг, антикорупційна політика, корупційна свідомість.

Питання попередження та протидії корупції залишаються одними з найактуальніших в сучасній Україні, завдяки тому, що масштаби її поширення становлять реальну загрозу становленню справжньої Європейської держави, шлях до якої був обраний. Боротьба з корупцією вже вийшла за формальні межі та стала предметом пильної уваги інститутів держави, громадських організацій, засобів масової інформації та громадян.

Посилення профілактики протиправних вчинків державними службовцями потребують визначення пріоритетів у боротьбі з корупцією.

Метою дослідження є удосконалення механізмів профілактики, попередження та протидії корупції в сфері державного регулювання ринку фінансових послуг, а саме Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Предметом даного дослідження є механізми попередження та профілактики протидії корупції в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України.

Забезпечення антикорупційної діяльності є одним із пріоритетних напрямків роботи Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України.

Відповідно до вимог Закону України „Про засади запобігання та протидії корупції” від 07.04.2011 № 3206-VI основні засади запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави та притягнення до відповідальності винних за це осіб [1]. .

Пунктом 5 Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, затвердженого Указом Президента України від 23.11.2011 № 1070/2011, визначено, що з метою організації своєї діяльності Нацкомфінпослуг забезпечує в межах повноважень здійснення заходів щодо запобігання корупції, контроль за їх здійсненням в апараті Нацкомфінпослуг [2]..

Для ефективної антикорупційної роботи в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг створено Сектор запобігання та виявлення корупції, розроблено План заходів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, спрямованих на запобігання та виявлення корупції, працює гаряча лінія для інформування про факти корупції та вимагання з боку працівників Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері

ринків фінансових послуг, за номером якої кожний громадянин може звернутися до уповноважених осіб Комісії.

Сектор відповідно до покладених на нього завдань та в межах своєї компетенції розробляє, здійснює та контролює проведення заходів щодо запобігання проявам корупції в Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг; надає структурним підрозділам Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та окремим працівникам роз'яснення щодо застосування антикорупційного законодавства; вживає заходів щодо виявлення конфлікту інтересів та сприяє його усуненню; організовує перевірку достовірності поданих працівниками Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг відомостей про майно, доходи, зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном, та своєчасності оприлюднення зазначених відомостей згідно із вимогами законодавства.

Робота антикорупційного характеру здійснюється відповідно до щорічних планів заходів, спрямованих на запобігання та виявлення корупції.

Щороку Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг надається інформація до Міністерства юстиції України про роботу у сфері антикорупційної діяльності [3].

Наказом Голови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг затверджений перелік посад, державних службовців які працюють у сферах, де існує високий ризик корупції.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг на постійній основі проводить профілактично - роз'яснювальну роботу щодо запобігання корупції серед працівників та учасників фінансового ринку та громадян України, а саме:

12. розроблено Посібник для проведення профілактично-роз'яснювальної роботи щодо запобігання корупції серед працівників Нацкомфінпослуг та учасників фінансового ринку та громадян України;

13. у всіх самостійних структурних підрозділах з працівниками згідно із затвердженим планом проводяться заняття, практичні тренінги та співбесіди з питань дотримання етики державного службовця, недопущення конфлікту інтересів та проявів корупції;

14. з метою вжиття заходів щодо виявлення та отримання інформації про вчинення корупційного діяння протягом 2012-2014 років проведено 4 службових розслідування і 11 службових перевірок щодо порушень службових обов'язків та нормативно-правових актів працівниками Нацкомфінпослуг, за результатами яких оголошено догани 7 працівникам та звільнено їх із займаних посад;

15. налагоджена співпраця та взаємодія з правоохоронними органами України;

16. працівники Нацкомфінпослуг залучаються до проведення навчань серед представників ринку небанківських фінансових послуг з питань боротьби з корупцією на небанківських фінансових ринках.

Вживаються заходи для оперативного надання інформації правоохоронним органам щодо співробітників Нацкомфінпослуг, які не стали на шлях виправлення своїх помилок та в подальшому порушували законодавство. Так, Нацкомфінпослуг у взаємодії з правоохоронними органами України було викрито двох співробітників Комісії які проводили перевірку одного з учасників фінансового ринку і вимагали хабара. У 2013 році цим працівникам було винесено догани за результатами службового розслідування, неодноразово проводилися роз'яснювальна та профілактична антикорупційна робота, проте на шлях виправлення вони не стали. Що свідчить про дуже низьку корупційну свідомість. [3].

З огляду на вищезазначене, вважаємо за доцільне в частині удосконалення механізмів попередження та протидії корупції залучення до антикорупційної діяльності інститутів держави та, більшою мірою, громадянського суспільства. Доцільність виокремлення державних механізмів протидії та попередження

корупції, які мають бути спрямовані на усунення причин та посилення впливу корупціогенних чинників[4,с.63].

Система принципів, на яких мають базуватися антикорупційні заходи, повинна будуватися на законності, гуманізмі, демократизмі, соціальної доцільності, наукової обґрунтованості, системності й узгодженості, децентралізації, соціального діалогу та партнерства, інтеграції тощо. Одним з найефективніших заходів запобігання корупції є профілактичні заходи, спрямовані на підвищення корупційної свідомості. Високий рівень корупційної свідомості є обов'язковим елементом формування антикорупційної свідомості в суспільстві.

Антикорупційна політика має стати невід'ємною частиною стратегії розбудови держави, розгорнутої у різних напрямках – державно-політичному, соціально-економічному, державно-правовому, суспільно-громадянському, соціокультурному, та, на жаль, профілактичним заходам в цій сфері, приділяється недостатньо уваги.

У сучасних умовах виняткове значення мають питання оновлення моральності суспільства, що потребує формування таких ціннісних орієнтирів й імперативів, які б запобігали розвитку негативних процесів у суспільстві в цілому й в окремих соціально-професійних категоріях службовців-потенційних суб'єктів корупційних дій, насамперед, керівних кадрів вищої ланки державного управління [5,с.83].

Науковий керівник: доцент кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна, д.ю.н, доцент Солошкіна Ірина Володимирівна .

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 07.04.2011 № 3206-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/>

2. Положення «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» від 23.11.2011 року

№1070/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://nfp.gov.ua/content/polozhennya-pro-nackomfinposlug.html>

3. Інформація: Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/>.

4. Серьогін С.С. Корупція як соціальний феномен: методологічна рефлексія / С.С. Серьогін // Актуальні проблеми державного управління: зб.наук. пр. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – Вип.1(35). – С. 60–65.

5. Посібник для державного службовця з питань запобігання корупційних діянь / уклад. : С.М. Серьогін, О.Л. Молошна, С.С. Серьогін [та ін.] – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. – 136 с.

ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЇ В СУДОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Чуприна Юлія Юріївна
аспірант кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Проголошення Україною себе демократичною та незалежною державою у 1991 р. змінило підходи до розуміння суті політичного (державного) режиму, державного апарату, прав людини. Розпад Радянського Союзу призвів до державно-правових перетворень, що викликали, у свою чергу, цілий комплекс політичних, економічних і соціальних проблем, пов'язаних з організацією державного і правового життя в незалежній Україні. Відбулася заміна теоретико – методологічних основ державного управління та правової системи. У зв'язку з цим важливими напрямками реорганізації системи влади є зміна інституційного механізму влади, тобто її організації через зміну співвідношення держави та інших ланок політичної системи та зміна механізму представництва соціальних інтересів на шляху плюралізації соціально-

групового змісту влади, радикального розширення можливостей для всіх соціальних груп, що виявляють вирішальний вплив на рішення, які приймаються на всіх рівнях державного управління, їх правове забезпечення.

Сутність державної влади певною мірою визначається через діяльність державних органів. Складаючи єдину систему в масштабах суспільства, у реальному житті повноваження державних органів переплітаються, нерідко їх дії збігаються, інколи дії одного органу суперечать діям іншого і т.д. Відбувається це також тому, що кожний орган державної влади, який має діяти у певній сфері суспільних відносин, виходить за сферу виконання своїх повноважень, дублюючи повноваження іншого органу.

Сучасне адміністративне право і державне управління в Україні змінило підходи стосовно розуміння державно-управлінських відносин. Зокрема, відбулася зміна орієнтирів правового статусу посадових і службових осіб у державній системі владних відносин – головною в цих відносинах є людина. Держава в особі своїх органів повинна забезпечити належне функціонування відносин «громадянин – держава», дотримуючись при цьому принципів державного управління.

У науковій літературі наводиться багато причин, чому не вдалося за значний відрізок часу побудувати в Україні «наближену до людей» систему органів державної влади. Однією з таких причин, на яку звертають увагу в літературі, є безконтрольне поширення корупційних проявів в системі органів державної влади.

Прикро, що незважаючи на вжиті Україною останнім часом організаційно-правові заходи, прийняту цілу низку законів щодо запобігання та протидії корупції, масштаби її не зменшились.

Проблеми корупції в органах державної влади розглядаються провідними науковцями та експертами сьогодення. Такі дослідники, як О. Мельниченко, Ю. Мірошник, В. Ткач, Г. Толстих, В. Степанюк, В. Філіпповський, Г. Чернецька, І. Чубенко займались питанням державної політики протидії корупції серед державних службовців, розглядали причини та шляхи подолання цієї злочинної

діяльності. Аналізуючи причини корупції, погоджуємось з думкою О. Мельниченко про те, що основними з них є низька оплата праці чиновників та збільшення розриву між доходами державних службовців. В. Малиновський визначає одним із об'єктивних чинників, що стимулюють «тіньову» діяльність чиновників, дуже низький рівень офіційних доходів вітчизняних державних службовців. Продовжуючи цю думку, Є. Матвіїшин та В. Максимишин зазначають, що корупція є одним із наслідків слабкої мотивації державних службовців. Отже, зважаючи на актуальність проблеми протидії корупції, її масштабність та дійсну небезпеку для життєдіяльності суспільства, є доцільним продовжувати дослідження щодо створення дієвої системи попередження та запобігання проявам корупції серед державних службовців.

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є реформування системи запобігання і протидії корупції. Досягнення успіху у цьому процесі є передумовою для формування у суспільства довіри до влади, зростання економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян України.

Корупція в Україні – це наслідок загальних політичних, соціальних і економічних проблем нашої країни, це негативне явище цілком притаманно державі, яка перебуває на етапі реформування. Підкреслюємо, що навіть наявність вікових демократичних традицій та певного досвіду протидії корупційним проявам не позбавила країни Європейського Союзу від різних форм корупції. Але її рівень проникнення у державні інституції є значно нижчим завдяки наявності достатніх умов для протидії. В Україні ж сьгоднішні масштаби і динаміка корупції створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку нашої країни.

Необхідність невідкладного подолання корупції обумовлюється тим, що вона за ефектом ланцюгової реакції породжує цілий спектр інших системних проблем: загрожує верховенству права, моралі суспільства, стабільності демократичних процесів, підриває основи державного управління, порушує принципи рівності та соціальної справедливості, породжує латентну

монополізацію ринку й підриває правові основи вільної, добросовісної конкуренції, призводить до перекосів в оптимальному поєднанні методів адміністративного регулювання й ринкового саморегулювання на всіх рівнях влади та управління.

Важливим правовим інструментом, що сприяє поширенню соціальної ролі адміністративного права у суспільстві, є створена система органів судової влади як спеціального право забезпечувального механізму захисту прав, свобод та законних інтересів невіддільних суб'єктів.

За даними загально соціального опитування громадської думки «Стан корупції в Україні», проведеного юридичним факультетом Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна під егідою декана факультету Кагановської Т.Є. в 2015 році тільки 10-16 % опитаних респондентів беззастережно довіряють владі, зокрема органам судової влади, 52 % розглядають корупцію в органах судової влади як звичний спосіб життєдіяльності в Україні, 77 % вважають, що з 2014 р. рівень корупції в Україні значно виріс. Тому проблема корупції є досить актуальною та потребує нагального вирішення в сучасних умовах.

Стратегія протидії корупції на загальнодержавному рівні базується не тільки злагодною взаємодією усіх гілок влади, верховенством права та дієвим механізмом взаємодії правового, економічного, політичного та соціального базису суспільства, а ще й ефективним та й насправді справедливим судовим інструментарієм соціуму. Саме судова ланка влади є запорукою розбудови правової держави з розвинутими демократичними цінностями. Саме тому проблематика корупційних проявів у судах в сучасних вітчизняних умовах націлена, перш за все, на національні основи української державності. З урахуванням вимог до об'єму цього наукового повідомлення ми ставимо за основне завдання акцентувати увагу науковій спільноті на вирішення питань впливу адміністративно-правового методу на проблеми протидії корупції.

Варто відмітити, що органи судової виконують ряд функцій на шляху підвищення ефективності діяльності органів публічного управління та

соціально-правової спрямованості їх роботи: контрольну – органи судової влади здійснюють контроль за законністю актів управлінського характеру, діями чи бездіяльністю органів державної влади та їх відповідності Основному Закону, проголошеним у державі правам та свободам людини і громадянина; правозахисну функцію – органи судової влади розглядаються як одна із форм захисту прав та свобод людини і громадянина, прав та інтересів юридичних осіб від їх порушень із боку органів публічної адміністрації; правоохоронну функцію – органи судової влади сприяють підтриманню законності у державному управлінні та охороні суб'єктивних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб; правовиховну функцію – діяльність органів судової влади має безпосередній вплив на виховання у громадян та юридичних осіб правосвідомості щодо необхідності захисту своїх порушених прав та законних інтересів із боку органів державної влади; діяльність органів судової влади, особливо адміністративної юстиції, спонукає посадових і службових осіб органів публічної адміністрації виховувати в собі справедливого та розсудливого державного службовця, який служить перш за все інтересам громадян та юридичних осіб.

Основними причинами корупції в судовій системі є економічна криза і політична нестабільність; недосконалість законодавства, тобто тривала відсутність системи антикорупційних законів і підзаконних актів; проблема кадрового забезпечення, фінансування судової гілки влади та проблеми механізму розподілу справ в різних судових інстанціях, відсутність безпосередньої участі громадян у формуванні законодавчої бази.

Корупція створює реальну загрозу безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, підриваючи авторитет країни, завдаючи шкоди демократичним засадам управління суспільством, функціонуванню державного апарату, обмежуючи конституційні права й свободи людини та громадянина, порушуючи принципи верховенства права та встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора,

руйнуючи моральні та суспільні цінності, дискредитуючи державу на міжнародному рівні.

Стратегічними напрямками запобігання корупції сьогодні в умовах сучасної України є: прийняття закону, в якому визначатимуться принципи кадрової роботи, процедури добору кандидатів на посади суддів і вимоги до них щодо освітнього рівня, професійної підготовки, особистісних і професійно важливих якостей та здібностей, механізм їх оцінювання, компетенція органів, що здійснюють добір кандидатів на посади суддів, права та обов'язки осіб, які претендують на зайняття посади професійного судді, тощо; врегулювання процедури перевірки наданих кандидатом даних щодо відповідності встановленим правовим вимогам; складання кваліфікаційного іспиту; запровадження проведення конкурсу під час добору серед кандидатів на посади професійних суддів із забезпеченням його прозорості шляхом встановлення порядку опублікування інформації про відкриття вакантної посади та визначення процедури проведення конкурсу на заміщення посади судді; забезпечення можливості здійснення громадянами впливу на формування корпусу суддів, починаючи з добору кандидатів на посади суддів і закінчуючи вирішенням питань про припинення їх повноважень; розроблення та затвердження Комплексної державної програми навчання професійних суддів та кандидатів на посаду професійного судді, що передбачає їх навчання на основі доктрини верховенства права, Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практики Європейського суду з прав людини; проведення реформування оплати праці суддів з доведенням її до рівня, який належним чином задовольнятиме життєві потреби судді та буде фактором, що стримуватиме корумпування суддів; забезпечення стовідсоткового фінансування видатків на забезпечення функціонування судової системи; розширення гарантій забезпечення незалежності суддів, вжиття заходів щодо запобігання можливій не процесуальній (фактичній) залежності суддів та зосередження професійних інтересів суддів виключно на проблемах здійснення правосуддя шляхом розширення адміністративних

повноважень керівників апарату судів із забезпечення роботи суддів та судів; вивчення доцільності законодавчого закріплення за певним органом повноважень щодо надання офіційних роз'яснень і рекомендацій з питань, пов'язаних із регулюванням суддівської поведінки, та видання збірника рішень з дисциплінарних справ; запровадження обов'язкової процесуальної форми автоматизованого, позбавленого суб'єктивного впливу розподілу справ до розгляду в суді; розроблення єдиної процедури притягнення суддів до адміністративної і дисциплінарної відповідальності за вчинення корупційних діянь або інших правопорушень, пов'язаних з корупцією; передбачення у відповідних законодавчих актах такої підстави звільнення судді або притягнення його до дисциплінарної відповідальності, як вчинення ним корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, а також передбачення гарантій обґрунтованого і справедливого притягнення суддів до відповідальності за вчинення корупційних діянь або інших правопорушень, пов'язаних з корупцією; запровадження декларування доходів, майна і видатків суддями та членами їх сімей, розв'язання проблем здійснення прав власника, зокрема щодо нерухомого майна, участі у підприємницькій діяльності через підставних осіб, отримання подарунків, нагород; забезпечення доступності даних судової статистики, належного виконання Закону України «Про доступ до судових рішень»; проведення консультацій з населенням по факту порушень норм законодавства зі сторони суду, щоденно, в порядку живої черги; складання скарг, заяв, повідомлень до компетентних органів про порушення чинного законодавства України суддями та іншими посадовими особами судової системи; відновлення прав громадян; відшкодування збитків, які завдані неправомірними та/або корупційними діями працівників суду; створення відеоциклу про інформування населення по боротьбі з корупцією та інформування населення через телебачення про заходи протидії корупції.

Стратегічним напрямом боротьби з корупцією слід визначити посилення діяльності, спрямованої на виявлення корупційних проявів, та забезпечення притягнення винних осіб до відповідальності.

Високої ефективності у виявленні корупційних правопорушень можна досягти лише за умови тісної взаємодії судових органів із органами державної влади, інститутами громадянського суспільства, а також комплексного вжиття відповідних антикорупційних заходів. Крім того, реалізація антикорупційних заходів повинна забезпечуватись належними механізмами відповідальності. Такий підхід відповідає базовим засадам формування антикорупційних стратегій у сучасному світі.

КОРУПЦІЙНІ ЧИННИКИ ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ ПРИ НЕНАЛЕЖНОМУ ВИКОНАННІ ПРОФЕСІЙНИХ ОBOB'ЯЗКІВ МЕДИЧНИМ ПРАЦІВНИКОМ

Шайгуро Ольга Павлівна

ст.викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
юридичного факультету Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
кандидат юридичних наук

Ключові слова: корупція, кримінальна відповідальність, злочинна недбалість, медичний працівник, неналежне виконання професійних обов'язків медичним працівником.

Україна є країною з критичним рівнем корупції, яка присутня практично у всіх сферах українського суспільства. Корупція як соціальне явище стає передумовою деструктивних процесів в правовій сфері та предметом гострої критики з боку світового співтовариства. Корупція представляє одну з найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості, вона перешкоджає економічному та професійному розвитку, несе негативні фінансові наслідки для громадян, підприємств, держав, а також міжнародному співробітництву. Важлива роль в попередженні та викоріненні проявів корупції в державі належить організаційним та нормативно-правовим заходам, системам і механізмам.

Медицина є однією із сфер життєдіяльності, на яку суттєво впливають корупційні чинники; та тим самим надання медичних послуг негативно характеризується з боку суспільства. Ці чинники безпосередньо пов'язані із

індивідуальними особливостями медичних працівників, рівнем їх інтелектуального розвитку та професійної підготовки.

Різні аспекти особи злочинця вивчаються одразу сукупністю таких наук як кримінологія, криміналістика, кримінальне право, кримінально-процесуальне право, юридична психологія, судова психіатрія тощо. Кожний із напрямів має специфічне спрямування та мету дослідження. Більшість типологічних даних про особу, яка вчинила злочин, є елементом криміналістичної характеристики злочинів. Деякі дані, що характеризують особу, яка вчинила злочин, можуть бути використані з метою розслідування злочинів, наприклад, «професійні навички» особи злочинця, що знаходять свій прояв у способах і прийомах підготовки, вчинення та приховування суспільно-небезпечного діяння. Така інформація використовується для формування криміналістичної характеристики злочинів.

Дані про професійні й особисті якості особи злочинця при неналежному виконанні професійних обов'язків медичним працівником дозволяють висловити судження про мотиви вчиненого, наявність чи відсутність складу злочину в його діях, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують вину або взагалі виключають кримінальну відповідальність [1, с. 213].

При оцінці професійних дій медичних працівників необхідно враховувати їх науково-практичні і творчі здібності. Ці характеристики тісно пов'язані з індивідуальними особливостями людини, які можуть бути вище або нижче середнього рівня. Вплив корупційних чинників на професійний рівень медичного персоналу є настільки негативний, що в багатьох медичних закладах без хабарів взагалі не надається медична допомога пацієнтам, а її рівень не досягає задовільного результату.

Досить часто хворі стикаються з тим, що лікар зайнятий іншим пацієнтом, з негативним відношенням до соціально неблагополучних груп населення, безнадійних пацієнтів. Всі ці фактори призводять до того, що за підрахунками експертів зі Всесвітньої організації охорони здоров'я, через лікарську недбалість в Україні щодня помирає 6-7 хворих і втричі більше стають інвалідами [2, с. 9].

Найбільш поширена в судовій практиці форма вини медичних працівників, при неналежному виконанні своїх професійних обов'язків, що привели до тяжких наслідків, є злочинна недбалість. Наприклад, медична сестра, знаходячись на нічному чергуванні, дає післяопераційному хворому знеболююче і снодійне у великих дозах, щоб він заснув і не мучився, а він від цього вмирає. Або широко відомі приклади залишення хірургічних інструментів і матеріалів в тілі пацієнта. В даних випадках вина медичного працівника виражається в непередбачені можливості настання суспільно небезпечних наслідків своїх дій, хоча при необхідній уважності і передбачливості медик міг і зобов'язаний був їх передбачати через свої посадові, професійні обов'язки, рівень своєї освіти і кваліфікації [3, с. 44].

Частіше за інших до кримінальної відповідальності за злочин, що розглядається притягують акушер-гінекологів (23%), хірургів (21,5%), терапевтів (16%), анестезіологів-реаніматологів (10,5%), лікарів приймального покою (8,5%), лікарів швидкої допомоги (7%), фельдшерів (5,5%). За даними Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України лише 5% із загальної кількості суспільно-небезпечних діянь вчинено групою осіб.

Крім лікарів, відповідну допомогу надають працівники середнього медичного персоналу (медсестри, фельдшери). Це особи, які здобули середню медичну освіту, мають відповідний диплом і спеціальне звання (або, як і лікарі, що мають відповідний документ про середню медичну освіту, отриману за кордоном).

Окрім навчання передбачається також і атестація лікарів з метою підвищення відповідальності за ефективність і якість роботи, раціональнішої розстановки кадрів фахівців з урахуванням їх професійної майстерності досвіду та складності виконуваних робіт.

Специфіка роботи медичних працівників полягає в тому, що їх діяльність, будучи досить складною і багатогранною, регламентується численними нормативними актами, що визначають порядок виконання ними своїх професійних обов'язків. Знання нормативно-правових актів працівниками правоохоронних органів при розслідуванні неналежного виконання медичними

працівниками своїх професійних обов'язків у значній мірі допомагає правильно і точно сформулювати і конкретизувати питання, поставлені перед слідством, правильно кваліфікувати діяння, визначаючи форму вини і відповідальність. Тому дослідження цього питання має не лише теоретичне значення, але і прикладне застосування.

Особливо важливим для процесу доказування неналежного виконання професійних обов'язків медичним працівником, або іншими словами, критеріями виявлення дефектів надання медичної допомоги є стандарти та протоколи лікування, що затверджені наказами Міністерства охорони здоров'я України з метою впровадження уніфікованої системи заходів щодо профілактики, діагностики та лікування різних захворювань.

Тобто, можна зробити висновок, що незважаючи на недоліки, юридичну систему надання медичної допомоги населенню в Україні можна вважати сформованою та життєздатною. Інше питання, що правоохоронним органам представляється дуже непростим обов'язкове завдання її вивчення при розслідуванні злочинів з неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками. І тут є непроста рекомендація, у випадку виникнення тяжких наслідків, співставляти проведені дії (бездіяльність) з тими, які, відповідно до нормативно-правових актів, повинен був здійснити медичний працівник.

Розвинене громадянське суспільство повинно стимулювати підвищення рівня якості надання медичних послуг не підтримуючи корупційні схеми, що можливо лише у правовій державі, яка має реагувати на запити й потреби асоційованого громадянства щодо відповідального відношення до своїх обов'язків медичними працівниками, сприяння ретельному ставленню до підвищення їх професійних навиків.

Список використаних джерел:

1. Даньшин, М. В. Ятрогенні злочини: поняття та криміналістична характеристика / М. В. Даньшин // Вісник Академії правових наук України. – 2007. – № 1 (48). – С. 207-215.

2. Такіда, Л. Ціна лікарської помилки / Леся Такіда // Правосуддя України. – 2011. – № 05-06 (136 – 137). – С. 8-9.

3. Карагезян, Г. Г. Ответственность за преступления, совершенные вследствие ненадлежащего исполнения лицом своих профессиональных обязанностей: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Карагезян Григор Гарегинович. – Москва, 2009. – 180 с.

«ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ АКТИВ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ»

Шестак Валентин Сергійович

Донецький державний університет управління,
доктор юридичних наук, доцент

Застосування правових актів міжнародних організацій як частини національного законодавства приводить до певного кола проблем. Зокрема, це стосується понятійного апарату в правотворчому забезпеченні реалізації культурної функції держави.

В сучасній науковій літературі існує чимала кількість праць, присвячених дослідженню проблематики правотворчого забезпечення реалізації культурної функції держави. Звертається увага на те, що основними напрямками є узгодження українського законодавства із міжнародними правовими актами, у т.ч. законодавством Європейського Союзу. Вивчення наукових доробок дозволяє зробити висновок, що коло проблем при застосуванні правових актів міжнародних організацій досліджувалось фрагментарно, що дає підстави для продовження наукових досліджень у цій сфері.

Так, О.І.Мельничук у дослідженні «Статус всесвітньої культурної та природної спадщини людства у міжнародному праві» основну увагу приділяє міжнародно-правовому забезпеченню збереження всесвітньої культурної та природної спадщини як самостійного явища, яке є загальною спадщиною

людства в контексті укладання Конвенції ЮНЕСКО по охороні нематеріальної культурної спадщини [1, с.19].

Кожна держава встановлює в суспільних відносинах певний порядок, котрий за допомогою виданих нею нормативно-правових актів забезпечується, охороняється і захищається.

Поряд з компетентними державними органами певну роль у правотворчому забезпеченні реалізації культурної функції держави відіграють і міжнародні організації, оскільки чимало міжнародних нормативних актів з питань культури на сьогодні включено до змісту національного законодавства.

Нині нашою державою ратифіковано значну кількість міжнародних актів у сфері культури, зокрема, Європейська культурна конвенція 1954 року, Конвенції «Про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження», «Про охорону нематеріальної культурної спадщини», «Про охорону підводної культурної спадщини», Чорноморська конвенція «Про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації», тощо [2]. У зв'язку з чим дотримання їх вимог відповідними суб'єктами є необхідним кроком на шляху реалізації культурної функції.

В нормативно-правових актах, таких як Конституція України, Закони України, конвенції ЮНЕСКО, акти Європейського Союзу, Ради Європи, інших міжнародних організацій застосовуються такі базові поняття як: культурні цінності, культурна спадщина, об'єкт культурної спадщини, пам'ятка культурної спадщини, пам'ятка історії та культури, історична пам'ятка тощо.

В свою чергу, в науковій літературі при дослідженні проблематики культурної функції держави можна зустріти такі поняття, як історико – культурна спадщина, пам'ятки історії та культури, культурно - історична пам'ятка, культурні ресурси, історико – культурні ресурси, об'єкти культурної спадщини, об'єкти історико – культурних цінностей тощо.

З аналізу наведених термінів та їх значення, що наводиться у фаховій літературі та міститься у чинному законодавстві, можна зробити декілька висновків, які дають можливість не тільки навести достатньо вичерпну

характеристику понятійного апарату у правотворчому процесі, але й запропонувати певні кроки по усуненню існуючої суперечливості.

В якості висновків за результатами проведеного аналізу понять, що використовуються у фаховій літературі та чинному законодавстві, слід виділити наступне:

по-перше, певна неузгодженість у використанні понятійного апарату переважно притаманна представникам науки, що можна пояснити відсутністю вимоги однозначності наукової термінології, а також намаганням сформулювати поняття, яке би, на думку відповідного фахівця, здатне було би найбільш повно відобразити відповідне явище;

по-друге, як представникам теорії, так і представникам нормотворчих органів (наприклад, ООН, ЮНЕСКО, Верховної Ради України) притаманна певна подвійність у застосуванні термінології, що в більшості випадків і проявляється як синонімічність, де одне і теж явище має два або більше понять, що його позначає;

по-третє, все ж таки слід вказати, що перевага у вирішенні проблеми упорядкування понятійного апарату у правотворчості повинна бути надана міжнародним нормативно-правовим актам. Така констатація обумовлюється насамперед тим, що ці акти характеризуються узагальнюючим характером їх тексту, у тому числі і понять, а також тим, що текст цих актів є взаємно узгодженим між державами-учасниками відповідних конвенцій. Також, що є немаловажним фактором, сучасна правова система України розвивається в напрямку її гармонізації із правом Європейського Союзу, міжнародним правом взагалі, що своїм проявом має надання пріоритету у застосуванні положень міжнародно-правових актів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, перед нормами чинного національного законодавства;

по-четверте, відмітимо, що саме в нормативно-правових актах, у тому числі й міжнародних, які створено з дотриманням вимог та правил нормотворчої техніки, понятійний апарат знаходиться у певному системному

взаємозв'язку та утворює комплекс понять, що характеризують явища, предмети, об'єкти в цій сфері.

Гадаємо, що у світлі закономірностей мови законодавства, правил та прийомів законодавчої техніки, проблем правозастосовчого процесу, усієї юридичної практики таке широке, неоднозначне розуміння цих термінів слід вважати недоцільним. І ось чому. На відміну від загальнолітературної мови, мова законодавства (законодавця) припускає однозначність тлумачення лінгвістичних одиниць текстів нормативно-правових актів, оскільки неоднозначне тлумачення – це одночасно і неоднозначні юридичні наслідки практичного застосування одного й того ж терміна (неоднозначність “долі” юридичних прав і обов'язків суб'єктів права, пов'язаних з цим терміном). Інакше кажучи, “неточний термін у законі, розпливчатий вираз, незрозуміле місце можуть привести до серйозних помилок у застосуванні права” [3, с.30].

Аргумент щодо такого підходу також можна знайти в такій науці як логіка, котра вказує: однозначність – це характерна ознака будь – якого терміна, “термін – це слово або словосполучення, котре позначає суворо визначене поняття і характеризується однозначністю як найменше у межах даної науки або спорідненої групи наук” [4, с.27].

На користь зазначеної нами пропозиції свідчить і той факт, що нерідко юристи-вчені висловлюють аналогічні за метою пропозиції стосовно тієї термінології, котра є предметом їх міркувань. Так, М.І. Панов вказує: “Атрибутом термінології... закону повинно стати правило однозначності (моносемічності), коли один термін відповідає тільки одному поняттю” [5, с.211].

Отже, напрямками впорядкування понятійного апарату у правотворчості як правової форми забезпечення реалізації культурної функції держави слід визнати наступні кроки:

1. Усунення синонімічності між поняттями. Це можна забезпечити шляхом виключення із вживання одного із термінів, наприклад, заміна поняття “історико-культурна спадщина” на поняття “культурна спадщина”, так і

шляхом одночасного використання, особливо в нормативних дефініціях, відповідних понять, наприклад, “культурна спадщина” та “культурні цінності”.

2. Систематизація та упорядкування понятійного апарату. Це слід здійснити за рахунок визначення обсягу відповідних понять, що застосовуються у правотворчості, встановлення співвідношення між ними, а також формування на цій основі відповідного понятійного рядку.

Роблячи загальний висновок, необхідно наголосити на тому, що на сьогодні у правотворчому забезпеченні реалізації культурної функції держави є певні проблеми. Перш за все це стосується як понятійного апарату, так і наявності розгалуженої системи суб'єктів нормотворчого забезпечення реалізації культурної функції держави, включаючи у себе як державні, міжнародні, так і недержавні інституції. Значне коло суб'єктів правотворчої діяльності є, на наш погляд, цілком позитивним фактором, оскільки завдяки цьому забезпечується всебічність нормативного регулювання, можливість оперативного реагування на потреби суспільного розвитку у сфері культури. Єдине, що вимагає у цьому плані свого подальшого удосконалення, це розширення можливостей громадськості приймати участь у правотворчому забезпеченні культурної функції держави. Що ж стосується змістовного наповнення цієї діяльності, то тут необхідно проводити більш глибокі зміни. Вони пов'язані з необхідністю налагодження більш тісної співпраці між суб'єктами правотворчої діяльності, створенні колегіальних органів як на державному, так і регіональному рівнях, які б узяли на себе обов'язок координації діяльності, пов'язаної із забезпеченням реалізації культурної функції держави. Подібний крок є вкрай необхідним, оскільки без цього навряд чи вдасться перейти від захисної до наступальної політики у сфері збереження та подальшого розвитку культурного надбання українського народу.

Література:

1. Мельничук О.І. Статус всесвітньої культурної та природної спадщини людства в міжнародному праві: автореф. дис. канд. юрид. наук; спец.

12.00.11 / О.І.Мельничук; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. - К.,2006.-19с.

2.Європейська культурна конвенція 1954 року: Рада Європи, Конвенція, Міжнародний документ від 19.12.1954 //Зібрання чинних міжнародних договорів України-2004 р., № 4/ Книга 1 /стор.857, стаття 934; Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження:ЮНЕСКО; Конвенція, Міжнародний документ від 20.10.2005 //Офіційний вісник України від 15.02.2010-2010 р.,№ 8, стор.16, стаття 367; Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини: ЮНЕСКО; Конвенція, Міжнародний документ від 17.10.2003 //Відомості Верховної Ради України від 18.04.2008 – 2008 р., № 16, стор.427, стаття 153;

Конвенція про охорону підводної культурної спадщини: ЮНЕСКО; Конвенція, Правила, Міжнародний документ від 02.11.2001 // Офіційний вісник України від 13.02.2009 – 2009 р., № 8,/ № 41, 2006, ст.2721/, стор.184,стаття 260, код акту 45684/2009; Чорноморська конвенція про співробітництво у галузі культури, освіти, науки та інформації: Албанія, Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Грузія, Молдова, Румунія, Російська Федерація,Україна;Конвенція,Міжнародний документ від 06.03.1993 //Зібрання чинних міжнародних договорів України-2004 р.,№ 4, /Книга 2/, стор.462, стаття 1015.

3.Пиголкин А.С. Теоретические проблемы правотворческой деятельности в СССР. Автореферат дис... М., 1972.

4.Кириллов В.И., Старченко А.А. Логика: Учебник для юридических вузов. М., 1987.

5.Панов Н.И. Юридическая терминология и ее значение для разработки нового уголовного законодательства //Актуальные проблемы формирования правового государства. Х., 1990.

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Шубравський Володимир Павлович
Київський університет права НАН України
Студент VI курсу
Група: ПМК 62
Юридичний факультет
E-mail: litigare@i.ua

Відомо, що “судова експертиза” — це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об’єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, яка перебуває у органах досудового розслідування чи суду.

Відповідно до Закону України “Про судову експертизу” експертна служба МВС є повноправним суб’єктом судово–експертної діяльності в Україні.

Працівники експертно-криміналістичних підрозділів залучаються як спеціалісти, метою їх участі при проведенні слідчих дій є надання органам досудового розслідування і суду практичної та консультативної допомоги у виявленні, закріпленні та вилученні речових доказів, а також встановленні обставин, що мають значення для розслідування злочинів. Вони залучаються для участі у проведенні: огляду місця події, відтворення обстановки та обставин події, обшуку і виїмки, одержання зразків для експертного дослідження. [5, с. 75].

Процес розкриття та розслідування злочинів також багато у чому залежить від результатів проведених у кримінальному провадженні експертних досліджень, якість яких, в значній мірі, є наслідком правильної організації діяльності науково-дослідних закладів зі створення ефективних методик аналізу різноманітних речових доказів, які надходять на експертизу, якості та кількості речових доказів, обсягу знань та вмінь, якими володіють судові експерти, їх відношення до справи [1, с.41].

Аналіз практики показує, що найоптимальніші умови для проведення експертиз можуть бути створені лише в системі державних судово–експертних

установах (СЕУ), співробітники яких є судовими експертами—професіоналами і де є можливість забезпечувати їх новітніми науково—технічними досягненнями — приладами, спеціалізованими вимірювально—обчислювальними комплексами і засобами інформатики тощо.

У зв'язку з цим постало питання про більш повну законодавчу регламентацію інституту судової експертизи, чіткого визначення поняття і функцій СЕУ, статусу державного експерта і вимог до його кваліфікації.

Важливу роль в цьому відіграє правова реформа, вдосконалення кримінального і кримінально—процесуального законодавства, реорганізація діяльності правоохоронних органів і адвокатури з точки зору верховенства закону, справедливості, демократизації і гуманізації суспільного життя країни [2, с. 25].

Формування правової держави вимагає залучення для розслідування злочинів і проведення експертиз тільки компетентних, високо підготовлених співробітників, які мають відповідну експертну кваліфікацію і звання судового експерта. Слідча практика вимагає повнішого відображення специфіки проведення експертиз в СЕУ у нормативних актах, зокрема необхідно визначити перелік процесуальних прав і обов'язків керівників цих установ і їх підрозділів, пов'язаних з дорученням виконання і проведенням експертиз, правом вимагати додаткових матеріалів, організовувати експертні огляди предметів і обстановки поза експертною установою, забезпеченням участі експертів в судових засіданнях, порядком організації і проведення повторних і комплексних експертиз [3, с.76].

Для реалізації на практиці вимог Конституції України, посилення гарантій об'єктивності висновків експерта необхідно чітко розподілити фахівців на дві групи – спеціалістів, які виключно виконують функції забезпечення проведення слідчих та судових дій (оглядів місць пригод, відтворень обстановки і обставин подій та ін.), в тому числі – виявлення, фіксацію, упаковку речових доказів і вилучених слідів, і експертів, основним завданням яких є виконання судових експертиз та спеціальних досліджень. При

цьому, у випадках, коли при проведенні експертизи виникне потреба у додаткових відомостях, необхідних для дачі висновку, що ініціює проведення відповідних слідчих (судових) дій, експерт повинен мати право як вимагати проведення таких дій, так і брати участь у їх проведенні. Введення такого поділу фахівців, дозволить створити необхідні передумови для формування єдиної державної судово–експертної служби і відповідно спрямувати зусилля на виключення практики проведення експертиз в установах (підрозділах), які прямо або побічно залежать від відомства, якому підпорядковані органи розслідування (дізнання), оскільки у останньому випадку не виключаються позапроцесуальні впливи на експертів і можливість відступу експертів від вимог об’єктивності та незалежності. Зрозуміло, що реалізація цих завдань потребує не тільки оновлення нормативної бази судової експертизи, але й істотних організаційних зусиль, оскільки сьогодні органи слідства і дізнання МВС проводять у своїх підрозділах понад 70 тисяч експертиз, що майже у чотири рази більше навантаження експертних установ Міністерства юстиції України. Слід також зазначити, що законодавець при визначенні основних завдань міліції не випадково у Законі України “Про міліцію” передбачив, що відповідно до своїх завдань, міліція зобов’язана проводити лише “криміналістичні дослідження за матеріалами оперативно–розшукової діяльності, забезпечувати у встановленому порядку участь фахівців криміналістичної служби у слідчих діях”, а не доручати проведення судових експертиз фахівцями, які не можуть бути зацікавленими у розслідуванні справи [4, с. 34].

Сьогодні в Україні постала нагальна потреба здійснення комплексу організаційних, структурних, науково–методичних і правових заходів із вдосконалення діяльності криміналістичної служби в цілому.

Виходячи з аналізу обставин, що склалися, можна виділити основні напрями вдосконалення експертної служби: а) рішучої боротьби з психологією безвідповідальності, неорганізованості, некомпетентності, затримки у вирішенні проблемних експертних питань і вихованні діловитості (єдності

слова і справи, підприємливості, ініціативності, чіткої організованості); б) перебудови мислення і орієнтування на техніко–криміналістичні, методичні і практичні проблеми управління в експертній діяльності; в) позбавлення від інертності, та розвиток новаторства, творчої ініціативи у вирішенні криміналістичних завдань боротьби зі злочинністю; г) виховання у співробітників криміналістичних служб почуття відповідальності, дисципліни та прагнення до удосконалення і підвищення рівня знань, оволодіння новітніми науковими засобами боротьби зі злочинністю; безпосередня науково–дослідна діяльність, формуванню ділових якостей з урахуванням життєвих умов і вимог практики розслідування злочинів.

Результатом динамічних перетворень стало створення потужної системи техніко-криміналістичного та судово-експертного забезпечення діяльності органів внутрішніх справ. На сьогоднішній день Експертна служба МВС, зайнявши провідне місце серед державних спеціалізованих судово-експертних установ, забезпечує майже 80 % потреб досудового і судового слідства у проведенні експертиз у кримінальних провадженнях [6, с.74].

Отже, здійснення судово-експертної діяльності та техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів МВС України, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду має важливе значення для запобігання, виявлення, розкриття і розслідування кримінальних та інших правопорушень.

Головне завдання експертної служби МВС – проведення експертиз і досліджень, техніко – криміналістичне забезпечення оглядів місць подій та інших слідчих дій і оперативно – розшукових заходів, забезпечення функціонування криміналістичних обліків, комплексне дослідження транспортних засобів, сертифікація зброї та піротехнічних виробів, пошук та знешкодження вибухових пристроїв і речовин, наукова та навчально–методична робота.

Експертами МВС України опановано майже 50 видів криміналістичних досліджень, десять з яких впроваджено у повсякденну практику за останні

декілька років: комп'ютерно–технічні, автотоварознавчі, пожежно–технічні, мистецтвознавчі, економічні, молекулярно–біологічні, експертиза в сфері інтелектуальної власності та інші.

Науковий керівник: Київський університет права НАН України к.ю.н., доктор наук в галузі права Семаков Геннадій Семенович.

Література:

1. Винберг Л. А. Об улучшении технико-криминалистического обеспечения раскрытия преступлений // Проблемы раскрытия и расследования преступлений, совершенных в условиях неочевидности: Волгоград, 1989. - С. 40-46.
2. Аверьянова Т. В. Проблемы законодательной регламентации института судебной экспертизы // Актуальные проблемы судебной экспертизы и криминалистики: Тезисы научно–практической конференции. — К. — 1993. — С. 25–26.
3. Бахин В. П., Карпов Н.С., Цимбал П.В. Преступная деятельность: понятие, характеристика, принципы, изучение / Акад. налоговой службы Украины; Под ред. П.В. Мельника. – К., 2001. – 123 с.
4. Біленчук П. Д., Ковальова В. В., Кліменко Я. О. Основні елементи криміналістичної характеристики комп'ютерних злочинів // Вопросы судебной медицины и экспертной практики: Сб. научных трудов. — Донецк. — 1997. — Вип. 5. — С. 63–68.
5. Кузьмічов В. С., Прокопенко Г.І. Криміналістика: Навч. посібник / За заг. ред. В. Г. Гончаренка та Е. М. Моїсєєва. – К., 2001. – 368 с.
6. Іщенко А. В. Проблеми підготовки експертів–криміналістів вищої освіти // Проблеми підвищення рівня підготовки кадрів для органів внутрішніх справ: Матеріали науково–практичної конференції. — К.: Українська академія внутрішніх справ. — 1993. — С. 125–127

ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ: ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ФОРМИ

Янович Юрій Павлович

доцент кафедри правосуддя юридичного
факультету Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
кандидат юридичних наук, доцент
E-mail: yanovich.yuriy@mail.ru

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, корупційні злочини, кримінальна процесуальна форма.

Примітка до ст. 45 Кримінального кодексу України [1] (далі – КК) містить перелік складів злочинів, які віднесено до корупційних (усього – 19). Серед них – злочини проти власності (ст. 191 КК), у сфері господарської діяльності (ст. 210 КК), проти громадської безпеки (ст. 262 КК), у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення (ст.ст. 308, 312, 313, 320 КК), проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст.ст. 354, 357 КК), у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст.ст. 364, 364¹, 365², 368–369² КК), проти встановленого порядку несення військової служби (ст. 410 КК). Корупційні злочини є різними не тільки за об'єктом посягання, а й за ступенем тяжкості. Специфіка таких злочинів полягає також у тому, що за вчинення деяких з них згідно закону України про кримінальну відповідальність особі може бути призначене додаткове покарання у виді конфіскації майна. Крім того, у ряді випадків КК передбачає застосування до винних осіб спеціальної конфіскації (ст. 96¹ КК), а щодо юридичних осіб – заходів кримінально-правового характеру (ст. 96⁶ КК). Зазначені особливості корупційних злочинів впливають на процесуальну регламентацію порядку їх досудового розслідування.

Уведення в дію Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [2] потягло за собою низку змін і доповнень до статей Кримінального процесуального кодексу України [3] (далі – КПК), які передбачають систему

органів досудового розслідування, регулюють питання підслідності кримінальних правопорушень, повноваження прокурора та оперативних підрозділів під час досудового розслідування, порядок повідомлення про підозру, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення негласних слідчих (розшукових) дій, ініціювання та укладення угод у кримінальному процесі. На підставі аналізу їх змісту можна говорити про появу в кримінальному судочинстві особливого порядку кримінального провадження – щодо корупційних злочинів.

У зв'язку із створенням Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ), істотної модернізації зазнала система органів досудового розслідування. Крім слідчих підрозділів державних органів, зазначених у ч. 1 ст. 38 КПК, повноваженнями здійснювати досудове розслідування наділені також підрозділ детективів та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ. Відповідно до абз. 3 ч. 1 ст. 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підслідності НАБУ, а також в інших провадженнях, витребуваних до НАБУ прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування працівниками НАБУ, проводять старші детективи та детективи НАБУ, які є державними службовцями. Підрозділ внутрішнього контролю діє у складі центрального управління НАБУ з метою попередження, виявлення та розслідування правопорушень у діяльності працівників НАБУ. Рішенням Директора НАБУ такі підрозділи можуть створюватися також у складі територіальних управлінь НАБУ (ст. 27 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»). Керівники підрозділу детективів, внутрішнього контролю НАБУ наділяються процесуальним статусом керівника органу досудового розслідування (п. 8 ч. 1 ст. 3, ст. 39 КПК), а старші детективи та детективи, які проводять досудове розслідування на підставі письмового доручення таких керівників, – статусом слідчого (п. 17 ч. 1 ст. 3, ст. 40 КПК).

Поява нових підрозділів у системі органів досудового розслідування призвела до необхідності врегулювання законодавцем питання про підслідність кримінальних правопорушень. Юридична конструкція п. 1 ч. 5 ст. 216 КПК дає підстави говорити про наявність у кримінальному процесі специфічного виду підслідності злочинів – предметно-персональної, тобто предметної (родової) у поєднанні з персональною (спеціальною). У зазначеному пункті наводиться перелік злочинів (причому не всі з них віднесені до корупційних – *прим. авт.*), досудове розслідування яких здійснюється детективами НАБУ у тому разі, якщо вони вчинені окремими категоріями осіб, – Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, Головою Національного банку України і т. п.

Частина перша ст. 216 КПК встановлює ще декілька умов, за наявності яких злочини, про які йдеться вище, розслідуються детективами НАБУ, а саме: розмір предмета такого злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого є частка державної або комунальної власності); злочин, передбачений ст. 369, ч. 1 ст. 369² КК, вчинено щодо службової особи, визначеної у ч. 4 ст. 18 КК або у п. 1 ч. 1 ст. 216 КПК. У разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю НАБУ злочинів, передбачених ст.ст. 354, 364–370 КК, які були вчинені службовою особою НАБУ (крім Директора, його першого заступника та заступника), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу (абз. 15 ч. 5 ст. 216 КПК). У разі вчинення службовими особами НАБУ інших кримінальних правопорушень, їх досудове розслідування здійснюється слідчими державного бюро розслідувань (абз. 2 ч. 4 ст. 216 КПК).

Прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, що проводяться детективами НАБУ, своєю постановою може віднести кримінальне

провадження у злочинах, передбачених абз. 1 ч. 5 ст. 216 КПК, до підслідності детективів НАБУ, якщо відповідним злочином було заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб (абз. 13 ч. 5 ст. 216 КПК).

Детективи НАБУ з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені ст. 216 КПК до їх підслідності, за рішенням Директора НАБУ та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів (абз. 14 ч. 5 ст. 216 КПК). У ситуації, що розглядається, можна говорити про наявність ще одного виду підслідності в кримінальному процесі – універсальної.

Поряд із визначенням у КПК підслідності злочинів детективам НАБУ, законодавець установив ряд спеціальних положень щодо реалізації прокурорами їх процесуальних повноважень. За загальним правилом, згідно ч. 5 ст. 36 КПК, Генеральний прокурор України, його заступники, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя і прирівняні до них прокурори своєю вмотивованою постановою мають право доручити здійснення досудового розслідування будь-якого кримінального правопорушення іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу, у разі неефективного досудового розслідування. У той же час доручати здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення, віднесеного до підслідності НАБУ, іншому органу досудового розслідування забороняється.

Здійснюючи нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, прокурори мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані

постанови слідчих та підпорядкованих прокурорів у межах строків досудового розслідування, передбачених ст. 219 КПК. Водночас скасування таких постанов слідчих та прокурорів НАБУ може бути здійснено лише Генеральним прокурором України або особою, яка виконує його обов'язки (ч. 6 ст. 36 КПК). Виключно Генеральний прокурор України або його заступник вирішують спори про підслідність у кримінальному провадженні, яке може належати до підслідності НАБУ (абз. 2 ч. 5 ст. 218 КПК). Повідомлення про підозру прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору або іншому працівнику НАБУ здійснюється Генеральним прокурором України або виконувачем його обов'язків (п. 2 ч. 1 ст. 481 КПК). Крім того, відповідно до ч. 3 ст. 154 КПК відсторонення від посади Директора НАБУ здійснюється слідчим суддею лише на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України.

Підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ віднесено до оперативних підрозділів, які за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури уповноважуються провадити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальних провадженнях (ч. 1 ст. 41 КПК). На відміну від працівників інших оперативних підрозділів, співробітники підрозділу детективів, внутрішнього контролю НАБУ мають право виконувати процесуальні дії в кримінальному провадженні, а також звертатися з клопотаннями до слідчого судді за власною ініціативою (ч. 2 ст. 41 КПК). Це свідчить про їх значно більшу процесуальну самостійність у кримінальних провадженнях у порівнянні з працівниками інших оперативних підрозділів.

Створення НАБУ позначилося на порядку застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема арешту майна. Так, у невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора НАБУ (або його заступника), погодженого прокурором,

може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи можуть застосовуватися строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна (абз. 2 ч. 2 ст. 170 КПК). Якщо у визначений термін прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі (абз. 3 ч. 2 ст. 170 КПК).

Директор НАБУ, територіального управління та керівники відповідних його підрозділів уповноважені приймати рішення про продовження строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до ч. 5 ст. 246 КПК, керівники підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за їх або детектива рішенням, можуть продовжити строк її проведення до шести місяців; директори територіальних управлінь НАБУ, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням детектива, – до дванадцяти місяців, а Директор НАБУ – до вісімнадцяти місяців. Крім того, у кримінальних провадженнях, віднесених до підслідності НАБУ, за наявності обґрунтованої підозри, що особа вчиняє злочинні дії з використанням банківського рахунку, або з метою розшуку чи ідентифікації майна, що підлягає конфіскації або спеціальній конфіскації, може проводитися така негласна слідча (розшукова) дія як моніторинг банківських рахунків (ст. 269¹ КПК).

Певних змін зазнав процесуальний порядок кримінального провадження на підставі угод. Відповідно до п. 2 абз. 1 ч. 4 ст. 469 КПК угода про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні і щодо особливо тяжких злочинів, віднесених до підслідності НАБУ, але лише за умови викриття підозрюваним чи обвинуваченим іншої особи у вчиненні злочину, віднесеного до підслідності НАБУ, якщо інформація щодо вчинення такою особою злочину буде підтверджена доказами.

Специфіка досудового розслідування окремих корупційних злочинів полягає також і в тому, що після повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 8 ст. 214 КПК, розпочинається провадження і щодо юридичної особи, яке здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням. У кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ч. 5 ст. 191, ст.ст. 364, 364¹, 365², 368–369² КК, можливе спеціальне досудове розслідування. Крім того, є певні особливості звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. Зазначені питання заслуговують окремого вивчення та осмислення як теоретиками, так і практиками з метою забезпечення правильного застосування законодавства, що регламентує досудове розслідування корупційних злочинів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
2. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

ПРО СУПЕРЕЧНОСТІ ТА НЕУЗГОДЖЕНОСТІ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ З ПОЛОЖЕННЯМИ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Ярмиш Наталія Миколаївна
професор кафедри кримінального права,
кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії прокуратури України,
доктор юридичних наук, професор
E-mail: red1950@mail.ru

Ключові слова: корупція, неправомірна вигода, звільнення від кримінальної відповідальності.

Останнім часом роки корупція набула в Україні такого розмаху, що її можна розглядати як національне лихо. Зрозуміло, що протидія цьому вкрай небезпечному явищу є атрибутивною складовою становлення і розвитку українського державотворення. Цілком адекватним цьому напрямку є прагнення держави створити потужну нормативну базу, що була б здатною виконувати функцію протидії корупції. Як відомо, Розділ XVII Особливої частини КК України, в якому сконцентрована переважна кількість складів, що передбачають корупційні злочини (і не лише цей розділ), зазнав суттєвих трансформацій. Закони, якими внесено зміни до КК України, розроблялися упродовж тривалого часу, неодноразово корегувалися, скасовувалися, ледве набувши чинності.

Така законодавча активність обумовлена міжнародними зобов'язаннями України. Крім того, постійні повернення законодавця до КК України можна пояснити спробами позбавитися від помилок та неточностей, які зустрічаються у текстах оновлених статей. Останні перетворення відбулися 12 лютого 2015 року з прийняттям Закону України № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції». Цей закон, зокрема, виправив деякі помилки попередніх, оновив перелік корупційних злочинів у ст. 45 КК України (яким КК України був доповнений зовсім нещодавно, а саме: 14 жовтня 2014 року Законом «Про Національне антикорупційне бюро України»); суттєво змінив диспозиції ст. 368-2 КК України «Незаконне збагачення» та ст. 370 «Провокація підкупу», радикально переформатував умови звільнення від кримінальної відповідальності «активних корупціонерів» тощо.

Проте і в нинішньому вигляді законодавча база щодо корупції взагалі, і корупційних злочинів, зокрема, аж ніяк не є досконалою. Насамперед це виявляється у тому, що певні положення різних законів є суперечливими. Продемонструємо це.

Базовими положеннями всього комплексу антикорупційних законів є ті, що вказані у ст. 1 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції». Стаття присвячена визначенню термінів. У ній зазначено, що корупційним є **злочин, що містить ознаки корупції** та вчиняється відповідним суб'єктом. У тому ж Законі визначено поняття «**корупція**», з якого цілком очевидно, що корупція неодмінно пов'язана хоча б з метою одержання або надання **неправомірної вигоди**. Саме **неправомірна вигода** є предметом корупційних злочинів або належить до суб'єктивної сторони: мотивує певні дії.

Корупційні дії визначені, з одного боку (щодо «пасивного корупціонера»), як **прийняття** (одержання) неправомірної вигоди або прийняття її **пропозиції/обіцянки**. З іншого боку (стосовно «активного» корупціонера), такими діями є **обіцянка/пропозиція** або **надання** неправомірної вигоди відповідному суб'єкту. Перелік дій є вичерпаним. Проте звернемо увагу, що серед дій, включених до диспозицій статей КК України, які передбачають корупційні злочини, зазначене ще й «**прохання**» неправомірної вигоди (ч. 1 ст. 368, ч. 1 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4). Однак поняття корупції вказівки на «**прохання**» **неправомірної вигоди не містить**. З цього випливає, що злочин у вигляді прохання неправомірної вигоди не можна визнавати корупційним. Незважаючи на це, усі злочини, пов'язані з «проханням», містяться у переліку **корупційних**, передбачених ст. 45 КК України. В цьому вбачається цілком очевидна помилка законодавця, оскільки Закон України «Про запобігання корупції» та КК України в цієї частині суперечать один одному. Якому надати перевагу? Думаю, що у адвокатів є достатні підстави наполягати на тому, щоб (орієнтуючись на базовий закон) не визнавати відповідний злочин корупційним, а значить не поширювати на такого суб'єкта обмеження щодо звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, а також не вносити дані про таку особу у реєстр корупціонерів. До нагоди тут буде й принцип, що усі сумніви необхідно тлумачити на користь обвинуваченого.

Що стосується **суб'єкта** корупції, то й щодо нього є велике питання. У визначенні корупції міститься посилання на ч. 3 того ж Закону України «Про запобігання корупції», яка має назву «Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону». Але **серед відповідного вичерпного переліку суб'єктів відсутня вказівка на так звану фізичну особу**, тобто на пересічну людину, яка надає (пропонує, обіцяє) неправомірну вигоду. А це означає, що злочини, вчинені «загальним» суб'єктом, не можна вважати корупційними (зі всіма позитивними наслідками для злочинця, які з цього випливають). И знов-таки, усі злочини «активних» корупціонерів у ст. 45 КК України зазначені у якості корупційних.

И це ще далеко не все. На мою думку, законодавче визначення корупції блокує можливість визнання саме **корупційним** такого злочину, якій не вмотивований бажанням «фізичної особи» схилити спеціального суб'єкта за винагороду вчинити **неправомірні дії**. Адже за визначенням корупція вбачається лише у разі схиляння відповідної особи виключно до **протиправного** використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». Таким чином, якщо неправомірну вигоду надають (пропонують, обіцяють) за те, щоб суб'єкт сумлінно та вчасно виконав свої обов'язки, тобто щоб він здійснив правомірні дії, надання за них неправомірної вигоди не підпадає під поняття корупційного злочину. Незважаючи на це, ст. 45 КК України передбачає відповідні статті у якості корупційних без будь-яких обмежень.

Законодавче визначення корупції суперечливо й само по собі, без порівняння з іншими законами. З одного боку, відсилаючи до визначення суб'єкта у ч. 3 того ж Закону України «Про запобігання корупції», законодавець визнає її суб'єктами не лише службову особу, а й, зокрема, особу, яка надає публічні послуги. З іншого ж боку, у визначенні двічі згадуються лише «**службові**» повноваження, а такими наділена лише **службова** особа, а ніяк не особа, що надає публічні послуги чи «працівник підприємства, установи

чи організації». Тому останні суб'єкти начебто не охоплюються поняттям корупції, хоча у ст. 45 КК України серед корупційних зазначені.

Не наведений належний порядок стосовно розуміння «подарунка» (ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції»). Позитивним є те, що відповідно до змін, внесених у Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), адміністративна відповідальність передбачена лише за порушення **обмежень**, а не заборон стосовно одержання подарунків (ст. 172-5 КУпАП). З цього випливає, що відповідальність за одержання забороненого подарунка інша. Вона може бути кримінально-правовою. Так, винагорода, одержана «у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування», це насправді не «подарунок», а «неправомірна вигода» як предмет злочину, передбаченого ст. 368 КК України. Для такого «подарунка» існує спеціальний науковий термін «винагорода-подяка». Така винагорода відрізняється від «подяки-підкупу», тим, що заздалегідь не обумовлена та надається після вчення службовою особою правомірних дій на користь «хабародавця». Проте закон «Про запобігання корупції» в якості забороненого «подарунка» визначає і подарунок від підлеглих. Адміністративна відповідальність за одержання **забороненого** подарунка, зокрема від підлеглих, не передбачена, а кримінальна – під великим питанням. Справа в тому, що притягнути службову особу до кримінальної відповідальності за одержання подарунка від підлеглого можливо лише за умови, що «подарунок» надається за виконання чи невиконання службовою особою певних дій з використанням свого становища, тобто за ознаками знов-таки ст. 368 КК України. В інших випадках кримінальна відповідальність відсутня. Таким чином, одержання подарунка від підлеглих без ознак одержання неправомірної вигоди «випадає» з поля антикорупційного реагування.

Прийняття Закону, що розглядається, було б хорошим приводом виправити помилки та недоліки, що стосуються формулювання окремих статей Кримінального кодексу України. До найбільш суттєвих належить те, що у ст.

ст. 368-3, 368-4 КК України «прохання» неправомірної вигоди є ознакою не тих частин, що стосуються службової особи та особи, яка надає публічні послуги, а міститься у частинах, які визначають діяння особи, яка **пропонує, обіцяє або надає** неправомірну вигоду. Законодавець переплутав частини статей й досі цього не помітив.

Бажано було б, користуючись нагодою, відмовитися від ознаки «прохання» неправомірної вигоди, оскільки її поява фактично скасувала «завуальоване вимагання».

Як вже йшлося, у Законі України від 12 лютого 2015 року помітна спроба виправити перелік корупційних злочинів, наданий у ст. 45 КК України. Певною мірою це законодавцю вдалося. Скасована помилкова прив'язка до частин статей, які, на думку законодавця, передбачають корупційні злочини. Тепер йдеться про випадки «їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем». Вилучена з переліку корупційних злочинів ст. 370 КК України, яка не має вказівки на «неправомірну вигоду». Проте в переліку залишилася ст. 320 КК України «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів», яка до корупції не має жодного відношення. Насправді у ч. 2 ст. 320 йдеться про ситуацію, коли порушення суб'єктом злочину певних правил (зокрема, виробництва, зберігання, перевезення відповідних небезпечних речовин) призвело до того, що хтось інший, в тому числі службова особа, отримав можливість заволодіти цими речовинами. Зрозуміло, що той, хто, наприклад, погано організував зберігання відповідних предметів, від такого розкрадання ніякої вигоди не одержує. У переліку, що розглядається, мають місце й інші сумнівні моменти.

Як і раніше, не визначене на законодавчому рівні співвідношення понять «посадова» і «службова» особа. Складається враження, що іноді законодавець застосовує їх в якості синонімів, незважаючи на те, що в окремих статтях використовує між ними сполучник «і», тобто розглядає їх у якості самостійних понять. Тому важко зрозуміти, чи є суб'єктами корупції працівники державних підприємств, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-

господарські функції. У ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (ч. 1, п. 2, підпункт «а») йдеться лише про посадових осіб у публічній сфері, а службові особи не згадуються.

Явно чужою для нашого кримінального права є стаття 368-2 під назвою «Незаконне збагачення» у її оновленій редакції (попередня також була невдалою, про це широко відомо), оскільки її зміст порушує презумпцію невинуватості.

Як бачимо, в новітньому антикорупційному законодавстві залишаються суттєві недоліки попереднього. До того ж додані нові. Вже первинне ознайомлення із текстами законів дає можливість помітити численні хиби та недоробки. Практика, напевно, виявить їх ще більше. Тому, на превеликий жаль, втілення в життя засобів протидії корупції навряд чи найближчим часом стане більш ефективним. Зазначимо, що дані тези висвітлюють лише незначну частину недоліків, якими переповнені антикорупційні закони у нинішньому вигляді.

ЩОДО СПОСОБІВ ПРИХОВУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Кавун Дмитро Юрійович

здобувач кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна

1. Сучасний період формування правової держави в Україні характеризується політичною та соціально-економічною нестабільністю в країні, розширюванням впливу злочинності на всі сфери життя українського суспільства та переростанням її в більш агресивні, організовані та професійні форми, які, у свою чергу, гнучко та динамічно пристосовуються до нових умов. Злочинці дуже вміло використовують у своїх намірах існуюче масове

безробіття та прогресуючий зараз фінансовий і матеріальний занепадок більшості верств населення, активно реалізують свої інтереси через політику, що кардинально поглиблює протиріччя і роз'єднаність усього українського суспільства, та своєю нерідко безкарною діяльністю, в умовах сучасної трансформації ціннісних орієнтирів, культивують у суспільній свідомості сумнінні моральні принципи і норми. На фоні політичної та соціальної нестабільності в Україні, в умовах глобальної економічної кризи, що динамічно розширюється у світі, саме корупційні прояви являють серйозну загрозу для побудови в майбутньому справжньої правової держави в Україні та прищепленню суспільству дійсних ціннісних орієнтирів. Одним з котрих є розвинення, впровадження та удосконалення на рівні пріоритетної державної політики – системного механізму протидії корупції.

В Україні вже давно настала потреба у розробці насправді ефективного своєрідного „захисного інструментарію”, вираженням якого повинна стати сучасна комплексна криміналістична методика розслідування корупційних злочинів, котра, у свою чергу, повинна ґрунтуватися на домінантах пізнання та всебічному аналізі таких феноменів як: дослідження та впровадження у вітчизняну практику протидії корупції передового міжнародного досвіду, розуміння особливостей сучасних слідчих ситуацій початкового етапу розслідування окремих корупційних злочинів, впровадження у практику найбільш ефективних слідчих (розшукових) дій, розробка алгоритмів оптимізації планування та організації розслідування злочинів корупційного спрямування, запропонування способів подолання протидій розслідуванню злочинів зазначеної категорії з боку злочинців. Саме остання проблематика зачіпає дуже важливе питання яка у сучасній практиці розслідування корупційних злочинів займає особливо місце – це існуючі способи приховування корупції, тобто специфічні дії корупціонерів які допомагають їм уклонитися від відповідальності та безкарно діяти й надалі. Спиратися ця конструкція повинна безумовно на сучасній комплексній криміналістичній характеристиці корупційних злочинів. На нашу думку, зазначена

криміналістична категорія обов'язково повинна включати в себе інформацію про: спосіб вчинення та приховування злочину; злочинну групу та особу злочинця; мету злочину; знарядь та засобів злочину; час та місце вчинення злочину; особливості процесу слідоутворення; спосіб приховування злочину. З урахуванням особливої специфічності способів приховування корупційного злочину та його інформативності щодо особи корупціонера можливо говорити про його існування в якості самостійного елементу криміналістичної характеристики корупційних злочинів.

2. Корупційні злочини – це злочини які знаходяться у різних розділах Особливої частини Кримінального кодексу України, посягають на різні об'єкти кримінально-правової охорони, але разом з тим вчиняються особами у зв'язку з виконанням ними своїх службових або професійних обов'язків. Мають свої специфічні риси але можуть бути умовно об'єднані за принципом уніфікації алгоритму їх розслідування.

Ситуації що виникають на момент розслідування корупційних злочинів характеризується наявністю негласної інформації, що надходить в оперативні підрозділи різних правоохоронних органів, отриманням офіційної інформації з державних чи інших контролюючих установ слідчими підрозділи, а також надходженням інформації про можливі факти корупції (як в слідчі так і в оперативні підрозділи) у вигляді повідомлень громадян, ЗМІ та з інших офіційних джерел.

Будь-який із видів інформації може відрізнятися більшою чи меншою повнотою, містити детальні відомості щодо міста, часу, способах вчинення злочину чи надавати тільки загальне уявлення щодо нього. Однак, у будь-якому випадку розслідування злочинів корупційного характеру представляє собою значні труднощі. Дуже часто саме ця злочинна діяльність вдало маскується як правомірна. Злочини готуються ретельно, способи вчинення заздалегідь обмірковуються, приховуються досить вміло, з застосуванням витончених способів приховування.

3. Приховування злочину розглядається як форма протидії

розслідуванню. Під протидією розслідуванню розуміється будь-яка умисна діяльність з метою перешкоджання вирішенню завдань розслідування і у кінцевому результаті встановленню істини у кримінальній справі. Щодо процесу розслідування конкретного злочину необхідне розрізнити також внутрішню і зовнішню протидію.

Внутрішня протидія – це протидія, що вчиняється тими чи іншими особами, причетними в будь-якій формі до розслідування: підозрюваними і обвинуваченими, свідками і потерпілими, спеціалістами і експертами, випадковими особами, що опинилися на місці події, та ін. Характерною рисою для них є володіння якою-небудь інформацією про подію і прагнення приховати, змінити чи знищити цю інформацію і (або) її носіїв.

Зовнішня протидія – це протидіюча діяльність осіб, або взагалі не пов'язаних з розслідуваною подією та особою, що проводить розслідування, або пов'язаних зі слідчим процесуальними, службовими чи іншими владними відносинами або іншими залежностями.

Суб'єкти внутрішньої протидії реалізують свої задуми переважно шляхом приховування злочину, а суб'єкти зовнішньої протидії — шляхом впливу, тиску на слідчого, створення умов для вчинення ним незаконних дій, спонукаючи його до вчинення посадового проступку чи злочину і т.ін. Суб'єкти цього виду протидії – посадові особи підприємств, установ і організацій, де було вчинено злочин, співробітники органів виконавчої влади і представницьких, контрольних, ревізійних та правоохоронних органів.

Приховування злочину – слід визначити як діяльність (елемент злочинної діяльності), що становить собою динамічну систему об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності, що сформувалися до, в момент або після вчинення злочину, реалізація якої спрямована на сліди злочину (матеріальні та ідеальні) і злочинця та їх носіїв з метою перешкоджання розслідуванню.

4. Перешкоджання розслідуванню корупційних злочинів полягає в недопущенні включення відповідної доказової інформації у сферу кримінального судочинства, її використання в процесі розслідування. Ця

діяльність може здійснюватися різними діями, спрямованими на приховування, такими як: приховування предмета посягання, речових доказів, грошей і цінностей, придбаних злочинним шляхом, інших об'єктів - джерел інформації; ухилення від явки в орган розслідування; знищення слідів злочину, його окремих елементів або слідів злочинця; умовчання; невиконання необхідних дій; різноманітне маскуванню протиправних дій; завідомо неправдиве показання; завідомо неправдиві повідомлення, заява, донос; створення неправдивих слідів та інших речових доказів; повне або часткове підроблення документів; підміна, дублювання об'єктів; часткове знищення об'єкта, його перероблення з метою змінити зовнішній вигляд, фальсифікувати призначення; попередня підготовка неправдивого алібі; інсценування незлочинної події; інсценування іншого злочину з меншим рівнем суспільної небезпеки; вчинення іншого злочину; використання в приховуванні злочину невинних форм поведінки, "сліпе" приховування; симуляція психічного захворювання, що повністю або частково виключає кримінальну відповідальність особи; фізичні або психічні дії, спрямовані проти співучасників, свідків, потерпілих з метою перешкодити повідомленню інформації про злочин або схилити до відмови від дачі показань; залякування, підкуп та інший вплив на свідків.

Основними способами приховування корупційних злочинів є: утаювання інформації і (або) її носіїв; знищення інформації і (або) її носіїв; маскуванню інформації і (або) її носіїв; фальсифікація інформації і (або) її носіїв; неправдиве алібі; інсценування; опосередковане приховування, приховування, засноване на впливі, а також більш поширений – комплекс двох і більше способів приховування злочину (як із однієї групи способів, так і з різних) однієї й те ж обставини приховування.

Науковий керівник: д. ю. н., доцент Даньшин М.В.

ЗМІСТ

Вступне слово	4
Арпентьєва Марія Равиліївна <i>«Восстановительная юстиция и противодействие коррупции в развитии юридической науки»</i>	5
Бурбело Богдан Анатолійович <i>«Особливості методики розслідування корупційних злочинів»</i>	14
Гавриленко Олександр Анатолійович <i>«Розбудова місцевої («земської») поліції в українських губерніях Російської Імперії (кінець XVIII – середина XIX ст.)»</i>	20
Гладун Олександр Зіновійович <i>«Антикорупційні обмеження при здійсненні державних закупівель»</i>	23
Головкін Олександр Васильович <i>«Основні положення антикорупційного законодавства України»</i>	28
Гришина Наталія Вікторівна <i>«Корупція як соціальне явище»</i>	34
Гусєва Влада Олександрівна., Савчук Т.І., Купріянова Л.С. <i>«Перспективи використання одорологічного методу дослідження запахових слідів при розслідуванні корупційних правопорушень»</i>	36
Давиденко Михайло Леонідович <i>«Протидія корупції. Застосування норм міжнародного права в Україні»</i>	41
Даньшин Максим Валерійович <i>«Корупція як об'єкт пізнання у криміналістиці»</i>	45
Жадан Володимир Миколайович <i>«Некоторые вопросы о предупреждении коррупционной преступности в России»</i>	53
Житний Олександр Олександрович <i>«Імплементация антикорупційних міжнародно-правових стандартів у кримінальне законодавство України (підстави, проблеми, перспективи)»</i>	60
Зубенко Василь Васильович <i>«Тіньова економіка як стримуючий фактор розвитку держави»</i>	66
Ієвлєва Людмила Ігорівна <i>«Конфлікт інтересів в публічно – правовій сфері: сутність та передумови виникнення»</i>	72
Кагановська Тетяна Євгеніївна <i>«Проблеми протидії корупції в системі державної служби в Україні»</i>	76
Кім Катерина Володимирівна <i>«Поняття корупції на державній службі»</i>	82
Кліпа Оксана Сергіївна <i>«Відповідальність за вчинення корупційних правопорушень»</i>	85
Книженко Оксана Олександрівна <i>«До питання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення»</i>	90

Ковальова Тетяна Володимирівна <i>«Правові аспекти запобігання корупції в контексті сучасного законодавства»</i>	96
Козюк Михайло Миколайович <i>«Минимизация последствий коррупции: сравнительный анализ антикоррупционных законов»</i>	100
Колеснік Ігор Ігорович, Діденко Дмитро Сергійович <i>«Роль викривачів у запобіганні і протидії корупції»</i>	106
Колеснік Ігор Ігорович <i>«Ставлення до викривачів корупційних злочинців: сучасні соціологічні проблеми»</i>	113
Коритнікова Надія Володимирівна <i>«Проекты электронного правительства для профилактики коррупционных правонарушений в сфере государственного управления»</i>	119
Кравченко Андрій Григорович, Кравченко Олена Євгенівна <i>«Головне щодо прокурорського нагляду, судового і відомчого контролю у розрізі застосування негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні»</i>	125
Крайник Григорій Сергійович <i>«Невідкладні законодавчі заходи щодо запобігання корупційним правопорушенням в Україні»</i>	130
Кревсун Олег Миколайович <i>«Деякі питання протидії корупції в умовах незалежності України»</i>	137
Лантінов Ярослав Олександрови <i>«Сучасний стан законодавства про кримінальну відповідальність за злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг та його місце у системі правового забезпечення запобігання корупції»</i>	141
Лапкін Андрій Васильович <i>«Деякі аспекти організації та діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури»</i>	145
Лащук Наталія Романівна <i>«Темпоральна дія антикорупційних законів, які регулюють кримінальну відповідальність за «зловживання впливом»</i>	151
Литовченко Артем Дмитрович, Нехаєнко Оксана Василівна <i>«Социологический дискурс коррупции: противоречивость и затруднения»</i>	157
Логінов Сергій Євгенович <i>«Підзаконні нормативно-правові акти в сфері профілактики корупції: аналіз окремих аспектів»</i>	162
Люлько Сергій Петрович <i>«Реформування органів прокуратури як передумова ефективного запобігання та протидії корупції»</i>	166
Михайленко Дмитро Григорович <i>«Регламентация правовых последствий незаконного збагачення»</i>	170
Мойсей Любомир Олексійович <i>«Подолання корупційних ризиків через процес удосконалення законодавства у сфері забезпечення житлом військовослужбовців»</i>	179

Москалевич Галина Миколаївна <i>«Коррупція як криміногенний фактор преступного монополізма»</i>	183
Мурадян Олена Сергіївна <i>«Подвійні ціннісні стандарти у сприйнятті суспільством корупційних практик: соціологічний аналіз»</i>	188
Надобко Сергій Володимирович <i>«Корупційні правопорушення у сфері банківської діяльності: теоретичний аспект»</i>	193
Овчаренко Олена Миколаївна <i>«Деякі питання запобігання корупції в судовій системі України»</i>	198
Пахомова Валерія Артурівна <i>«Особливості криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з незаконною трансплантацією органів»</i>	205
Передерій Олександр Сергійович <i>«Організаційні заходи протидії корупції у відповідності до стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року»</i>	212
Петрова Анна Сергіївна <i>«Європейські практики боротьби з корупцією в судових системах»</i>	214
Пилаєва Вікторія Миколаївна <i>«Транспарентність державного управління як принцип протидії корупції в Україні»</i>	221
Подільчак Ольга Миколаївна <i>«Органи прокуратури як суб'єкт запобігання корупції»</i>	226
Ростовська Карина Валеріївна <i>«Попередження і припинення корупції у державній службі»</i>	232
Саїнчин Олександр Сергійович <i>«Теоретичне та науково-практичне поняття корупції»</i>	235
Самохатко Анжела Анатоліївна <i>«Встановлення психологічного контакту при допиті»</i>	242
Серьогін Віталій Олександрович <i>«Культура прозорості» против «налогового прайвеси»: столкновение конституционных ценностей в рамках борьбы с коррупцией»</i>	249
Синявська Олена Юхимівна, Сердюк Олексій Олександрович <i>«Чи готові харків'яни відмовитись від корупції? Результати соціологічного моніторингу корупції серед мешканців м. Харкова 2013-2014 років»</i>	253
Сироїд Тетяна Леонідівна, Гарбазей Дмитро Олександрович <i>«Міжнародно-правові аспекти протидії корупції»</i>	258
Сімакова-Єфремян Елла Борисівна <i>«Деякі проблемні питання проведення судових експертиз при розслідуванні злочинів про корупцію»</i>	264
Слінько Дмитро Сергійович <i>«Деякі аспекти кримінально-процесуальних елементів протидії злочинності»</i>	268
Смутьська Алла Василівна <i>«До питання шляхів подолання корупції у системі вищої освіти України»</i>	274

Стародубцев Андрій Андрійович <i>«Щодо проблеми протидії корупції в органах внутрішніх справ України»</i>	281
Терещук Сергій Сергійович <i>«Кримінально-правове заохочення як засіб протидії корупції: законодавчі новели та проблеми їх реалізації»</i>	295
Тищенко Євгеній Володимирович <i>«Корупція як умова вчинення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин в установах виконання покарань»</i>	290
Трубников Василь Михайлович <i>«Протидія корупції в кримінально-виконавчій системі України»</i>	294
Файер Дмитро Анатолійович <i>«Економічний характер корупції та її вплив на мінімізацію фінансових потоків»</i>	299
Філіппов Станіслав Олександрович <i>«Антикорупційна стійкість особистості (в контексті дослідження суб'єктивної детермінації транскордонної злочинності)»</i>	302
Храмцов Олександр Миколайович <i>«Перевищення влади або службових повноважень як насильницький корупційний злочин»</i>	308
Черняк Юлія Аркадіївна <i>«Удосконалення механізмів профілактики, попередження та протидії корупції в сфері державного регулювання ринку фінансових послуг»</i>	314
Чуприна Юлія Юріївна <i>«Проблеми корупції в судовій системі України та шляхи їх подолання»</i>	319
Шайтуро Ольга Павлівна <i>«Корупційні чинники особи злочинця при неналежному виконанні професійних обов'язків медичним працівником»</i>	326
Шестак Валентин Сергійович <i>«Застосування понятійного апарату міжнародних правових актів з питань культури у законодавстві України: деякі проблеми та шляхи їх вирішення»</i>	330
Шубравський Володимир Павлович <i>«Удосконалення діяльності експертної служби органів внутрішніх справ України»</i>	336
Янович Юрій Павлович <i>«Досудове розслідування корупційних злочинів: особливості кримінальної процесуальної форми»</i>	341
Ярмиш Наталія Миколаївна <i>«Про суперечності та неузгодженості антикорупційних законів України з положеннями кримінального кодексу України»</i>	347
Кавун Дмитро Юрійович <i>«Щодо способів приховування корупційних злочинів: криміналістична характеристика»</i>	353